GÜNEY 98

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ekim · kasım · aralık '21
cotmeh · mijdar · kanun '21
oktober · november · dezember '21
15 tl · 5 euro

ALMANYA İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ İŞGÜCÜ ANLAŞMASININ 60. YILI

"MİSAFİR İŞÇİ" (GASTARBEITER)

İşgücü Göçü

KÜLTÜRLERİN GÖÇÜ – GÖÇLERİN KÜLTÜRÜ

| Theodorakis — Bir Militan Direnişçinin Ardından | Edebiyat sarsarak, yıkarak yenile(ni)r | Yirmi Birinci Yüzyıldan Firar | Sanat ve Anadolu Rock Müziğinin Doğuşu ve Gelişimi | Sinema Notları

9 771312 693898

Değiş(tir)mek için kitap(lar)... Okuyun!

Güncel Politika

- **Ne Oldu? Ne Oluyor? Ne Olacak?** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ermeni Sorununda Tavır** Derleyen: H. YEŞİL ..... 40 TL
- **TKP/ML 3.Konferans Eleştirisi** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Sosyalizmden Geri Dönüş Sorunu** H. YEŞİL ..... 40 TL
- **Troçki/zm Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **İşçi Sınıfının Uluslararası Mücadelesi** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Dinini Kitabını İyi Tanı** H. UYAN ..... 50 TL
- **Latin Amerika: "21. Yüzyılın Sosyalizmi mi?"** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Demokratik Devrim mi, Sosyalist Devrim mi?** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Bolşevik Bakışla Mehabad Kürt Cumhuriyeti** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Stalin Eleştirileri Üzerine** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ekim Devrimi Üzerine** H. YEŞİL ..... 14 TL
- **Mao Zedung ve Çin Devrimi** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **İşçi Sınıfı Hareketi Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Faşizm Nedir? Sosyal Demokrasi Nedir?** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Doğa ve İnsan** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Bolşevik Parti İnşa Öğretisi Üzerine** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Eserleri ve Mücadelesiyle Rosa Luxemburg** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Kemalist Devrim** (1. Kitap) H. YEŞİL ..... 35 TL
- **Halkın Sanatçısı/Halkın Savaşçısı Yılmaz Güney** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Arnavutluk Emek Partisi Değerlendirmesi** K. DEMİRKAPI ..... 20 TL
- **Bir Çay da Senden Olsun** OSMAN ULUDAĞ ..... 50 TL
- **Çölde Ölüm** Ermenilerin Soykırıma Uğraması ROLF HOSFELD ..... 30 TL
- **İbrahim Kaypakkaya** — Kazanımları Ve Hataları — **H.YEŞİL** ..... 20 TL
- **Ermeni Soykırımı ve İslam (1870-1923)** DENIS DREISBUSCH ..... 40 TL

Kültür - Sanat - Edebiyat

- **Sizin Masalınız** HASAN KIYAFET ..... 12 TL
- **Bizim Lise** HASAN KIYAFET ..... 14 TL
- **Nazi Kızları** HERMYNIA ZUR MÜHLEN ..... 15 TL
- **Panta Rei** HASAN ERKUL ..... 12 TL
- **Hikmeti Mavi** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **45'Lik** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Meydan Düşü** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Dilan** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Artık Ağlamayacağım** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Yağmur Masalı** ŞABAN DEMİR ..... 10 TL
- **Acılar da Üşür** ORHAN BAHÇIVAN ..... 10 TL
- **Güneşin İntihar Çiçekleri** HÜSEYİN KARTAL ..... 10 TL

Kadın Sorunu

- **Kadın Sorunu Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Sosyalist Kadın Hareketi İçin** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 1** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 24 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 2** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 22 TL

Uluslararası Komünist Hareketin Belgeleri

- **Manifêsta Partîya Komünîst Komünist Partisi Manifestosu** KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS ..... 15 TL
- **3.Enternasyonal'de Örgütlenme Sorunu** A.BEWER - A.MÜLLER - B.YAKOLEV ..... 14 TL
- **Burjuva-Demokratik Devrimin Proleter Devrime Dönüşmesi** K.POPOV - A.S.DOBROV ..... 14 TL
- Politik Bir Örgütlenme Biçimi Olarak **Halk Demokrasisi** A.SOBOLEV - H.MINC ..... 14 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 1** ..... 15 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 2** ..... 18 TL
- **3. Enternasyonal'de Devrim Aşamaları** ..... 20 TL
- **Moskova 1937** LION FEUCHTWANGER ..... 15 TL
- Büyük Sovyet Ansiklopedisi **ÇALIŞMA** B. MARKUS ..... 10 TL

Farklı Yayınevleri

- **Nereden Nereye Türkiye (Sosyo Ekonomik Yapı Araştırması)** H.YEŞİL — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 40 TL
- **Yılmaz Güney ve Arkadaşları** DEVRİMİN SORUNLARI — GÜNEY ..... 28 TL
- **Yılmaz Güney Sineması** NİHAT TAYDAŞ — KALAN ..... 14 TL
- **İşçi Kadınlar Sermaye Düzenine Karşı Örgütlenin** — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Bolşevik Bakışla Emperyalist Güçler Gerçeği** H.YEŞİL — EL ..... 9 TL
- **Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Deneyim ve Derslerinden Öğrenelim!** YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Çağımdan Utanıyorum** A.KADİR KONUK — GÜNEY ..... 4 TL

TÜM KİTAPLARDA %40 İNDİRİM!

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mahallesi Terkos Çıkmazı Sokak, Terkos Han, No: 1/42 Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0212/2511191
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com
www.interyayinlari.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Yeni bir sayıyla daha karşınızdayız. Bu yılın son dergisi... Bu derginin ayırıcı özelliklerinden birisi 95. sayımızda kapağa da çıkardığımız yazıya bir grup Güney okuru kadının eleştirilerini göndermiş olmaları. Kadın arkadaşlarımızın eleştirel bir gözle dergimizi okumaları ve eleştirilerini bize ulaştırmalarını değerli buluyoruz.Eleştiri yazısını ve Yazı Kurulu'nun konuyla ilgili değerlendirmesini sayfalarımızda bulacaksınız.

Bu sayımızda; Almanya'ya işçi göçünün 60. yılı dolayısıyla hazırladığımız blokta Gülfer Uğur, Gülsen Gülbeyaz ve Satı Arıkpınar'ın göç ve göçmenlik üzerine yazılarını okuyacaksınız. Derya Gümüş geçtiğimiz günlerde yaşamını yitiren Mikis Theodorakis üzerine yazdı. Temel Demirer yazısında edebiyatı konu ediniyor. Mehmet Desde Garip akımının öncü şairi Orhan Veli Kanık'ı okurlarımıza tanıtıyor. Ganime Gülmez'in yazısı "Yirmi Birinci Yüzyıldan Firar" başlığını taşıyor. Özkan Salman arkadaşımız "Anadolu Rock Müziğinin Doğuşu ve Gelişimi"ni anlatıyor. Bu sayımızda sizlerden gelen sinema yazılarına yer verdiğimiz gibi Anuş Pazarcıyan arkadaşımız 'Sinema Notları'nı da sinema sayfalarımızda okuyabilirsiniz.

Her sayıda olduğu gibi bu sayımızda da, sizlerden gelen ürünlere de sayfa sayımız elverdiği ölçüde yer verdik. Beğeniyle okuyacağınızı düşünüyoruz. Ve tekrarlıyoruz: Ürünlerinizi Güney okurlarıyla paylaşın... Unutmayın; Güney sizlerin kürsüsü olma iddiasıyla yola çıktı, bugüne kadar da bu iddiasının arkasında durdu. Ürünlerinizi gönderdiğiniz sürece bu yaklaşımını da sürdürecek...

Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY

KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 80 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 2.000 TL
1/2 sayfa: 1.000 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 500 TL
1/4 sayfa: 250 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 **GÜNEY'DEN SİZLERE**
5 **SİZLERDEN GÜNEY'E**

9 İstanbul Martıların Kanatlarında
ÇETİN ÖRGEN

10 Theodorakis — Bir Militan Direnişçinin Ardından
DERYA GÜMÜŞ

14 Kültürlerin Göçü - Göçlerin Kültürü
GÜLFER UĞUR

15 Göç
MUSTAFA GÜLBEYAZ

17 Misafir İşçi – Gastarbeiter İş Gücü Göçü
GÜLSEN GÜLBEYAZ

21 Göç, Kültür ve Karnavaldaki Patlamış Mısır
SATI ARIKPINAR

23 Herihane / Akın Gibi
A. KARABAX

24 Arguvan'a Bahar Geldiğinde Çingeneler
ALİ ADIGÜZEL

26 Edebiyat sarsarak, yıkarak yenile(ni)r
TEMEL DEMİRER

30 Asimilasyon politikalarının başarılı olma ihtimali yok
ŞÜKRÜ ASLAN

33 Acımı Yazdım
ADİL BAŞOĞUL

34 Ölüm, sessizliğin senfonisi
İREM ÇİZMECİOĞLU

34 Sabah Aşk Ateş 2
AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

35 Taybet Ana
HASAN SEÇKİN

36 Amed sessiz ve lal
CENGİZ AYAN

38 Hestiyê Heram
SELAHATTİN ÇAM

39 Bendîman
MÜSLÜM ASLAN

40 Bir Şarkıydı O da Bitti
YASİN TATAR

43 silik mektup
TAN DOĞAN

44 Şu özne nesne meselesi üzerine
A. KILIÇ

44 Çiğdem
YUSUF ÖZDEMİR

45 Hâl tercümesi
SALİH SEZEN

46 Garip Akımının Öncü Şairi... Orhan Veli Kanık
MEHMET DESDE

54 Sanat ve Anadolu Rock Müziğinin Doğuşu ve Gelişimi
ÖZKAN SALMAN

57 Gel de Sar Kollarına
NAİM YALÇINKAYA

58 Yirmi Birinci Yüzyıldan Firar
GANİME GÜLMEZ
60 Yeni Çağ — Louise Michel
62 Peygamber İdara (Sis) — Louise Michel
63 Duvarcılar Locasında Kadın
65 Louise Michel'in Mahkeme Jürisi Karşısındaki Savunması – 1883

66 Denizlerin Olmadığı Yer
GÜLBİN SODAN

67 Sil Baştan
OSMAN AKYOL

68 Çehvên Te / Gözlerin
MED REŞÎYAN

71 Bir Uzun Irmak
RAHİME HENDEN

72 "Aşk Bir Serhildandır"
ÖMER (RAMAN) ÖZ-DURAK

73 Sera Etkisinde Yüreğim
FATİH ÖZ

74 G. Orwell... O. Atay... Vay Aman Vay!
KADİR CAN AYDEMİR

75 ...
AYHAN KAVAK

76 Mısır Tarihinde İz Bırakan Kadınlar
ADİL OKAY

78 Berfin Jêle Ra Zonê Xızır de Kıtavo de Newe, Vana

78 Antakya Şiirinin Ustalarına Armağan

79 İçeride Yazmak — Kuştur Uçar
TORİ

80 Kapısız Kilitleri Kim Açar?
MUSTAFA DEMİR

81 Yorum'suz
HALİL YENİ

82 Sinemada İşçiler Ve Emek Temsili
OLCAY BAĞIR

86 Hildesheim'den Oskar Schindler Geçti
AKMAN GEDİK

88 Sinema Notları
ANUŞ PAZARCIYAN

94 Yazarıma Mektuplar Yılmaz Güney'e Mektup
FULYA ÇELİK
97 Yılmaz Güney bizimdir!

99 Karikatür
K. ÖNTAŞ

SİZLERDEN GÜNEY'E

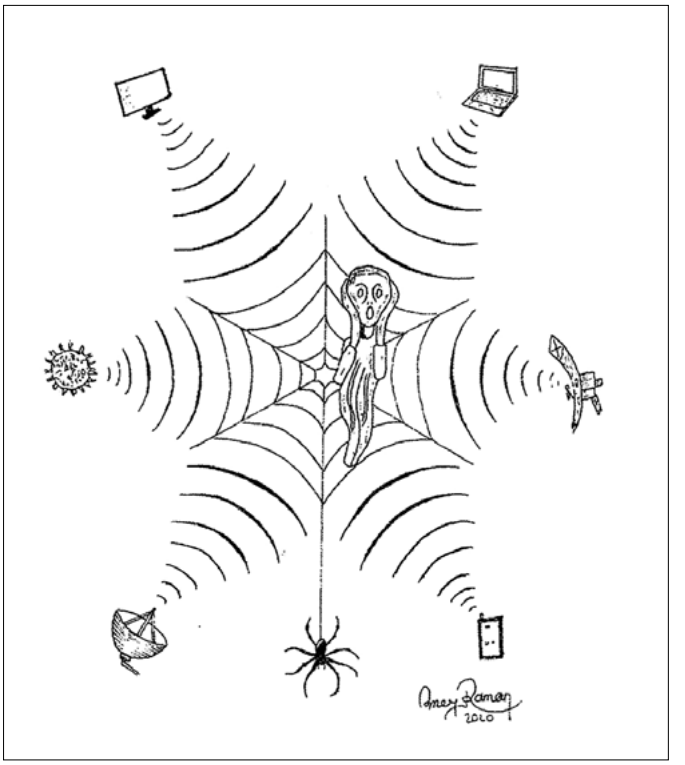

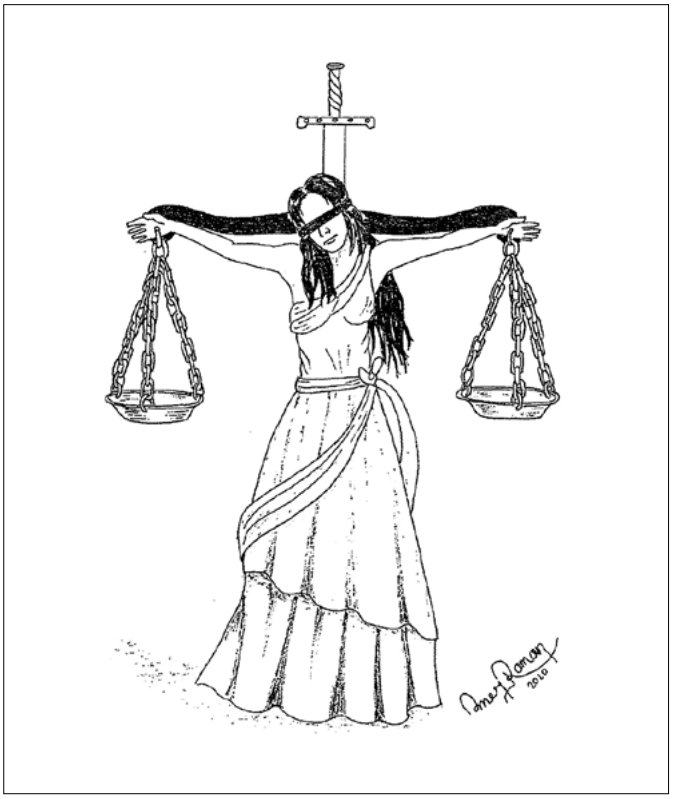

■ **Karikatürler: Ömer Özdurak**

Değerli Güney çalışanları, Selam, sevgi ve saygılarımı iletiyorum.

Dilerim her açıdan sağlığınız ve sıhhatiniz yerindedir. Ben de iyiyim. Yaramaz bir durum yok. Tutsaklığın tüm zorluklarına karşın moral ve coşkumu yüksek tutuyor, zamanımı verimli kılmaya çalışıyorum.

Güney dergisinin 95. sayısını aldım. O kadar sevindim ki, anlatamam. Güney tutsaklık koşullarında, hayatıma ve eğitsel çalışmalarıma ayrı bir renk ve heyecan katıyor ve büyük bir coşkuyla okuyorum. Bu güzel emeklerinize ve dayanışmacı yüreklerinize büyük değer veriyor ve sınırsız teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmalarınızda sağlık, esenlik ve başarılar diliyorum.

Umutla, sevgiyle kalın!

M. Zeki Deniz
F tipi cezaevi A1/1 Bolu

Sevgili Güney emekçileri,

Yürek dolusu sevgi ve selamlarımı gönderiyorum. (...)

Güney'e kavuşabilmek için sizi çok uğraştırdım gerçekten, emekleriniz zahmetiniz için çok teşekkür ediyorum.

Abone formunun geldiği gün, Ağır Ceza Mahkemesi'nden de lehime güzel bir kararla birlikte Güney'in 94. 95. sayılarını verdiler. Bu gelişmeyi coşkuyla karşıladık. Önce uzun zamandır buluşamadığımız Güney'e sarıldık, kucaklaştık. Sonra da birbirimizle hücredaşlarımla kucaklaştık.

Hükümlünün hediye kabulüyle ilgili "Kıyafet ve kitap kabul edebilir" şeklindeki CİK'in 96. Maddesi gerekçe gösterilerek postayla gelen dergilerin hediye olarak kabul edilemeyeceği kararıyla dergileri vermediler. Dergi ile birlikte gönderdiğiniz abone olduğuma dair irsaliye faturasını bana gecikmeli olarak verdiler. İnfaz hâkimliğine yaptığım itirazda faturalar yoktu. Ağır

Ceza Mahkemesi'ne faturaları da gönderdim dilekçeyle birlikte. Ağır Ceza Mahkemesi abonelikle ilgili bir karar vermedi, ama hediye olarak dergilerin de kabul edilebileceğini oy birliğiyle karar verdi. Bu kararla birlikte 2 dergiyi verdiler, ama adıma gelen diğer dergileri vermediler daha. Bugüne kadar verilmeyen dergilerin bana verilmesi için dilekçe yazdım, ama daha bir cevap verilmedi. Bir gelişme olmadı. Umarım diğer sayılarla da buluşuruz en kısa zamanda.

Dergilerde çıkan yayınlanan yazıların bilgisayar çıktılarına da el koymuşlardı, yazıların içeriğiyle ilgili değil, fotokopi oldukları için el koymuşlardı. Sadece ders notlarının fotokopileri verilebilir gibi ilginç bir gerekçeyle el koymuşlardı, Ağır Ceza Mahkemesi o kararı da lehime bozarak fotokopilere yazılara kavuşmamı sağladı. Bu aralar şansım yaver gidiyor sanırım!! (...)

Kendinize, sağlığınıza çok iyi bakın. Tüm dostlara sevgi ve selamlarımı gönderiyor, çalışmalarınızda başarılar kolaylıklar diliyorum. Umutla kalın!

Sevgilerimle...
15.08.2021

Haydar Bayar
1 Nolu f tipi cezaevi A-35 Tekirdağ

Merhaba sevgili arkadaşlar,
İyi olmanız dileğiyle selam ve sevgilerimi yolluyorum.

Derginin 96. sayısında gönderdiğim yazı ve çizimleri yayınlamışsınız. Teşekkürler ilginiz için. Maalesef dergi bana ulaşmadığından okuma şansım olmadı. Bilemiyorum dergiyi yollamışta olabilirsiniz, ama sanırım abone sistemi gerekli. Dergiyi yollarken abone olduğuma dair belgesini de yollarsanız, belki o zaman dergi elime ulaşır. Sizlere yeni çizimler ve bu sefer bir şiir yolluyorum. Umarım yayınlarsınız.

Çalışmalarınızda başarılar dilerim.
Özgür yarınlarda buluşmak dileğiyle.
Selam ve sevgilerimle...
21.06.2021

Ömer Özdurak
Bolu F tipi cezaevi

BİR ELEŞTİRİ...

Güney Dergisi'nin 95. sayısındaki, kapağa da konan "Fenomen Olmayın, Marie Curie Olun!" başlıklı yazıya dair eleştirilerimizi aktarmak istiyoruz.

Yazıyı okuduğumuzda anlıyoruz ki, bu yazı genç kadınlara ama özellikle okullu genç kadınlara hitaben yazılmış bir yazı. Yazıda son derece haklı bir şekilde Marie Curie örnek bir figür olarak gösterilmiş, yaşamına ve çalışmalarına genişçe yer verilmiş. Yazının bir bölümünde Marie Curie ve eşi Pierre Curie, pandemi sürecinde Covid-19 virüsünün aşısını bulan Özlem Türeci ve Uğur Şahin çifti ile karşılaştırılıyor. Biz böyle bir kıyaslamanın yanlış olduğu kanaatindeyiz.

Marie ve Pierre Curie çifti hayatlarını bilime, insanlığa adamış bilim insanlarıydılar. Öyle ki, keşiflerinin patentini bile almayı reddetmişlerdi. Tek istedikleri daha modern laboratuvarlarda çalışma imkânı bulabilmekti. İkisi de isteseler milyoner olabilecekken akademisyen olarak yeni genç bilimciler yetiştirmeyi yeğlediler. Marie Curie, Birinci Dünya Savaşı sırasında çalışmalarını askıya almış ve askerlerin tedavisi için taşınabilir röntgen cihazları tasarlamış ve röntgen teknisyenleri yetiştirmişti. Diğer yandan Özlem Türeci ve Uğur Şahin çiftine gelirsek; elbette ki muazzam bir başarı örneği

Güney Dergisinin 95. sayısında yayınlanan "Fenomen Olmayın, Marie Curie Olun!" başlıklı yazıya gelen eleştiriler ile ilgili

Bir Grup Güney Okuru Kadın imzalı eleştiri yazısıyla ilgili olarak ilk söyleyeceğimiz, kadın okurların yazıyı inceleyip, tartışmış olmaları ve eleştirilerini yazılı hâle getirmiş olmalarını öncelikle selamlıyoruz.

Eleştirilerle ilgili olarak şunları belirtmek istiyoruz:

* Arkadaşlar, Marie ve Pierre Curie ile Özlem Türeci ve Uğur Şahin çiftinin yazı içinde bir bağlamda karşılaştırılmış olmasını şöyle eleştiriyorlar:

"Marie Curie ve eşi Pierre Curie, pandemi sürecinde Covid-19 virüsünün aşısını bulan Özlem Türeci ve Uğur

olarak karşımızdalar. Sonuç olarak kanser hastalığı için çeşitli tedaviler üzerinde çalışırken bir yandan da küresel bir salgınla, bu salgınla mücadele edebilecek en etkin aşıyı buldular. İkisi de zeki ve çalışkan birer bilim insanı ama aynı zamanda kâr amacı güden bir şirketin kurucuları durumundalar. Kaldı ki geçtiğimiz aylarda ikisi de aşıda patent hakkını savunan ifadelerde bulundular. Marie ve Pierre Curie bilim üretirken kâr amacı gütmüyorlardı, fakat aynı şeyi Özlem Türeci ve Uğur Şahin çifti için söyleyemeyiz. Bu sebeple bu iki çiftin kıyaslanmasını yanlış buluyoruz.

Yazıya ilişkin bir diğer eleştirimiz de yazının başlığınadır. "Fenomen Olmayın, Marie Curie Olun!" Fenomen kelimesi sözlük anlamıyla olay, olgu anlamına geliyor. Yazıda kastedilen ise sosyal medya fenomeni denilen çok bilinen, çok takip edilen kimselerdir. Yazıda, fenomen kavramına önyargıyla yaklaşıldığını düşünüyoruz. Fenomen olmak, sosyal medya fenomeni olmak; tanınır, bilinir olmak anlamına geliyor. Fenomen olarak adlandırılan kişiler çok fazla takipçisi olan, sözüyle davranışlarıyla kişileri etkileyebilen kişilerdir. Bugün Özlem Türeci ve Uğur Şahin birer fenomendirler. Yaşasalardı Marie Curie ve Pierre Curie de birer fenomen olurlardı kuşkusuz. Güney Dergisi'nin adını aldığı Yılmaz Güney'in kendisi de bir fenomendir. Kuşkusuz kötü örnekler de verilebilir bu anlamda ama kelimelere olumsuz anlam yüklemek çok anlamsız.

Diğer bir eleştirimiz ise yine başlığa ilişkin, ama bu sefer üslupla alakalı. "Fenomen Olmayın! Marie Curie Olun!" Burada buyurgan, beğenmez bir tutum var. Üstenci bir yaklaşım var. Genç kadınlara yönelik bir yazı yazıyorsunuz, açık zihinli bilim insanları olmayı öğütlüyorsunuz ama bunu üstenci, buyurgan bir ifade ile yapıyorsunuz. Üstelik kapağa taşıyorsunuz. Genç bir kadının daha kapaktaki başlığa bakınca bile "Haydi oradan, size mi soracağız ne olacağımızı?" dediğini duyar gibi oluyoruz. Bu tarz yazılarda, yukarıda bahsettiğimiz üslup ve önyargılı yaklaşımlar konusunda daha dikkatli olunması gerektiğini düşünüyoruz.

Bir Grup Güney Okuru Kadın

Şahin çifti ile karşılaştırılıyor. Biz böyle bir kıyaslamanın yanlış olduğu kanaatindeyiz.

Marie ve Pierre Curie çifti hayatlarını bilime, insanlığa adamış bilim insanlarıydılar. Öyle ki, keşiflerinin patentini bile almayı reddetmişlerdi. Tek istedikleri daha modern laboratuvarlarda çalışma imkânı bulabilmekti. İkisi de isteseler milyoner olabilecekken akademisyen olarak yeni genç bilimciler yetiştirmeyi yeğlediler. (...) Diğer yandan Özlem Türeci ve Uğur Şahin çiftine gelirsek; elbette ki muazzam bir başarı örneği olarak karşımızdalar. Sonuç olarak kanser hastalığı için çeşitli tedaviler üzerinde çalışırken bir yandan da küresel bir salgınla, bu salgınla mücadele edebilecek en etkin aşıyı buldular. İkisi de zeki ve çalışkan birer bilim insanı ama aynı zamanda kâr amacı güden bir şirketin kurucuları durumundalar. Kaldı ki geçtiğimiz aylarda ikisi de aşıda patent hakkını savunan ifadelerde bulundular. Marie ve Pierre Curie bilim üretirken kâr amacı gütmüyorlardı, fakat aynı şeyi Özlem Türeci ve Uğur Şahin çifti için söyleyemeyiz. Bu sebeple bu iki çiftin kıyaslanmasını yanlış buluyoruz."

Arkadaşların Marie ve Pierre Curie ile Özlem Türeci ve Uğur Şahin çiftinin neden kıyaslanmasına karşı olduklarını açıkladıkları noktalarda esasta görüşümüzde fark yok. Bizzat yazının içinde de bir bağlamda böyle bir karşılaştırma yapılırken, tam da aradaki farka da parmak basılıyor. Deniliyor ki,

"Günümüzün kapitalist dünyası bundan yüzyıl öncesinden elbette değişik. Kapitalizmin aşırı kâr dürtüsü hiçbir alan bırakmamış ki, tam egemenliği altına geçirmiş olmasın. Marie ve Pierre Curie, henüz bilimin kâr dürtüsünden bağımsız gelişebilmesi hayallerini kurabiliyor, hümanist bir yaklaşımın –gerçekliğe pek uymasa da– peşinden koşabiliyorlardı.

BioNTech kurucusu Türeci-Şahin çifti en başından, kapitalizmin gerçekliğiyle yüzleşmiş ve amaçlarına üniversite araştırma laboratuvarlarıyla erişemeyeceklerini kavramışlar. Araştırmalarının sonuçlarını kabul ettirebilmek ve uygulamaya sokabilmek için kendi şirketlerini kurmuş, bu şekilde borsaya açılmışlar. (...) Ve tabii ki, şirketin kazandığı gelir muazzam. Bu onlara gelecek açısından büyük imkânlar sağlamış oluyor. Onların hedefinde çünkü hâlâ daha kanser bağışıklık tedavisinin çözümü duruyor.

Umarız bu konuda da aynı başarı çizgisini tuttururlar."

Görüldüğü gibi, tam da Marie ve Pierre Curie'nin yak-

laşımından farklılık ortaya konuyor. Bunlar söylenmese, arkadaşların eleştirisi haklı olabilirdi. Şirket kuruyorlar, borsaya açılıyorlar, birden zenginleşiyorlar... bütün bunlar sayılıyor. Aynı zamanda ama bu çiftin, bu parayla bundan sonra ne yapacakları konusunda açıklamaları da var... esas çalıştığımız konu üzerinde çalışmaya devam edeceğiz diyorlar... Bütün bunlar o tarihe kadar olan açıklamalar. Yazıda da bu konuda dikkatli davranılıyor ve "şimdiye kadar bıraktıkları intiba" üzerinden bir değerlendirme yapılıyor. Aşıların patent tartışması o tarihte gündemde değil. Buna rağmen, yazıda bu talep edilebilirdi. Bunun yapılmamış olması yazının bir eksikliğidir. Bunu şimdi görüyoruz. Daha sonraki açıklamalarında gerçekten Türeci-Şahin çifti patent hakkından vazgeçmemek yönünde tavır takındılar. Ve bu tabii ki, eleştirilmek zorundadır. Bütün bunlar ama sayı 95'de yapıldığı gibi sınırı belli bir kıyaslamanın yanlış olduğu değerlendirmesini bizce haklı çıkarmaz.

Yazının bir amacı kadınların bilim alanındaki başarılarının ortaya konması ve erkek egemen dünyada onların nasıl unutturulup, geri plana itilmeye çalışıldığının teşhir edilmesidir. Özlem Türeci bağlamında da bunun böyle olması teşhir edilmektedir. Diğer taraftan Türk medyasının "Türk kökenlilik" üzerinden yürüdüğü de teşhir edilmiştir. Ve bu doğrudur.

Marie ve Pierre Curie, yazıda da belirtildiği gibi bambaşka bir dönemin bilim insanlarıdır. Ve onlar kapitalizm eleştirisinin ve sosyal demokrat/sosyalist düşüncelerin yükseldiği, itibar gördüğü bir dönemin insanlarıydı. Ve bu atmosferden etkilenmiş kişilerdi.

Bugün ise, bilim alanında da bambaşka bir hava esmektedir. Bu zihniyet kapitalizmin tam egemenliğinin zihniyetidir; özetleyecek olursak, "bilim için çalışmak, bilimsel çalışma için çalışmak, insanlığa yararlı bir şeyler yapmak mı istiyorsun, o zaman zengin, çok zengin olmalısın, güçlü, çok güçlü olmalısın!" zihniyetidir. Ki, yazıda da bu anlatılmaya çalışılıyor.

Bir Grup Güney Okuru Kadın'nın ikinci eleştirisi yazının başlığıyla ilgilidir. "Fenomen Olmayın!" ile ilgilidir. Şöyle yazıyor arkadaşlar:

"Yazıya ilişkin bir diğer eleştirimiz de yazının başlığınadır. "Fenomen Olmayın, Marie Curie Olun!" Fenomen kelimesi sözlük anlamışla olay, olgu anlamına geliyor. Yazıda kastedilen ise sosyal medya fenomeni denilen çok bilinen, çok takip edilen kimselerdir. Yazıda, fenomen kavramına önyargıyla yaklaşıldığını düşünüyoruz. Fenomen olmak, sosyal medya fenomeni olmak; tanınır, bilinir olmak anlamına geliyor. Fenomen olarak adlandırılan kişiler çok fazla takipçisi olan, sözüyle davranışlarıyla kişileri etkileyebilen kişilerdir. Bugün Özlem Türeci ve Uğur Şahin birer fenomendirler. Yaşasalardı Marie Curie ve Pierre Curie de birer fenomen olurlardı kuşkusuz. Güney Dergisi'nin adını aldığı Yılmaz Güney'in kendi de bir fenomendir. Kuşkusuz kötü örnekler de verilebilir bu anlamda ama kelimelere olumsuz anlam yüklemek çok anlamsız."

"Fenomen Olmayın! Marie Curie.... olun!" başlığı şüphesiz provokatif ve plakatif bir başlık. Dikkat çekmek, merak uyandırmak için yapılmış bir şey. Burada kastedilen de sözlük anlamında "fenomen" ya da genel olarak "fenomen" değil, bütün amacı reklam toplamak olan ve bunun için olmadık şeylerle, boş şeylerle uğraşan, uğraştırılan kitlelerdir. Ve özellikle de tabii ki, enerjileri boş şeylerle tüketilmeye yönlendirilen gençliktir. Neyin kastedildiği bizce açıktır ve nitekim eleştiren sizler de anlamışınız. Bu anlamda bir yanlışlık görmüyoruz.

Başlıkla ilgili diğer eleştiri de şöyle:

"Diğer bir eleştirimiz ise yine başlığa ilişkin, ama bu sefer üslupla alakalı. "Fenomen Olmayın! Marie Curie Olun!" Burada buyurgan, beğenmez bir tutum var. Üstenci bir yaklaşım var. Genç kadınlara yönelik bir yazı yazıyorsunuz, açık zihinli bilim insanları olmayı öğütlüyorsunuz ama bunu üstenci, buyurgan bir ifade ile yapıyorsunuz. Üstelik kapağa taşıyorsunuz. Genç bir kadının daha kapaktaki başlığa bakınca bile "Haydi oradan, size mi soracağız ne olacağımızı?" dediğini duyar gibi oluyoruz. Bu tarz yazılarda, yukarıda bahsettiğimiz üslup ve önyargılı yaklaşımlar konusunda daha dikkatli olunması gerektiğini düşünüyoruz."

Arkadaşların bu eleştirisiyle ilgili de şunları söyleyebiliriz. Evet, bu bir üslup meselesidir. Başlığın "üstenci ve buyurgan" olarak yorumlanabileceğini doğrusu hiç düşünmemiştik. Provokatif ve plakatif olduğunu kabul ediyoruz! Bunu ama, kapitalizmin bugünkü ideolojik yönlendirmesi olan "fenomen olun!", "Ünlü olun da nasıl olursa olsun!", "reklam toplayın!", "like toplayın!"a karşı bizim pozisyonumuzun konulması olarak kavradık. Bugünkü ideolojik akımın karşısında bizim de bir dikilişimiz ve yönlendirmemiz olmalı! Kadın-erkek genç insanlara kendimizin değerli bulduğu örneklere işaret etmemizden daha doğal ne olabilir? Başlıktaki üslubun bir de bu bakış açısından değerlendirilmesini dileriz.

Genç insanlar "Haydi oradan size mi soracağız ne olacağımızı!" demesi mümkün, hatta çok mümkün! Esas mesele tabii ki, genç insanları kapitalizmin ideolojik bombardımanına karşı durabilecek şekilde yönlendirmektir. Ki, bize değil, kapitalizme "hadi oradan, size mi soracağız ne olacağımızı" diyebilsinler...

Ayrıca, şunu da belirtelim: Yazı genel olarak Güney okurlarına yönelik bir yazıdır – her ne kadar özelde genç kadınlara hitap etse de...

04. 07. 2021

GÜNEY

İstanbul Martıların Kanatlarında

fazıl say'ın 'ilk şarkılar'ını dinlerken

■ ÇETİN ÖRGEN

özledim seni istanbul
özledim martılar
hepinizi

nasıl kanat çırpıldığını uçmak için
nasıl yapılacağını ekmek kavgasının
kapışılırken simit parçaları havada
sizden öğrendim

istanbul martıdır
istanbul çırpınıştır açlıkla tokluk arasında
iç acıtan anılardır
ranttır
kan karışmıştır emeğe
lokma aslanın ağzındadır

boğaziçi'nden erguvan taşır denize martılar
deniz cam yeşili
eflatun
mavi

havadaki bu acı koku
bu duman
bu çığlıklar
can aldı
can acıttı
can yaktı 'gezi'

bebek kıyılarında kızlı erkekli oturan gençlere
kızlı erkekli martılarla fısıldaşan sevgililere
gezi parkı'na
yitirdiğimiz canlara
selam olsun
selam olsun
selam olsun

Theodorakis

— BİR MİLİTAN DİRENİŞÇİNİN ARDINDAN —

“Her zaman iki sesle yaşadım — biri politik, biri müzikal”

Mikis Theodorakis

(The New York Times röportajından, 1970)

■ DERYA GÜMÜŞ

Theodorakis'in ölüm haberini ilk okuduğumda...

Devrimciliğimin ilk yılları geldi aklıma... O yıllarda... —bugün de— müziğin, devrimci müziğin üzerimizdeki etkisini düşündüm. Ruhi Su'dan pek de yabancısı olmadığımız Anadolu'nun direngenliğini alıp İnti İllimani ile And dağlarına "çıktığımız"... Gasparyan'dan, Tütüncüyan'dan ya da Aram Tigran'dan Ermenilerin çığlığını duyarken, sıklıkla radyo üzerinden Kürt toprağına gidip kısa dalgadan yayın yapan istasyonlardan dengbejleri dinlediğimiz... Kimi zaman Baez, kimi zaman Mercedes Sosa ile... artık kimin müziğini bulduysak (ki nitelikli müziğe ulaşmak da pek kolay değildi!) onun, onların devrim şarkılarını dinleyerek dünyanın çeşitli halklara konuk olduğumuz... günleri anımsadım...

Müziksiz olmazdı...

O günlerde dinlediğimiz müzikler arasında olmazlar içinde bir olmaz daha vardı:

Biraz da Zülfü Livaneli üzerinden tanıdığımız Theodorakis...

● ● ●

Önce müziğiyle tanıdık...

Daha sonra faşizme karşı nasıl bir mücadele yürüttüğünü öğrendik... Gerçi O'nun müziği zaten başlı başına faşizme karşı mücadelede en büyük silahıydı ama onun ötesinde nasıl bir mücadele yürüttüğünü de süreçte anlatılanlardan, okuduklarımızdan öğrendik.

Ne cenderelerden geçmişti büyük sanatçı?

Bir bütün olarak yaşam öyküsünü değil ama yaşamından küçük kimi kesitlerle O'nun faşizme karşı mücadelesine notlar düşmek; sanatçı duyarlılığına vurgu yapmak, faşizme karşı mücadelede sanatçının etkinliği açısından günümüz sanatçılarına örnek olması... açısından yerinde olacaktır.

● ● ●

İkinci Dünya savaşında önce faşist İtalya Yunanistan'ı işgal etmeye kalkar. Ve büyük direnişle karşılaşır. Theodorakis genç yaşında direnişçi güçlere katılır, esir düşer. Bir süre sonra serbest bırakılır. İkinci Dünya Savaşı sürmektedir. Naziler İtalyan ve Bulgar faşistleri ile birlikte Nisan 1941'de Yunanistan'ı işgal ettiğinde tekrar direnişçilerin saflarında yeralır. 1941-1944 arasında işgale karşı yürüyen direniş hareketine katıldı ve ilk kez 18 yaşında (1943) tutuklanır ve işkence görür. Ölüm cezasına çarptırılır. Son anda ölümden kurtulur.

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Yunanistan'da iç savaş çıkar. İç savaş sürecinde de (1946-1952 arası) birçok kez tutuklanır. İç savaş sona erdikten sonra Fransa'ya sürgüne gider. Burada müzik çalışmalarını sürdürür.

● ● ●

Yıl 1961. Theodorakis Yunanistan'a döner ve kendi öncülüğünde kurulan Lambrakis Gençlik Örgütü'nün başkanlığına seçilir. Kısa bir süre sonra da milletvekili seçilerek parlamentoya girer. 1967'de askeri bir darbe ile "Albaylar Cuntası" denilen karanlık bir döneme geçilir. Darbenin hemen ertesi günü yasak gelir: Theodorakis'in müziklerinin çalınmasını ve dinlenmesi yasaktır artık!

Theodorakis'in faşizme karşı mücadelesi bu kez cunta faşizmine karşıdır. "Yurtsever Cephe"yi kurarak faşist rejime karşı mücadelesini sürdürür. Ancak kısa bir süre sonra yakalanır. Cezaevi süreci ve ardından toplama kampına götürülür. (Ocak 1968). Dünya çapında sürdürülen ve Şostakoviç, Leonard Bernstein gibi ünlü besteciler ve Arthur Miller gibi ünlü yazarların katıldığı bir dayanışma kampanyası sayesinde cezası sürgüne çevrilir. 1970 yılında kamptan alınıp sürgüne gönderilir.

Ancak sürgünde de mücadeleye devam eder. Mücadelede en büyük silahı müziğidir. Dünyanın tanıdığı bir müzisyen olarak çeşitli ülkelerde verdiği konserlerde Albaylar Cuntası'nı dünya kamuoyunda teşhir eder.

70'li yıllar sadece Yunanistan'da değil İspanya, Türkiye, Şili gibi ülkeler de cunta yönetimler altındadır. Theodorakis bu ülkelerin anti-faşistleriyle de dayanışma içinde olur. Neruda'nın, Lorca'nın şiirlerini besteler. Canto General ("Evrensel Şarkı") (Pablo Neruda) büyük bir yankı uyandırır.

● ● ●

Theodorakis faşizme karşı savaşan bir militan, politik bir sanatçı, vurduğu yerden ses getiren önemli ve dürüst bir aktivistti...

İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmi yerle bir eden Sovyetler Birliği'ne ve onun önderine karşı Batılı emperyalistler ve onların beslemeleri tarafından yürütülen saldırı kampanyalarına karşı açık tavrında görebiliriz örneğin...

Yunanistan'da PASOK yanlısı bir gazete olan "Ta Nea"'nın komünizm karşıtı bir yayını üzerine bir mektup kaleme alır. Mektubunda "Stalin ve Kızıl Ordu yetişmeseydi bugün bizim elimizde ne kalırdı? Bunu hiç düşündünüz mü?" diye sorar. Şöyle devam eder:

"Gazetenizi son dönemde esir alan komünizm karşıtı histeriden dolayı büyük endişe duymaktayım. Genç bir komünistken özgürlük için saflarında bulunduğum Demokratik Yunanistan Ordusu ile onur duyuyorum. Daha sonrasında askeri cunta zamanı demokrasi için Yurtsever Cephe saflarında olmamla da aynı şekilde..."

Mektubunda Ta Nea'nın SSCB ve Stalin'e ilişkin saldırılarına karşı ise şunları yazar:

"Ve bugün sizin hatırlamak istedikleriniz yalnızca onun (Stalin'in - BN) suçları... Ona dair duymadığım tek şey onun sabah kahvaltısında haşlanmış insan eti yediği oldu. O'na, Stalin'e, Stalingrad, Moskova, Leningrad ve Berlin'de zaferler kazanmış Kızıl Ordu'nun mareşaline dair söyleyecek başka sözünüz yok mu? Stalin ve Kızıl Ordu yetişmeseydi bugün bizim elimizde ne kalırdı? Bunu hiç düşündünüz mü? Hitler'i dünyayı binlerce Auschwitz'lerle doldurmasına kim engel olacaktı? Yunanistan'ı toplama kamplarıyla dolu bir şekilde hayal edebiliyor musun? Orada, Avrupa'da ve özellikle ırkçı devletlerde neden Stalin'e ve komünizme saldırıldığını biliyorum. Çünkü o onların sevgili Führerleri Adolf Hitler'i alt etti."

Theodorakis mektubunu şöyle bitiriyordu:

"Ben inanıyorum ki kızgınlığımın sebebini çabucak anlayacaksınızdır; çünkü benim için olduğu kadar binlerce kişi için de, kızıl bayrak altındaki mücadelemiz, halkımızı özgür, bağımsız ve mutlu etmek için tek amacımız olan hayatlarımızın en kutsal dönemidir." (Kaynak: https://haber.sol.org.tr haber sitesi, Özgür Cem Boynueğri'nin haberi, 28.08.2017)

Faşizmi yenen Sovyetler Birliği ve onun önderi hakkında bu kadar berrak bir düşünceye sahip birisidir...

• • •

"Theodorakis Müziği" olarak adlandırılan kendine özgü bir müzik oluşturmuş olan Theodorakis çok üretici ve dünya çapında çok başarılı bir sanatçıdır. Aralarında senfoni, oda müziği, kantatlar, oratoryolar, ilahiler, bale müzikleri, operalar, sahne müzikleri, tiyatro oyunları için müzikler... film müzikleri gibi alanlarda binden fazla esere imza atmış bir sanatçıdır. Zorba filmine yaptığı müzik ile sirtaki dansının dünya çapında ünlenmesine yol açmıştı.

Enternasyonalistti, halklar arasında dostluk köprülerinin kurulmasında önemli çabalar gösterdi.

Alman faşizminin Yahudi soykırımına karşı müziği ile tavır takınmış, Mauthausen Toplama Kampı'nı konu alan "Mauthausen Baladı"nı (sözler Iakovos Kampanellis'e ait) bestelemişti.

Yine aynı Theodorakis, yıllar sonra İsrail devletinin Filistinlilere yönelik saldırılarına karşı da sesini yükseltecektir. Tıpkı Afganistan için, Irak için... yaptığı gibi.

• • •

Politik bir kişilikti. Komünistti. Bir dönem savrulmuştu siyasi olarak. Ama yaklaşık bir yıl kadar önce 5 Ekim 2020'de, Theodorakis'in Yunanistan Komünist Partisi (KKE) Genel Sekreteri Dimitris Kuçubas'a yazdığı bir mektup kamuoyuyla paylaşıldı. Mektubunun ilk bölümünde Theodorakis;

"Yoldaş Dimitri,

Şu anda, hayatımın sonunda, hesap vaktinde, ufak detaylar hafızamdan siliniyor ve geriye 'kallavi meseleler' kalıyor.

Böylece görüyorum ki hayatımın en kuvvetli ve olgun yıllarını KKE bayrağı altında geçirmişim.

Bu nedenle bu dünyadan komünist olarak göçmek istiyorum." diye yazmıştı... (Aytek Soner Alpan'ın Türkçe'ye çevirdiği ve kendi Twitter hesabından paylaştığı mektuptan.)

Theodorakis'in komünist partisine ve komünizme ("nasıl bir komünist partisi?" ve "nasıl bir

AKİS

Sen çaldıkça Teodorakis
Bir mor yağıyor üstüme...
Dudaklarım öpüşmekten mosmor...
Bir putum sanki ilahilerle denize fırlatılmış
Ve bir deniz yağıyor üstüme
Bakma sen sevgili Teodorakis
Açgözlü güvercinlerin didiştiklerine!
Avluların o en çakırkeyiflisine
Mısır daneleri gibi serpilmişler ama
Mısır danesi değil ki bu adalar
Ne de biz güverciniz...

Sekerek o güneş güzeli çakılların üzerinden
Çıplak ayaklarımızın su sesleriyle
Birbirimize
Ve kendimize
Bilakis

Sen çaldıkça Teodorakis
Bir mor yağıyor üstüme

CAN YÜCEL

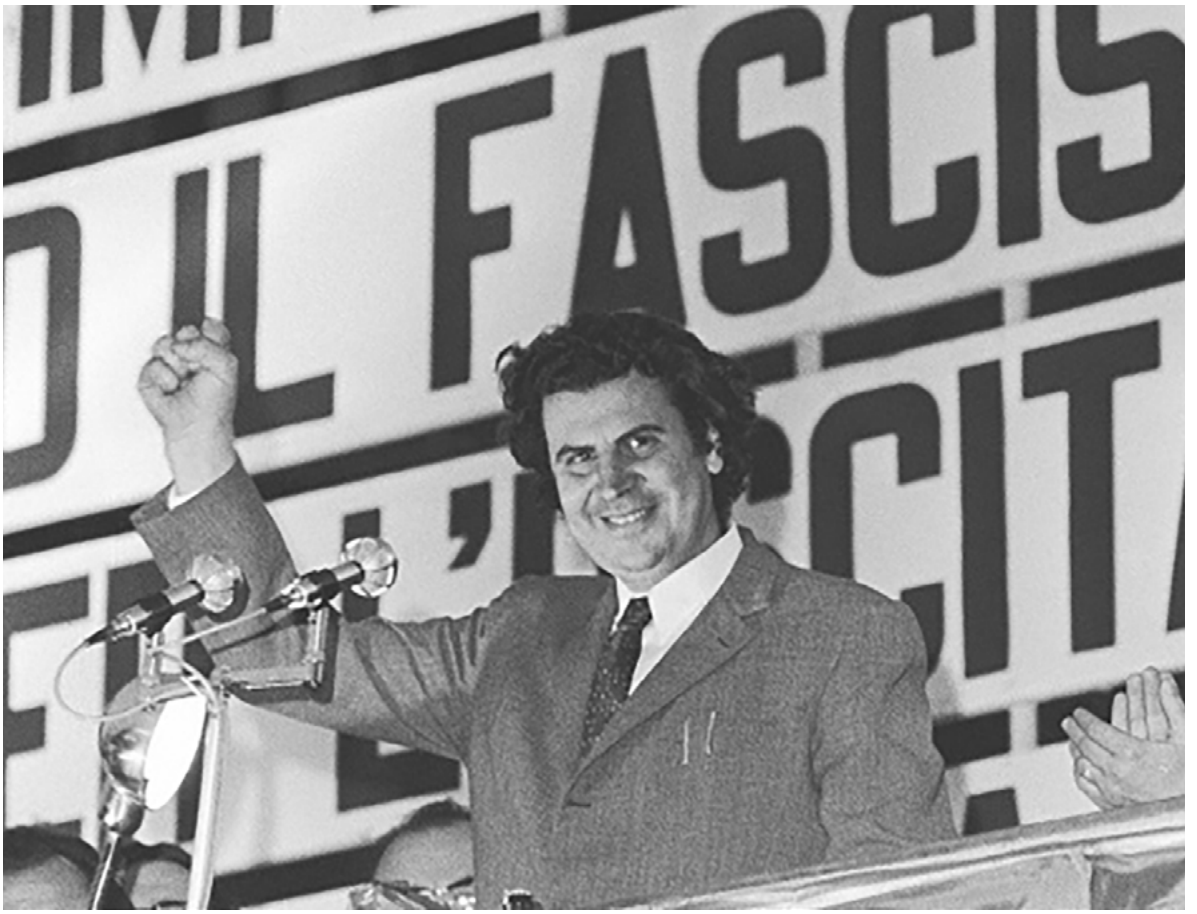

komünizm"den bağımsız olarak) bağlılığını ölmeden bir yıl kadar önce bu sözlerle ifade etmesi O'nun ömrünün son yıllarındaki politik savruluşundan bir geri dönüş olarak değerlendirmek mümkün.

• • •

"Kör ölür badem gözlü olur" diyenlerden değiliz... Ünlü kişiliklerin/sanatçıların öldükten sonra sadece övülecek yanlarını değil, varsa yerilecek yanlarını da söyleyenlerdeniz... Theodorakis bağlamında da tutumumuz aynı...

Her insan gibi Theodorakis de yanlışlar yaptı.

Örneğin; O'nun ömrünün son yıllarında "ulusalcı sol"a meyletmesini...

Örneğin; Muhafazakâr Yeni Demokrasi Partisi'nden önce milletvekili, sonra sağcı Miçotakis hükümetinde Bakan olmasını da, Makedonya konusunda takındığı ulusalcı/milliyetçi tavrı da...

Ya da örneğin, "Sırp Kasabı" Miloseviç "hayranlığı"nı da vs. vs. "es" geçemeyiz...

Bunu söylerken ama değerlendirmeyi "toptancılığa" götürüp O'nu bir bütün olarak silip atamayız da...

Ayrım noktamız şudur: Onun komünist düşünceleri savunduğu, emperyalizme, kapitalizme, faşizme karşı sanatçı kimliğiyle mücadele ettiği dönemi bize, ezilenlere, "çemberin bu tarafındakilere" aittir...

Biz, bizim olan yanı alır, devrime, komünizme, insanlığa bırakılmış miras olarak kavrar, öğrenir, sahiplenir, yaygınlaştırırız...

Gerisi?!!!

Onu da ölümünün arkasından üç günlük yas ilan ederek sahtekârca O'nu sahiplenmeye çalışan... Bunu O'nun özellikle ömrünün son yıllarında siyasi savrulmalarının arkasına gizlenerek yapmaya çalışan... Ama O'nu sahiplenmeye çalışırken O'nun faşizme, kapitalizme karşı mücadelesini, yaptığı müzikle ezilenlerin mücadele cephesinin bir parçası olduğunu görmek/göstermek istemeyen... Yunanistan hâkim sınıflarının yerine biz mi söyleyelim?!

Bırakalım, onu Yunanistan'ın hâkim sınıfları düşünsün... O'nun faşizme karşı mücadelesini onlar ayıklasın... Onlar komünizm için mücadeleyle geçen bir ömrün kimi "tortularını" temizleyip sahiplenmeye çalışsın...

Ellerinde ne kadarı kalırsa artık...

14 Eylül 2021 ■

Kültürlerin Göçü - Göçlerin Kültürü

■ GÜLFER UĞUR

Aslına bakacak olursak, hepimiz göçmeniz! Tarih boyunca bir yerden bir yere göçmüş insanlık! Genlerimizde var göçmenlik! Yerleşik topluluklara geçmeden önce, yiyeceklerin bol, barınakların korunaklı, düşmanların az olduğu yer arayışıyla, ordan oraya göç edip durmuşuz. Bilim insanlarının yeni araştırmalarına göre homo sapiens Afrika'dan çıkarak Asya'ya ve Avrupa'ya, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya ve de Amerika'ya göç ederek yeryüzüne yayılmış. Yüzbinlerce yıl göç etmiş, göç ettikleri doğaya uyum sağlayıp yeni alışkanlıklar edinmiş, birbirleriyle savaşmış, savaştıkları kadar da birbirine karışmış, kaynaşmış, değişime uğramış "insanlık". Ve bu evrim hâlâ sürüp gidiyor.

Savaşlar, sürgünler, kıtlık, iklim felaketleri, yeni bir "ekmek kapısı" arayışı tarihten bugüne başlıca nedeni göçlerin... Şüphesiz bunlarla da sınırlı değil, bunların yanı sıra, her çağın ve her topluluğun kendine özgü sebepleri, "cennet vatan" arayışları da var.

Bazen bir bavul... bir küçücük çıkın... Bazen tepeleme yüklenmiş bir kamyon, bir at arabası veya eşek sırtına dürülüp yüklenmiş bir döşek... Kucağında bebeğiyle yola düşen kadınlar, küçük kardeşini sırtında taşıyan kendi de küçücük bir çocuk... Birçok durumda son durak belirsiz, bitmek bilmeyen göç yolları...

Her göçün ayrı bir hikâyesi var... Her göçmenin geride bıraktıkları, hasret ve acıları var. Ve hepsinden önemlisi, her göçmenin sırtında taşıdığı pılı pırtı çıkınından öte, birlikte götürdüğü alışkanlıkları ve kültürü var.

Kuzey ve Güney Amerika tümüyle göçmenler kıtası... Yerliler soykırımdan geçirilmiş, katledilmiş, sömürgeci işgalcilerin taşıdıkları salgınlara kurban gitmiş, sağ kalanlar yeni Afrika'dan taşınan kölelerle ve işgalci Avrupalılarla karışmış, melezleşmiş.

Avrupa'da özde farklı değil. Bugün Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan 450 milyon nüfusun tahminen 23 milyonunun, yani yüzde beşinin doğum yerinin Avrupa dışında olduğundan yola çıkılıyor. Bu göçmenlerin Avrupa ülkelerinde doğan çocukları da, üçüncü ve hatta dördüncü nesil de, hâlâ "göçmen" ve "yabancı" muamelesi

görüyor ve çoğunluk toplumu tarafından kabul edilme mücadelesi veriyor. Türkiye'den Almanya'ya işçi göçünün 60. yılında da hâlâ bu kesimin çoğunluk toplumuna "uyum" sağlamadıklarından (siz asimile olmadıkları şeklinde anlayın!) "kültürsüz"lüklerinden, vb. vb. söz ediliyor. Çoğunluk toplumu olumsuz ne varsa azınlıklara, göçmenlere atfediyor. Suç işleyenler göçmen ya da göçmen kökenli olunca televizyon ve gazeteler olayı büyütüyor ve bir bütün olarak göçmenleri aşağılayıcı, ırkçı bir söylemle ifade ediyor. Sosyal medyayla bu, iyice çığrından çıkmış durumda. Tekil olaylar hemen genelleştirilerek bütün göçmenlere mal ediliyor ve onlara basitçe "hırsız", "haydut", "tacizci ve tecavüzcü", "barbar", "ilkel"", "pis kokulu", "görgüsüz" sıfatları yakıştırılıyor. Ve bu, dünyanın her yerinde, göç edenlerin etnik kimliklerinden bağımsız olarak, yeniden ve yeniden tekrarlanıp duruyor.

Suriye'den yoğun göç alması ve son olarak da Afganistan'dan, Taliban iktidarından, savaştan ve savaş kaynaklı açlıktan kaçmaya çalışanların sınır kapılarını zorlamasıyla birlikte Türkiye'de de "göçmenler" meselesi çok konuşulur olmaya başladı. Elbette ki, gayet olumsuz olarak! Hâlbuki coğrafi konumu itibari ile her zaman göç almış ve göç vermiş Anadolu. Asya ile Avrupa arasında bir köprü karakterinde, bütün baskı ve soykırımlara rağmen, birçok kültürün yan yana varlığını koruyabildiği, birbirinden esinlenip beslendiği bir coğrafya olmuş her zaman. Ve bu, ona yemek kültüründen mimariye, müziğinden desenine, şiirinden edebiyatına büyük bir zenginlik katmış.

Anadolu'ya özgü bir şey de değil bu, dünyanın birçok yerinde defalarca yaşanmış bir olgu. Göçmenler kendi kültürleriyle geliyorlar ve geldikleri yerin kültürüyle ister istemez etkileşiyor, birbirinden gördüklerini kendilerininkine katarak değişiyorlar. Ve değişen salt göçmenler ve onların kültürü değil, gittikleri yerdeki çoğunluk toplumu da onlarla birlikte ister istemez değişmek zorunda kalıyor.

Bunlara hemen hemen sanat ve kültürün bütün dallarından tonlarca örnek vermek mümkün. Önceleri göçmenlerin "mahallelerinde", "varoşlarında" gelişen kimi müzik ve dans bir bakmışsınız egemen kültür(ler) tarafından kabul görmüş ve sahiplenilmiş. Kuzey Amerika'da siyahların müziği olan cazın bütün dünyaya yayılması, Arjantin'de göçmen varoşlarından çıkan tango dansının dünya metropollerinde salon dansı olarak "kutsanması", çok renkli-çok kültürlü Latin ve Afroamerikan dans müziklerinin karışımından doğan Reggae müziğinin Büyük Britanya'da patlayıp bütün dünyaya yayılması ve UNESCO tarafından insanlık kültür mirası kabul edilmesi böyle olmuştur. Popüler hiphop müziğinin yaygınlaşması da benzer şekildedir: Afroamerikan ritmleriyle gettolardan çıkan bu müzik, Avrupa'daki göçmen çocuklarınca sahiplenilmiş ve her dilde geliştirilerek popülerleşmiştir. Öyle ki, Brooklyn ve Berlin-Kreuzberg küresel gençlik müziğinin sembolleri hâline gelmiş durumdadır.

Göç

■ MUSTAFA GÜLBEYAZ

Yaşamaktan zorlananların
Yaşanabilecek yer arayışıdır...

Kimimiz Meriç kıyısına
vurduk
Kimimiz Dicle Fırat arasında
vurulduk...

Sudan'dan çıkmıştık yola
çölde kururduk...
Kutup ayısı görmedik ama
çok .üzüldük...

Ayışığı aydınlattı Aylan'ı
Bebekti
Yaşayabileceği yere gidecekti...

Sinemada, edebiyatta, tiyatroda, resimde ve bütün alanlarda benzer gelişmeyi izlemek mümkün. Türkiye kökenlilerin en yoğun göç ettiği Almanya'dan örnek vermek gerekirse: Sinemada Fatih Akın, edebiyatta eski nesilde Güney Dal, yeni nesilde Deniz Ohde, Mely Kiyak, resimde Serpil ve Hanefi Yeter. Kabarede Serpil Pak, İdil Baydar, Mussin Omurca ve daha birçokları...

Berlin'in en önemli tiyatrolarından biri olan

Maxim Gorki tiyatrosunun yönetmeni göçmen kökenli Shermin Langhoff ve özellikle kaçış, sürgün, göç ve göçmen kökenlilere odaklanan tiyatro okul ve sahnesi olma özelliğini taşıyor.

Göçmenlerin mahallelerinde sanat ve kültürün her dalında bu devinim gelişirken, çoğunluk toplumu çok uzun zaman bunun farkında olmayabiliyor. Çoğulcu toplumun önemli bir kesiminin "yabancı kültür"e bakış açısı "folkloristik-nostaljik" oluyor: Örneğin, Batı Avrupalıların beğenilerine yönelik şark köşesiyle, dansözüyle, kebabı ve döneriyle restoranlardaki "oryantalizm"... Fakat kültürel devinimin gerçek anlamda yeni ve üretken biçimlerini, birbirleriyle bağ içinde yaşayan ve kimi zaman birlikte üreten, birbirlerinin kültürel farklılıklarından beslenen, ezen-ezilen ilişkilerini kültürel alanda sorgulayan genç sanat ve kültür insanları yaratıyor. Onlar, ne egemen/çoğunluk kültürünün kalıplarına sığıyorlarlar, ne de köken itibariyle geldikleri "etnik kültür"ün dar kalıplarına... Çalışmaları bunları fersah fersah aşan bir "çok kültürlü" zenginlik veya şöyle diyelim: devinim hâlindeki bir "kültürel küreselleşme" ürünleri olma özelliği taşıyor.

Bunun karşısında çoğunluk toplumlarının ulusalcı, "ulusal kültürcü" tepkileri duruyor. Bir dönem Almanya'da uzun uzadıya "yön verici Alman kültürü" tartışması yürütüldü. Bunlara göre "Alman kültürü"nün korunması ve göçmenlerin de bu kültüre uyum sağlaması gerekiyordu. "Alman dili"nin, "Alman kültürü"nün azınlık kültürlerinin "baskınlığı" ile "yabancılaşması"na izin verilemezdi!!! Süreç içinde "yön verici Alman kültürü"nün içeriği nedir tartışması sapa sardı ve şimdilik hasıraltı edildi. Çünkü Almanya'nın yakın geçmişinde "saf Alman ırkı", "saf Alman kültürü" tutkunluğunun nasıl bir canilikte konakladığı malumdu. Irkın, milletin, kültürün "saflığını koruma" zihniyetini gidebileceği son noktaya kadar götürmüş, en büyük organize soykırımı gerçekleştirmiş olan Hitler faşizminin canilikleri belleklerden henüz silinmemişti. Temerküz kamplarında altı milyon Yahudi ve beşyüz bin Sinti-Roma katledildi. Bu ırkçı-faşist tutkunun sonuçları Alman halkı açısından da ağır bir yenilgi olmuştu ve dünya halklarının belleklerinde soykırım canilikleriyle kaldılar. Fakat sonuçta ne Alman-Yahudilerinin kültürlerini, ne de Sinti-Roma kültürlerini yok edebildiler.

Şurası açık: Savaşlar, ulusal katliamlar ve baskılar devam ettikçe göçleri engellemek de mümkün olmayacak. Hatta çağımız çok daha büyük göç dalgalarına gebe... Bilim insanlarının altmış yıldır "geliyor" diye ikaz ettikleri iklim felaketlerini artık herkes yaşayarak kabul etme durumunda. Bütün bunlar bir tarafa, engellenmesi mümkün bu felaketler bitse de göç ve göçmenliğin bitmesi beklenemez. Göçlerle birlikte kültürler de göçecek, birbiriyle harmanlanacak ve zenginleşecek, evrenselleşecektir.

Bundan çekinilecek bir şey yoktur. "Saf kültür" diye bir şey zaten yoktur. Esas olan, farklı kültürlerin ister çoğunluk kültürü olsun, ister azınlık kültürü, egemen, erkek egemen, ırkçı ve gerici gelenek ve bakış açılarına karşı mücadelenin elden bırakılmamasıdır.

15 Eylül 2021 ■

ALMANYA İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ İŞGÜCÜ ANLAŞMASININ 60. YILI

MİSAFİR İŞÇİ – GASTARBEITER

İş Gücü Göçü

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**

İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaran, 60 milyonu aşkın insanın ölümüne neden olan Nazi Almanya'sı yenildi. Batılı emperyalistler Batı Almanya'yı yeniden inşa etmeye koyuldular. Yeniden inşada ise iş gücüne ihtiyaç duyulur. Fakat bu iş gücünü kendi iç pazarında bulamaz. Bu nedenle 20 Aralık 1955'te ilk İtalya ile işçi alımı sözleşmesine karar verir. Ardından 1960 yılında Yunanistan ve İspanya ile, 1961 yılında Türkiye, 1963'te Marokko, 1964'te Portekiz, 1965'te Tunus ve 1968'de de eski Yugoslavya ile aynı anlaşmayı yapar.

Böylece "Misafir İşçi", "Gastarbeiter" emeğe ve emeğin sömürüsüne ilişkin bir kavram olarak tarihe geçmiştir. Sorunlu olan bu kavram insanları esir ederek, herkesi aynı kalıplara sokup kimliklerini, bireyselliklerini ellerinden alarak onları sadece iş gücü olarak görmekte ısrarlıdır.

30 Ekim 1961'de Almanya-Türkiye arasında imzalanan işgücü anlaşmasının akabinde binlerce insan her şeyini bir kenara bırakıp Sirkeci Garı'ndan Almanya'ya doğru yola çıkar. Hem Almanya hem de "Misafir İşçi'ler süreli ikametgâhları olacağından yola çıkarlar. Birçok insan gideceği ülke hakkında bilgi sahibi bile değildir. Evini barkını, ailesini, geride bırakıp "Misafir İşçiler" olarak gidecek, birkaç yıl çalışıp geri geleceklerdi. Kadın, erkek ellerinde valizlerle yollara düştüler. Evlerden erkekler çalışmak için uzaklara gidince evin direği gitti denir ya, evin kadını gidince sanki evin çatısı, direği; neyi varsa gidiyordu. Belkide ilk defa bindikleri tren veya uçakla geleceğe bir umuttur diye gurbete gidenler… O zamanlar hep misafir işçilikten konuşulur, göçmekten bahseden yoktu.

Bir insan başka bir ülkeye göçmüş ise yaşamında her türlü değişim söz konusudur. Gidilen yerin dili, bürokrasisi, eğitim tarzı, insanları, kültürel farklılıkları, yasaları, havası, suyuna, bulunduğun yere uyum sağlayıp sağlamadığına bakmadan yaşam

da devam eder. Alman devleti tarafından seçilen şirketlere gönderilen insanlar ilk şoklarını yaşarlar. Çalıştırılacakları iş yerlerine yakın basit ahşap barakalara erkek işçiler yerleştirilir. Dil problemi, yabancı ortam, alışık olmadıkları işler, üst üste gelen farklı zihniyetlerle karşılaşırlar. Eğitici filmlerle "Misafir İşçiler"e Almanların yaşam tarzını, alışkanlıklarını öğretmeye çalışırlar. İyi niyetli bir yaklaşım olsa da pek faydası olmaz. İşçilere Almanca öğretilen ilk cümleler: "Ich bin ein Ausländer", "Ben bir yabancıyım." olur. Bu da "Misafir İşçiler"in memleket özlemlerini kat be kat arttırır. Yaşam ve iş koşulları uzun bir zaman çok mütevazidir. İlk gelenlerin çoğu yanlarında ailelerinden kimse olmadan, yalnız gelirler. İşçi yurtlarında ve barakalarda her türlü konfordan uzak yaşarlar. Amaçları kazançlarının büyük kısmını ailelerine göndermek ya da ileride memleketlerine döndüklerinde hayatlarını daha iyi sürdürebilmek için biriktirmektir. Böylelikle Almanların üstlenmediği pis ve bedensel ağır, zor işleri de kabul ederler. İşçi yurtlarında kendileri gibi, bilmedikleri tanımadıkları ülkelerden sadece çalışsınlar diye getirilmiş insanlarla ranzalı koğuş düzeninine sokulurlar. İşçi yurtlarında gurbet yoldaşlığı yapan işçi kadınlar evlatlarına özlemle, acıyla yanıp kavrulurken, erkekler bölümünde apayrı bir dolu hikâyeler yaşanır, yaşanmasa da anlatılırmış. Yıllar sonra birçok insan ortaya çıkıp Türk, Kürt, Yunanlı.. babasını ararken belgesellere, filmlere konu olurlar.

Gelen işçilerin çoğu daha sonra memleketine geri dönmek dileği ile gelselerde ne yazık ki çoğu kalmış, gidememiştir. Ne Almanlar ne de gelen "Misafir İşçiler" kalacaklarını hiç düşünmezler. Hiç alışık olmadıkları bir ülkenin havasına, suyuna, insanlarının huyuna, dilsizliğe rağmen kazandıkları para için her şeye hemen alışmış gibiydiler. En temel görevleri fabrikalarda ağır, sağlığı bozan iş koşullarında çalışmak ve en çok acısını çektikleri şey ise dilsizlik, özlem, hasret; gurbetliktir.

1964 yılında Portekizli Armando Rodrigues bir milyonuncu "Misafir İşçi" olarak törenle zamanın içişleri bakanı tarafından bir mopet hediye edilerek karşılanır.

1964 yılında Portekizli Armando Rodrigues bir milyonuncu "Misafir İşçi" olarak törenle zamanın içişleri bakanı tarafından bir mopet hediye edilerek karşılanır. Lakin bu coşkunun ardından altmışlı yılların sonuna doğru yabancı çalışanları azaltmak için tartışmalar başlamıştır bile.

Köln Radyosu…

Çalışarak geçen suskunluk yıllarının ardından gurbetteki Türkiyeli işçilerin yardımına hafta içi sabah ve akşam bir saat kendi dillerinde program yapan Köln Radyosu yetişir. 1960'da ilk gelen İtalyan işçiler için kurulan radyo istasyonu **2 Kasım 1964'te Türkçe yayın**a başladığı andan itibaren sanki memleketten seslenen bir efsane, bir tarihtir. Gurbettekilere memleket özlemi, insan sevgisi, dost sesi, bilgi kaynağı, yaşadıklarını hissettiren bir sestir. O sanki gurbette yaşayanların her şeyi, belki de kendi içlerindeki sesti. Köln radyosu sayesinde artık memleketle iletişimdedirler. Almanya'daki sosyal haklar konusunda başka hiçbir yerden alamayacakları bilgiler, Türkiye'den, dünyadan haberler alırlar. Radyo aracılığıyla Almanya'nın her tarafına dağılmış akrabalar birbirlerini ulaşıyor, program sırasında karşılıklı selamlar, şarkılar, türküler gönderiliyordu. Radyodan gelen seslerle dinleyen herkes bir çeşit hipnotize olma durumu yaşar, yayın sonuna kadar da kimse konuşamazdı. O zamanlar çok yönlü, olmazsa olmaz bir işlevi ve yeri olan Köln Radyosu'na dinleyen herkes duygusal bağlıydı. Uzun yıllar yayınlanan her saati bütün aile bireyleri çoluk, çocuk hep beraber dinliyordu. Öyleki vardiyalı çalıştıklarından yayın saatini kaçıran işçiler daha sonra dinlemek için kasete kayıt ettiriyordu.

Almanya'daki Türkiyeli işçiler için Köln Radyosu önemliydi. Ancak kültürel ihtiyaçların karşılanması sadece bu radyonun yayınlarıyla sınırlı değildi. "Misafir İşçiler" kendilerine özgü bir kültür de oluşturdular; kendi kültür kurumlarını kurdular, "kendi" yazarlarını, aydınlarını... yetiştirdiler. "Göçmen edebiyatı" da denilen bir yazın oluştu. Sinema festivalleri, kültürel geceler, kitap fuarları... gibi etkinlikler gerçekleştirildi. Almanya'ya ya da Avrupa'nın diğer ülkelerine çalışmak için giden Türkiyeli işçiler, yaşadıkları ülkelerin sosyal ve kültürel yaşamına da içinden geldikleri kültürlerin taşıyıcısı oldular.

1973 - Misafir işçi alımının durdurulması…

1973 yılında ortaya çıkan ekonomi ve enerji krizi sebep gösterilerek işçi alımları durdurulur. Tabii ki bununla "Misafir İşçi" problemi bitmemiştir. İşçilerin sayıları azalmıştır, ama Almanya'da yaşayan yabancıların sayısı artmıştır. İşçi alımlarının durdurulmasıyla "Misafir İşçiler"in daimi ikameti başlar. İki yılda geri dönemeyeceklerini anlayanlar artık eş ve çocuklarını yanlarına alma mücadelesine girerler. Birçoğu ailelerini yanlarına alarak gurbette uzun süreliğine bir yaşam kurmaya çabalarlar. Böylece yavaş yavaş kendi memleketlerine olan güçlü bağları da azalmaya başalar, en çokta ikinci kuşak diye adlandırılan onların çocuklarının.. O yıllarda Türkiyeli göçmen işçilerin sayısı aile birleşimi ile durmadan artar. Yetmişli yıllarda tüm Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türkiyeli işçi sayısı yedi yüz binleri ulaşmış iken eş ve çocukların gelmesiyle bu sayı bir milyon yedi yüz binleri geçince yeni göç hareketini durdurmak için Almanya önlemler alır.

Tarihsel olarak bu emek göçü olgusuna yalnızca ekonomik bir açıdan bakan toplumsal bir algıya dayandığından bu noktada 1973 senesi büyük önem teşkil etmektedir. İşgücü Anlaşması'nın o yıl feshedilmesinin akabinde, o dönem ülkede bulunan yaklaşık 2,6 milyon Türkiye vatandaşı üzerinden kurgulanan dışlayıcı ve ötekileştirici söylemler hız kazanmıştır. Aynı yılın haziran ayında, Almanya'nın en yüksek tirajlı haftalık dergisi olan Der Spiegel *'Türkler geliyor, kendinizi kurtarın'* manşetiyle çıkmıştır. Makale hem başlığı hem de içeriği ile, kamuoyunda Türkiye kökenlilere yönelik algının bir göstergesi olmakla kalmıyor, 10 yıl sonra bile siyasete yön verecek çekinceleri de pekiştiriyordu.

Ve 1980 yılında aile birleşiminde yaş sınırı 16'ya indirilir. Bu yaş sınırını geçen gençlerin aileleriyle biraraya gelmeleri de imkânsızlaşır. Böylece "Misafir İşçiler"in; gurbetçilerin bitmeyen dertlerine bir dert daha eklenir. Almanya yollarını tutmuş olsa da, o günden bu yana hiçbir hükümet ne işçilerinin gittikleri yerdeki kültürel, sosyal kaygılarıyla yakından ilgilenmiş ne de giden işçilerin ülke içerisinde geriye bıraktığı sosyal boşluğu göz önünde bulundurmuştu. Yıllarca salt döviz kaynağı olarak algılanan gurbetçiler 1973'deki iş gücü anlaşmasının bitiminden sonra da Ankara'nın ilgisini hiç çekmemiş ve sosyal anlamda kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. Bu unutuluşun belki en acı örnekleri, doksanlı yılların başında yaşanan seri ırkçı saldırılar kaşsısındaki Türkiye siyasetinin çekimserliği olmuştur. Mölln ve Solingen şehirlerinde insanlar diri diri yakılırken Ankara pasif tutumunu sürdürdüğü gibi, oluşan toplumsal yaraları sarmakta da başarısız olmuştur.

Her şeye rağmen "Misafir İşçiler"in büyük kısmı aileleri ve akrabalarıyla Almanya'da kalırlar. Zor da olsa aileleri için hayattaki hedeflerine sımsıkı sarılan, memlekette onlara umut bağlamış, gidecek her kuruşa muhtaç aileleri, çocukları için kendi ihtiyaçlarını unutan bir nesildir "Misafir İşçiler".. Gurbette yaşamlarını uzun yıllar bir yabancılık içinde çaresiz ve hep çalışarak, dilsiz geçiren, onlarla birlikte acılarını yaşayan, paylaşan, iki kültür arasında erken yaşta olgunlaşan, devlet kapılarında ana babalarına tercüman olmuş çocuklarıyla kimi zaman rolleri değişenler, tabanında göç olgusu yatan kuşaklar arası çatışmalar vs. asla unutulmamalı. O çocukların birçoğu artık Alman vatandaşı ve ekonomi, kültür, politik vs. her alanda dikkatleri çekecek kariyerler yapmaktalar.

"Misafir İşçiler" varlıklarıyla zorladıkları Alman tarihi içerisinde terim olarak da sıkça kavram değişikliğine uğramıştır. Gurbetteki zorlu hayatları sürekli değişirken, paralelinde Alman devleti politikası da onların haklarını gözetmektense kendi çıkarları doğrultusunda sürekli değişmiştir. Altmış yıl içinde işgücünü kullandığı, sömürdüğü emekçi insanları; "Misafir İşçiler", Göçmenler, Türkiyeliler, Müslümanlar.. gibi adlandırmalarla ötekileştirselerde değişen bir şey yok, onlar hâlâ aynı insanlar, iş gücü sömürülen "İşçiler."

Siyasi oyunlara araç edilen gurbetçiler…

1982'de Hür Demokratlar (FDP) ve Hristiyan Demokratlar (CDU) arasındaki koalisyon anlaşması, Almanya'nın bir göç ülkesi olmadığının altını çizer ve Almanya'ya daha fazla göçün önlenmesini şart koşar. Popülist sağın tezlerinde "Misafir İşçiler"in, savaş sonrasında Almanya'nın savaş sonrası yeniden inşasına sundukları katkının hiçbir önemi olmadığı, onlar gelmeden çok daha önce inşa edildiğini ileri sürüyor. Varlıkları, bu ülkeye katkıları fabrikalarda, caddelerde, yeme-içme sektöründe, temizlik, bakım hizmetinde, kamuda, inşaat, ticaret.. kısacası her alanda görünüyorken onları ve emeklerini görünmez kılmak tarihin inkarıdır.

Bununla birlikte, Türkiye dış politikasının Almanya açısından öncelikle kendi uyum politikaları etrafında ele alınması, yıllardır Almanya'da yaşayan, Türkiye Cumhuriyeti'nce gurbette unutulan, Alman toplumu tarafından da ötekileştirilen, yabancılıklarının altı durmadan kalınca çizilen Türkiyeli insanların hâlâ oraya ait bir grup olarak görüldüğünün de kanıtıydı. Türkiyeli göçmenler bugün iki ülke açısından da birer nesnedir. 2014'ten bu yana, yurtdışındaki Türkiye vatandaşlarına sunulan oy kullanma imkânıyla Misafir İşçiliğin; emek göçünün üzerinden geçen altmış

yılda artık AKP hükümeti için bir oy kaynağı ve yaratılabilecek yeni siyasi oyunlara araç olan gurbetçiler, Almanya açısından her zaman 'Türk' ve 'Yabancı' kalmışlardır.

Görmezden gelinen, gurbette yaşayan Türkiyeli halklar cumhuriyet tarihinde ilk defa siyasi bir etken olarak algılayan hükümetin dış politikasının "yurtdışındaki hemşerileri" için ortaya koyduğu bu aktivizmin arkasında daha kapsamlı bir siyasi stratejinin olduğu daha sonra açıkça görüldü. Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği'nin açıkladığı verilere göre, Türkiye'deki 24 Haziran 2018 Cumurbaşkanlığı ve Genel Seçimler için Almanya'da oy verme hakkına sahip 1 milyon 400 bin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bulunduğu belirtiliyor. Açıklamada, bu kişilerin Türk vatandaşı ya da Türk vatandaşlığının yanı sıra aralarında örneğin Alman vatandaşlığının da bulunduğu birden fazla vatandaşlığa sahip oldukları bilgisi de veriliyor.

2016'daki darbe girişimine karşı Köln şehrinde düzenlenen kitlesel bir miting sırasında, dönemin Kuzey Ren-Vestfalya Başbakanı Hannelore Kraft, katılımcılarından Türkiye'de var olan siyasi gerilimleri Almanya'ya taşımamalarını istemişti. Aynı mitingin ardından Şansölye Angela Merkel şu açıklamada bulunmuştu: *"Uzun süredir Almanya'da yaşayan Türk kökenli insanların ülkemize yüksek derecede bağlılık geliştirmelerini bekliyoruz" (23.08.2016 Zeit-Online).*

Çeşitli kimlikler atfedilen Türkiye kökenli göçmenler, emek göçünün 60. yılında da iç ve dış politik çıkarlar için nesneleştirilmeye devam edilirken onlar Almanya'da yabancı, Türkiye'de Almancı ifadesinin ötesine bile geçemiyorlar. Geçmiş kabul edilmediği sürece "Misafir İşçiler"in bu ülkede ne şimdiki zamanı ne de geleceği olacaktır, çünkü Almanya'da istenmeyen varoluşlarına sürekli kuşkuyla bakılmaktadır. Hem günlük hayatta karşılaştıkları ayrımcı söylemler, hem de ırkçılar tarafından gerçekleştirilen ağır saldırılarla öncelikle göçmenlere ve özünde ise bütün topluma zarar veriliyor. Möln, Solingen, Hoyerswerda, Hanau.. Yaşanan sağcı şiddetin yanında yine Almanların yabancı düşmanlığı yer almakta. "Misafir İşçiler"in tarihçesi ne yazık ki böyle ve sanki karşılıklı yanlış anlaşılmaların, reddetmenin tarihi gibi yazılmıştır.

Tanımak için hatırlamak gerekir…

Almanya'da yaklaşık her dört kişiden birinin göçmen kökenli olduğu açıklandı. Yabancılar arasında en büyük topluluğu oluşturanlar Türkiyeliler. Alman hükümetinin açıkladığı son verilere göre Almanya'da yaklaşık 2 milyon 800 bin Türkiye kökenli yaşıyor. Bugün bile sağcı, tutucu politikacılar Almanya'nın çeşitli halklardan oluşan vatandaşlarıyla bir devlet olduğunu kabullenmiyorlar. Etkili bir uyum politikasının acil gerekliliği, birçok kültürün etkisinde olan Almanya'da yaşayan herkes için eşit fırsatlar, haklar sunmanın elzem olduğu hâlâ kabul görmemekte. İnsanların genel olarak kökenine, geldiği ülkeye göre reddedilmesi toplumsal uyum için önemli bir engel. Altmış yıl içinde, ırkçılık deneyimi yaşamış olsalar bile, Alman toplumu içinde objektif de olsa yeterince yer edinmiş Türkiyelilerin de diğer halklar gibi ırkçılıkla deneyimleri günlük hayatlarının kocaman bir parçası. Göçmenlerin kendi çabaları, güçleriyle bu problemi ortadan kaldırmaları mümkün değildir.

Siyasetin ısrarla "uyum" ("Integration") talep etmesi artık inandırıcılığını yitiren problemli bir bakış açısıdır. Ve ırkçılıkla mücadele etmek için Alman hükümeti hâlâ sadece yabancılara yönelik, tek taraflı stratejiler, toplumsal projeler geliştirmekte. Aradan geçen altmış yılın ardından uyum sağlayacak bir şey yok ortada, onların ardından üç kuşak daha doğup büyüdü, büyümekte ve her türlü vatandaşlık görevlerini yerine getirerek, vergilerini ödeyerek hâlâ Almanya'da yaşamaktalar. 60 yıl sonra Almanya'da ve Türkiye'de çok sayıda insan ne misafir işçi kavramını biliyor, ne de onların geçmişi hakkında bilgi sahibi. İş güçlerini sundukları sürece toplum içinde kabul değil, sadece idare edilen bu insanların tarihi de artık kayboluyor. Misafir işçi kuşağı ve onların çocukları, çocuklarının çocukları hâlâ Almanya'dalar; kabul görmeyi, tarihin onları tanımasını bekliyor, bunu ailelerine "ahde vefa" olarak ısrarla istiyorlar. Sözün kısası; "Misafir İşçi / Gastarbeiter"lerin tarihçesi Alman devletinin tarihinin önemli bir parçasıdır. Aslında onların tarihi Almanya'nın tarihi olarak hatırlanmak zorundadır çünkü tanımak için hatırlamak gerekir. ■

Göç, Kültür ve Karnavaldaki Patlamış Mısır

■ **SATI ARIKPINAR**

Bu dergide yazmak sadece yazmak değil, hissetmek, geriye dönüş ve kendi göç hikâyemin başlangıcını yeniden hatırlamak. 15 yaşımda Almanya'ya işçi çocuğu olarak geldiğim zaman, ilk gittiğim hazırlık sınıfındaki öğretmenlerimden biri İlyas öğretmendi evet İlyas Emir. Hem Almanya'da ilk öğretmenlerimden biriydi hem de bu ilk deneme yazıma destek olan öğretmenim oldu. O ilk gittiğim sınıf, bizi Almanya'daki okul sistemine hazırlama amaçlıydı, topu topu 3 öğretmenimiz vardı. 2 öğretmende Türkçe dersi, bir öğretmende de haftada 5 saat Almanca dersi görüyorduk.

Öğretmenlerimin isimlerini hâlen unutmuyorum, İlyas Emir, Ahmet Fevzi Coşkun, Frau Clemens.

Bazı anlar, isimler, olaylar vardır ki, onlar insan hayatında hep hatırlanır, iz bırakır. Benim hayatımda iz bırakan anlardan, kendi miladım olarak tanımlayacağım an; 15 yaşında Türkiye'den Almanya'ya göç etmem, bir nevi "göçmem" ve onunla beraber gelen farkındalıklar.

Mesela; 9. sınıfta ilk defa okul çıkışında, Alman sınıf arkadaşımın evine gitmem ve evine vardıktan sonra bana aç mısın? bir şeyler yer misin? sorusu. İnsan hayatında 25356 defa böyle sorularla mutlaka karşılaşmıştır. Ben, o günkü acıktın mı? sorusunu bi türlü unutmadım. Belki verdiğim olağan cevap karşısında hiç beklemediğim reaksiyondan dolayı, belki de birisi yerken diğerinin bakmasının verdiği bize öğretilen utanç duygusundan dolayı. Evet, aç kaldım, aç olduğum hâlde sınıf arkadaşımın sorduğu soruya hayır diye cevap vermiştim, zaten yeniden soracak rahatlığıyla. Tahmin edersiniz yeniden sormadı.

O gün ilk dersimi aldım. Sonradan bu geçmiş olaya şimdiki farkındalığımla bakabiliyorum, şimdi acıktığım zaman hemen fazla abartmadan evet diyorum.

Bu küçük anıları yazma sebebim göçle beraber çokça duyduğumuz; onların kültürü farklı, farklı kültürlerin insanlarıyız denilen kültür bölümüne geçebilmek için belki de.

Peki, Kültür nasıl tarif ediliyor?

Gündelik hayatın bütün alanlarında karşılaştığımız kültür terimi, karmaşık gibi görünse de bir o kadar da anlaşılan bir terim.

Genel anlamda 2 değişik kültür terimi açıklaması var diyebiliriz.

Esnek olmayan kültür terimi:

Değişken olmayan, din ve milliyet merkezli (Almanlar dakik, İtalyanlar sesli, Türkler barbar…)

Açık kültür terimi: Değişken olan

"Nesillerden yeni nesile aktarılan kültür, onun değişmediği anlamına gelmez. Çünkü miras devralan yeni kuşak yaptığı yenilik ve değişmelerle kültürün zenginleşmesine yardım eder. Mevcut kültüre yeni bazı unsurlar eklendiği gibi bazı unsurlarda çıkarılır.

Kültür durgun olduğu kadar değişkendir. Kültür belli bir kişi veya toplumca oluşturulmaz, zamanla değiştiği gibi, gruptan gruba da farklılık gösterir. Kültürün bütün parçalarının değişme hızı ve temposu aynı değildir.

Kültür değişir ama bu değişim uyum yoluyla gerçekleşir. Her ne kadar doğal şartlar kültürü değiştirecek kadar güçlü olmasa da, kültürler zaman boyutu içinde doğal çevreye uyum gösterirler. Toplumsal şartlar ve ihtiyaçlar değiştikçe geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi de azalır ve değişir. Değişen şartlar karşısında ortaya çıkan ihtiyaçları karşılayacak ve sorunları çözecek yeni yol ve yöntemler veya araçlar oluşturulur. Kültür, yeni ihtiyaçlar ve sorunlar karşısında insanların geliştirdikleri yeni fikirler ve icatlarla değişime uğrar." (https://kulturun-özellikleri.nedir.org)

Bir yerde okumuştum; kültür insanları bütünleştirir, birleştirir, kaynaştırır.

Öğrencilik yıllarımda Kafe de garsonluk yaptığım ilk yıllarda yasadığım karnaval gibi.

Almanya, ya geldiğim ilk yıllarda Remscheid de karnaval etkinliklerine şahit olmuştum, Televizyondan izlemiştim ama o ilk bire bir yaşadığım karnaval gibi değildi. Uzaktan bakmakla yargılamakla olayı geçiştirmiştim. "Ayı" kostümü içine giren koca koca insanların eğlendiği bir festival olarak görmüştüm. Taa ki kendim, ilk olarak Kafe de garson olarak karnavala şahit olana kadar. Akşam saatlerinde içeriye giren, kedilere, maymunlara, hemşirelere, palyaçolara, çiçeklere-böceklere, bira servisi yapana kadar o ortama yabancıydım. Farklı farklı insanların (kostümlerin) bir araya gelerek, en dinlenilmeyecek (pardon) şarkılarda dans etmelerine şahit oldum. Gece yarısında iş paydosundan sonra barda patates kostümlü birisiyle beraber şarkı söyledim, daha doğrusu söylemeye çalışmıştım.

Her sene Köln'de tekrarlanan karnavala başta biraz uzak dursam da her sene katılmamla beraber çok yakınlaştım. İlk başta öğrenci olarak katıldığım karnavala şimdi, yetişkinliğin vermiş olduğu organize ve sorumlulukla düzenli olarak son 10 senedir mahalle komşularımla katılıyorum, geçen sene patlamış mısır olarak katıldım, seneye pamuk şekeri olacağız. Beraber ortak payda eğlenceyi sevmek, aynı mahallede

oturmak ve karnavalı sevmek olunca bu karnaval kültürü beni mahalledeki kadınlarla kaynaştırdı. Yaşadığım ortama kaynadım.

"Ayrı dünyaların, ayrı kültürlerin" insanları peki ayrık otu gibi ayrı mı kalıyorlar? Ayrı kalmak istiyorsan ayrı kalabiliyorsun, ortak payda bulmak istiyorsan rahatlıkla bulabiliyorsun. Bence, son zamanlarda çokça duyduğumuz ve iş insanları arasında uzun zamandır dikkate alınan şey de, ortak payda.

Bu sene Almanya ve Türkiye arasında göç anlaşmasının 60. yılı kutlanacak, bir sürü etkinlikler, anmalar, sergiler, tiyatro gösterileri vs. hazırlanıyor. Bu etkinliklerin içinde 1. kuşaktan 4. kuşağa kadar uzanan kişiler yer alacak. Benim babam 60'lı yılların sonunda Orta Anadolu'nun bir köyünden çıkıp, 30'lu yaşlarda bambaşka bir ülkeye gelmiş. O zamanlar babam köyden çıktığı zaman bizim köyde elektrik bile yokmuş. Ne büyük bir cesaret demeden insan kendini alamıyor. Hatta her yiğidin harcı değil. Büyük şehir görmeden başka bir ülkeye göçmek ve orada çocuklarını okutmak büyütmek, çoğu zorluklara rağmen.

O nedenle 1. kuşağın babalarımızın, babamın annemin bizler için nelerden feragat ettiklerini, katlandıklarını düşünmek bile onların cesaretini gözümde daha da büyütüyor.

2. kuşak zorluklar yaşamadı mı? Mutlaka yaşadı ama konumuz bu değil belki başka bir zaman anlatırım.

Konuya dönecek olursam göç, insanlık tarihinde, dünyada göç gerçeği hep vardı, gerek zorunlu gerekse isteğe bağlı olarak.

Birkaç sebebe bakacak olursak:

Savaşlar, açlık, işkence, ekonomik durum, iklimsel nedenler, aile birleşimi, kişisel sebepler, cinsel yönelimden dolayı yaşanan zorluklar, siyasi görüşler, eğitim…

Benim hikâyemde babamın ve diğer misafir işçilerin Almanya'ya gelme sebepleri ekonomik koşullardı, babam ve annem hep iyi ki Almanya varmış kızım derdi. Ben de bu iyi ki yi zamanla daha da sindirdim.

Göçün zorlukları yok mu? Tabii ki var. Şimdi size bilimsel birkaç makaleden alıntı alıp göçün zorluklarından bahsedebilirim ama yapmayacağım. Belki birkaç örnekle geçit yapacağım.

İran'da tiyatro sanatçısı olan, zamanında sahnede yer alan, birçok röportajlar veren, senaryo çalışmaları yapan siyasal nedenlerle göçen bir arkadaşım, *"Almanya'ya geldiğimin 2. senesi yabancılar dairesine oturumdan dolayı küçük oğlumla gittim, memurun söyledikleri zoruma gitmedi, beni etkileyen, benden daha çabuk Almancayı öğrenen 9 yaşındaki oğlumun memurun söylediklerini bana tercüme etme çabası ve benim aciz duruşumu görmesi oldu"* demişti.

Rollerin değişmesi, statü farklılığı, kendini ifade edememek, iletişim zorluğu, kendini yalnız hissetmek ve bu yalnızlıkla beraber kendini daha da izole etmek. Bazı insanları hasta edebiliyor.

Psikolojik hastalıkların nedenlerine baktığımız zaman sırasıyla bazıları:

Kayıplar (ölüm, ayrılık…)

Değişimler (göç, taşınma, iş, meslek, boşanma…)

Yalnızlık.

Kişisel özgürlük kaybı….

Öncelikle sayabileceğimiz örneklerin başında geliyor.

Bu sıralamada taşınma dikkatimi çekti, aynı şehirde bir semtten diğerine taşınmak bile bazı insanlarda farklı izler, hatta hasarlar bırakabiliyor. Bunu bir de dilini, geleneklerini bilmediğin bir yere taşınma olarak düşündüğün zaman kim bilir kişilerde hangi semptomlar ortaya çıkıyor. Bu demek değil ki; herkes bu durumdan etkileniyor, travma yaşıyor. Tabii ki öyle değil ve iyi ki öyle değil.

Öylesi durumlarda yine, iyi ki diyebileceğim, yaşadığım şehirde farklı yardım merkezleri bulunmakta.

Bunlardan bir tanesi 20 seneden bu yana çalıştığım Göçmenler Sağlık Merkezi.

Merkezin genel amacı Köln ve çevresinde yaşayan göçmenlerin tıbbi ve psiko-sosyal bakımını iyileştirmek ve sağlık sistemindeki dil ve kültürel engelleri aşmalarında yardımcı olmak.

Bunun yanında benim çalıştığım alan SPKOM bölümü (Göçmenler Sosyal Psikiyatrik Yetki Merkezi)

Bu alanda çalışmalarımız özellikle Belediyeler içinde var olan psikiyatri merkezlerini ve orada çalışanları çok kültürlülüğe hazırlamak ve gerek seminerlerle, gerek sempozyumlarla, gerek atölye çalışmaları ile göçmenlerle çalışmaya yönlendirmek destek ve yardımcı olmak.

Bu anlamda, yardıma ihtiyacı olanlar için gerekli yardım merkezleri var ama bulması bazen zor.

Umarım arayan yolunu bulur.

Sevgiyle kalın…■

Herikane

■ A. KARABAX

Newrespî, newrereş, serîşidandî, serîvekirî
Gel in: jin in, mêr in, zarî ne, keç in, kur in
Sûrî, îranî, efganî, pakistanî, afrîkî, kaşmîrî
Devê xwe dane sînor qefle qefle penaber in.

Zivistan jan digire ji perîşaniya belengazan
Meriç daman e di navbera her du aliyan de.

Bi barê mecraya xwe ve, ger bi lez ger giran
Bêbelavbûn, bê derbejêr û derbejor, bêsekan
Ji milekî Çemê Tunca û ji yê din Çemê Arda
Bêderî, bêpirs, bêlêdan dikevin nava Meriçê.

Edîrne, bajarê sultanan, warê pirên kevirîn
Sê çem lê peya dibin, bi hev re tên zelandin.

Bi bêhnên nîvenîv axîn li ava çemê şînxwelî
Şîrmij bêşîr in, li ber memikên dayikên birçî
Bê çare ne dê û bav, xort û zilam, hemû rêwî
Can bêzar in li şiverêyên li derdorên Meriçê.

Hêlek dişîne, hêlek dizivirîne, çem pêger dibe
Hêlek bi çeper hêlek bi veder li dijî şarweran.

Pira Meriçê bi sêzdeh ling û dazdeh kemeran
Li pişta lingan leyîparên sêgoşeyî û prîzmayî
Koşka seyran a mermer, li navendê li ser pirê
Dewr li dor in: sultan, wezîr, serdar vîndar in.

Ava Meriçê li ber pirê sernerm û şareza dibe
Li ber botên penaberan serhişk û zordar dibe.

Gelo ciwan in, welatên xwe li pê xwe hiştî ne
Wekî zurbeyên çûkan li hev dikevin û dikişin
Xweşmêr in, heval in, zor hêvîdar û kêfdar in
Kî ji kê be wek ne diyar be çav li hev digerin.

Ne girdavên Meriç û ne jî çilereşên zivistanê
Xet bi her alî xwe bi barîkat û defandin in lê.

Ku heyv lê hilnebin, şev stêrkan berhev dikin
Helbet ew roj wê bên gulrojîn dişopînin rojan
Zirav pêçandî, çavên peyam bi kil, birû vekirî
Da ku dîlber bên bi cilên xwe yên wan waran.

Akın Gibi

■ A. KARABAĞ

Ak benizli, kara tenli, başı sarılı, başları açık
Ezilenler, yetişkin kız, erkek, kimileri çocuk
Arap, Efgan, Keşmirli, Pakistanlı ve Afrikalı
Hudut boylarına kafile kafile yığılan yığınlar.

Sevki mahşer seferleri zemherisi çatlar anın
Meriç dalgın ve kırılgan iki geçesine sınırın.

Gerek azgın gerek durgun akarın mecrasında
Bir aşağı bir yukarı elden ayaktan kırılmadan
Bir baştan Tunca Suyu, bir baştan Arda Suyu
Sorgusuz yargısız kucaklar mecrası Meriç'in.

Edirne ol sultanların ve taş köprülerin diyarı
Üç kol ırmak başı dinlenir gölgesinde şehrin.

Yılgın yüzen bakışlar kül yeşili nehri aşmada
Sütsüz, mamasız solan bebekleri aç annelerin
Kahırlanan ana ve babalar, ergeni ve diğerleri
Can kırılmış, sürünür Meriç geçiş çığırlarında.

Bir yanı kalkan siper, bir yanı tecrit sivillerin
Bir taraf bırakır, bir taraf gerisin geri çevirir.

On üç ayaklı ve on iki kemerli Meriç Köprüsü
Prizmalı ve üçgenli sel yarandır ayak bilekleri
Köprü üzeri orta yerinde mermerli seyir köşkü
Bir devir katarı: sultanlar, vezirler ve serdarlar.

Köprü gerdanına yumuşak başlıdır nehir suyu
Mülteci botlarına karşı dik başlı dur koyandır.

Ülkelerini, sevdiklerini geride bırakan gençler
Kuş sürüsü gibi karışan dönüp dönüp birbirine
Yağız delikanlılar müjde beklemeli boylar gibi
Ve biri diğerini gözler kim kimi yitirmişçesine.

Ne Meriç'in boğaçları ne kışın kara zemherisi
Her yanıyla barikat defedendir hudut hududa.

Ay sarmazsa karanlığı yıldız devşirir geceleri
Ve bir tan gülüşü, döner güneşe günebakanlar
Sıkma belli, ayrık kaşlı sürmeli badem gözler
Ve giyinir kuşanır, doğar güne şavkı dilberler.

10. 04.2020

Arguvan'a Bahar Geldiğinde Çingeneler

■ **ALİ ADIGÜZEL**

Arguvan'ın yaz mevsiminde, bol yıldızlı ay ışığı gecelerinde su gözeleri başında çadırdan bir ses yankılanır:

"Elimizde değnekler yukarda ay Parlıyor kerkenezin kanatları ay ışığında"

Baba Halil (Dade) seslenirdi:

"Le peşte, peşte, gasnaklar garensin dutlar dibine..."

Şopar (oğlu) Tatabani koşturmaya başlardı...

1960'lı yıllarda Arguvan'da ve doğusunda Tahir Çayı, Keban ve Arapkir tarafında, kışın harabe evlere çadırları, eşekleri ve çoluk çocukları ile sığınır baharın kokusu geldiğinde, kara yağız elekçi yiğidi, kara şalvarlı, başında altı köşe şapkası iri alt dudağı felç olmuş gibi sağ tarafa doğru makaslayarak ''Le peşte peşte gasnaklar garensin dutlar dibine...'' diye seslenir, şopar (oğul) Tatabani koşturmaya başlardı. Bahara zor bela çıkmış bir deri bir kemik eşekler ve atlara yüklenen yataklar, çadırlar bir kervan gibi Karadiğ'in kaştan aşılırdı.

Yukarı Sülmenli'de dutlar dibinde, su gözelerinin başında, çayırlıklarda, sulak Şehenin Piyeri Alhan Oğlu'nda çadırlarını kurarlardı. Eşek anırmaları, çocuk sesleri ve çadırların önünde bir duman yükselirdi isli çaydanlıkta yapılan kaçak Antep çayı, çayıra uzanmış kaçak tütün saran dade (babalar) arada bir ıslanmış derilerden iplik yapar kasnaklara gözer kalbur, sarat ve abara yaparlardı. Rengârenk giymiş fistanları yerlerde sürünen, sırtına bezle bağladığı nazar boncuklu çocuğu omuzunda heybesi ile kapı kapı dolaşır yağ, bulgur, buğday, arpa ne verirlerse alır heybelerine atarlardı, daha çok almak için dil döker kapıdan ayrılmazlardı.

Esmer tenli, dilleri tatlı, geldikleri yerlere canlılık katan, su gözeleri başında çadırlar kura, yosunlu suları içip yıkanan bu dostlarımız belleklerimizde çok güzel dostluklar ve izler bıraktılar.

Kışı Eymir köyünde geçiren Halil, atını çeşmede sulatırken, üç öğrencinin kar ve tipide Arguvan'a doğru gittiğini fark edince önlerine çıkıp iki elini açıp "sizi asla bırakmam bu kış ve tipide başınıza bir iş gelir" diye alıp evine götürür. Gürül gürül yanan sobayı gören ve demli çayı yudumlayan bu üç öğrenci, bu güzel anıyı hiç unutmazlar.

Yine, amcamla kirve olan Halil'in, amcamlara giderken vefat ettiğini duyunca diz çöküp karaca yolunda çocuk gibi ağlaması ''Uyy kirvem Memi ölmüş!'' deyip dizlerine vurup ağlaması bizleri nasıl derinden etkilemişti. Dostlukları, muhabbetleri güzel insanlar derdik hep yâd ederdik.

Bahar mevsimi gelmiş, bizim bağların alt tarafında Şehenin Piyeri dediğimiz yerde su gözelerinin başında dört çadır kurulmuş, onlarca eşek, çocuklar ve rengârenk giymiş fistanları yeri süpüren kadınlar ve sırtlarında çıhınlanmış omuzunda nazar boncuklu çocuklar, çadırlara gittiğimizde bizi çok

hoş karşılardı ve Dade Halil hemen Hanımı Zeytun'a seslenirdi ''Misafir keku çay pıtı...'' derdi. Misafirleri rahatsız eden eşek anırmaları için de hemen Zeytun seslenirdi ''Kekeştum luvali bal bavraz lako kernuzum, vere şaduk kara mırdarları garşıya leppe şüre...'' derdi.

Köylere toplamaya giden kadınlar dar akşam vakti dönerlerdi, sırtlarına şal arasına sardıkları çocuklar uyumuş ve kendileri kan ter içinde yorgun yorgun topladıklarını kara çadırın önünde kocalarına gösterir akşam yemeği hazırlığı başlardı. Çadır önünde isli tencereler ve duman, yosunlu su gözelerinden kurbağa sesleri, cırcır böcek sesleri ve ateş böceklerinin parıltısı, yatak üstünde gökyüzünde yıldızları sayan Tatabani, baharın ucunu gördü ya, değmen keyfine! Söğüt diplerinde, dut dallarında, göze başında uzanır yatağına, gökteki yıldızları sayardı ancak ''baçe, baye, biyav, bori'' yani "bir, iki, üç, dört" sonra dalırdı uykuya...

Konakladıkları yerlerde topladıklarını o köyde bir eve dikilmiş çuvallarda bırakır, Karaca, Fetiye tarafından Halincek, Yusuf'un Zindanı ve Çeki'ye varır sonra Göl Dağlarına doğru tırmanırlardı.

Akçadağ Köy Enstitüsü eğitmen kursiyeri emmim İsmail Efendi anlatırdı okuduğu kitaplardan:

"Erken tarihte, günümüzden 1500-1600 sene önce Hindistan, Pencap, Sind, Pakistan, Karaçi gibi yerlerden yani Orta Asya'dan yollara düşmüş, Acemistan üzerinden Kuzey Afrika ve Batı Avrupa dünyasına sökün etmişler bu insanlar. Tarihçiler, kuraklık ve yokluk nedeniyle yurtlarını terk ettiklerinden bahsetmektedirler.

Her neyse, iki koldan yürümüşler. Bir kol Kafkasya üzerinden, Karadeniz'in kuzeyinden ilerlemiş; Macaristan, Romanya, Bulgaristan'a istilâ etmiş. Diğer kol Kuzey Afrika'ya, özellikle Mısır'a yönelmiş.

Ancak, Mısır'da Emeviler'in zulmüne uğramışlar. Dolayısıyla göçe devam etmiş, günümüzün Atlas ülkeleri; Libya, Fas, Tunus, Cezayir'i boylayıp, karanın okyanusla buluştuğu o Cebel-i Tarık Boğazı'ndan İspanya'ya geçmişler. Bak şu talihsizliğe ki, o dönemin İspanya'sında da Endülüs Emevileri var. Endülüsler Mısır'dakilerinden de beter! Ormanda tavşan avlar gibi, yakalayıp yakalayıp öldürmüşler bu savunmasız insanları. Sağ kalanlar, yani kaçıp saklanıp hayatta kalabilenler, Orta Avrupa'ya, çoğunlukla da Almanya, Avusturya Prensliği, Çekya *gibi Germen ülkelerine sığınmışlar.*

Ne yazık ki, ırkçı Almanların başlattığı İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Nazilerin katliam ve soykırımlarına maruz kalmışlar. Yüzbinlerce Yahudi ve Polonya çocuğunu laboratuvar deneylerinde kobay olarak kullanıp öldüren, Hitler'in sağ kolu Dr. Josef Mengele "Beyaz Melek" Almanya'nın Düsseldorf şehrinde bir operasyon kliniği açar ve Çingeneler'in kız çocuklarını kısırlaştırma faaliyetine başlar. Tıpkı günümüz belediyelerinin sokak köpeklerini kısırlaştırma faaliyeti gibi!

Binlerce Çingene çocuğu, hunharca tahrip edilen cinsel organlarının kanamasından ve mikrop kapmasından dolayı ölürler, Mengele'nin amacı da budur zaten.

Mengele vahşetinden kurtulabilen Çingeneler de, bazı hümanist Almanların evlerinin ahırlarında ve bodrumlarında saklanmışlar."

Emmim bunları çok içten anlatır ve anlattıkça biz bu mazlum insanları daha çok sevmeye başladık. Onların yolunu her bahar mevsiminde dört gözle bekler, çadır önünde isli demlikte çaylarını, Antep pazarından getirdikleri özel kap yapılmış nazar boncuklu kasetçalarlarından en güzel türküleri dinleme hayali kurardık...

Vahşi kapitalizm ne su gözesi koydu ne çayırlık. Şimdi onların konakladığı yerler öyle çirkinleşmiş ki, ot bile bitmiyor...

Eski Arguvan'da, topraktan harabe evlerde şimdi onların torunları yaşıyor: Şah Hüseyin, İnvaziz, Ali Rıza, Halil, Cafer...

Gelenin gidenin kıskandığı, herkesin imrendiği Zeytun'un yol kenarındaki çatılı topraktan evi ise halen ayakta.

Arguvan'da hangi yaşlıya sorsan önce bir ah çeker sonra "Halil'im, Zeytun'um, Dilber'im, Yusuf'um, İnvaz'ım" der ve güzel anılarını anlatmaya başlar.

Onların kalbi harabe evlere sığıntı olmayacak kadar güzeldi. Toplumumuza, doğamıza güzellikler katıp gözden kayıp olan asimile olan bu dostlarımız ve torunlarına selam olsun. ■

Edebiyat sarsarak, yıkarak yenile(ni)r

■ **TEMEL DEMİRER**

"Çığ geliyor. Çağ çöküyor.
Gidiyoruz."[1]

Sanat, insan(lık) imgelem gücünü doğrudan etkileyip; düşünce ve dil dünyasının belirlenmesinde derin izler bırakan eylemdir; sanatın dönüştürücü gücü, insan(lık)a estetik algı/duruş ile vicdan katar.

Tam ta bu kapsamda insan(lık)ın beynine, yüreğine seslenip, onda yeni heyecanlar, umutlar, düşler yaratıp/uyandırır edebiyat da…

Malum "Bilim gerçekliği tanıtır bize, ama bunu estetiğe başvurmadan, doğrudan doğruya, kavramlarla –nesnelce– yapar. Edebiyat ise çokluk dolaylı olarak, bir yazarın duyarlılığı ve hayal gücü aracılığıyla, güzel bir anlatımla gerçekliği iletir. Bu ayırıcı özelliklerinden ötürü, edebiyatın getirdiği bilgiler-biliminkilere oranla-daha kalıcı olur"ken;[2] Platon, 'Devlet' başlıklı yapıtında, edebiyatı –genel anlamı ile– hayatın yansıması olarak tanımlar.

Marie-Henri Beyle Stendhal için örneğin "Bir roman yol boyunca gezdirilen ayna," demektir. Georgiy V. Plehanov da "Edebiyat ve sanat, hayatın aynasıdır," diye ekler.

Boris Suchkov ise "Sanat ve edebiyat yapıtlarının çizdiği dünya, gerçekliğin körü körüne bir kopyası değildir, ama dünyanın rengini ve kokusunu kendinde muhafaza eder, şu basit nedenle ki, sanat her zaman için doğanın ve insan hayatının en özlü yanlarını ele almıştır. Her hakiki sanat yapıtının bir bildirisi olması gerekir; bu bir sanat yapıtının var olabilmesinin temel koşulu ve hayatî öğesidir. Sanat, gerçekliğin büyük disiplinine ancak boyun eğebilir, ona yardım edemez," notunu düşerken; Terry Eagleton ise, "Sağlam ve değişmez değerleri olan ve birtakım ortak özellikleri paylaşan eserler anlamında bir edebiyat tanımı olamaz," diye uyarır.

Edebiyatın, sadece toplumsal gerçekliği değil, ayrıca insanın en gizli, diplerde yatan gerçekliğini nasıl açığa vurduğunu da "es" geçmeden[3] ekleyelim: "Olağan" (denilenin) hudutları belirsizleştiren edebiyat hayatı güzelleştirmeye yarar ve edebiyatçı da cesur olmakla mükelleftir.

Edebiyatçı yazdıklarının sorumluluğunu taşımak zorundadır. Onun cesareti; söylemek istediği sözden,

içinden fışkıran duygulardan, yazıya dökeceği düşüncelerden, anlatılardan, kurgulardan ödün vermemesindedir. Yazarın korkusuzluğu düzenin harcıâlem toplumsal ve estetik değerleri karşısında insanı, sanatı, toplumu, geleceği özgür kılacak değerler adına direnebilmesindedir.

"İyi de bunlar neye mi yarar"? "Aşk neye yarar" diye sorulabilir mi? Edebiyatın neye yaradığından çok, işlevi/etkisine kafa yorulmalıdır. Örneğin bir Fyodor Mihalyoviç Dostoyevski'yi, bir Marcel Proust'u ya da vb.'lerini okuduğumuz –zaman ister istemez!– dünyaya bakış açımız gelişir.

Ama yine de "Edebiyat Ne İşe Yarar?" sorusuna Mario Vargas Llosa'nın yanıtını aktarmakta yarar var: "Edebiyata el sürmemiş bir insanlık, kaba ve ilkel dili yüzünden ürkütücü iletişim sorunları yaşayan bir sağır-dilsizler topluluğuna döner…

Edebiyat bir ortak paydadır…

Edebiyat, bireylerin, hayatlarının tüm özellikleri içinde, tarihi aşmalarını sağlamıştır: Miguel de Cervantes, William Shakespeare, Dante ve Lev Tolstoy'un okurları olarak, zamanı ve mekânı aşarak birbirimizi tanırız ve kendimizi aynı türün üyeleri olarak duyumsarız; çünkü bu yazarların yapıtlarını okurken, insanlar olarak neyi paylaştığımızı, bizi birbirimizden ayıran engin farklılıkların ötesinde hepimizde ortak olanı öğreniriz…

Edebiyat, yazgılarına boyun eğen, yaşadıkları hayattan hoşnut olan insanlara hiçbir şey söylemez. Edebiyat, asi ruhu besler, uzlaşmazlık yayar; hayatta çok fazla şeyi ya da çok az şeyi olanların sığınağıdır. İnsan, mutsuz olmamak ve bütünlenmek için edebiyata sığınır. La Mancha kırlarında kemik torbası Rosinante ve şaşkın Şövalye'yle birlikte at sürmek, Kaptan Ahab'la birlikte bir balinanın sırtında denizlere açılmak, Emma Bovary ile birlikte arsenik içmek, Gregor Samsa'yla birlikte böceğe dönüşmek: Bütün bunlar, kendimizi bu adaletsiz hayatın, benliğimizi saran birçok özlemi dindirebilmek için birçok farklı insan olmak istememize karşın bizi hep aynı insan olmaya zorlayan hayatın yanlışlarından ve dayatmalarından arınmak amacıyla icat ettiğimiz yollardır…

Edebiyatın bütün büyük yaratıcılarının buluşları, kendi durumumuzun bilinmeyen yönlerini görmemizi sağlar. İnsanlığın ortak derinliklerini keşfetmemizi ve daha eksiksiz anlamamızı olanaklı kılar."[4]

Melih Cevdet Anday'ın, "Uyumayacaksın/Memleketinin hâli/Seni seslerle uyandıracak/Oturup yazacaksın/Çünkü sen artık o sen değilsin/Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin/Durmadan sesler alacak/Sesler vereceksin/Uyuyamayacaksın/Düzelmeden memleketin hâli/Düzelmeden dünyanın hâli/Gözüne uyku giremez ki…/Uyumayacaksın/Bir sis çanı gibi gecenin içinde/Ta gün ışıyıncaya kadar/vakur, metin, sade/Çalacaksın," dizeleriyle müsemma edebiyat yıkıcıdır; varlığımıza/yaşama anlam verme çabamızdır. Edebiyat hayatı yeniden üretir ve sonsuz kılıp; yenidünyalara kapı açar.

Edebiyat, hayata ve insana dair iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin ne varsa sorumludur ve "Okuduğumuz o iyi kitaplar olmasaydı şimdikinden daha kötü durumda, daha uzlaşmacı, daha itaatkâr olurduk. İlerlemenin motoru olan eleştirel ruhun esamesi bile okunmazdı… Roman ve öykü olmasaydı, özgürlüğün hayatı yaşanılır kılmaktaki öneminin, özgürlüğün bir zorba, ideoloji ya da bir dinin altında çiğnenmesinin hayatı nasıl bir cehenneme çevirdiğinin farkında olmazdık. Edebiyatın bizi yalnızca güzellik ve mutluluk düşlerine daldırmakla kalmadığı, aynı zamanda her türlü baskıya karşı gözümüzü açtığından kuşku duyanlar, yurttaşların davranışlarının beşikten mezara kadar denetim altında tutmaya kararlı tüm rejimlerin edebiyattan niçin bu kadar korktuklarını ve neden gözlerini bağımsız yazarların üstünden ayırmadıklarını sorsunlar kendilerine," diye kulağımıza fısıldar Mario Vargas Llosa…

●●●●

İfade etmeye gayret ettiklerim; "Takdir edilmeyi beklemeden namuslu olamayanların namusuna inanmam." "Düz yolda hiçbir yere varamayacağımı ve eğri büğrü gitmenin daha düz olduğunu gördüm," satırlarıyla betimlenen Nikolay Vasilyeviç Gogol'ün, o müthiş öyküsü 'Palto'sundaki "kâtip-yazıcı" Akaki Akakiyeviç karakteriyle özetlenebilir.

Gogol'ün satırlarında edebiyatın ve sarsıcı/düşündüren gücüne tanık olursunuz.

Tıpkı "Eğer ciddi bir şey yapacak gücünüz varsa, ucuz şeylere alışmayın. Daha çok çalışın, okuyun ve insanları gözleyin, sinirlenin. Ve sonra, sanatçı olmaya karar verirseniz gücünüzü sakınmayın!"

"Hiçbir şey insan kişiliğini dış koşulların gücüne itaat etmek ve sabretmek kadar korkunç bir şekilde sakatlayamaz!"

"Herkesi öldürüyoruz, sevgili dostum, kimini kurşunlarla, kimi sözlerle, kimini yaptıklarımızla. İnsanları hiç fark etmeden, hiçbir şey hissetmeden mezara yolluyoruz!"

"Madem bazı şeyleri anlamaya başladınız, o zaman yararlı şeyler yapmaya başlamalısınız!" satırlarındaki uyarılarıyla Maksim Gorki'nin 'Ana'sındaki, 'Benim Üniversitelerim'deki üzere…

Yaptıkları ile yazdıkları/yaşadıkları uyumluydu Gogol ile Gorki'nin; veya François-Marie Arouet Voltaire'inki gibi soru(n)lu değildi…

Voltaire "Büyük adam" olarak ün yaptı, kuşku yok. İnsanlığı (vardı ama) o var olan ünü kadar büyük değildi. Düşüncelerinden ötürü atılmıştır tabii bu korkunç ha-

pishaneye. Ancak düşünceleri gel git biri olarak kendini aydınlara nasıl kabul ettirdiğini, düzen için neden tehlikeli görüldüğünü anlayamamışımdır. Çünkü döneminin kimi filozoflarının tersine "devrimci" biri değildi. Bazen savundukları ile yaptıkları birbirini tutmazdı da…[5]

Bu onun tutarlılığını doğrudan etkilerken; sahiciliğini de tartışmalı kıldı!

Yazın dünyasında; "Korkulacak zaman, İnsan'ın bir ülkü uğruna acı çekmeyi ve ölmeyi reddettiği zamandır,"[6] diyen John Steinbeck'in hep farklı bir yeri oldu; güncelliğini ve inandırıcılığını hiç yitirmedi.

"İnsanlar ikiye ayrılırlar: Başkaları için yaşayanlar, Başkaları sayesinde yaşayanlar. Sorun olanlar, çözüm olanlar. Ümit kıranlar, ümit verenler. Dert üretenler, deva üretenler. Şikâyet edenler, çare bulanlar. İki insandan biri dert küpü olur çıkar, diğeri deva küpü. Biri şikâyet üretir, öbürü çare. Biri yük olur, öbürü yük taşır!"

"Çocuklarının büzülmüş karınlarını hisseden bir adamı nasıl korkutabilirsiniz? Onu sindiremezsiniz. Çünkü o, her şeyin ötesine geçen bir korkuyu tatmıştır!"

"Banka insana benzemez. Elli bin dönüm toprağa sahip kişi de insana benzemez. O da canavardır!"

"Diktatör; aslında yönettiklerinden korkandır. Halkının manevi duygularını sömürürler, en temel hak ve özgürlüklerle ilgili kısıtlama getirmeye çalışırlar, eleştiriye ve protestoya hiç tahammülleri yoktur. Sonları hep hazin olmuştur; ya intihar etmişler, ya kaçmışlar ama sığınacak yer bulamamışlar ya da yargılanmış ve cezalandırılmışlardır," satırlarındaki üzere tarafı çok net olan John Steinbeck'in Pascal Covici'ye mektubunda "Dünyaya sahip değilim, fakat sonunda onun bana sahip olmasına izin verdim. İçimdeki huzur varlığını sürdürüyor,"[7] cümlesindeki edebiyatta önemli kılan şeylerden biri okurunu hikâyenin içine çeken yalın ama etkileyici üslubu ise, diğeri tarihsel olay ve örüntüleri ustalıkla aktarabilen sahiciliğiyle hayata dokunuşuydu.

Bu noktada sözü, Onu en iyi betimleyen Tomris Uyar'a bırakmakta yarar var: "Steinbeck, iflasların birbirini izlediği, işsizliğin, parasızlığın, açlığın kol gezdiği, insanoğlunun umudunun, var olma direncinin seyreldiği bir tarih anında olanca görkemiyle gerçek umudun türküsünü söylemiştir. Tozpembe olmayan gerçekçi umudun. Onun güncelliğini yitirmemesinin bir açıklaması da bu olabilir."[8]

●●●●

Jack London da Steinbeck'lerle aynı ekoldendi…

Yirmili yaşlarından önce bireyci liberal görüşü benimsediğini; ancak sonrasında gördüklerinden ve yaşadıklarından ötürü sosyalist olduğunu ifade eden Jack London, "Devrimleri insanların değil, ihtiyaçların doğurduğuna" inanır.

"Martin Eden için neden biraz üzülmeyeyim? Martin Eden bendim. Martin Eden bir bireyci idi bense sosyalist. İşte bu nedenden ben yaşamaya devam ediyorum. Ve işte bu nedenden Martin Eden öldü. Bu kitap bireyciliğe bir saldırıdır. Martin Eden başkalarının ihtiyacının farkına varmayan aşırı bir bireycidir. Hayalleri kaybolduğunda uğrunda yaşayacağı hiçbir şey kalmaz,"[9] der. Gerçekten de II. Dünya Savaşı öncesinde ve sanayi devrimi sonrasında gelişen, klasikleşmiş yarı otobiyografik yapıtı 'Martin Eden' de anlattığı kendisi, yaşadıklarıdır Jack London'ın…

Örneğin "Bir 'yitik kuşak' anlatıcısı olarak sürekli 'kaybedenler'in öyküsünü anlatan Hemingway"[10] de yapıtlarında kendi hayatını okutur!

'Paris Bir Şenliktir', 'Afrika'nın Yeşil Tepeleri', 'Silâhlara Veda', 'Çanlar Kimin İçin Çalıyor', 'Yaşlı Adam ve Deniz', 'Kilimanjaro'nun Karları' vd'leriyle belleklere kazınan Ernest Hemingway; 'Silâhlara Veda'nın son bölümünü otuz dokuz kez yazabilecek kadar yazdığına tutkuyla bağlı biridir. "Doğru sözcükleri bulmak"tan söz ederken şunu söyler: "Günde yedi tane iki numara kurşunkalem bitirirseniz iyi çalışmış sayılırsınız."

Bu kadar da değil!

Yaşamı boyunca insan nasıl yaşamalı ve nasıl ölmeli sorularına yanıt arayan Hemingway, "Savaşçı bir idealist, bir dünya yurttaşıdır… Savaşçı bir idealist olduğu doğrudur ve hep öyle kalmıştır. Savaş karşıtı olmasına rağmen İspanya İç Savaşına idealist bir anti-faşist olarak katılması bunun ispatıdır."[11]

Görüşlerine paylaşılır ya da reddedilir bulunsa da; Raymond Williams'ın, "Ölümünün hemen ardından bir simge hâline geldi," notunu düştüğü George Orwell, "Yaşamı ve yazdıkları birbirinden ayrılmayan, başkalarının da özeneceği bir yaşam ve yazma üslubu getiren insanlardan biriydi."[12]

Yaşamı yazıya dönüştürmenin bir örneği olmasıyla önemliydi O; 'Bir Dokuz Yüz Seksen Dört'ü ve 'Hayvan Çiftliği'yle…

Ve "Küçük Kara Balık"la Samed Behrengi…

Dilin inceliklerini ve doğup büyüdüğü Tebriz'deki halk kültürü birikimini iyi kavramış öğretmen, devrimci aydındı. Kısa yaşamında İran'da yoksul çocuklarının eğitimden mahrum bırakılışını, kırsal bölgelerin ihmal edilmişliğini dert edindi…

Ezilenlerden birisi olarak, ezilenlerin çocukları için yazdı.

Bir öğretmen olarak tercihi her yeri sınıfa çevirmekti. Eğitimde de halk kültürünün düşsel birikimine yaslandı. Bu da Onu, derlediği masalları, destanlarıyla; bunlardaki cesaret, yiğitlik, öncülük ile İran'daki Şahlığa karşı isyana ve meş'um ölümüne mahkûm etti…

●●●●

İtiraz eden, çözümleyen edebiyat hayatın içindedir.

Gün gelir "Atlıyorum bir vapura Sirkeci'den, doğru

Boğaz'a. Öğle vapurlarında kimseler yok. Ne tanıyan, ne ilgilenen. Tek tek geziyorum Boğaz iskelelerini. Tatil günlerinde değil, herkesin çalıştığı günlerde... Bir roman yanımda, bir de küçük defter. Yetiyor. Bir süre tek başıma olmanın güzelliğini duyuyorum. Yığından kopmanın, güncel olaylardan, sonuçsuz çekişmelerden, birtakım yıkıntılardan sıyrılmanın yolu bu: Kaçmak. Bırakmak bir şeyleri geride. Olsun, küçük kaçışlar olsun bunlar. Birkaç saatliğine de olsa bir kopuş, bir kaçış bu, çevreden, bildik kişilerden, yalan duygulardan... İstinye sularını bıraktım geride. Yeniköy'e doğru yürüyorum. Umuda, yarına, sonsuzluğa,"[13] diyen Oktay Akbal'ın 'Önce Ekmekler Bozuldu"sundaki gibi...

Gün gelir Yaşar Kemal'in, "yaşlanmaz şair çocuk" diye tanımladığı; "Ben sabahları severim oldum bittim;/Sabahları, çocukları, bütün başlangıçları," dizelerinin sahibi ve "Kendimi tekrarlamaktan kurtulmanın yolunu edebiyatın her türünde eser vermekte buluyorum,"[14] diyen Necati Cumalı üzere...

Veya hakkında "Füruzan, tüm kalıpları yıkıyor, kuralları bozuyor, kendine özgü dili, rengi, ritmi, kurgusunu yaratıyor."[15] "Füruzan taklidi yapmak zor..."[16] dedirten kendine özgü dilini, rengini, ritmini, kurgusuyla Füruzan...

Sonra da "Seyyahlar/kendi yolculuklarını anlatırlar, sizinkini değil," vurgusuyla; "Daha çok kız kardeşimin yükseklere kanat çırpmasını istiyorum. Zira özgürlük, hiçbir zaman kadınların kolay kolay elde edebildiği bir şey olmadı," diyen Ursula Kroeber Le Guin...

"Hem Kendine Özgü Hem Ciddi Edebiyatçı"[17] diye anılan "Le Guin dersini çok iyi çalışmış bir anlatıcıdır."[18]

Böyle sahici bir yazar daha sağlığında ölümsüzlüğe ulaşmışken; gelecek yüzyıllarda politik, felsefî ve edebî meseleleri ele alınırken; ölümsüzler arasında yaşamaya devam edecek.

Bir de "Ben görünüşüme dikkat çekmek için hiçbir şey yapmam. Birisi isterse yakından bakabilir ve belki de çekici olduğumu keşfeder. Ama ben ona yardımcı olmak için bir şey yapmayacağım," diyen Susan Sontag...

Altta pantolon, saçlarda bir tutam beyaz, yüzde kendinden emin bir ifade ve zorlu bir karakterdir; düşünür, deneme, öykü, roman yazarı, eleştirmen, insan hakları savunucusu Susan Sontag!

O, "vicdanların sesiydi."

Savaşa karşı takındığı tavır ve yaptığı sıra dışı çıkışlarla adından epey söz ettiren Susan Sontag, İsrail'in Filistin politikalarını, Batı'nın Bosna'daki kurbanlar karşısındaki tepkisizliğini, özellikle 11 Eylül sonrasında Amerika'nın Irak'taki savaşını yerden yere vurdu, üstelik sözünü sakınmadan: "Amerikan toplumu aptallaştırılarak, korku ve güvensizlik yayılarak uyutuluyor," diye haykırdı.

Ayrıca "Herhangi bir işe bir kuralı çiğneyerek başlamak her zaman iyidir,"[19] diye de uyarırdı alışılmadık ve kalıpların dışındaki yazar...

●●●●

Dediklerimi toparlıyorum.

Edebiyat ve edebiyatçı deyince; "Hakikâte susamışlık, insanlığın en soylu tutkusuydu," sözünü Jacques Derrida'nın...

"Düşmanın yok mu? Nasıl olmaz? Yoksa sen hiç bir zaman doğruyu söylemedin mi? Sen hiç bir zaman adaleti tercih etmedin mi?"[20] sorusunu Eduardo Galeano'nun

Ve "Veritatem laborare nimis saepe, aiunt, exstingui nunquam/Derler ki, hakikât aşırı derecede zulüm görür, ama asla sindirilemez,"[21] saptamasını unutmadan yapılması gerekeni yapın; yapmayanları mahkûm edin...

25 Haziran 2021, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Max Horkheimer.
[2] Asım Bezirci, "Edebiyat Neye Yarar?", 11 Eylül 2008... https://www.cafrande.org/edebiyat-neye-yarar-asim-bezirci/
[3] Mario Vargas Llosa-Carlos Fuentes, Edebiyata Övgü, çev: Celâl Üster, Notos Kitap Yay., 2014.
[4] Mario Vargas Llosa, Genç Bir Romancıya Mektuplar, Çev: Emrah İmre, Can Yay., 2012.
[5] Mustafa Kemal Erdemol, "Bastille'deki Özgür Kafa", Cumhuriyet Pazar, 16 Mayıs 2021, s.6.
[6] Onur Akyıl, "John Steinbeck'ten Bir Ders", Birgün Kitap, Yıl:15, No:203, 14 Aralık 2018- 10 Ocak 2019, s.19.
[7] "Beni Sonsuza Dek Yaşamaya Zorluyorlar", Birgün Kitap, Yıl:15, No:203, 14 Aralık 2018- 10 Ocak 2019, s.20.
[8] A. Ömer Türkeş, "Umudun Sesi", Birgün Kitap, Yıl:15, No:203, 14 Aralık 2018- 10 Ocak 2019, s.16.
[9] Bedriye Korkankorkmaz, "London'dan Bir Tutunamayan!", Cumhuriyet Kitap, No:1623, 25 Mart 2021, s.20.
[10] Feridun Andaç, "Hemingway'i Anlamak İçin...", Cumhuriyet Kitap, No:1590, 6 Ağustos 2020, s.4.
[11] Belma Ötüş Basket, Sonsuza Dek Hemingway, Bilgi Yayınevi, 2020.
[12] Raymond Williams, Çağdaş Ustalar: Orwell, çev: Nejat Bayramoğlu, Afa Yay., 1985.
[13] Hikmet Altınkaynak, "Oktay Akbal Günü", Cumhuriyet, 15 Nisan 2021, s.13.
[14] Mustafa Balbay, "... 'Yaşlanmaz Şair Çocuk' 100 Yaşında!", Cumhuriyet Kitap, No:1620, 4 Mart 2021, s.10.
[15] Zeynep Oral, "Füruzan Diye Bir Olay!", Cumhuriyet, 15 Nisan 2021, s.13.
[16] Sevin Oktay, "Füruzan'la 'Parasız Yatılı' Üzerine...", Birgün, 20 Nisan 2021, s.15.
[17] Sevin Okyay, "Hem Kendine Özgü Hem Ciddi Edebiyatçı: Ursula K. Le Guin", Cumhuriyet Kitap, No:1567, 27 Şubat 2020, s.14.
[18] Gökhan Yavuz Demir, "Ursula'mızın Ardından", Birgün, 25 Ocak 2018, s.15.
[19] Olcay Mağden Ünal, "Alışılmadık ve Kalıpların Dışında... Susan Sontag!", Cumhuriyet, 13 Mart 2021, s.14.
[20] Eduardo Galeano, Ve Günler Yürümeye Başladı, çev: Süleyman Doğru-Savaş Çekiç, Sel Yay., 2017, s.382.
[21] Kolektif-Latince Güzel Sözler Antolojisi, der. ve çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Yay., 2015.

TÜRKİYE'NİN KÜLTÜREL COĞRAFYASINI ANLA(MA)MAK:

Asimilasyon politikalarının başarılı olma ihtimali yok

■ **ŞÜKRÜ ASLAN** (*)

Herhangi bir toplumsal coğrafyayı anlamak, öncelikle mekânlarını ve mukimlerini tanımakla başlar. Mekânlar ve mukimler ilişkisinin öyküsü, dinamikleri, formları ve kültürel pratikleri öğretici muazzam deneyimlerle yüklüdür. Bu olguyu atlayarak köy, şehir veya ülke ölçeğinde toplumsal coğrafyaları anlama imkânı yoktur.

Türkiye şehir ve köy yerleşmelerinde mekânsal örneklerin bir kısmı Iskân Evleri, Muhacir Mahallesi, Göçmen Konutları ve bu kategoriler içinde olmak üzere Beşyüzevler, Yüzevler gibi isimler taşır. Bazen kimliksel olarak daha özelleşmiş isimlere de tanıklık ederiz: Ahıska Konutları, Boşnak Mahallesi, Tatar Mahallesi vb. Resmen isimleri değiştirilmiş olsa da Kürt, Pomak, Çerkes, Alevi, Gürcü, Çeçen, Abdal, Yörük gibi değişik kimliklere gönderme yapan yerleşme isimleri de oldukça yaygındır. Bütün bunlar bu toplumsal coğrafyanın çok kimlikli niteliğine işaret eder. Nitekim Türkiye'nin 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımı verileri bu coğrafyada Abhazlar, Araplar, Arnavutlar, Boşnaklar, Çerkesler, Ermeniler, Gürcüler, Kıptiler, Kürtler, Lazlar, Pomaklar, Rumlar, Tatarlar ve Yahudilerin yaşadığını resmi olarak belirlemişti. Elbette resmi listede yer almayan başka kimlikler de vardı.

Bu kimliklerin bir kısmı, bu coğrafyanın kadim kültürleridir. Bir kısmı ise göç ve iskân deneyimleri ile zaman içinde mukimler arasına girmişlerdir. Bu ikinci grupta yer alanların her biri Osmanlı'dan başlayarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında daha da yaygınlaşan iskân politikaları ve düzenlemeleri çerçevesinde gelerek yerleşmişlerdir. Demek oluyor ki memleketin kültürel coğrafyası ile iskân mesaisi arasında da doğrudan ilişki vardır. Bilhassa 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı Iskân Kanunu bu ilişkiyi anlamak için anahtar metindir. Söz konusu kanun, nüfus mühendisliğinin bir yol haritası gibidir. Zamanın İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın ifadesiyle tek dille konuşan, bir düşünen, aynı duyguyu taşıyan bir memleket yapmayı amaçlamıştır. Bunun için dışarıdan ülke içine, içeriden de doğudan batıya ve batıdan doğuya gönderilecek nüfus gruplarını detaylı şekilde belirlemiştir. Fakat her ne kadar tek dille konuşan ve aynı kültürle tanımlanmış bir toplum yaratmayı amaçlasa da aslında zaten geleneğinde var olan çok kültürlü-kimlikli yapıyı bozmayı başaramamış, bilakis bu yapıyı çoğaltmıştır.

Türkiye coğrafyasının kadim kültürleri

Türkiye'nin toplumsal coğrafyasının geleneksel kültür-kimlik dünyasına dair somut veriler Osmanlı Devleti'nin modern nitelikteki nüfus sayımlarında bir ölçüde görülebilir. Bugünkü sınırların daha geniş bir kesimine hitap etse de söz konusu nüfus sayımlarında tanımlanan kimlik ve kültürler bu coğrafyanın kadim geleneklerini anlamaya da imkan verir. Nitekim Osmanlı devletinin 1844'te yaptığı nüfus sayımı verilerinde görüleceği gibi etnik/dini gruplar arasında 'Osmanlılar' kategorisi dışında Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Kürtler, Süryaniler Araplar, Türkmenler, Çingeneler yer almıştı. Bu kimlik ve kültürler Osmanlı coğrafyasının kadim parçalarını oluşturuyorlardı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan modernleşme sürecinde nüfus mühendisliğine yönelik politik kararlar ve pratiklerle, bu kültürel coğrafya sert şekilde tahrip edilmiş olsa da bütün bu kadim kültürlerin izleri pek çok biçimde varlığını korumayı başarmıştır. Başka bir deyişle bu coğrafyanın çoğul kimliksel yapısı tehcir, sürgün ve katliamlarla derin bir sarsıntı geçirmiş ama varlığını koruyarak Cumhuriyet dönemine naklolmuştur.

Cumhuriyet Dönemi kültür-kimlik politikası

Genellikle tersi iddia edilse de Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesi siyasetinin temel tercihleri ile Osmanlı'nın inşa ettiği iskân politikaları ve uygulamaları arasında aslında bir süreklilik olmuştur. Hatta Osmanlı son dönemi iskân kurumlarının başındaki kişi olan Şükrü Kaya, Cumhuriyet döneminin iskân mesaisinin de birinci dereceden sorumlusu olarak görev yapmaya devam etmiştir.

Bu politik tercih Cumhuriyet'le birlikte, çoğul toplumsal coğrafyada tek kültür ve kimlik yaratma hedefini oldukça somutlaştırmıştır. Bu bağlamda coğrafyanın herhangi bir yerinde toplu yaşayan kültür ve kimlikleri dağıtmaya yönelmiş; bunun için doğudan batıya her köye bir aile gelecek şekilde, serpiştirme yöntemi ile nüfusu iskân etmiştir. Bu politikaya paralel olarak Türk kültürlü nüfus gruplarını, diğer kültürlerin ağırlıklarını bozacak şekilde ve toplu olarak yerleştirmeyi denemiştir.

Birinci uygulama içinde anadili Türkçe olmayanların toplu olarak köy ve mahalle kurmalarını yasaklamış ve mevcutları da dağıtmayı öngörmüştür. Bu kapsamda çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak Tunceli, Erzincan, Bitlis, Siirt, Van, Bingöl, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Kars, Elazığ, Mardin ve Malatya illerinden on binlerce kişi Batı Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Bugün ülkenin batısında hemen her yerde görülen Kürt nüfus öbekleri, köyleri ve mahallelerinin oluşumunda sadece son yıllarda gerçekleşen göçler değil, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hatta Osmanlı'nın son dönemlerinde uygulanan bu iskân politikalarının rolü vardır.

Cumhuriyet'in iskân politikalarının ikinci boyutu ise bilhassa Balkanlar'dan ama aynı zamanda İran ve Rusya'dan gelen/getirilen Müslüman/Türk nüfusu aynı mühendislik yaklaşımı içinde yerleştirmek olmuştur. DİE verilerine göre 1921-1927 yılları arasında ülke dışından 431 bin 65 göçmen gelmiş; bunlardan Edirne'ye 49 bin 336, Balıkesir'e 37 bin 88, Bursa'ya 34 bin 148, Tekirdağ'a 30 bin 243, Çanakkale'ye 10 bin 856, Kırklareli'ne 27 bin 254, İstanbul'a 35 bin 487, İzmir'e 30 bin 95, Kocaeli'ne 20 bin 740, Manisa'ya 13 bin 829, Aydın'a 6 bin 484, Bilecik'e 4 bin 126 kişi yerleştirilmiştir. Bu iskânda toplam göçmenlerin yüzde 70'inden daha fazlasının Trakya, Marmara ve Ege illerinde Rumlardan boşalan yerlere yerleştirildiklerini de ilave edelim.

Bu politika ve uygulamaya devam edilmiş; 1933'te Trakya Umum Müfettişlik alanına Bulgaristan'dan 9 bin 168, Romanya'dan 9 bin 899, Yugoslavya'dan, bin 472, Yunanistan'dan 64, Rusya'dan 3, Kıbrıs'tan 15 göçmen yerleştirilmiştir. Aynı şekilde İran'dan 1930'da gelen Halikanlı Aşireti'nden 380 hanede 2 bin 486 nüfus da yine Trakya'nın ve Manisa'nın köylerine yerleştirilmiştir. Bütün bu süreç kadim kültürlerin tasfiyesine de eşlik ettiği için, Trakya'nın toplumsal coğrafyası radikal biçimde değişmiştir.

Kürt coğrafyasında Türk yerleşmeler inşası

Cumhuriyet'in kültür-kimlik politikasında Kürtlerin yaşadığı coğrafyaya demografik müdahale özel bir yer oluşturmuştur. Dahiliye Vekaleti Nüfus Umum Müdürlüğü tarafından 1935 yılında hazırlanan 'Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yılda Yapılacak İşler Hülasası' başlıklı bir raporda Kürt coğrafyasına yerleştirilmek üzere 50 bini Karadeniz'den, 200 bini de Balkan ülkelerinden olacak şekilde 250 bin nüfus yerleştirilmesi öngörülmüştür. Elazığ, Diyarbakır, Muş, Bitlis, Van gibi şehirlere dışarıdan getirilen nüfusun yerleştirildiği köyler-mahalleler tek tek belirlenmiş ve raporda yer almıştır. Toplamda 50 bin aileye denk gelen ve beş yıl içinde yapılması öngörülen bu iskânın maliyeti de ayrıntılı şekilde hesaplanmıştır. Göçmenlerin geldikleri yerlerin coğrafi-iklim koşullarına uygun olarak yerleştirilmeleri de dikkate alınmış; bu çerçevede 'dağlıların dağlarda, ovalıların ovalarda' yerleştirilmeleri planlanmıştır. Zira vaktiyle İslahiye Ovası'na yerleştirilmiş Rumeli muhacirlerinin yüzde 40'ının "telef olduğu"na işaret edilmiştir.

Raporda Osmaniye'den Siverek ve Urfa'ya kadar geniş bölgenin Orta Anadolu ve Balkan Türklerinin iskânı için uygun olduğu özellikle vurgulanmış; sadece Malatya-Sivas bölgesine 8–10 bin 'Türk Ailesi'nin yerleştirilmesi öngörülmüştür. Aynı şekilde Elazığ'ın Ermenilerden kalan köylerine ve ovaya Balkanlar'dan getirilen Türk nüfusun yerleştirilmesinin önemine işaret edilmiş;

Bugünün dünyasında kültür ve kimlikleri tasfiye etmeye yönelik asimilatif politikaların başarı ihtimali artık yoktur. Aksine tüm kültür ve kimlikler kendilerini yeniden üretmekte ve kökleri ile bağ kurma konusunda daha fazla deneyim geliştirmektedirler.

kültür bakımından bilhassa Elaziz ve Erzurum Türk sahalarına Muş ovalarına bağlamak yönünden Türk iskânın önemli bir gereklilik olduğu belirtilmiştir.

Raporda Kürt coğrafyasının arazi yapısına ilişkin ayrıntılı bilgiler verilerek, Türk iskânı için uygun ve gerekli yerler içinde Erzincan ve Tercan ovaları da yer almıştır. Hatta 'bu mıntıkada mevcut muzır şahısları başka taraflara yerleştirerek yerlerine Türk halkı koymak lazım geldiği' özellikle belirtilmiştir. Nitekim bu coğrafyaya o yıllarda önemli bir Karadenizli nüfus yerleştirilmiştir. Keza gerek Rumeli muhacirleri ve gerekse Karadeniz'den getirilecek olan göçmenler için Kürt coğrafyasında yeni yerleşim birimleri kurmak hedeflenmiş; bu çerçevede 1934 yılında Rize çevresinden 140 aile Tatvan'a yerleştirilmiş ve her aile için bir de ev yapılmıştır. Başka bir deyişle Tatvan'ın kuruluşu esas olarak bu iskân hadisesiyle başlamıştır.

Raporda yer aldığı gibi Balkan göçmenleri dışında Sovyet Rusya ve İran hududundan toplu ve münferid bir şekilde hududumuza sığınan kandaşların da Muş Bulanık, Bitlis ve Karaköse-Eleşkirt mıntıkalarına iskân edilmekte oldukları belirtilmiş; buralarda kuvvetli Türk kolonileri tesis etmek ve bu sahayı Türk kitlesi ile doldurmak hedeflenmiştir.

Rapor, Kürt coğrafyası içinde Türk öbekler inşa etmek için geliştirilen politikalara uygun olarak şehir merkezlerine ve köylere yerleştirilen muhacirlere dair detayları da içermektedir. Bu çerçevede 1931 yılında Elazığ'da Bulgaristan muhaciri 7 haneye toprak tevzi olunmuş; üç hanede dokuz Romanya muhaciri de Elazığ'ın Aşvan köyüne yerleştirilmiştir. Yine aynı yıl Rusya'dan gelen 81 mülteci Bulanık kazasına iskân edilmişlerdir. 1932'de Diyarbakır'ın Kırtipil köyünde 476 dönüm arazi 1.206 lira 20 kuruş bedelle istimlak edilerek 46 hanede 166 Romanya muhacirine dağıtılmıştır.

1932 yılında umumi müfettişlikçe çizilen program uyarınca Rusya ve İran hududundan iltica eden Türkler ve Bulgaristan ve Romanya'dan gelen 100 muhacir, Elazığ ve Diyarbakır vilayetlerinde iskân edilmiştir. 1933'de ise 53 hanede 169 Şimal Türkü, bir hanede 10 nüfus Romanyalı, 4 hanede 25 nüfus Azeri Mültecisi, bir hanede 6 nüfus Yugoslav ve 166 hanede 564 Romanya muhaciri Elazığ vilayet merkezinde, Azeri mülteciler; Baskil, Tadım ve Çutalı köylerinde ve Romanya'dan gelen 166 hanede 564 kişi de Elazığ'ın Sorsuru, Aşvan, Azürük, Alpavut ve Körpe köylerinde iskân edilmişlerdir.

1933'te gelen Romanya'dan 23 hanede 86 göçmen, Yugoslavya'dan 24 hanede 84 nüfus, Bulgaristan'dan 8 hanede 24 nüfus, Halep'ten 2 hanede 7 nüfus, Revan'dan bir hanede 9 nüfus olmak üzere toplam 58 hanede 210 nüfus göçmen Diyarbakır'da iskân edilmişlerdir. 1934 yılında 59 hanede 288 nüfus daha Diyarbakır'a iskân edilmişlerdir. Bunlardan 30 hanede 136 nüfus Kapı köyünde yeni yaptırılan 28 evde, 10 hanede 34 nüfus Silvan kazasının Şimşim köyünde, 2 hanede 8 nüfus İrnikir köyünde, 4 hanede 29 nüfus da vilayet merkezine yerleştirilmiştir. Aynı yıl Rusya'dan ve İran'dan gelen göçmenlerden 43 hanede 153 nüfus ise Van'ın Gem köyüne yerleştirilmişlerdir.

Bütün bu detaylarda görüldüğü gibi Diyarbakır, Muş, Elazığ ve Van illerinin merkezlerine, ilçeler ve köylerine çok sayıda muhacir yerleştirilmiş ve buralarda rapordaki ifadeyle 'Türk kolonileri oluşturma' projesi adım adım uygulanmıştır. Bugün bu coğrafyadaki 'Türk kültürlü nüfusun' yaşadığı köyler ve mahalleler böyle bir tarihsel öykünün ürünüdürler.

Sonuç

Türkiye'nin tek kimlik ve kültür yaratmayı hedefleyen iskân politika ve pratikleri elbette 1930'lu yılların ortalarında tamamlanmamıştı. Hatta ilerleyen yıllarda daha kapsamlı boyutlar alacak, yaygınlaşacak ve aslında hiçbir zaman formel gündemden çıkmayacaktı. Bütün bu politik stratejiler ve politikalar, bu coğrafyanın kadim kültürlerinin oluşturduğu çoğul yapıyı tasfiye etmeyi-değiştirmeyi hedeflemiş olsa da paradoksal biçimde hem daha çoğullaştırmış hem de kimlik-kültürlerin hemen her yerde görünür hale gelmesine yol açmıştır.

Bugünün dünyasında kültür ve kimlikleri tasfiye etmeye yönelik asimilatif politikaların başarı ihtimali artık yoktur. Aksine tüm kültür ve kimlikler kendilerini yeniden üretmekte ve kökleri ile bağ kurma konusunda daha fazla deneyim geliştirmektedirler. Ayrıca kültürler ve kimlikler arasında hiyerarşi kurma politikaları da ömrünü doldurmuştur. Bu politikalarda ısrar etmenin, politik zorbalık dışında bir seçeneği de yoktur. Bu da provokasyon dâhil her türlü melanetin inşa imkânı bulduğu kültür ve kimlikleri düşmanlaştırma sonucuna yol açar ki, bu coğrafyanın yüz yıllardır tanıklık ettiği en büyük kötülük budur. ■

(*) Prof. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
(30 Haziran 2021 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

Acımı Yazdım

■ **ADİL BAŞOĞUL**

Ben en çok acımı şimal denizlerine yazdım
Bir de yüce gönül dağlarına
Ve bitimsiz ulu şaman göklere

Ben sevincimi bilge bengi suya yazdım
Bir de ulaşılmaz beyaz ışıltılı yıldızlara
Ve titreyen ürkek naif yârin yüreğine

Bir beyaz karanfil getireyim Hititlerden
Bir kırmızı karanfil Asurlardan
Harput'taki Hurrililere sunayım
Gakgoşlara bin selâm salayım
Agavat yerleri Elazık oldu gari

Sabahın serininde bir bağa girdim
Sabah buğusunda pembe gelin üzümü gördüm

Çingene arabaları yüklenmiş yıldızları
Çerçilerin sesleri inletir çarşıları
Bohçacı kadınlarda Hint kumaşları
Falcıların sırtında geleceğin çocukları

Gelinciklerin üzerinde kiraz damlaları
Balıkçı kayıklarıyla boğazda bir yalı

Nergislerle göl kıyısında bir yel değirmanı
İğne oyası işlemeli yaşmağıyla yörük anası

Uzaktan görülür Floransa kıyıları
Ihlamur ağaçlarıyla serçe kuşları

Çoban çocuğun okuma sevdası
Şirince'de dar sokakta eve ekmek götürme telâşı

Aydın'da efenin zeybek oynaması
İzmir Bayraklı'da bir bayram sabahı

Karlı ve sisli kayınlar arasından gelsem
Kavuşsak Dünya'da ilk sevgili biz olsak

Kavuşanlara ne mutlu
Kimseciklerim yok bu Dünya'da

Balalaykanın tiz sesiyle içli bir melodi gelir
Sibirya'dan Kırım kıyılarında Salgır'a doğru
Dilerim sen de böyle sev
Kâh kıskançlıkla
Kâh kahrederek
Kâh üzgün

Sen şimdi şöyle bir şarkı söyle Sonya
Köşe başındaki kaderini kaçırmadan daha
Jenya'nın imkânsız aşkını anlatsana

Ben en çok acımı şimal denizlerine yazdım
Bir de yüce gönül dağlarına
Ve bitimsiz ulu şaman göklere
Ve karların beyazlığına...

Ölüm, sessizliğin senfonisi

■ İREM ÇİZMECİOĞLU

Haklılığın-haksızlığın, doğruluğun, gerçekliğin hayattaki bildik yaptırım gücünü tümüyle yitirdiği nadir anlardan biridir.

Ölüm, insanları hiç olmadığı kadar eşit kılar karşısında.

Hükmü hacminden büyük, hepsi topu topu bir avuç toprak, kulakları sağır eden bir sessizlik, fonda ağıtlar.

Mezopotamya'dan, Mardin'den çığlık çığlığa süre gelen bu ağıtlar, tuhaf şekilde bozkıra da yaşam katan gözyaşları oldu.

Göz kapakları birer birer kapanırken, acıya selam dururken, kalbin en derinliklerinden edilen dualar çoktan kabul oldu.

Eşitlik, hüküm tanımaz.

Gerçekliğin sözlüklerindeki karşılığıdır aslında. Ne kurallar, ne yaptırımlar, ne de cezalar.

İnsanoğlu, küçük bir kız çocuğunun saçlarını incitmeden tararcasına masum şimdi.

Bestesinin notalarına, ağıtların, parmaklarının hızına yetişemiyor müzisyen. Sessiz senfoni bu seferki.

Aldanışların, alkışların, aralıksız akan gözyaşların senfonisi.

Ölüm duygusunun gayri ihtiyari tetiklediği korkunun, damarlarda dalga dalga yankılandığı bir süreç.

Acı, mutluluğun yan sanayisidir.

Sabah Aşk Ateş 2

■ AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK

Sakin kalmanın gerekliliği konardı yüzüme
İyimserlik aşılardım gökyüzüne
Yeniden keşfederdim kendimi
İç ağrılarımı bıçaklayarak

Kendimiz söylerdik türkümüzü
"Hayde hayde..."
Diye çekerdik halayı
Neşeli bir ıslık düşerdi tenime
Çatlak zamanlar akardı avuçlarıma
Kolları kesik bir büstü süzerdi
Süzgeçten geçerken tanyeri

Hep ters dururdu yarım bir tablo
Nazım'ın bakışları
Turnusol olur düşerdi üstümüze
Tarih kokardı başucumda
Kitle
Bulaşırdım sayfalarına
Boynuma vurulmuş zincirle
Sözcükler taşırdım
Geniş zaman kipine

Gürültülü bir akışın içindeydik
Önce bakabilseydik kendimize
Bırakmazdık bir oğlu
Metal bitirimlerin arasına

Bir ömrün bütün halleriydi
İçinden geçtiğimiz zaman
Gamlı bir öpücük gezinirdi boynumda
Uyanırdı tüm hayaller uykusundan
Ilık su banyosunda yıkardı
Anasının kuzusunu
Yeşil zeytinyağlı sabun

Anahtar benimdi kapı benim
Bazen çevirirdim anahtarı
Bazen çalardım zili
Öperdi
Damarına kan olduğu
Sabahları

Unutulmuşları hatırlatan bir şehirde, isyanla beraber çığlıklar göğe yükselirken gerçeklik de, hükümsüzlük de sadece bir yabancı artık bu şehre.

Semazenler gibi tüm aşkların isteyerek Tanrı'ya adandığı bir dünya, küçük bir çocuğun oyun heyecanı kadar saf olmalı mutlaka.

Gölgesinden önce bedeni büyüyen, sanrı ve sancılarla sessizlik senfonisinin son notaları demlendi, bitmek üzere.

Sesler, sözler ve yeminler acının kâinattaki tezahürleri bu yazıda.

Yakarmalar, en sert iklimleri delercesine geçen ağıtlar elimizde kalan.

Tanrısal senfoni, semazenler, bir tutam çocuksu saflık.

Aslında tam da olması gerektiği gibi.

Çocukluk masumiyettir ne de olsa. Yok, olmaksa teslimiyet.

Daha okunmadan kabul edildiği varsayılan dualar, yemyeşil diyarları, her mevsim istekle tomurcuk veren verimli topraklarıyla bozkırlara damlayan her gözyaşı, etkisini kaybetmeden tekrar tekrar dinlenilen şarkı ve acıya duyulan saygı... "yalnız ruhları" derinlemesine besler.

New York'un buz tutmuş caddelerine çalınan türküler gibi, umulmadık anda umulmadık yerde bulunmak sanki ama yine de tüm gerçekliğiyle ölüme karşı durmaktır ayakta tutan savunma mekanizması.

Ve alkışlar. Toplumsal dayanışmalarda içgüdüsel gelişen duygusal tepki.

Alkışlara karışan ağıtlar vücut buluyor yakarışlarda.

Sessizliğin ikna eden mistik gücü, sessizliğin kendi senfonisinde bundan böyle...

Şubat 2021 ■

Taybet Ana

■ HASAN SEÇKİN

ağzımda bir avuç cam kırığı
devamlı çiğneyip duruyorum, devamlı
nasıl da lezzetli kanımın tadı...

Taybet Ana, yedi gündür Silopi'de
vurulmuş, yatıyor sokak ortasında
bin yıllardır çıkmamak için direnmede canı
avuçlarında gül ve fesleğen kokusuyla
usulca toprağa sızıyor kanı...

her şafakta durup aynaya bakıyorum
Hüseyin'in başı kesileli beri
üzerime hiç oturmuyor Hasan adı
ve her gece... her gece soruyorum, niye
çığlıklar atıyorum suskunluğumda
kozmozun derin uçurumlarına
belki sesim duyulur diye...

ku-şa-tıl-mı-şız!...
top mermileriyle dövüyorlar bağrımızı
ve yok hükmündedir adımız
tarih yazıcıları zabıt tutuyorlar
altın yaldızlı varak yazılarla
not alıyor Müneccimbaşı:
"yendik, bizimkiler kazandı savaşı
kahraman ve cesur..."

Taybet Ana, yedi gündür sokak ortasında
gündüz güneşe, gece yıldızlara dönük yüzü
ve usulca toprağa sızıyor kan
avucunda gül ve hatmi kokusuyla
Diyarbekir'de düştü, Sur
ve yeniden kurtuldu vatan!...

ağzımda bir avuç cam kırığı
devamlı çiğneyip duruyorum, devamlı
nasıl da lezzetli kanımın tadı...

Aralık 2015 - Ağustos 2021

Amed sessiz ve lal

■ **CENGİZ AYAR**

Yorgun akşamlar kalan
Sabahlara çökmüş ihanet
Bir paçavra gibi
Buruşmuş ömrümüz
Hazanı olmayan
Dikensiz bir gül bahçesi misali

Solgun...
Titrek...
Çaresiz
Kendine üşümüş tutsak
Günahkâr bedenlerimiz
Bilinmez bir ihanet sancısı
Gelip sinmiş
Gecenin bitmeyen karanlığına

Amed kurşun gibi ağır
Amed sessiz ve lal
Yokluğun hayallerini asılı kalmış
Dinmeyen esaret çığlıklarımız
Ecnebi bir düş denizi gibi
Vurgun...
Uykusuz...
Donuk bakışımlı
Kan damlamış bir kere

Anlatılmayan acılı ezgilerimize
Yaşanmayan sevdalarımıza
Hırsızlanan özlemlerimiz
Harlanmış
Müflis gözlerimizin arpejlerinde
Ayrılığın dilsizliğine kanamış
Delice çağlayan Dicle ve Fırat
Kendine kavuşmak isteyen
Meftun iki sevgili misali
Amed hırçın...
Amed dertli...
Amed sahipsiz
Amed kendi efsunlu acılarıyla
Vurgun yemiş köklerinde zulalanmış

Asi...
Fırtınai...
Boyun eğmez...
Uslanmaz bir gölge gibi
Kızıla boyanmış bir hançer yeri
Amed burçları
Kalbimin elem ağıtlarından çalınan
Kuşatılan yitik bir korkunun
Kanlı kanatlarına doldurulmuş
Tükenen gülüşlerimiz
Ve ansızın vurulmuş ölümler
Mevsimsiz açılan çiçekler misali
Diz çökmüş asırlık ihanetler
Diz çökmüş Olympos tanrıları
Kendi lanetli karanlıklarına gömülen
Bir cüzamlı gibi

Tomurcuklanan umut düşlü baharlar
Dökülmüş ürperen ıslak tenimize
Özgürlüğün isyan çocuğu
Üç kibrit çöpüyle çıkmış
Semaların fethine
Özgürlük düşlerinde yıkanmış
Tutuşan bedeninin alevleri
Usulca yakmış meşalesini
Ve parçalamış
Hücrenin duvarlarına sinsice sinen
İhanet çemberini

İblisler...
Şeytanlar...
Gizlenmiş kendi müptezeliklerinde
Kervana katılmış
Dört can...
Dört yürek...
Dört sevda çiçeği...

Çıngılanan yalazlarında yudumlamışlar
Efsaneleşen çağdaş Kawa mazlumun
küllerini
Savurmuşlar rüzgârlara
Ve kendi küllerinden doğan
Mutluluğun resmini çizmişler
Tarihin ateşten sayfalarına
Dirhem dirhem eriyen
Ruhlar hayat vermiş
Amed zindanına

Ateşin çocukları
En güzel replikleriyle
Halaya durmuş
Destansı çıplak bedenleriyle

Amed... Amed...
Zulmün zemheri vahşeti
Bir tufan gibi geçmiş üstümüzden
Biçilmiş korkuyla çırpınan benliğimiz
Kırılgan...

Ürkek...
Talan edilmiş
Ayazı...
Soğuk can çekişen gecelerimiz
İmbikten bir sevda damıtılmış
Yaşam gülüşlerimize
Ve
"Bugün bizim gecemiz" demiş
Ferhat
Mahmut
Necmi ve Eşref
Şafağın kızıllığında filizlenmiş
İsyanın lotus çiçekleri

Amed... Amed...
Yokluğun ateş deryası
Kutsallık ve ihanet
Korkunun güz sancısı
Öfkeli...
Kaygılı...
Kızgın...
Çoban ateşlerinde kırpışan
Kül renginde zamansız bir çöl
Faşizmin öğüttüğü zulüm çarkları
Baskının...
Vahşetin...
İşkencenin ölüm dergâhı

Anlatılamayan
Cehennemin...
Köleliğin...
Yitik çıkmaz sokakları
Ve temmuz
Alacakaranlığa damıtılan
Ateşten bir direniş destanı
Umudun rahminden fışkıran
Hiç bitmeyen
Soluksuz bir masal

Ve temmuz...
Ömrümüzün rıhtımına nakş edilen
Bir özgürlük tebessümü
Susuzluğumuza dolan bir sıcacık nefes
Yılmaz bir direniş ustası Akif
Karanlığın uğultusuna fısıldamış
Sihirli sözcüklerle
Parıldamış
Halkımın kızıl yıldızı Ali
Kavramların büyülü giziyle çiçeklenmiş
Ve çakmış bir şimşek gibi gökyüzüne
Işıyan çocukça gülüşleriyle süzülmüş
Çavlanan yüreğimizin çeperine
Gönlümüzün bilge doktoru Hayri
Bilgece DURMUŞ'luğuyla
Neşterlemiş kendine kanayan
hayallerimizi

Fırtınadan arta kalan
Kokuşmuş...
Kirli...
Ve çalınan
Ruhlarımızı borçlu kılmış
Kıvılcımlanmış anılarda gezinen
Umut...
Sevgi...
Ve özlem öyküleriyle

Amed kör...
Amed dilsiz...
Ve Amed sağır
Direniş abidesi
PİR'lerin PİR'i
Kemal'e eren PİR'liğiyle
Bıçkılamış
Zihnimize "Kader" diye takılan
İhanet halkalarını

Ve haykırmış
Onurlu bir yaşam için
Direnmek gerektiğini
Afsunlu gözlerinin ferinde
Akmış gözlerimiz
Tılsımını yitiren ışıltısında
Melun kılınmış
Hüzünlü...
Sürgün...
Yıldızsız...

Ve AMARA'nın bilge çocuğu
Yaşamın sırrını üflemiş
Takvimsiz mevsimin iklimsiz fırtınalarına
Nuh Nebiden kalma tufanlara
Kasırgalara...
Kanlı ihanetlere...
Bağdaş kurmuş çılgınca akıp giden
Zamanın kıyısında
İlmik ilmik örmüş
Kardeşlik köprüsünü
Hayat iksirini damıtmış
Ölümün mühürlü kulaklarına
Eşsiz bir cemre gibi düşmüş
Diyardan diyara
Aden bahçesinin duldalarına

"Hakikat Aşktır
Aşk özgür yaşamdır" diyerek
Kutsiliğiyle kutsamış özgür yaşamı...

2 Nolu F Tipi, Kapalı C. Evi B1 3-44
C.evi PTT Şubesi - Kocaeli

Hestiyê Heram

■ SELAHATTİN ÇAM

Ez hêj sê salî bûm. Dayika min ez ji şîr vekiribûm. Lê min dev ji şîrê dayika xwe ber nedabû. Herçendî dayika min memikên xwe bi xijikê reş kiribû û îsota tûj di wan dabûn jî min tim xwe davêt hembêza wê û bela xwe tê didan. Bav, dapîr, bapîr, xaltik û metikên min tev hatibûn qetilkirin. Tenê ez û diya xwe ji ber çek û sîlehên wan filitîbûn. Di nav daristanê de, li binê dara hevirzê dayika min bi per û baskên xwe ez pêçabûm ku çekdar min nebînin û bi şûr û xencerên xwe min perçe nekin. Lê wan di nava daristanê de diya min dîtin û ew kuştin. Ez di vê çola xilî xalî de mabûm bi tena serê xwe; bêkes û bêxwedî. Min çend caran xwe avêt ser cendekê dayika xwe ya bê rih û bê can. Lê wê tu bertek û bersiva min neda. Ez xêt û şaş bûbûm û nizanibûm çi bikim; bi ku derê de herim.

Min nedixwest dayika xwe di vî halî de bihêlim û herim. Bi rastî ne hêz û rewaca min û ne jî tecruba min a jiyanê hebû ku li çara serê xwe bigerim; hêj zarokeke tefal bûm. Ez werg mam bê liv û tevger, bê hes û bêpejn, tayîş û gijo di nav vê daristana xerîb de. Bêhêvî û bi tirs min li derodora xwe dinêriya. Min hew dît ku sê jinikên wek horîyan di ber min re derketin. Ji wan yek bêhtir henûn û dilovan bû. Ruyê wê mîna hîva çardeh şevî xweşik rind bû. Ruyê wê ronî didan der û dora xwe. Hêvî û germahî didan dilê mirov. Min di dilê xwe de got: Çi qas jineke henûn û diltenik e. Wek diya min a rehmetî ye. Xwezî ew diya min bûya, lê ka, êdî diya min ma? Ne dê, ne bav, ne xwişk û ne bira! Tu kesekê min nema li darê dinê. Niqutî dilê min ku ê vê dayika dilovan, min li vê çola xilîxalî ji hirç û guran re nehêle. Ez rast fikirîbûm, di der barê vê dayika dilbirehm de. Hema berê xwe da van her du jinikên hevalên xwe û got: " Ev karxezal çi qas xweşik û şîrîn e. Û ev qas jî bêtalih û bêsiûd e. Di vê tefaliya xwe de maye bê dik; diya wê li ber çavê wê hatiye qetilkirin. Vê tefalê ê çawa yê karibe bi tena serê xwe bijî. Ka em wê bi xwe re bibin û xwedî bikin. Ê me her yekê komek zarokên me hene, bila hema ew jî yek ji wan be. " Her du yên dinan jî nedan ser gotina wê qebûl kirin û ez girtim, bi xwe re anîm.

Vê xanima ku pir xwîna min lê kelîyabû, bi destê min girt, destê xwe di ser serê min dida û ez bi xwe re dianiyam. Dema ku ez diwestiyam û nikaribûm bimeşim ez dikirim koya xwe . Hêdî hêdî em gihîştin Kaşê Spî. Li diyarê Kaş em rûniştin ku hinek bîna xwe berdin. Dengê bilûra şivan û dengbêjê gund li nav Xiraban belav dibûn û dilê min, mîna sêla ser agir dişewitandin.

Ez xerîb im, Bêkes im dayê!
Bê dik û bê bav im
Sêwiya ber devîyan im
Birîndar im
Birîna min kûr e
Bê derd û bê derman e!
Hay dayê, Hay dayê!
Bêkes û bê hêvî me

Kesekî min nema li darê dinê. Ew starn wek ji bo min bê gotin ez kiribûm bin tesîra xwe. Bi çavên xwe yên sor û wermandî, bi van jinikan re em gihîştin Tilê Cinan. Êdî ê li vir jin ji he veqetiyan û her yek biçûna mala xwe. Ji hev pirsîn: " Em vê sêwîyê çawa bikin, em kî bi xwe re bibin malê?" Piştî şêwr û mişawirê, gotin em ê xwe bidin ber hev bi me kê bigire bila bi wê re bimîne. Û xwe dan ber hev ; bi lez û bez min xwe avêt hembêza dayika dilgerm a ku xwîna min lê kelîyabû. Her du jinên din îtiraz kirin. Sê caran wekilandin, her sê caran jî min xwe avêt hembêza dayika dilovan. Wê jî serê min kir koya xwe; çav û ruyê min da ber maçan. Ez û ew ji wan veqetiyan û em ber bi mala xwe ya nû da meşiyan. Mala wê bi min pir xerîb dihatin. Odeyeke biçûk, pencereyeke ku bi naylon hatibû pêçandin, Di dîwar de pixêr vekirîbû. Ji şewata pejg û êzingan reş û qehirîbû şivak. Max û mirdiyaqên qatiyan sincirîbûn, ji dû û dûxanê rengê reş ê komirê girtibûn.

Dayika min a delal bi destê min girt û ez ber bi serşokê de ve birim. Lewra ez di nav xwînê de lewitîbûm. Lê min nedixwest ku xwîna dayika min ji min biçe. Ev xwîn mîna diyariyeke diya min be, ji bo min. Ji dê û bav, xwişk û biran, ji met û xaltîkan tenê xwîna wan a bi me ve mabû. Dayika henûn têgihîşt ku ez naxwazim ji rabirduyên xwe bi dûr bikevim. Ko li serê min anî, çavên min ramûsan û got: " Berxika min! Diya te êdî tune; ez ê xwînê paqij bikim. Bila bîranîn di dilê te bimîne. Ez ê bibim diya te û ez ê nahêlim tu, çu kêmasiyê bibînî. Ez ê te ji her tiştî biparêzim. " Ez şûştim; ji qirêj û xwînê paqij kirim. Bi pêşgireke ez pêçam û zuwa kirim. Porê min bi şehekî darîn şeh kir. Keziyên min honand û cilên zarokên xwe li min kirin. Ez giriyam û min got ez van cilên kevn li xwe nakim. Wê jî dil da min û got: " Vana li li xwe bike, heta cilên te zuwa bibin. " Dayîk pir bi rehm û dilovan bû. Lê xîzan bû û di tunebûne de bû. Dema ku min ev cil neecibandin, pir bi ber ket û xemgîn bû. Di çavên wê de ewr giran bû û bi ser dêmên wê yên qermiçî de gilor bûn û hatin xwarê. Xemgîniya wê dilê min jî êşand. Hêstrên çavê xwe paqij kir û bi dengekî lerzok got: " Delala min! Ez çi qas ji te hez bikim jî hale me xuya ye; em feqîr û xîzan in. Dixwazî em te bidin dewlemendê gund. Çend roj berê xwestibû ku ez te bidim wan. " Çavên min jî mîna

ên wê tije bûn, rondik bi ser min de wek barana nîsanê hatin xwarê. Û min got, Piştî diya min, kesekî min nema li darê dinê. Min tu wek diya xwe dîtî. Ez tu carî ji te venaqetim û naçim mala kesekî din.

"Ey temam, delala min! Heta ji destê min bê, ez ê te bi delalî xwedî bikim. "

Êdî ez hînî vê jiyana malbata xwe ya nû, nemaze jî dayika xwe ya dilovan bûbûm. Roj hefte, hefteyan meh, mehan sal dabûn ber xwe û dem û dewran bi lez û bez derbas bûn. Ez jİ mezin bûm. Keç û kurên taxê tev bi hev re, li ser sergoyê dilîstin. Ez jî ketim nava wan û min dixwest tevlî lîstika wan bibim. Zarokên taxê ez ji xwe biyanî didîtim û nedixwestin ez tevlî wan bibim. Min cara ewil, xwe xerîb û bi tenê, di nav zarokên taxê de dîtibû û lê varqilîm ku ez ne zaroka vî gundî me. Zarok dema dilîstin min serê xwe dikir nava her du destên xwe û li wan dinêriya. Ez li bendê bûm ku lîstikê biqedînin û bên li cem min rûnin; lê ew nedihatin ba min û dûrî min rûdiniştin. Û diketin nav sohbeteke kûr, bi hev henek dikirin, dikeniyan. Wexta ez nêzî wan diçûm, berê xwe ji min vedigerandin , dengê xwe dibirandin û ji min dûr diketin. Bi vê tenêtî û tengezariyê ez mezin bûm.

Di nav vê cudatî û bêkesiyê de êdî ez bûm keçeke xama. Keçên xama yên taxê hemû li hev diciviyan; diçûn eşêfa pembû, paleyîyê, maziyan. Li ku bûna, navarojê dema bêhnvedanê, tev digihiştin hev. Li ser Gola Pîvazan, Sokrê Tehtê û diketin nava sohbeteke kûr û dirêj. Min jî dixwest tevlî sohbeta wan bibim. Lê wan ez di nav xwe de nedixwestim. Ji hev re digotin: " Ev eva ne ji me, çi xwe dike ber me. Rû nedinê, bila xwe dûrî me bide. " Û ji min dûr diketin. Carnan ez berî wan li binê darekê, li ser kanîsarkekê rûdinştim û ez li benda wan dimam ku bên li cem min rûnin. Mixabin nedihatin li bal min rûnediniştin û ji hev re digotin: " Ev a ne ji me, li cihê herî xweş rûniştiye ku em li cem rûnin. " Ên dinan digotin: " Welle ez li cem rûnanim. Di kelekela navarojê de, li ber çavê tavê rûnim jî ez li bal wê rûnanim. " Bi vî awayî ez bi tenê dihiştim.

Gava Xwazgîniyên min hatin mêvaniya diya min, wan keçên ber bext pir hesûdî dikirin. Bi ya wan ban ez ê tim û dayîm bi tenê wiha bê kes û bê malbat bûma. Lê bi a wan nebû, xwazgînî qorek radibûn qora dinê rûdinişt. Divê mirov bextê xwe xirab neke. Diya min ji min re tim digot: " Keça diya xwe tu bi dilê xwe yê; tu çawa bixwazî bila werg be. Dema min tu ji ser termê diya te, tu girtî min soz dabû ku ez bê dilê te tu tiştek nakim. Û ez li ser sozê xwe me. " Min jî zanibû ku ev dayika bi rehm û dilovan, ji min pir hez dike û min ji tiştên ne baş diparêze. Li gorî dilê xwe ez zewicîm û ji dayîka xwe ya ku em bûbûn wek goşt û neynûkê em ji hev veqetiyan. Ez çûm mala xwe, dayîka min jî ma li mala xwe.

Di serî de navbera min û hevalê min baş bû; çend meh bi xweşî û di nav aramiyê de derbas bû. Têkiliya min û malîyan zêde çê nedibûn. Lê piştî ku hevalê min ket nav kar û barê malê û ez jî ketim nav jinên malê dîsa rastî cudatiyê hatim. Jinên malê tevlî yên taxê bûn û bi ser min de hatin. Xwesuwa min digot: " Ev jina hov, kurê min dixapînê û ji me dûr dixe. Kurê min jî şaş û xêt bûye. Mîna ku yek mejiyê kerê bidê. Ketiye bin emrê wê bêbavê û ji me dûr dikeve. "Jintî û gorimên min di nav xwe de di eleniya min de, bi dengê bilind diaxviyan û hîqehîqa wan nefes li min diçikand. Hevalê min jî êdî ketibûn bin bandora wan, nedixwest bi min re biaxive. Roj diçû û dihat, ne kes li cem min rûdinan û ne jî kesê devê min vedikir. Ne şeva min şev bû, ne roja min roj bû. Jiyan li min bûbû ezabê qebrê. Pirê caran min digot, xwezî ez jî wek diya xwe û ên dinan li daristanê bêxwedî bimama ; bibama şîva guran. Malî û cîran bûbûn yek û ez di nav xwe de kiribûm hestiyê heram.

Îşev dîsa xwesû, bûkên dinan û diş tev ketibûn sohbeteke germ. Hîqehîqa wan mal derbas kiribûn û derbasî taxê bûbûn. Ez li ser nivînên xwe dirêjkirîbûm. Di guhê min de kenîna wan, di dilê min de êş û jana bi salan, di çavên min de ewrên giran serê min li ser balgîfê, ez xewirîm...

Mersîn 1 Sibat 2018 ■

Bendîman

■ MÜSLÜM ASLAN

Xewa bê ziman
Navê xwe sipart baweriya sebrê
Bi xatirê çav li dawî kêm mam
Tune ye bextê poşmanîyê çi bêjim
Rûgeşî xwe ji serî nagire
Dijwarî diyarîya jiyanê ye

Bendiman
Va ez hatim qetla biyaniyê
Li destmala silava spî xwe bipêçim
Ramûsanek deynim germahiya dilê zelal
Ji bîr neke bendîmanî
Bi sonda hatinê ez bêrîya te dikim
Bisekin

Bir Şarkıydı O da Bitti

■ YASİN TATAR

Hafif kıvrımları dışında, dikdörtgen bir çantayı andıran ahşap saatin, yıllar içinde parlaklığını yitirmiş yelkovanı yavaş birkaç adımdan sonra durduğunda saat dört kırkbeşi gösteriyordu. O an altta ki metalik, kurşuni kadran olağanca hızıyla bir sağa, bir sola gidip, gelmeye başladı. Evet, işte yine gün başlıyordu. İlk, birkaç vuruşun ayıltamadığı Rahmi Dayı, gittikçe artan sese dayanamayıp, karanfil desenli yorganı hızla üstünden attı. Bir süre durup, yorganın, önüne set çektiği serin havanın, üstündeki beyaz içliğin yakasından görülen kıllı göğsüyle buluşmasını izledi. İlk başta yakasından girip göğsünü ferahlatan serinlik yavaş, yavaş bütün vücuduna yayıldı. Adeta yeniden hayat buluyor, rahatlığı da derin soluk alışından belli oluyordu.

Dışarıda, sokağın sağ tarafındaki direkte asılı, lambalar hâlâ yanıyordu. Ve bu madeni, paslı sokak lambasından çıkan ışık, ahşap pencerenin tozlu camlarına kadar yansıyarak, bordo, karanfil desenli, saten perdenin kısa kalıp örtemediği boşluklardan sessizce içeri süzülüyordu. Birden odanın, bu sinsi ışık huzmesiyle, kısmen aydınlanan duvarında, ne başı, ne de kıçı belli olmayan, uzaktan bakıldığında insandansa, daha çok kümese dadanan sinsi bir sansar izlenimi verebilecek bir karaltıdan ibaret, gölgesi beliriverdi Rahmi dayının… Zamanla derinleşip, kırışıklıktan ziyade, iyileşmesi imkânsız bir yara görünümünü almış çizgilerin arasında adeta saklanıp yuva yapmış, bembeyaz tüylerin kendini ele verdiği yaşlı elleri, perdeyi hızla kenara çekip, yaprak desenleriyle bezeli, pencerenin pervazına kondu. Uzaktan belli belirsiz seçilen dağın etekleri, sokak lambasının sarısıyla birleşince yeşili bir başka güzel olan kasımpatılar ve daha niceleri… Hepsi küçücük bir çerçeveye sığdırılmış anılardan ibaret, inatla eskimeyen bir fotoğraf gibi sessiz ve bir o kadar da çaresiz duruyordu, onu baştan aşağı süzen bu iki yorgun gözün karşısında… Bir saat sonra, masada boş, boş suratına bakan iki reçel tabağı, bir bardakla karşı karşıya kalan Rahmi Dayı'nın kıllı çenesi, yeni ağzına attığı bir zeytini çiğnemekle meşguldü. Belli bugün hava her zamankinden daha sıcak olacaktı, pencere hâlâ bir çerçeve gibi duruyor fakat resimde hafif değişimler hissediliyordu. Güneş ise, hâkim yerine yavaş, yavaş konumlanırken, avını sessizce bekleyen bir avcı gibi, onu bir saat sonra nihayet rahat bırakacak toz bulutundan şimdiden sıyrılmaya çalışıyordu. Bazıları, Rahmi Dayı gibi köy aydınlanmadan kalkmış, yüzyıllardır atalarından kalma bir miras gibi gördükleri, tarla işlerini tamamlamak üzere ayaklanmışlardı. Geri kalanları ise, rüyalarında bile, bilmem hangi film artistinin baldırını öpemeyecekleri, ya da bilmem ne plajında gezemeyecekleri, mutsuz bir dünyaya, Gıro'nun deyimiyle "Tanrının bile unuttuğu bir yerde" gözlerini açacaklardı.

Rahmi Dayı elinde çapasıyla, ahşap kapıyı kapatırken, uzaktan bir eğilip, bir alçalmasıyla körüklü kürsüleri andıran üç metreye yakın bir karaltı beliriverdi. Yaşlı gözleri tam seçemese de bu Gıro'nun atına benziyordu. Evet, gerçekten de, son dönemeci geçtiğinde Gıro Hasan'ın heyecanla parlayan gözleri ışıldayıverdi. Uzaktan gelmesine rağmen heyecanı sesinden anlaşılıyordu, Gıro'nun;

– Selamun aleyküm dayı…

Ama cevap o kadar da heyecanlı değildi, Dayı'nın sesinde bir ışıltıdan çok yorgunluk hissediliyordu.

– Aleyküm selam Gıro, Aleyküm selam…

– Hayırdır Xalo keyfin yok gibi?

İşte yine Gıro'nun ahretlik soruları başlıyordu, Rahmi Dayı'nın en nefret ettiği şey gereksiz insanlar tarafından sorulan gereksiz sorulardı. Ve bununla alakalı da bir liste yapmaya kalksa, Gıro Hasan bunların başını kimseye bırakmazdı evvel Allah… Bir insanın sabah niye keyfi olsundu ki? Zaten başına ne geldiyse, bu münasebetsiz soruları yüzünden gelmemiş miydi? Ah Gıro ah, sırf köy boşaltmaları sırasında, Azman Başçavuşa; "Abi bizi gönderdiğiniz yerde işte verecekler mi?" dediği için piyade tüfeğinin uçurduğu iki nasırlı parmağını, Dervişoların ahırından toplamak zorunda kalmıştı.

Rahmi Dayı'nın elleri, Hasan'ın o cavlak sesini bastırmak ister gibi, diken diken olmuş kirli sakalını hışırtıyla kaşımaya başladı. Hani şehirlilerin tabiriyle "Ustura değmemiş" derler ya, bizim buralarda da Gıro'nun az önce duyduğuna benzer hışırtı çıkartana da "postal değmemiş" derlerdi. Çünkü Rahmi Dayı ya da Xalo, yedi sene evvel yani eşini kaybetmezden dört sene evvel bir jandarma karakolunda çalışıyordu. Sakal kontrolü de olurdu haliyle… Bırak sakalı şeftali tüyü bile fark edildi mi, çıktığı güne lanet ederdi. Önce erlerin küfürleri eşliğinde, Azman Başçavuş'un odasına teşrif eder, eğer şanslıysanız suratınız yeni operasyondan döndüğü her hâlin-

den belli, tabanı çamur mu bok mu ayırt edilemeyecek kadar kahverengi bir macunla kaplı postalla, kerpiç zemin arasında gidip gelen bir pinpon topuna döner, ama daha şanslıysanız iki tokattan aşağı odadan çıkamazdınız.

–Yok, be Hasan keyfim aynı da…

–Da, dası ne Xalo?

–Bizim şehirde ki hayırsız puşta mektup yazdımda, daha cevap, mevap gelmedi?

–Kusura kalma Xalo ya, senin oğlanda baya…

Xalo nasırın adeta mayın tarlası gibi bölük pörçük ettiği elini, havada iki tur attırdıktan sonra Gıro'yla sohbete dalıp yakamadığı için kürdan gibi dudaklarının arasında öylece kalakalmış tütününü yakmak için cebine indirdi. Gıro belki hayatında hiçbir şeye nokta koymayı bilmediğinden midir yoksa altmış yedilik çınarın hareketini yanlış anladığından mıdır nedir, sözünü tamamlamadı. Sonra kendisinden beklenmeyecek bir atiklikle, Rahmi Dayı'nın durgunluğundan istifade, elinde öylece açık duran tabakadan bir tanesi kırlaşmış saçlarının yer yer örttüğü kulağının arkasına diğeri de Xalo'nun dediği yere mi bilinmez iki tütünü kaşla göz arasında kapıverdi.

–Alda götüne sok, gavat, getir ula onları…

Nafile Gıro'nun atına binmesiyle, tekrar üç metrelik bir gölge hâlini alması bir oldu. Gölge köşeyi dönse de, yanık sesi hâlâ Rahmi Dayı'nın kirden ve kıldan, yosun tutmuş yıllardır kullanılmayan bir kuyu izlenimi veren buruşmuş kulaklarına kadar geliyordu.

Bende gidem paytahta
Bilmem ki hangi vahta
Valiye derdim diyem
Belki derdime baha

Gıro'nun sesiyle biraz olsun açılan gözleri, artık bostanın yarısını çapalamış olmanın rahatlığıyla karşı dağın eteklerinde koyun sürüsü olmayacak kadar az, fakat insan olamayacak kadarda yavaş öylece gezinen sahipsiz gölgeleri izlemekle meşguldü. Yaşlandıkça daha da gürleşip kıldan ziyade, iki kalın pencere pervazını andıran gözünün önüne perçem olmuş kaşlarıyla, alnındaki çizgileri, kaldırıverdi. İndirmesiyle de elindeki bir testi suyu kafaya dikmesi bir olmuştu. Sonra büyük bir hışımla ağzından akan suyu, sakallarına yedirdi. Eliyle ağaçta asılı çıkınını son defa yokladıktan sonra, güneşin, altında durunca bir başka yaktığı kuru kavağın kendisi gibi incecik gölgesine yığılıverdi. Boğazında biriken sabahtan kalma birkaç damla balgamı yere birikintiler hâlinde saçtıktan sonra, Rahmi Dayı'nın ancak ona, gölgesine basabilecek kadar yaklaşanların açık olduğunu fark edebileceği, yorgun gözleri gölgeleri seçmeye başladıkça gitgide büyümeye başladı, gözbebekleri tüm çıplaklığıyla ortaya çıktığında ağzı kulaklarına kadar varıyordu.

–Öğretmen bey, şeyy, Şerif bey…

Dağın yamacından çoktan bostanlığa varmış, gölgelerden en uzunu sakince yüzünü, heyecandan Türkçe'si düzelmiş bağıra çağıra kendisine koşan ihtiyar adama çevirdi.

–Dur dur, koşma ben geldim.

Şerif bey yeni sürülmüş bostanın içinde bata çıka yürürken onu takip etmeyen gölgelerin öküzlere sunulmak üzere hazırlanmış samanlardan ibaret balyalar olduğunu fark eden Rahmi Dayı hırıltıyla karışık bir kaç öksürükten sonra lafa girdi.

–Hayrola hocam, ne işiniz var burada?

–Yok, amca önemli bir şey değil, bizim çocuklara süt almaya geldim ama yokmuş galiba?

–Ne güzel, evlatlarımıza iyi bakıyorsunuz, maşallah şeyy…

Öğretmenin yüzü neler döndüğünü anlamaya çalışıyormuş gibi, ama sadece muş gibi bir edayla, şakakları bulutlanmış bir hâlde sağa doğru hareketlendi. O "şey"in ne olduğunu çözmeye çalışıyordu. Xalo, hayatı boyunca devlet ve devlete dair her türlü tapınmanın ve korkunun kırbaç olup yüzüne çarpıldığı ve nihayetinde "devlet terbiyesi" adında bir canavara dönüştüğü, bu canavarında az önce dişlerini ele geçirip, ona utancından dudaklarını kanatıcasına ısırttığının farkında bile değildi. Öyle buyurmuştu devlet baba, ihtiyar delikanlıya… Kaç yaşında olursan ol, sen benim çocuğumsun demişti ve benden bir şey isteyeceksen utanmalısın, hem öyle utanmalısın ki… Utandı da, devlet babanın, iki kalın kütleye dönüşüp bütün ağırlığıyla kaşlarına otağ kurduğu karşısında beş dakikadır, ondan yaşadığına dair ufak bir tepki bekleyen bu genç delikanlının –haşa adamın–, yüzüne doğru üfürdüğü bir kaç "şeyy" ve mırıldanmadan sonra;

– Diyecektim ki, öğretmen bey bizim çocuktan haber var mı?

– Senin çocuk? Neydi ki seninkinin ismi, bir sürü mektup geldi ama…

– Hamo, şeyy, yani hamit…

Şerif beyin, kaşları hâlâ çatık olmasıyla beraber ağzı, hafifçe, ona sadece gözlerinde yansımasını görebilecek kadar yaklaşanların fark edebileceği küçük bir "h" hâlini almıştı. Yüzü ancak dünyada bu ismi ilk defa duyanların yüzünde olabilecek bir soru işaretiyle kaplandı.

– Hamit? Ha? Mit? Vallahi amca hiç görmedim desem?

Gözyaşlarının oluk, oluk akıp kırışıkları daha da derinleştirdiği ve nihayetinde suratında durmak bilmeyen bir seli andıran, bakanlar da bayırdan aşağı hızla akan bir pınar izlenimi uyandıran, uzun fakat ince bir su birikintisiyle

Rahmi Dayı, öfke ve hüzünle karışık zamk gibi dudaklarını kenetlemiş olan sabahtan kalma tütünün tadını hâlâ damağında duyumsuyordu. Hüzün hâli adeta yorgun beyin hücrelerini tetiklemişken, belleği onu bambaşka yerlere götürüyordu. Evladı, Hamit'i… Ne Hamit'i, Hamo'su… Şu bostanda az mı yuvarlanmışlardı, ah ona ilk ata binmeyi öğretişi… Hepsi bırak film şeridi gibi olmayı… Bir film şeridine bile sığmayacak hatta bir film bile olamayacak kadar, taptaze geçiverdi, yaşlı adamın kafasından… Beş yıldır bir haberi çok mu görürdü bir insan… Bir evlat babasına "İyi ki anan öldü de, gelmene bahane doğdu" demeye mecbur bırakır mıydı diye bir düşüncenin son harfi de geçerken zihninden, durakladı. Sonra aynı, sabah Gıro'ya yaptığı gibi, umutsuzluğun damarlarına kadar bile girmeye muktedir olduğu kupkuru bir el, havada iki tur atıp ona "Siktir et" dedirtecekti ki, karşında Gıro olamayacak kadar ciddi birinin olduğunu anlamış olmanın verdiği telaşla, eli keten, toprak kokan ceketinin olmayan düğmelerine gitti, sonra sanki bir ayıbı saklıyormuşçasına ürpertiyle gövdesini örttü.

– Af buyur Şerif Bey zamanını aldım.

İhtiyar bir adamın, kendisinin genç yaşına rağmen karşısında bu denli çekinken olmasına, içerleyen Şerif Bey, altmış yedilik çınarın sahipsiz bir gölge hâlini alıp, askerlerin daha bir saat önce özenle düzenledikleri, keskin kireç kokusunun burnunuza kadar gelip işgal etmesine sebep olan, "ÖNCE VATAN" yazısının dördüncü ve siyah tek noktası hâline gelişine kadar, onu sabırla izledi. Sonra kafasından "Üç yanlış bir doğruyu götürdü" diye bir espri yapmak düşüncesi geçse de bu saçma fikre yenik düşmedi. Hakikaten de üç yanlışın bir doğruyu götürdüğü bu coğrafyada, üç noktanın yanından askerlerin yorgun bakışları eşliğinde usulca geçen Rahmi Dayı'nın evine bu kadar hızlı gelmesine şaşmamalıydı.

Suratını yarım saat sonra, ilk defa oynattığında ağzının kenarındaki kırışıklığın, aslında aynanın üzerindeki küçük bir çatlaktan ibaret olduğunu fark eden Xalo, nasırdan kabuk bağlamış o yörelerde "Gabar" denilen küçük siyah noktaların özellikle serçe ve başparmağının üzerinde rahatlıkla görülebildiği kırk üçlük ayaklarını, soğuk suya hışımla soktu. Mesh ve bot karışımı kahverengi kunduranın içinde adeta pişecek kadar kalan ayakları, kovaya girdiği an, suyun soğukluğu ile ihtiyarın yüreğini titretti. Topuklarının sıcaklığı yavaş yavaş, suya sirayet ederken, onu buraya zar zor getirmeye muktedir olan uzvunu, kovadan çıkarmaya erinmiş olmalı ki, belini ancak yaşlı bir çıtaya benzeyecek kadar inceltip, olağan üstü bir güçle karşı masaya uzandı, ele geçirdiği kalemin yazıp yazmadığını kontrol edecek kadar bu pozisyona direnemediğinden, bu hareketi ikinci kez yapmak zorunda kaldı. Bir şeyler karaladı üstüne süt dökülmüş zannedilecek kadar beyaz, tuvalet kâğıdının üstüne… Kalem tuvalet kâğıdının üzerinde açtığı son yarıktan sonra, onu nihayet rahat bıraktığında, Rahmi Dayı'nın ayakları, onu artık çekilecek kadar akşam olduğuna hükmettiren alacalı perdenin yanına götürdü. Perdenin kornişe çarpıp çıkardığı sesle, battaniye sesinin birbirine değecek kadar yaklaştığı odanın içinde, seri bir şekilde kendini yatağa atan ihtiyar delikanlı yastıkta bırak ezikliği, ancak gölge oluşturabilen küçükbaşını elleriyle destekleyip hülyasız bir uykuya daldı. Bu yataktan bir ölünün kakmayacağını kim garanti edebilirdi ki?

– Xalo, Xalo, tarlaya mı gittin bu saatte, yahu açsana kapıyı?

Gıro, bir elinde atının palanı, diğerinde onu atın üstünden insem daha mı hızlanırım diye düşündürecek kadar heyecanlandıran süt beyazı zarf, başıyla, bir ileri bir geri kapıyı titretip duruyordu. Nafile, kimsesin açtığı yoktu kapıyı ve açacağı da… Türkçe, bu suskun ihtiyarla baş edemeyeceğini düşündürdü Gıro'ya ve Kürtçe bir çığlık duyuldu, sokağın ortasında;

–Yahu babam, niye açmıyorsun, şu zıkkımı, Hamit'ten mektup gelmiş, Şerif Efendi görmemiş, masanın altına düşmüş mektup… Anlamıyor musun, Hamo diyorum Hamo…

İhtiyar bir adamın bu saatte ne işi olurdu ki dışarda… Bir insanın bırak insanı nefes alan herhangi bir canlının bu gürültüye tepkisiz kalması için ancak bir ölü…

–Öööo… Lüüü… mü?

Ahşap kapı, Gıro'nun insanüstü daha doğrusu insan dışı ayıvari çığlığı eşliğinde olduğu yere devriliverdi. Ve tabi ilk defa bir ihtiyarın cesede dönüşümünü izlerken dizleri üstüne çöken Hasan'ı da aynı akıbet bekliyordu. Ah "Akıbet kuş kondurur mezar taşıma felek" demiyor muydu türkü… Bu unutkan cesedin, hatırlatma listesini büyük bir özenle şivenin alttan alta kendini ele verdiği bir Türkçeyle gözyaşları eşliğinde okumaya başladı.

1) Hamo'dan mektup var mı sor.

2) Hamo'dan mektup var mı sor.

3) Hamo'dan mektup var mı sor.

Nihayet bir saat sonra dağların ardında hayal meyal Gıro'nun yanık sesinden, bir Yezidi stranının son ezgileri duyuluyordu:

Ay feleka me xayîn e gidî me dixapîne… (Ah felek gene hain çıktı, gene kandırdı bizimle …) ■

tan doğan

silik mektup

gecenin mizâcı güzel
zaman muayyen muğlak
yazısı silik alnın
doğum dahi zorâki
tanrı yutmaz virgülü
sonra hep kış acısı
günün her hâli helâk
beden denli bîçâre ruh
terin özü hüzündür
elbette ten tekinsiz
mesâfe ister ömür
ölüm ötelenemez
cana kür lâzım
âdettenmiş sonsuzluk
hayattır dile düşer
tercîhen de şüphe şart
mutlak yalnızlık farzdır
gerçek de gerçek dışı
yalan sır sarmaşıktır
nihâî mücâdele hoş
şeytanı güldüren türüz
histir en çok yıpranan
suiistimal etmez nef*(e)*s
heves hep çiğ kalacak
katlanmak zor yokluğa
boşluk sütanne
yine masal ve masal
yüzü gülmez kölenin
imkân ötedir necât
âzamî uyku umut
kâbûs her derde devâ
hârikulâde his tiz
şarkı duyuluyor mu
en erken kalkan ses ter
sözdür dinlenmez
bir de zaman pek oynak
alnınızdan öperim

Şu özne nesne meselesi üzerine

■ A. KILIÇ

Biz insan olarak özne miyiz, nesne miyiz? Yoksa hem özne, hem nesne miyiz?

"Ben, düşünen bir şeyim" demişti 17. yüzyılın başlarında Rene Descartes. Lakin bu yüzyılda Descartes'ta özne kavramı gibi bir kavram ile karşılaşmadığımız gibi başka bir düşünürde de karşılaşma olanağı yok. Öylesi bir bilinç henüz yok. İnsan, Descartes'ta henüz düşünen şey. Düşündüğünün doğruluğu veya yanlışlığı hakkında şüpheye düşen de şey? İnsan düşünen şey? Cümleden bir sıfat fiil olan düşüneni çıkardığımızda geriye arta kalan sadece "insan şey(-dir)". Biz insan olarak herhangi bir şeyiz ve o şey olan biz, düşünme gibi bir yetiye sahibiz, düşündüğümüz için de diğer şeylerden kendimizi ayırt ediyoruz, zira düşünmekle ayırt etme kapasitesine sahip olmaktayız. Ama o "düşünen şey" Descartes'ta cogito'dur (yani bilinçtir). Acaba bu önerme ne kadar doğru?

Descartes'in o meşhur Latince cümlesi *"cogito ergu sum"* idi ki yer yer, ifadenin öyle olduğuna dair şüpheler olsa da, o cümle Türkçeye *"düşünüyorsam, varım"* olarak aktarıldı. Ne kadar doğru idi bu aktarım? Aktarma hatası mı? Kavrama hatası mı? Yoksa öyle kavramak isteyenin "bilinçli aktarım hatası" mı? Oysa Descartes'in cümlesi Türkçeye *düşünüyorum, o halde benim* olarak aktarılabilirdi. Zira düşünen insan Descartes, düşündüğü için var değil, var olduğu ve bir de bununla birlikte düşünme yetisi olduğu için var oluşunun bilincinde olduğunu ve de ayrıca bir de maddenin var olduğunu ve madde ile bilincin iki ayrı cevherden mevcut olduğunu tartışıyor. Çünkü Descartes mekanik fiziğin gelişmekte olduğu bir dönemde düşünme ile veya bilinçle fizik arasındaki ilişki üzerine bir tartışma yürütüyor ve fikirleri o dönem, bir nevi otları tutuşturan alev gibi etki yapıyor. Descartes diyor ki, düşünüyorum ve şu an düşünen kişinin de kendimin olduğu bilincindeyim. Bu kişinin ben olduğunu kim inkâr edebilir diye soruyor. Ve madde ile bir kıyaslama yapıyor balmumu örneğinde. Balmumunun parmakları arasında şekil değiştirdiğini, esnediğini, genişlediğini, sıcaklık karşısında içinden bazı şeylerin buharlaştığını, yine de sonunda önünde, kimsenin inkâr edemeyeceği şekilde bir şeyin durduğunu, bununsa maddeden başka bir şey olmadığını söylüyor ve madde ile düşünce arasına bir sınır koyuyor. Ve diyor, bilinç mekânı olmayan bir şeydir. Ve birçok konuda nasıl düşünüyorsam hepsi bir yanılgı olabilir diyor, oysa balmumu birçok değişime rağmen sonunda bir madde olarak önümüzde duruyor diyor. Descartes'tin düşünce-madde ilişkisi üzerine bakışı ile ilgili aşağıda biraz daha detaylı bilgi vereceğim.

Bir şeyi kavramak hepimiz için önemli. Hemen kavramak, yavaş kavramak veya da hiç kavrayamamak ayrıca bir sorun olabilir. Kasıtlı kavramaksa bilimsellik açısından en büyük sorundur.

Kavram ama belki de birçok dilde, kavramaktan gelmektedir. Yani isim, fiilden türemiştir. İsmin ama fiiliyattan türemiş olması fiiliyatın önceliğini zorunlu kılar. Fiiliyatın önceliği ise fiziğin fikre önceliği demektir. Kavramak her şeyden önce fiziki bir eylemse, bu uzvumuz olan elin parmakları yardımı ile bir şeyi tutması demektir. Kavramakla (yani tutmakla) dokunma duyusunu harekete geçiriyoruz. Dokunma duyumuz dış dünyayı tanımak için diğer duyularımızın yanında sadece bir tanesidir. Ve elle bir şeyi tuttuğumuz an, dokunma duyusu üzerinden o şeyi aynı zamanda kavramış oluyoruz. Zira bir şeyi ele almakla, o şeyin sıcak mı, soğuk mu, sert mi, yumuşak mı, sevimli mi, sevimsiz mi olduğunu hissederek bilmek veya bu şekilde bir fikir sahibi olmak. Fikir sahibi olmayı, biz sonraları soyutlayarak şimdiki anlamda *kavram*a çevirdik ve zekâ sorunu durumuna getirdik.

Yani biz, somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğ-

Çiğdem

■ YUSUF ÖZDEMİR

(Çiğ)din
(Dem)lendin
Yüreğimde
Çiğdem oldun
Mor açtın, yazı getirdin.
Pembe açtın, kışı getirdin.
Olmazsan
Ne baharın geldiğini
Ne de güzün geldiğini
Çalınmış bir zamanın,
mevsimsizliğinde
Nerden bilecektim.

ru gittik. Lakin bir şeyi elimizle kavramakla (tutmakla) önce iki türlü fiziki bir eylem gerçekleşmekte. Birincisinde tutma organımız olan elle bir şeyi kavrıyor ve kavradığımız an sinir sistemimizi harekete geçiriyoruz ki o sinir sistemimiz o şeyin nasıl bir şey olduğunu kayda geçiyor. Bir şeyi kavrayabilmek için de yine sinir sistemimiz kavramak için komut veriyor. Sonra da sinir sistemimizin kayda geçtiği o şeye biz fikir diyoruz. Yani fikir kavrama sonrası oluşuyor ve oradan kavramış oluyoruz.

Descartes'a dönüyorum. O, öğrenim dili Latince olduğu hâlde, Fransızca da yazmaya başlıyor. Descartes'in kullandığı Latince cümlesinin Fransızcası "Je pence, donc je suis". Bu cümleyi Fransızca bilen kardeşime sordum ve kardeşim bana Fransızcasının *düşünüyorum, yani ben demek* olduğunu söyledi. Biz ama o cümleyi "Düşünüyorsam, varım" olarak aktarmakla biraz idealist varoluşçuluğu (idealistische existentialismus) çağrıştırmış olduk, oysa Descartes varoluşçuluktan çok uzak bir düşünür ve ona göre **birincisi**: Düşünen bir şey var; o bilinç. İ**kincisi:** Bir de madde var. Düşünen ve maddi şey birbirinden farklı. Ve her ikisi de Tanrı tarafından yaratılmış, ama ayrı ayrı cevherden oluşmaktadır. Görülüyor ki varoluşçuluk henüz felsefi bir akım olarak piyasada yok, Descartes'ta henüz özne diye bir kavramın olmadığı gibi.

Bugünse insana özne, insan dışındakilere nesne demekte bir sakınca görmüyoruz Descartes'in başlattığı tartışmadan yaklaşık olarak dört yüzyıl sonra. İnsana ama öznedir dediğimizde özneden neyi anlıyoruz? Descartes'in vurgusu ile düşünen şeyi mi? Yani cogito yu, yani bilinci mi? Veya insan dışındakilere nesne dediğimizde eşyanın tabiatına uygun yanıtı vermiş oluyor muyuz? Nesne sadece madde mi? Yürütmüş olduğumuz bir tartışmada tartışmanın; yürütülmekte olan bir mahkeme kararının nesnel gerekçelere dayanması gerektiği ne anlama geliyor? Neden öznel değil de, nesnel gerekçeler? Madem biz insan olarak özneyiz, kararlarımız öznel olunca neden sorun oluyor? Ya da burada asıl sorun ne? Öznel özneye özgü olan değil mi? Nesnel nesneye özgü olan değil mi? Öznel oluşu da, nesnel oluşu da adlandıran özne olarak ifade edilen insan değil mi? Eşyaları tanımada, onlar hakkında hükümler vermede neden bir nevi dualist bir ayrıma gidiyoruz?

Bir şeyin kendine özgü oluşu o şeyin kendine özgül oluşunu koşullandırır. Hal böyle olunca, o şeyin kendine özgül oluşunu iç ve dış çelişkileri ile inceleyip belirlediğimizde, belirlememiz öznel mi, nesnel mi oldu diye yapılacak bir tartışma saçma olmaz mı?

Aynı prensipten hareket ederek, özneye özgül olan onun öznelliği ise, öznelliğe karşı neden daha temkinli olmak zorundayız? Ve öznenin en belirgin yanı düşünme yetisi ise, öznellik de düşünme yetisinin sonucu ortaya çıkan gösterge ise öznelliğe temkinli olma yaklaşımı düşünmenin apriori olarak yanılgılara açık olduğunu kabullenmek demek olmaz mı? Ama öznellikten kasıt eski tabirle hüsnükuruntu anlaşılıyorsa, yani öznellik eşittir hüsnükuruntu ise, hüsnükuruntunun doğru olamayacağı kavramın içinde saklıdır. Adı üzerinde kuruntu. Lakin öznel olma hâli neden ilk tahlilde hüsnükuruntuyla eşitlenmek zorunda? Bu zorunluluğu koşullandıran ne? Ya da öylesi bir zorunluluk mu var? Varsa nerden kaynaklanmaktadır?

Her şeyden önce özne-nesne ayrımı ne zaman ve nasıl oluştu? Bu iki cevher kuramı (Substanzdualismus) tek geçerli bir kuram mıdır? Başka kuramlar da var mıdır, varsa, meseleye nasıl yaklaşıyor? Diğer yandan nesne kavramı negatif çağrışımı olan bir kavramdır. Nesnelden ne kadar nesneye özgü olanı anlasak da vurgulamak istediğimiz ama gerekçelerimizin maddi karşılığını aramak yani çürütücü kanıtlara dayanmasını talep etmekten başka ne olabilir? Bu durumda nesne ve nesnel kavramlarını kullanmak ne derece doğru ve isabetli? ■

Hâl tercümesi

■ **SALİH SEZEN**

Dilek taşıyım yazısız
Bir kalp çizin üstüme
İsimsiz.

Kardan adamım
Sesimden tanırsınız rengimi
Kelimesiz

Yüz delikli yol tabelasıyım
Rüzgârlı havalar azdırır kurşun deliklerimi
Acımasız

Soruşturmada sanığım
Dosyamdaki büyük yalnızlık ele verdi beni
Sabıkasız

Deniz sarhoşuyum
Denizsiz balıkçılara şarkı ısmarlarım
Şarapsız

Köpüklü toprağım
Doğum izi sanılır direk saplanan yerlerim
Tırmıksız.

Orhan Veli Kanık

■ **MEHMET DESDE**

"Yeni şiir diye bir şey düşünmüyorum. Her devrin şiiri devrinin eseridir. Vezinle kafiyeye bilhassa düşman değilim, yalnız onu marifet sayanlara kızıyorum. Bu mesele fazla mühim değil bence!"[1]

"**Garip"** akımı, üç şairin başlattığı yeni şiir tarzıdır. Garipçiler hakkında 1940'lı yıllarda çoğunlukla eleştirel nitelik taşıyan değerlendirmeler yapılır. Eleştirel değerlendirmeler yapanların yanı sıra, Garipçileri savunanlarda var. Nurullah Ataç, Şevket Hıfzı Rado, İhsan Yücel ve Hasan Tanrıkut, Garipçilere destek vermektedir. Bu yazı, **"Garip"** akımının şiir anlayışını bütünsellik içerisinde değerlendiren, **"Garip"** akımının evrelerini anlatan bir yazı değildir. Bu yazı daha çok Orhan Veli'yi tanıtmayı amaçlayan, bunun yanı sıra Garipçilere de değinen bir yazıdır. Yazı eğer Orhan Veli'nin tanıtılmasına hizmet edecekse amacına ulaşmış demektir.

Yaşamı...

Orhan Veli, 1914'te İstanbul'da doğar. Galatasaray'da başladığı öğrenimini kısa bir süre sonra babasının atandığı Ankara'da sürdürür. Lise yıllarında Oktay Rifat ve Melih Cevdet ile arkadaş olur. 1932'de mezun olunca, İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne girer. Edebiyat Fakültesi'ne gittiği dönemde Talebe Cemiyeti Başkanı seçilir (1933). 1935'te öğrenimini yarım bırakarak, tekrar Ankara'ya döner. Askere gidene kadar, altı yıl PTT Genel Müdürlüğü'nde memur olarak çalışır. Gelibolu'da yedek subaylığını tamamladıktan sonra, yaklaşık iki yıl kadar Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda görev alır. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. CHP iktidarı koyu

1 "Bütün Yazıları", Orhan Veli, s.306, Adam Yayınları, ikinci basım, Ekim 1995, İstanbul.

faşizm uygulamaktadır. Yoğunlaşan baskılar sonucu 1947'de, Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'ndaki görevinden istifa eder. Ocak 1949'da **"Yaprak"** gazetesini yayımlamaya başlar. On beş günde bir çıkan, iki sayfalık **"Yaprak"** gazetesi, Haziran 1950'ye kadar, yirmi sekiz sayı çıkar. Artık **"Yaprak"** gazetesini çıkaramayacağını anlayınca, Ankara'dan ayrılıp tekrar İstanbul'a döner. Aynı yılın kasım ayında bir haftalığına gittiği Ankara'da, bir gece, yolda, tamirat için açılmış bir çukura düşerek ayağından yaralanır. İstanbul'a döndükten bir-iki gün sonra bir arkadaşının evindeyken birdenbire fenalaşır. Kaldırıldığı Cerrahpaşa Hastanesi'nde, 14 Kasım 1950'de yaşama veda eder. Rumelihisarı Mezarlığı'na gömülür.

İlk Şiirler...

Orhan Veli sağlığında beş şiir kitabı çıkarır:

"Garip" (1941), **"Vazgeçemediğim"** (1945), **"Destan Gibi"** (946), **"Yenisi"** (1947), **"Karşı"** (1949). 1948'de, **"La Fontaine Masalları"**nı Türkçeye çevirir. Hayyam'dan, Mevlana'dan rubailer, Japon şairlerinden haykay'lar çevirir. Fransız şairlerinden çevirdiği örnekleri **"Fransız Şiiri Antolojisi"**nde (1947) toplar.

Orhan Veli'nin öğrencilik yıllarında okul dergisi **"Sesimiz"**de ilk denemeleri sayılmazsa, ilk şiirleri Aralık 1936'da **"Varlık"** dergisinde yayımlanır. **Varlık** Dergisi şiirlerin başına şöyle bir açıklama koyar:

"Varlık'ın şiir kadrosu yeni ve kuvvetli genç imzalarla zenginleşmektedir. Aşağıda dört şiirini okuyacağınız O. Veli, şimdiye kadar yazılarını neşretmemiş olmasına rağmen olgun bir sanat sahibidir. Gelecek sayılarımız onun ve arkadaşları Oktay Rifat, Melih Cevdet, Mehmet Ali Sel'in şiirimize getirdikleri yeni havayı daha iyi belirtecektir."[2]

Mehmet Ali Sel, Orhan Veli'nin takma adıdır. Orhan Veli'nin ilk basılan şiirleri **"Oaristys"**, **"Ebabil"**, **"Eldorado"**, **"Düşüncelerimin Başucunda"** başlıklı şiirlerdir. İlk şiirlerinin ardından birçok şiir yazılır. 1941 yılının sonuna kadar **"Varlık"**, **"İnsan"** ve diğer dergilerde yüze yakın şiiri yayımlanır. Orhan Veli, yazdığı şiirlerden bir seçki yaparak **"Garip"** adlı kitabına alır.

Orhan Veli'den önce kabaca dört şiir akımı var. Hece ile şiir yazanlar hececiler olarak adlandırılır. Halk şiirini örnek alarak şiir yazanlara halkçılar denilir. Fransız simgecilerinden esinlenip şiir yazanlara öz şiirciler denilir. Dördüncü olarak heceye, aruz ölçüsüne karşı olup özgür koşuk (serbest nâzım) ölçüsünde şiir yazanlar Serbestçiler olarak adlandırılır. Serbestçiler aynı zamanda toplumcu şairlerdir.

2 "Orhan Veli", Asım Bezirci, s.11, Oluşum Yayınevi, 2. basım, Mart 1972, İstanbul.

BOZUK DÜZEN: PİRELİ ŞİİR

Bu ne acayip bilmece!
Ne gündüz biter, ne gece.
Kime söyleriz derdimizi;
Ne hekim anlar, ne hoca.
Kimi işinde gücünde,
Kiminin donu yok kıçında.
Ağız var, burun var, kulak var;
Ama hepsi başka biçimde.
Kimi peygambere inanır;
Kimi saat köstek donanır;
Kimi kâtip olur, yazı yazar;
Kimi sokaklarda dilenir.
Kimi kılıç takar böğrüne;
Kimi uyar dünya seyrine:
Karı hesabına geceleri,
Gündüzleri baba hayrına.
Bu düzen böyle mi gidecek?
Pireler filleri yutacak;
Yedi nüfuslu haneye
Üç buçuk tayın yetecek?
Karışık bir iş vesselâm.
Deli dolu yazar kalem.
Yazdığı da ne? Bir sürü
İpe sapa gelmez kelâm.

(1946)

Orhan Veli'nin ilk şiirlerini iki kümeye ayırmak mümkündür. Eski şiirler ve yeni şiirler. Eski şiirler, eski şiir anlayışı temelinde 1936'da yazılan şiirlerdir. Yeni şiirleri ise 1937-41 yılları arasında yazılmış şiirlerdir.

Son Şiirler...

Orhan Veli, ölümünden önce yazdığı ve kitap hâlinde yayımlamadığı şiirler de var. Bu şiirlerin çoğu şairin 1949-50 yıllarında **"Aile"** ve **"Yaprak"** dergilerinde, birkaçı ise ölümünün ertesinde 1950-51 yıllarında **"Yeditepe"** ve **"Varlık"** dergilerinde yayımlandı. Daha sonra 1951'de **"Bütün Şiirleri"** adlı kitapta toplandı. **"Son Şiirler"** genellikle **"Karşı"** kitabındaki şiirlerin devamı sayılabilir.

"Garip", Orhan Veli'nin yayımladığı ilk şiir kitabıdır. 1941'de birinci basımı, 1945'te ikinci basımı yapılır. **"Garip"**te, Orhan Veli'nin şiirleriyle birlikte Melih Cevdet ve Oktay Rifat'ın şiirleri de yer alır. 1945'te yayım-

lanan ikinci basımda sadece Orhan Veli'nin şiirleri yayımlanır. **"Garip"** sadece Orhan Veli'nin bir şiir kitabı değil, aynı zamanda bir şiir akımının da adıdır. **"Birinci Yeni"** diye de anılan bu şiir akımın temel ilkeleri kitabın önsözünde açıklanmaktadır.

"Garip"in birinci basımında 24, ikinci basımında 32 şiir yer alır. Bu şiirler 1937-41 yılları arasında yazılmıştır. **"Garip"**te yer alan şiirlerin birçoğu daha önce **"Varlık"** (1937-40), **"İnsan"** (1938-4 1), **"Gençlik"** (1938), **"Ses"** (1939), **"İnkılâpçı Gençlik"** (1942), **"İşte"** (1944) dergilerinde yayımlanmıştır.

"Vazgeçemediğim" Orhan Veli'nin ikinci şiir kitabıdır." **"Vazgeçemediğim"**, **"Garip"** şiir kitabından dört yıl sonra 1945'te yayımlanır. **"Garip"** şiir kitabının yayımlanmasından sonra, Orhan Veli'nin şiir anlayışında kimi değişimler ortaya çıkar. Nitekim kitapta **"Garip"**e bağlılığını sürdüren şiirlerin yanı sıra, ondan ayrılmaya yönelen şiirlere de rastlanır.

"Destan Gibi" 1946'da yayımlanır. **"Destan Gibi"**de ikinci küme şiirlerinin yer aldığı bir şiir kitabıdır. **"Destan Gibi"**, halk şiirini çağdaşlaştırma, onun dilini, deyişlerini, bazı kalıplarını günün modasına göre değerlendirme yönünde atılmış bir adımdır. **"Destan Gibi"**, **"Garip"**le pekişen kavgacı şiir görüntüsünü aşmaya çalışan bir denemedir. Orhan Veli yıkıcılık döneminde yazdığı şiirlerden artık uzaklaşmıştır. 1947'de **"Yedigün"**de yayımlanan bir konuşmasında, eski şiirlerini beğenmediğini, şekil bakımından zayıf bulduğunu, bugün halk şiirinden faydalandığını belirtir.

"Destan Gibi", bir savaşın, bir aşkın destanı değil, bir yolculuğun hikâyesidir. Şair İstanbul'dan Zonguldak'a kadar uzanan bir yolculuğa çıkar. Zonguldak'a varıncaya değin İzmit, Arifiye, Adapazarı, Düzce, Bolu, Gerede ve Ereğli'den geçer. Yolculuk boyunca gördüklerini yazar. Gördüklerinin kendinde uyandırdığı duyguları ve çağrışımları dile getirir.

"Yenisi", Orhan Veli'nin dördüncü şiir kitabıdır. **"Yenisi"**, **"Destan Gibi"**den bir yıl sonra 1947'de yayımlandı. **"Yenisi"**nde on altı şiir var. Bu şiirlerin çoğu **"Varlık"** (1946-1947) ve **"Aile"** (1947) dergilerinde çıkan şiirlerdir. **"Yenisi"**nde yayımlanan şiirlerin genel özelliklerine bakıldığında, bu şiirleri üç kümeye ayırmak mümkündür. 1. **"Garip"**e bağlanan şiirler, 2. duygusal şiirler, 3. toplumsal şiirler. **"Yenisi"** ile **"Vazgeçemediğim"** şiir kitapları kimi yönlerden birbirlerine benzer. İkisinde de **"Garip"** çizgisinden izler bulunur, duygusal şiirlerine de rastlanır. Ama iki şiir kitabı da kimi yönlerden de birbirlerinden uzaklaşır. **"Yenisi"**nde folklordan yararlanma çabası sona erer, buna karşılık toplumsal gerçekçi şiirler boy gösterir.

"Karşı" Orhan Veli'nin son şiir kitabıdır. Ölümünden bir yıl önce 1949'da yayımlanmıştır. **"Karşı"**da 17 şiir var. Bu şiirler daha önce **"Varlık"** (1946-47), **"Aile"**

İSTANBUL'U DİNLİYORUM

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Önce hafiften bir rüzgâr esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmıyan çıngırakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Serin serin Kapalıçarşı
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Başımda eski âlemlerin sarhoşluğu
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı;
Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir yosma geçiyor kaldırımdan;
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere;
Bir gül olmalı;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.

(1947)

(1947-49), **"Meydan"** (1948), **"Yaprak"** (1949) dergilerinde yayımlanmış olan şiirlerdir. **"Karşı"**da, **"Yenisi"** şiir kitabına benzemektedir. Bu şiir kitabında **"Garip"**e bağlanan şiirler, duygu ve doğa şiirlerinin yanı sıra toplumsal şiirlerde yer almaktadır.

Doğa denilince Orhan Veli'nin aklına İstanbul ve deniz gelir. Genellikle deniz İstanbul denizidir. Doğup büyüdüğü, çok sevdiği İstanbul'un ayrılığına dayanamadığı bir şehirdir. Bu yüzden şiirlerinde İstanbul'dan çok söz eder. **"İstanbul Türküsü"**, **"Destan Gibi"**, **"Kapalı Çarşı"**, **"Galata Köprüsü"**, **"İstanbul'u Dinliyorum"** adlı şiirler buna örnektir.

"Destan Gibi" ve **"Yenisi"**nde yer verdiği toplumsal şiirleri **"Karşı"**da iyice geliştirir. Bu toplumsal şiirler bir düşünceye, bir amaca bağlanmaya kadar varır. Bu durumu şöyle açıklar Orhan Veli: *"Şekil bakımından türlü imkânları denemiş olan Türk şiirinin de, bir dünya görüşüne bağlanması lazım. Üstelik bu görüş, ileri bir görüş, çağımıza yaraşır bir görüş olmalıdır."*[3] Bu yaklaşım ile Orhan Veli'nin evrimlendiği aşamaya en iyi örnektir. İlk başlarda halkın diline, zevkine duyulan ilgi sonunda halkın çıkarlarını savunmaya varmıştır.

"Garip" Akımı...

1937'den itibaren **"Varlık"** dergisinde ölçü-uyak temelinde değil, bütünüyle eskiye karşı olan yeni bir şiir örnekleri yayımlanmaya başlandı. Bu yeni şiir akımın temsilcileri Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet idi. 1941'de Orhan Veli'nin **"Garip"** adlı kitabı yayımlandı. **"Garip"** başlıklı yazıda şöyle diyor:

"Bugüne kadar burjuvazinin malı olmaktan, yüksek sanayi devrinin başlamasından evvel de dinin ve feodal zümrenin köleliğini yapmaktan başka hiçbir işe yaramamış olan şiirde bu değişmeyen taraf; 'müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmak' şeklinde tecelli ediyor. Müreffeh sınıfları yaşamak için öyle çalışmaya ihtiyacı olmayan insanlar teşkil ederler ve o insanlar geçmiş devirlerin hâkimidirler. O sınıfı temsil etmiş olan şiir layık okluğundan daha büyük bir mükemmeliyete erişmiştir. Fakat yeni şiirin istinat edeceği zevk artık akalliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değildir. Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda bulmaktadırlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır ve onların zevkine hitap edecektir. Bu, mevzuubahis kitlenin istediklerini eski edebiyatların aletleriyle anlatmaya çalışmak demek de değildir. Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak ve sanata hâkim kılmaktır.

Yeni bir zevke ancak yeni yollarla ve yeni vasıtalarla varılır. Birtakım ideolojilerin söylediklerini bilinen kalıplar içine sıkıştırmakta hiçbir yeni ve sanatkârane hamle yoktur. Yapıyı temelinden değiştirmelidir. Biz senelerden beri zevkimize ve irademize hükmetmiş, onları tayin etmiş, onlara şekil vermiş edebiyatların bize öğretmiş okluğu her şeyi atmak mecburiyetindeyiz."[4]

KARŞI

Gerin, bedenim, gerin;
Doğan güne karşı.
Duyur duyurabilirsen,
Elinin, kolunun gücünü,
Ele güne karşı.
Bak! dünya renkler içinde!
Bu güzel dünya içinde
Sevin sevinebilirsen,
İnsanlığın hâline karşı.
Durmadan işliyen saatlerde
Dişli dişliye karşı;
Dişlilerin arasında,
Güçsüz güçlüye karşı.
Herkes bir şeye karşı.
Küçük hanım, yatağında, uykuda,
Rüyalarına karşı.
Gerin, bedenim, gerin;
Doğan güne karşı.

(1949)

Görüldüğü gibi, **"Garip"** şiiri kendilerinden önceki bütün şiir akımlarına karşı çıkmaktadır. **"Garip"** akımına göre; şiirde her şey yeni başlayacaktır. Orhan Veli'ye göre **"Garip"**le "şiirdeki bütün hudutlar aşılmıştır. Artık şiiri ölçü, uyak, imge, ses, müzik, hiçbir şey sınırlayamaz. Bu yaklaşım, toptan eskiye sırt çevirme anlamına gelmektedir.

"Garip" akımını başlatan Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, işçilerin-emekçilerin beğenisini aradı, küçük kent soyluların alt tabakalarla birleştiği yerlerde dolaştılar. Güzel şiirler yazdılar, şiir alanında pek çok şeyi değiştirdiler, yeni bir "beğeni" getirdiler. Hece şiirinin, tutucu şiirin geri çekilmesini, sürdürülemez görünmesini sağladılar.

"Garip" akımının şiire yaklaşımı toplumsal kaygı-

3 "Yaşayan Sanat ve Lettrisme", Yaprak, sayı 3.

4 "Bütün Şiirleri", Orhan Veli, s.22, Yapı Kredi Yayınları, 56. baskı, Eylül 2000, İstanbul.

NÂZIM HİKMET MESELESİ (*)

Dergimiz, çıktığı günden beri, sanatkârın sorumluluğu üzerinde durmakta, bu görüşü savunmaktadır. Son haftalarda, ortaya bu sorumluluğu daha iyi şekilde duyurmamızı gerektiren sebepler çıktı. Şair –yani meslektaşımız– Nâzım Hikmet, kendisine kanunsuz olarak verilen bir cezanın kanun yoluyla düzeltilememesi karşısında, açlık grevine karar verdi. Ölürse, bu ölümden sorumlu olacak birkaç yetkili kişi bulunacaktır. Arna dünya karşısında olsun, tarih karşısında olsun, bu sorumluluğa bütün Türk milleti ortaktır. Milletini seven, Türk adının lekelenmesini istemeyen yurttaş böyle bir tehlikeyi önlemek zorundadır. Hiç kimse kanuna karşı gelmez; gelmek de istemez. Ama kanunsuzluğa karşı gelmek, bir hak değil, vazifedir. Üstelik o kanunsuzluk, milletin adını dünya karşısına lekeli bir ad olarak çıkaracaksa, bu iş bir yurtseverlik olur.

Bunu düşünen, bir yandan da Nâzım Hikmet'in bu memleketin diliyle edebiyatına ettiği hizmetleri pek iyi bilen bizler, Nâzım Hikmet'i öldürmenin sorumluluğuna ortak olmak istemediğimizi belirtmek için, onun açlık grevine başladığının onuncu gününde, iki gün aç kalmayı kararlaştırdık. Bu arada da basına aşağıdaki demeci verdik:

"Büyük Türk şairi Nâzım Hikmet'in on üç yıl, bir adli hata yüzünden hapiste tutulduğu hakkında, yetkili hukukçular tarafından açıklanan hakikat yurdumuzda ve dünyada büyük akisler doğurmuştur. Durumun bir an önce düzeltilmesi için elân harekete geçilmemesi, yetkili makamlar nezdinde yapılan, memleket içi ve memleket dışı, türlü müracaatların bir netice vermemesi cemiyetimizi ağır bir sorumluluk altında bulundurmaktadır. Başladığı ikinci açlık grevi ile Nâzım Hikmet'in her saat ölüme yaklaşmakta bulunması karşısında Türk vatandaşı olarak, insan olarak, meslektaş olarak, yüklenilen soruma katılmadığımızı önemle belirtir ve bu maksatla 12 Mayıs tarihinden başlamak üzere iki gün aç durmaya karar verdiğimizi umumi efkâra bildiririz."

İki günlük açlığı bir gün dahi aç kalmamış olanlar arasında bile küçümseyenler çıkacaktır. Ama bunun bir kahramanlık olmadığını, sadece temsili bir hareket olduğunu, bu açlığa karar vermiş olan şairler de bilir. Çünkü bizim memlekette şairin günlerce aç kaldığı az görülen hallerden değildir.

Belirtmek istediğimiz ikinci bir nokta da bu hareketin siyasi bir hareket olmadığı, meslek kaygısıyla girişilmiş bir hareket olduğudur. Aynı haksızlığa bir başka büyük şair de uğramış olsaydı aynı işi yapardık.

Melih Cevdet
Oktay Rifat
Orhan Veli

(Yaprak, 15.5.1950)
("Bütün Yazıları", Orhan Veli, s.251-252, Adam Yayınları, ikinci basım, Ekim 1995, İstanbul)

* Nâzım 8 Nisan 1950'de açlık grevine başladı. Avukatının isteği üzerine açlık grevini bir süre sonra durdurdu. 1 Mayıs 1950'de tekrar açlık grevine başladı, 13 Mayıs'ta Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastahanesi'ne kaldırıldı. 19 Mayıs 1950'de açlık grevine son verdi. Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in açıklamaları, ikinci açlık grevi nedeniyledir.

lar taşımıyordu. Aynı yıllarda toplumcu şairler de şiir yazıyordu. Nâzım'ın şiirlerinde serbest ölçü ön plana çıkmıştı. Toplumcu şairler, siyasal eylemlere katılıyor, kovuşturmalara uğruyor ve sürekli baskı altında tutuluyorlardı. **"Garip"** akımının etkisinin yayılması ister istemez toplumcu şairleri de tedirgin ediyordu. Toplumcu şairlerin yazdıklarını yayımlama olanakları kısıtlıdır. Kimi şairler ise takma adlarla şiirlerini yayımlamaktadır. Toplumcu şairler, **"Garip"** akımını gerici bir akım olarak niteliediler. Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Fethi Giray, Suat Taşer, Ömer Faruk Toprak, Enver Gökçe, Mehmed Kemal, Arif Damar siyasal düşüncelerinin belirlediği şiir anlayışlarına uymadığı için, **"Garip"** akımının dışında kalmaya özen gösterdiler. Yazdıklarını yayımlayamayan toplumcu şairler, okurlarıyla sürekli bir iletişime giremeyen, faşizmin baskıları altında hep ezildiler, hep arkada kaldılar. Kimi yazarlar başka alanlara kaydı, kimi bütünüyle sustu, kimi yayımlanabilir olmanın yollarını arayarak değişti, kimi de yazdıklarını ortaya çıkarmayıp siyasal baskıların geçmesini bekledi.

Toplumcu şiirin temel özelliği serbest nâzımla yazılmasıydı. **"Garip"** akımı, çok hızlı bir gelişmeyle serbest nâzımla yazılan şiirin yollarını kesen bir yaygınlığa ulaştı. Daha sonra **"Garip"** akımının kurucuları eksikliklerini görmeye başladılar.

Orhan Veli 1945'te **"Garip"**in ikinci basımına yazdığı

KİTAPLARI

Şiir: "Garip" (Oktay Rifat ve Melih Cevdet ile 1941; yalnız Orhan Veli şiirleriyle genişletilmiş baskı, 1946); **"Vazgeçemediğim"** (1945); **"Destan Gibi"** (1946, Yol Türküleri adıyla 1969); **"Yenisi"** (1947); **"Karşı"** (1949); **"Bütün Şiirleri"** (1951); **"Seçme Şiirler"** (1997, Sakın Şaşırma adıyla 2008); **"Beni Bu Güzel Havalar Mahvetti"**, kendi Sesinden Şiirler (2012), **"Sevdaya mı Tutuldum"?** (2015). **Düzyazı: "Nesir Yazıları"** (1953, Denize Doğru adıyla 1969); **"Edebiyat Dünyamız"** (1975); **"Bütün Yazıları I-II"** (1982); **"Şairin İşi: Yazılar – Konuşmalar"** (2003). **Mektup: "Şevket Rado'ya Mektuplar"** (Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday ile 2002); **"Yalnız Seni Arıyorum: Nahit Hanım'a Mektuplar"** (2014). **Hikâye: "Nasrettin Hoca Hikâyeleri"** (manzum, 1949); **"Hoşgör Köftecisi"** (2012). **Derleme-çeviri: "Fransız Şiiri Antolojisi"** (1947); **"Batıdan Şiirler"** (Oktay Rifat ve Melih Cevdet ile 1953); **"Bütün Çeviri Şiirleri"** (1982; Çeviri Şiirler adıyla 2003). **Çeviri:** "A. de Musset'den Bir Kapı ya Açık Durmalı ya Kapalı" (Oktay Rifat ile 1943), **"Barberine"** (1944); **"Molière'den Scapin'in Dolapları"** (1944), **"Sicilyalı yahut Resimli Muhabbet"** (1944), **"Tartuffe"** (1944), **"Versailles Tulûatı"** (1944); **"Gogol'den Üç Hikâye"** (E. Güney ile 1945); **"A. R. Lesage'dan Turcaret"** (1946); **"La Fontaine'in Masalları"** (1948); **"Shakespeare'den Hamlet ve Venedikli Tüccar"** (Ş. Erdeniz ile 1949); **"J. Anouilh'den Antigone"** (1955); **"J. P. Sartre'dan Saygılı Yosma"** (1961); **"Turgenyev'den El Kapısında"** (1994).

önsözde şöyle diyor:

"'Hiçbir yaptığımdan pişman olmıyacağım' diye bir karar vermişliğiniz var mıdır? Benim vardır. Çok da faydasını gördüm. Bundan bir hayli zaman (önce) böyle bir karar vermemiş olsaydım, üzüntülü günlerimin sayısı muhakkak ki daha fazla olurdu. Bu arada '1941 senesinde Garip adlı bir kitap neşretmiştim' diye döğünür durur, hele onun yeniden basılmasına dünyada razı olmazdım."[5]

Orhan Veli, 1945'te **"Vazgeçemediğim"**i, 1946'da **"Destan Gibi"** şiir kitaplarını yayımladı. 1947'de **"Yedigün"**de yayımlanan bir konuşmasında şöyle der:

"Şimdi onları beğenmiyorum. Şekil bakımından zayıf buluyorum. Şiirin bir de ustalık denen şeye dayandığını o zaman bilmiyormuşuz demek. Bugün bu şairlerden ayrıldık. Halk edebiyatından istifade ediyoruz. Ama bir hamle yapabilmek için, eskilikten silkinebilmek için o şiirleri de yazmak lazımdı."[6]

Orhan Veli'nin burada söyledikleri aynı zamanda bir özeleştiridir. Ayrıldık dediği şairler, Batı'nın "modern" şairleri ile gerçeküstü şairlerdir. Orhan Veli'nin hedefi halkın beğenisini arama yoludur. 1949'a kadar yani **"Yaprak"** gazetesini çıkardığı döneme kadar Orhan Veli, halkın beğenisini aramayı sürdürür. **"Garip"** akımı, Orhan Veli'de **"Destan Gibi"**, Oktay Rifat'ta **"Aşağı Yukarı"**, Melih Cevdet'te **"Telgrafhane"** kitapları ile son bulur. Bu kitaplar, **"Garip"** akımı şairlerinin başka bir şiir anlayışına yöneldiklerini açıkça gösteren kitaplardır.

1949'da yayımlanan **"Yaprak"** dergisi ile birlikte Orhan Veli ve arkadaşları iyice değişmişlerdi. 15 Haziran 1950'ye kadar 28 sayı çıkan **"Yaprak"** dergisi, halktan, özgürlükten yana, gericiliğe, baskıya, ırkçılığa ve yobazlığa karşı çıkan bir dergidir. Garipçilerin amaçları, artık bir beğeniyi aramak, bulmak değildi. Siyasal düşüncelerini şiirlerine sokmaktan artık çekinmiyorlardı. **"Garip"** akımıyla gelen şairler on yıl içinde bütünüyle değişti, başlangıçtaki görünümlerinde iyice uzaklaştı. **"Garip"**te olduğu gibi Orhan Veli'nin yanında Oktay Rifat ve Melih Cevdet de var. Sabahattin Eyuboğlu, Abidin Dino, Orhan Kemal, Suat Taşer, Cahit Irgat vb. gibi toplumcu yazarlar da onların yanındadır.

Sonuç...

"Garip", 1937'de başlamış bir şiir hareketidir. **"Garip"**, ulusal ve Batılı değerleri uzlaştırmayı amaçlayan şiir yapısına koşut özellikler taşır. Batılılaşma, halka yönelme ve bilimsel düşünceyi kılavuz edinme, **"Garip"** hareketinin ve estetik alt yapısının temellerini oluşturur. Ayrıca, geçmişe olumsuz bakma tutumu da bu sürecin, **"Garip"** hareketini etkileyen bir başka yöndür. **"Garip"** hareketinin temelinde nesnel gerçekliğe ve doğallığa dayalı bir estetik alt yapı bulunmaktadır. Yalınlık, toplumu önemseme ve sürekli yeniyi araştırmadan kaynaklanmaktadır. Bu özellikler, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat ve Orhan Veli Kanık'ın **"Garip"**in şiir bakış açısını oluşturur. Garipçilerin vezin, kafiye, ahenk, gibi teknik öğelerle sözcüğün mecazî anlamını ön plâna çıkaran edebî sanatları ve daha geniş anlamda imgeyi kullanmamasında yalınlık düşüncesinin etkisi vardır.

Orhan Veli, tek biçim şiir yazmadı. O'nun şiir anla-

5 Age., s.17

6 "Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi", Aktaran Mehmed Fuat, 1. cilt s.25, Adam Yayınları, 2. basım, Temmuz 1999, İstanbul.

TOPLUMUN SANATI

Ara sıra eş dost sorarlar, "Sen neden," derler, "hep toplumu içine alan edebiyatı savunursun da bireyin, ferdin hayatını anlatan şiirler yazarsın?"

Bu sorunun karşılığını vermeden önce –yani ben gerçekten bireyin hayatını anlatan şiirler mi yazarım, toplum edebiyatını gerçekten savunur muyum yahut da şiirle edebiyat bir midir, bunları anlatmaya kalkışmadan önce– kendi kendime şöyle bir şey sorayım: Bir insan, bu arada da bir sanat adamı, ferdi olabilir mi? Biraz güç. Toplum içinde yaşayan insan ister istemez toplumsal olmak zorundadır. Toplumun dışına çıkmak –istese de, istemese de– elinden gelmez. Ama ferdi kelimesini icat eden o değil midir? Yani toplum içinde yaşayan insan, toplum içinde yaşadığı için de toplumsal olması gereken insan değil midir? Mademki, o, bu kelimeyi, toplum içinde yaşarken icat etmiş, bu kelimenin bir değeri olması gerektir; öyleyse demek ki, insanoğlu, toplum içinde, ferdi kelimesinden başka hiçbir kelime ile anlatamayacağı bir hâl görmüş; bu hâli anlatmak zorunda kalmış; anlatabilmek için de tutmuş, böyle bir kelime uydurmuş§. Bugün ferdi kelimesinden faydalanan bilimler bu kelimeyi kullanırken neyi murat ediyorlar, o tarafı hiç karıştırmayalım; o iş, daha çok, bilginlerin işi. Biz şimdilik bu kelimeyi, ayaküstünde, gezerken, dolaşırken, yemek yerken, su içerken kullandığımız anlamda alalım. Ferdi nedir? Öteki insanlara benzemeyen taraflarımız mı? Ama onlar da bize öteki insanlardan, yani toplumdan gelmiyor mu? Mesela yalnızlık duygusu üzerinde duralım. İnsan toplum içinde yaşamasaydı yalnızlık duygusu diye bir duygunun var olduğunu bilebilir miydi? Ona bu duyguyu öğreten, zaman zaman bunu duymasına, duyduğu vakit de söylemesine sebep olan şey, toplum içinde yaşaması değil midir? Bunun gibi, her şey, kin, nefret, muhabbet, bize hep insanlardan, hep toplumdan gelmiyor mu? Böyle olunca da bu duyguların ferdi olmaları, toplumsal olmaları kadar kolay olmuyor. Onları ferdi sayabilmemiz için bu duyguların bazı kimselerde öbür insanlarınkinden farklı, öbür insanlarınkine benzemeyen şekillerde var olduğunu görmemiz gerekiyor. İşin doğrusu, hani öyleleri de yok değil. Dostoyevski'nin kahramanları çok kere bizim duymadığımız şeyleri duyarlar. Sanki onların sinirleri başkadır, sanki bizim gibi değil de başka türlü yaratılmışlardır. Zaman zaman böyle duyan şairlere de rastlarız. Bence yalnız onlara ferdi demek lazımdır. Çünkü onlar insanı toplum içindeki benzerlerinden ayıran, kahramanlarını toplumdakinden farklı varlıklarmış gibi gören kimselerdir. Okuyucu bir eseri yaşamak yani o eserin içinde kendini, kendine benzeyen insanı bulmak ister. Bulamadı mı o eser ona başka bir dünyadan bahsediyormuş gibi gelir. Onun için sanat adamının işi okuyucusuna, içinde yaşadığı dünyanın adamını vermek, onun duygularını, onun düşüncelerini anlatmaktır. Konu, ferdin hâli de olabilir, yeter ki o hâl toplumun hâli olsun. Bir sanat adamı kahramanını milyonların içinde dolaştırır; ama kahraman, bizim duyduklarımızı, hiçbir vakit bizim gibi duymazsa o esere toplumsal bir eser diyemeyiz. Değil milyonların, milyarların içinde geçsin. Buna karşılık, bir başka eser tek başına yaşayan bir insanın hâlinden, yani bir ferdin hâlinden bahset-

yışı çeşitli aşamalardan geçti. O, sürekli bir arayış içinde oldu, kendini yeniledi ve kısa zamanda bir şiir serüveni yakaladı. Orhan Veli, bir şair olarak hem kendini, hem de şiiri ileriye götürdü. Şiir anlayışına yeni konular, sözcükler, görüşler, biçimler getirdi.

Orhan Veli, eski şiir anlayışına, biçimine tepki duydu. Şiirden imgeyi, ölçüyü, uyağı, edebi sanatları kovmaya çalıştı, daha önceki edebiyatın bütün geleneğini atmak istedi. Bu yaklaşımı şiirin teknik imkânlarının daraltılmasına yol açtı. Buna karşılık O, işlediği konularla, canlandırdığı kişilerle, kullandığı sözcüklerle şiirin alanını genişletti. Alışılagelen kalıpları attı. Alışılmış kalıpların yerine, yeni ve değişik ürünlerle doldurdu.

O, şiir dilini kitabilikten kurtardı, şiire konuşma dilini hatta argo sözcükler soktu. Süslü, kalıplaşmış, özentili anlatımı yıktı, basit, yalın, açık, yoğun anlatımın temelini attı. Orhan Veli, şiire yalnızca halkın dilini sokmakla yetinmedi. Halktan kişileri, onların hayatını eserlerinin konusu yaptı. O, ilk döneminde şiirin toplum sorunlarıyla ilgilenmesini iyi karşılamadı. Son döneminde bu yaklaşımından giderek uzaklaştı. Halktan insanlara ve onların diline, hayatına, zevkine duyduğu yakınlık zamanla onu halkçı, hatta toplumcu çizgiye yöneltti. Toplumcu çizgiye yönelmesi, eski şiir anlayışından tümüyle koptuğu anlamına gelmiyordu. Yaşamını yitirmese idi, toplumcu şiir anlayışına hızla yaklaşacağı ve eski şiir

mektedir. Fakat o fert o kadar bizim gibi duyar, o kadar bizim gibi düşünür ki, onu bir toplumdan ayıramayız. Sanatkârı da toplum sanatkârıdır. hâlini anlatan bir eser olarak Robinson'u hatırladım. Her İngiliz'in içinde bir Robinson yaşamasayı1 Daniel de Foe bu kadar büyük olabilir miydi? Bugün toplum edebiyatının en fazla itibar gördüğü yerlerde sık sık toplum meselelerine dokunmuş, insanların türlü dertleriyle uğraşmış olan Dostoyevski'yi geri, buna karşılık hep cinlerden, hep periden, hep olmayacak şeylerden bahsetmiş olan Gogol'u ileri sayıyorlar. Neden acaba? Çünkü Gogol, entrikaları batıl inançlara dayanan eserlerinde, insandan bahsettiği zaman, onu dünya insanları arasından çıkarmasını, onun dünya insanlarıyla ortak olan taraflarını ortaya koymasını öyle bir biliyor ki eserini içinde yaşadığı toplumun eseri saymamak kimsenin elinden gelmiyor.

"Sanat sanat için midir, yoksa toplum işin midir?" der dururuz. Elbette toplum içindir. Toplum için olmayan bir şey yoktur ki, sanat olsun. Ama sanatın toplum için olması ne demek? Yani sanat toplumun meselelerini alsın, bunları halletsin, sonuçlarını da halka bildirsin öyle mi? Bunu pek kabul edemiyorum. Çünkü o işleri yapmak için elimizde başka araçlar var. Mesela edebiyat. Edebiyatla sanatı birbirinden ayırıyor musun? diyeceksiniz. Birdenbire ayıramıyorum; ama ayırmak lazım geldiğine de inanıyorum. Sanat saydığımız şiirin edebiyatla ortak tarafı sadece anlatma aracının dil oluşudur. Bununla beraber, edebiyatta pekâlâ yer alabilen fikir sanatla bir türlü bağdaşamıyor. Burada fikirle mana arasındaki farkı da belirtmek lazım. Çünkü şiirin bir mana sanatı olması hiç de fikir sanatı olmasını gerektirmez. Şiirdeki mana resimdeki renk, musikideki ses gibi bir şeydir.

İnsanı şaşırtan nokta mananın da fikir gibi dille anlatılması noktası. Şiirde sadece bir hassasiyet, bir heyecan, bir eda, daha kestirme deyimiyle bir mana zevki aranır. Arna ne mana, ne de zevk ferdin malı değildir; toplumun eseri, toplumun malıdır. Onun için şair, etrafına, insanlara, insanların dünyasına bağlı kalmak zorundadır. Bu insanlar, şüphesiz falan adam yahut filan adam değildir; çoğunluktur. Sanatkâr, insanların ortak taraflarını, ancak çoğunluk içine katılmakla bulur. Sanat adamının anlattığı şey ferdin de hâli olsa, hâli anlatılan fert o çoğunluğun fertlerinden oldukça, sanatkâr toplumun sanatkârı olarak kalacaktır.

(Varlık, 1.8.1947)
("Bütün Yazıları", Orhan Veli, s.165-167, Adam Yayınları, ikinci basım, Ekim 1995, İstanbul)

anlayışından tümden kopacağı kaçınılmazdı.

Eski şiirin yıkılmasında büyük faydası olan **"Garip"**çi ilkeler zamanla işlevini yitirdi. Bu ilkeler, süreç içerisinde kalıplaşarak şiirin ayağına dolanmaya ve yenilenmesine engel olmaya başladı. **"İkinci Yeni"** hareketi bu duruma bir tepki olarak doğdu. **"Birinci Yeni"**nin şiire koyduğu ağır yasakları kaldırdı. Garipçilerin şiire yansıttığı halkın dilini, zevkini şiirden kovdu, edebi sanatlara da kapıyı açtı. **"İkinci Yeni"** hareketi, şiirde imgeyi yeniden nerdeyse şiirin tek amacı, hatta kendisi saydı. **"İkinci Yeni"** hareketi, **"Garip"** akımına **"Birinci Yeni"**, kendi hareket1erine de **"İkinci Yeni"** adını taktılar.

Orhan Veli, şiir kavgasının yanında kendi şiirinin de kavgasını kazanmayı beceren bir şairdir. 1944'ten sonra, özellikle 1945-1949 yılları arasında, **"Garip"** hareketine yönelik tepkiler giderek azalır. Bunun da nedeni **"Garip"** hareketinde toplumculuğa yönelik gelişmelerin olmasıdır.

Orhan Veli toplumcu bir şair değildir. Ancak yaşamının son dönemlerinde toplumcu şairliğe evrimlenme yönünde adımlar atmıştır.

Yazılar: Orhan Veli, **"Garip"** kitabına yazdığı önsöz dışında, **"Varlık"** (1940), **"İnkılapçı Gençlik"** (1942), **"Demet"** (1943), **"İşte"** (1944), **"İstanbul"** (1945), **"Ülkü"** (1945-46), **"Yaprak"** (1949-50) dergileri ile **"Vatan"** (1945) ve **"Ulus"** (1948) gazetelerinde yüzü aşkın yazısı yayımlanır. ■

Sanat ve Anadolu Rock Müziğinin Doğuşu ve Gelişimi

■ ÖZKAN SALMAN

Sanat birçok dallara ayrılan, anlamı ve açıklamaları çok geniş tutulan bir olgu, bilimsel faaliyet ve yaratıcı bir eylemdir. Yapılmadan var olmayan veya yoktan var olanı anlatır bize sanat. Görsel ve işitsel araçlarıyla ortaya sunulan, bir yemek gibidir sanat. Bu bağlamda sanatın bir dalı olan müzik, özelde Anadolu Rock müziğinin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bahsetmek isterim.

"Müzik ruhun gıdasıdır" sözünü hatırlatarak, bu işin ihtiyaçtan çok bir arayışın sonucu olarak söz etmek isterim. Ancak Rock müziğine gelmeden Anadolu'da, özelde aslında İstanbul'da dış ülkelerden gelen yabancı müzik diye tanımladığımız bir müzik tarzı, gazinolara ve pavyonları sarmıştı. 1910'larda yaygınlaşmaya başlayan bu tür, 1920'lerde İstanbul'da duyulmaya başlandı. 1840 yıllarında müziği duyulmaya başlandı ancak dans olarak daha ilerleyen yıllar arasında, Arjantin'in sokaklarında, fakir insanların bekleyiş sırasında, yoktan yarattığı bir dans ortaya çıktı. Tango Latincede dokunmak anlamına gelen bir dans müziğidir. Keskin ritimlerle çalınan ve ona göre adım atarak dans edilen müziğin adıdır. Ezenlerin ve zenginlerin rahatsız olup yasakladıkları bir danstır. Günümüzde ne gariptir ki elit bir kesim bu dansı oynamaktadır. Ezilenlerin, fakirlerin elinden alınmıştır o hâlde. Tespiti pek de yanlış durmuyor sanki. Bandoneon enstrümanıyla Tango çalınırdı ki bugünün akordeonu diyebiliriz veya ondan türemiştir, değiştirerek bugünün hâlini almıştır. Tango müziğin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Almanya'da icat edilen bu enstrüman göç sonucu Arjantin'e ulaşmıştır. Bu göç dalgasının meydana getirdiği kültür, daha sonra 1910'da Avrupa'ya yayılarak, 1920'de Türkiye'de dinlenmeye, söylenmeye başlanmıştır. 1930'larda Seyyan Oskay, sanatçı adıyla Seyyan Hanım ilk Türkçe tangosu olan "Mazi kalbimde bir yaradır" şarkısıyla ünlenir. Safiye Ayla yine tanınmış isimler arasındadır ve Sadettin Kaynak bestelerini okur. Türkçe şarkılar sayılmalarına rağmen içlerinde "yabancı" veya "dışardan" yansıyan ve yayılan Batı müzik türlerinin özelliklerini taşırlar. Tango, Şanson, Kanto gibi şarkı tarzları 45'lik olarak yerlerini almıştır müzik dünyasında. 1890'larda gramofon Emile Berliner'in icat etmesiyle 1900'li yıllarda az sayıda bir kitle ve varlıklı bir elit çevresinde yaygınlaşarak, taş plaklar dinlenmeye başlandı. Bununla birlikte 1930'lardan başlayarak Âşık Veysel taş plaklarıyla tanınmaya başlayan, ilk Âşık'tır.

Cem Karaca

Dünya'da ve özellikle Batı'daki sanayileşmeyle birlikte şehir yaşantının getirdiği değişimle birlikte, müzik ve eğlence kültürü gelişmiştir. Müzikte medya araçları geliştikçe kulaktan kulağa, taklit diye bildiğimiz sesler, kopyalar ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin büyük şehirlerinde birçok sanatçı Batıyı özenerek müzik yapmaya başlamıştır. Örneğin 1950'li yıllarında başlayan Rock'n Roll furyası Türkiye'de 60'lı yıllarında yankı bulmuştur. Hâliyle bir kıtadan diğer kıtaya yankılaması zaman alması doğaldır. Ancak başlangıcı olarak diyorum çünkü giderek Anadolu tarzını harmanlayarak içine alan bir müzik tarzı ortaya çıkarmışlardı. Cem Karaca, Barış Manço, Erkin Koray, Cahit Berkay, Edip Akbayram, Doruk Onatkut, Feridun Ürel vb. sayamadığım birçok sanatçı yerlerini almış oldular. Önyargılı olmadan sanatçılarımız Batı müziğinden esinlenerek, Hafif Batı Müziği, Anadolu Folk, Rock, Pop gibi müzik türlerinin ortaya çıkmasını sağlamış oldular. Bunun öncesinde yine müzik dünyasına baktığımızda göçmenlik olgusu, müziğin gelişimini sağladı bir nevi. Ortaya Blues ve Jazz gibi aykırı seslerin yankılanması ve icra ederek birleşmesi, ancak sokaklarda, varoşlarda büyüyerek sahneye taşınması sağlandı ve başarıldı. Blues müziği Afrikalıların, Amerika'ya göç ettikten sonra ortaya çıkan kölelerin çaldığı, bir müzik türüdür. Jazz ise Blues tarzının doğaçlamasından, yani yine yoktan var edilen, aykırı bir

müzik stilidir. Çünkü Blues normlarını yani sınırlarını, daha doğrusu ölçüsünü aşan bir stildir Jazz müziği. Bu yüzden başka bir isim, genre adı verilmiştir. Louis Armstrong Jazz müziğin önderleri olarak bilinir. Müzik, toplumsal gelişimlerde çok büyük bir rol aldı ve sürekli evrime ve değişime uğradı. Ta ki 80'li yıllarda, dünya müziği diye tanımlanan bir müzik, geleneksel enstrümanlarla, Batılı çalgıların birleştirerek ortaya çıkan bir müzik tarzı oluşmaya başlamıştı. Bundan bağımsız Pop ve Rock müziği birbirine çok bağlı, biri diğerinin parçası gibi, iç içe geçen müzik türleridir. Her dinleyicinin yorumuna bağlı olmasına rağmen kısa ve net ayrıntıları vardır. Pop, popüler olanı diye tanımlamak, yetersiz kalıyor. O da diğer müzik türleri gibi aykırı, bir şeyin karşıtı olarak ortaya çıkıyor. Bugünün Pop müziğiyle kıyaslamadan ve artık öyle değil tabi dejenerasyona uğratılan, sırf elektronikleşen bir robot müziğinden bahsetmiyorum.

Pop aynı anda parçalamak, patlatmak anlamını taşıyor İngilizceden çevirirseniz –to pop– fiilini. Bu anlamda gelenek hâline gelen yaşam tarzını dağıtmak anlamına geliyor ve esasen radikaldir. Pop ve Rock duyguya dayanan sezgilerle ayırt ediliyor ama bunu müzikle uğraşan biri olarak az çok müzik bilimiyle açıklanabilir. Beatles Pop müziği ise Rolling Stones Rock müziği genresine girer. Pop müzikte enstrümanların çok çeşitli ve orkestra hâlinde alabilirse, Rock müziğinde E-Gitarlar daha ağırlıklıdır, daha sert bir sesle ve en azından bir elektrogitar solo veya melodi çalar. Ona melodiye eşlik eden ikinci bir enstrüman tabi olur. Ama ağırlık olan Rock müziğinde yine gitarlardır. Biri ritm gitarı, akor tutar diğer ise melodiyi çalar. Bass gitarın ve Baterinin yani davulun gücünü ve önemini unutmadan yazayım. Onlar Rock müziğinde temeli oluşturan enstrümanlardır. Onlar olmadan Rock olmaz. Çünkü temeli oluşturan onlardadır, güçlü çalınması gereken yerleri, vurguları ve zamanları vardır. Müzik türleri elbette ritimsel öğelere bağlıdır. Ritimler türü daha belirgin kılar. Ancak müziğin renkliliğinden kaynaklıdır bazı melodiler. Kesin bir ayrım tabii ki söz konusu olamaz çünkü herkesin sezgisi yine ayrı. Bunu ancak piyasa bize sunuyor hangi genreye ait olduğu veya en başta müziği icra eden sanatçı belirler.

Konumuza dönersek Anadolu Rock'un ortaya çıkmasında büyük emelleri ve emeği geçen sanatçılara değinmeden, bu müziği anlatmak olmaz. Cem Karaca bu örneklerden biridir. Yine burada parantez açarak herkesin bir idolü ve en çok beğendiği vardır ama bu yazının konusu değil. Hatırlarsınız Cem Karaca yabancı müziklerle 60'lı yıllarda başlar ve ilerleyen yıllarda, bir arayışın sonucu olarak, bu ihtiyacı gören bir müzisyen olarak, Anadolu Rock'un kurucularındandır. Halk ozanlarını Anadolu'yu gezerken tanışınca, onların eserlerini Rock formatında söyler. Müzik serüveni Beyoğlu'nun bir spor kulübünde başlayarak, beğeni üzere sürekli sahnelere davet edildi. Dinamitler, Apaşlar, Jaguarlar gibi isimlerle gruplar kurar. Apaşlar grubunda, askerlikten döndüğünde Karacaoğlan gibi halk ozanların türkülerini kendi tarzında söylemeye yönelir. Müzik arenasında Jimmy Hendrix, Eric Clapton gibi sanatçılardan aşağı kalmayan Karaca, Resimdeki Gözyaşları gibi besteleri, kitleleri sevindirmiştir. Onların hasretini, özlemini kısacası duygularını, kendi sözleriyle gençlerin tercümanı olmuştur. Böylece giderek kitlelerin ve toplumun temsilcisi olarak sınıfsal ve politik bir anlayışla müzik yapmıştır (Düştüm mahpus damlarına, Tamirci Çırağı, Bindik bir alamete vb.). Yalnız Cem Karaca'nın salt müzikal anlayışını anlamak için, 1993'de Barış Manço'nun Dolu Dizgin programından alıntılar yapmak isterim. Cem Karaca yeni gelişen müzik türleri, birbirini beslemesi gerektiğini savunur. Bir müzik türünün diğer müziğe karşı veya rekabet dâhilinde olmaması gerekir, der. Örneğin Arabesk'in, Pop müziğinin yükselişe neden olduğunu, onu çökerttiğini yanlış buluyor. Bunlarda birbirini beslemesinden bahseder ve kendilerini tekrar türkülerde buluştuğunu anlatır. Arabesk müziğine bakılırsa, göç olgusu özelliğini gösterir. Anadolu bağrından kopmuş insanlar şehirlerde ve yurt dışında, Arabesk müziği ile kendini buluyordu, ifade ediyordu. Türküleri, Rock'n'roll ile bir araya getirdiğimiz için 60 ve 70'li yıllarda iyi işlere imza atıldığını söyler. "Her müzik türü birbirinden yararlanmalı" sözü müziği bir bütün olarak tanımladığını birini diğerinden ayırmadığını görüyoruz. "Müzik akımları diyalektik bir temelde birbi-

Barış Manço

Moğollar

3 Hüreller

rine yanıt bulmak için gelişmiştir ve türler birbiriyle geçişkendir. İç içe ve geçişmeli olarak da birleşmişler, kimi zaman türkü, Rock şarkısı olarak – Arabesk Pop müziği olarak da" vurgusunu yapar. Bu müziğe bakışı inanıyorum ki birçok müzikle uğraşan okurlar onaylayacaktır bu tanımı. Efsanemizin diğer adı da Barış Manço'dur. Anadolu Pop müziği bir yandan filizlenirken, Barış Manço Moğollar'la birlikte çalışmalar yürütür. "Anadolu Pop" adında albüm çalışmaları olur. Sonra sadece Türkiye'de müzik yapmak isteyen müzisyenlerle Engin Yörükoğlu ile –Moğollar'ın ilk davulcusu– Kurtalan Ekspresi kurar. Kültürel ve kimlik arayışlarından dolayı şarkıları birçok dilde söylenir. Kültürel zenginliğin farkında olarak, yabancı müzikten kopup Türkçe dilinde Pop müziği yapan bir müzisyendir, Barış Manço. Sürekli arayışlar ve Batı'nın bir taklidi gibi dolaşan sanatçı, kendini arayış içerisinde Folk-Pop tarzına girmiştir. Yani halk türkülerin sözlerini Pop şarkılarında yer almıştır. "Dağlar" şarkısı örneğinde olduğu gibi daha birçok mısralar "Seher vakti" gibi. Batı müziğin özellikleriyle Anadolu Pop müziğin önemli isimler arasındadır. Her iki sanatçıda arayışlarında Avrupa'da müzisyen olarak yer edinme deneyimi vardır. Sanki Batı müziğiyle yarışın içindeler gibi ve Batı gibi olamayacaklarını gördükleri anda kendilerini, bir arayışın sonucu olarak Anadolu Pop ve Rock müziğinde bulurlar. Başka sanatçılar da ele alınmalı ama onları şimdiden sığdıramadığım için kusura kalmayın. Selda Bağcan, Cahit Berkay, Erkin Koray, Edip Akbayram, Üç Hüreller, Fikret Kızılok ve daha niceleri Anadolu müzik tarihine önemli katkıları olmuştur.

Tarih değerleri yerlerine koyar, der belgeselde 3 Hürelleri izlerken ve Moğollarla beraber gazinolarda meze olmamak için artık çıkmazlar gazino sahnelerine. Pop müziğin yine öncülerindendir 3 Hürel, üç kardeşten oluşan bir Pop müziği grubuydu 70'li yıllarda. Çünkü müzikten çok insanların sohbeti duyulurdu, diye anlatır.

Enstrümanların içerisinde giderek elektro bağlamanında icat edilip, yer almasıyla –tüm kaynaklar Erkin Koray'ı gösterir– yeni bir sound ve tarz yakalanmıştı. İşte müziğin tam da burada kimlik ve kültürel arayışın cevabı olarak, Anadolu'nun simgesi ve sesi olan bağlamanın katılmasıyla, katkısı sanırım hiç de küçümsenmeyecek bir gelişmedir Anadolu müziği acısından. Çünkü o ki komalı, yarım sesleriyle – tınısıyla tüylerimizi diken eden ve etkileyen bir enstrümanımızdır. Tarihin gidişatı içerisinde dönüp dolaşıp bağlamayı tekrar elimize almışızdır. O vazgeçilmez kültür zenginliğini bu enstrümanda bulmuşuz. Artık birçok grupta ister çok sesli ister Pop veya Rock müziği olsun, en azından bir bağlama sesini ara müziklerde yer verir. Birçok müzik grupları ve sanatçılar birden fazla müzik türlerine girer çünkü çokseslilliğin getirdiği bir özelliği de, onu sınırlandıramadığımızdandır. Evet, öz itibariyle şu veya şu türdendir ama iç içe geçtiği için kesin ve tam değildir. Tarz vardır tek belirleyici olan. Anadolu Rock müziği tarzında diyebiliriz bazı halk türkülerin icat edilmesine. Ama o da tek başına yetersiz kalacaktır zamanı gelince Folk-Rock, Folk-Pop olacak. Yani bir tür diğer bir türle birleşecek. Örneğin Selda Bağcan'da görebildiğim kadar veya Edip Akbayram'da, Fikret Kızılok'da, Doruk Onatkut veya Feridun Hürel'de. Doruk Onatkut ilk kez halk müziği türküsünü Pop tarzında düzenledi. Batı enstrümanlarıyla, halk müziğiyle bağ kurmak ve çalma fikrini ilk hayata geçiren müzisyen oldu. Bu bağlamda müziğin kendisi daha çok gelişecektir, gelişmekte zaten. Günümüzün gruplarına bakmak bile buna kılavuzdur. Zevkler ve renkler tartışılmıyor. Herkesin kendince beğendiği gruplar vardır şüphesiz. Ben halk müziğinin gelişi-

Gel de Sar Kollarına

■ NAİM YALÇINKAYA

Merhaba mevsimin gülen yüzü
Bahar kokan iğde çiçeği gibisin
Mısralarıma dizilen gülü cemrem
Sanki gözlerin Dicle de bir damla su
Ve ömrünü tüketmiş bir dağ pınarı gibi
Hayat taşıyorsun kimsenin
bilmediği bir ömre
Bahar çiçekleniyor gülüşünde
ve kalemimde bir aşk hikayesi
Kim okuyacak en duygusalından
bizim şiirimizi
Kaç göz dokunaklı ağlayacak
hikâyemize
Kaç yürek buluşmak için çırpınacak
mısralarımızda

Bir ay vurmuş geçenin döşüne
Ateşi harlamış yürek yerimden
Ateşten mühür vurulmuş
gözlerimin suskunluğuna
Ve gün ışığına kavuşmuş karanlığa inat

Hani kalemim ağlardı ya şiir gözlerine
Yorgun gecelerin ayazında meneviş
düşerdi ya saçlarına
Rüzgâr yönünü bulamazken haritalarda
Ezgiler bizi bulurdu
enstrümanların döşündeki
efilli bir aşk şarkısın da
Sokak çalgıları için
duygulu bir aşk
şarkısı olurdu şiirimiz
Gece sokak lambalarının loj ışığında
Şiirimizi cennet yüzlü çocuklar okurken

Bilirlermi ki
kalemim hangi gözlere ağladı
Bilirlermi ki
gözlerim hangi gözlere
mühürlendi
Bilirlermi ki
sokak çalgıcılarının
ezgileri kime ağladı
Bilirlermi ki
hangi dağ pınarı,
kendi gözelerini kurutup,
ömrüme ömür kattı

Ey uzakların acı yüklü kır çiçeği
Mısralarımın gülü cemresi
Ömrüme hayat taşıyan dağ pınarı
Kalemimi konuşturan yürek işçim
Karanlığıma doğan gün ışığım
Kimse bilmese de,
ben biliyorum
Gözlerim hangi gözlere mühürlendi
Kalemim hangi gözlere ağladı
Sen düştün yüreğime baharın
cemresi gibi
Dilim şiir, yüreğim Dicle de deli dolu
Sen ki sıyrılıp geldin en derin
köklerinden
Ömrüme ömür, gözlerime ışık oldun
Bu hikâye bizim
Bu şiir bizim
Aşk ta bizim
Sevda da bizim
Gel de sar kollarına

15.08.2020

mine baktığımda çok farklı bir tarz geliştiren Kardeş Türküler, Miraz gibi çoksesli grup toplulukları iyi buluyorum. Anadolu Rock ve Pop gruplarında Moğollar, Gece Yolcuları, Athena, Gribin, Mor ve Ötesi, sanatçılar arasında Teoman, Şebnem Ferrah, Mehmet Erdem, Şehnaz Sam ve daha niceleri günümüzün müzik dünyamızın temsilcileri olarak durur. ■

KAYNAKLAR:

— Sesli Kitap: Allgemeinbildung, Medien, Musik, Kunst, Michael Schwarzmaier, Medien Verlag 2017
— Gülser Erçel, 100 Biyografide Dünya Ünlüleri, Kafe Kültür Yayıncılık 2020
— Belgesel, Söz ve Müzik: Anadolu Pop, NTV
— Cem Karaca ve 3 Hürel Belgeseli, YouTube Belgeselci kanalı
— Barış Manço & Cem Karaca sohbeti, Dolu Dizgin TRT Müzik kanalı, 1993

Yirmi Birinci Yüzyıldan Firar

■ **GANİME GÜLMEZ**

"Düşüncelerimiz, sadece yaşamlarımız için güçlerimizi sınırsızca çoğaltmakla meşgul olduğu zamandır ki, işte o zaman insanlığın tamamı kaygısız ve mutlu bir şekilde yaşayacaktır.

Karanlıkta filizlenen fikirler işte oradadır ve alevlerini harlandırır durur. Onları ancak şimdi parlak bir ışık altında, belirsiz ve aldatıcı bir karanlığın yanındayken açıkça görebilirsiniz.

Uzun bir zamandır birbirlerine kenetlenmiş olan özgürlük, eşitlik, adalet fikirleri işte şimdi dünyaya geldiler.

Fikirler birbirini tutuşturur, alevlerini yükseltir, sarsılır, mücadeleyle döllenir, yürek açılır, hayat zenginleşir." –Eva Geber'in aktarımıyla, Louise Michel'in 'Yeni Çağ' adlı eserinden–

Firar ettiler kendi çağlarından. Gericiliğin kırbaçlarından.

Yeraltı kaynakları, yerüstü kaynakları, emek pazarı ve teknolojinin muazzam olanakları! Kaçıramadı bir türlü, kârın kabaran iştahını.

Gök yarıldı, yıldırımlar ormanları yaktı. Prometheus ateşi insana teslim etti. İnsanlar ateşe taptı.

Ateş kutsaldı. Ardından insan insanı, aklının ve iradesinin ürettikleriyle yaktı.

Su kutsaldı. Ardından insan insanı, aklının ve iradesinin ürettikleriyle boğdu.

Bu asırda, yirmibirinci yüzyılda, sözümona robotların hayata katılacağı duyurularak coşkuyla girilen bu çağda, doğanın ve can çekişen insanların çığlıklarının sarsıntılarındayız şimdi!

Akıl ve irade güçle birleşerek, sürekli yaşama ihanet etti!

●●●●

Bu yıl, Paris Komünü'nün 150. yılı vesilesiyle dünya çapında sayısız etkinlik düzenlendi (pandemi dolayısıyla ağırlıklı bir bölümü ekran başında da olsa). Sayısız makale yazıldı. O tarihlerden alıntılar yapıldı.

Ve işte bu 150. yıl da ardımızda kaldı!

"Paris Komünü" deyince, üzerine eklenen iki asra yakın bir zamanın aklımızda ve algılarımızda yarattığı ezberleri kırabildik mi?

Ezber bozmak, hele ki bu asırda muazzam bir çaba gerektiriyor. Ne kadar çabalarsak çabalayalım, bunu tam anlamıyla başarabilmemiz mümkün olmayacak. Devrilmemiş bir sistemin bilincimizdeki etkileri basit-senemeyecek boyutlarda. Ancak denememizin bize fayda sağlayacağı kesin.

●●●●

İki yıl öncesine dek, nereden türediği doktorlara dâhi açıklanmayan bir virüsün bütün yaşam ritmimizi değiştirebileceğini düşünebilirmiydik! 'Doğal afetler'in insanlığı bu denli pençeleri altına alabileceğini düşünebilirmiydik!

Savaşların ve göçlerin, mülteciliğin Brecht'in yazdığı günlerin kat be kat gerisine düşeceğini, bu noktadaki uluslararası hukuğun bu denli iflas edebileceğini düşünebilirmiydik!

19. yüzyılın başlarında, henüz bu denli ezbere dönüşmemiş yollarda yürümekteydi insanlık. Paris Komünü de bunun meyvesiydi.

Bilim ve tekniğin ışığı yeni yeni görünmekteydi. Anarşizm ve feminizm doğumları gerçekleşti. Bilimin ve tekniğin, karın tokluğunun dahi fazla görüldüğü emekçilerin eline geçtiğinde kurulabilecek yeni bir dünyanın hayalleri kuruldu. Günümüzde tu kaka diyerek, ağırlıklı olarak ezbere mahkûm ettiğimiz anarşizm ve feminizm; o yüzyılın insanlığının, etrafında örülen tüm çarkları kırma arayışı, buluşu ve girişimiydi. Sonlarına 'izm'lerin henüz eklenmediği zamanlardı.

Marx ve Engels; tüm bu deneyimler içerisinde pişen, tüm bu deneyimleri olabildiğince anlamaya-çözümlemeye çalışan iki yoldaştı. Onlar ve onların Fransa'daki, Rusya'daki, Latin Amerika ülkelerindeki, İngiltere'deki vd. yoldaşları da, insanlığın etrafında örülen sömürü çarklarının, kendi tahminlerinden daha da hızlı geliştiğini görenlerdi. Ve bilindiği gibi, "sosyalizm, proletarya iktidarı, devlet ve devrim" kavramları, böylelikle Lenin tarafından, deneyimleri kenetletip patlatan bir atılım, bir ezber bozma olarak tarihe yazıldı.

Bilim ve teknik, umulduğu gibi dünyaya ezilenlerin eliyle bir müdahaleye, yani ezilenlerin iradesine dönüşemedi. Dönüştüğü sosyalizm deneyimleri de, sosyalizmden kapitalizme "geri dönüş" değil, sosyalizmle birlikte mümkün olan, ince elenip sık dokunulan üretime dair tüm deneyimlerin, kapitalizmdeki yetkinleştirilmesi boyutuyla karşımıza çıktı. Eğitimden üretime dek, sosyalizm döneminde hangi metodlar denenmişse; bugünkü gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi, otomatik-mekanikleşmiş ve sürekli-leştirilmiş birer çekirdek olarak hâlâ korunmakta.

●●●●

"İrade ve kararlılık" kavramlarını, kendi cephemiz açısından daima pozitif kavramlar olarak kullandık.

Ki bu yanlış değildi, yanlış değil.

İrade ve kararlılığa bir de güç gerekirdi. O güç, bir cepheye eklendikçe eklendi! Bu üç kavram, kavramlarla doğan eylem, sadece insanın insana değil, insanın doğaya karşı da fiile dönüştürdüğü bir ezber hâline geldi. Bu ezber, kâr makinesinin varlığının koşuluydu. Ve bu ezber egemenlerin elinde koşuşturup durdu.

Doğa, bu ezberi er ya da geç bozacaktı. Bu bozgunu öngören bilim insanları felaket tellallığıyla suçlandı. Ne doğanın ne de can veren insanların çığlıkları duyulur oldu. Daha doğrusu kâr makinesi, kendi motorunun gürültüsünden, artık etrafı hiçbir şekilde duyamayacak hâle getirildi.

Diğer yanda ise, kapitalist üretim ilişkilerinin atomize ettiği yaşamların bağlantılandırılmasında teknolojik kolaylıklar sağladı. Ve bu atomize edilmiş yaşamların ağırlıklı bir bölümünün temin edebildiği bu kolaylıklar, ay-güneş tutulması misali, akıl tutulması yaratan bir işlev görmeye başladı. "Kolektiflik", başka "bir şey"e dönüştü!

Pandemi döneminin bu çarklara su taşır hâle getirilişiyle birlikte, eğitimden ulaşıma, sağlıktan beslenmeye dek tüm yaşamsal ihtiyaçlar noktasında, dünyanın bir bölümü tamamen bu çarklara bağlandı. Yani hepimiz, hepimiz bu uydu ipliklerine bağlandık. Bu ipliklerde yapılan bağlantı keşifleri ise, bizim kullanım alanlarımızın çok çok ötesinde.

Ve kâr makinesi artık kârının yarısından fazlasını bu tüketim zinciriyle elde etmekte! Kuantum Fiziğiyle katedilen yollar, bize aktarılanların çok çok ötesinde.

Ancak dünyanın başka bir bölümü (Küba, Afganistan gibi onlarca ülke), yeri geldiğinde küt diye internet bağlantısı dâhi kesilebilir bir hâlde.

●●●●

Denizler yetmeyip, ada ülkelerin topraklarının altına dek –Japonya buna bir örnek– atom enerjisi üretim atıklarıyla doldurulmuş bir dünyadayız artık. İlerleyen teknolojinin en ucuz yakıt enerjisi, fosil enerjisi kullanımı oranı tavana vurmuş vaziyette. Petrol tüketiminin neredeyse üç katı! 'Yenilenebilir enerji' adı altında kullanılan tüm enerji türleri, topraktan ve gökyüzünden doğayı iliklerine dek sarsmaya yönelik.

Ve insanlık artık bütün bunlara alıştı, şaşırmak kelimesi literatürden silindi! "İlk hedefimiz, tüketim!"

Elinde olan insanlık tabii ki! Bir de elinde dahi olmayan yüz milyonlarca insan var bu dünyada daha. Ve onlar bizlerin zihinlerinde, bizlerin düşünce dünyalarında dahi, bu iletişim tekeli, haber alınamazlık içerisinde çoktan ya 'hiçkimse'leştiler, ya da arada sırada belirip kaybolan 'insan topluluğu suretleri' hâline geldiler!

Yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü. Kârın gücünün, iradesinin ve kararlılığının talanında. Peki döşedikleri bütün bu uydu bağlantıları küt diye kopuverse! Bütün bunlar komplo teorileri gibi gelebilir. Ancak kâr makinesinin bu pervasız hızıyla, bunların hiçbiri olmayacak şeyler de değil.

Ezberimizi bozmak için böyle günleri beklememiz gerekmiyor elbette.

●●●●

Kadın-erkek, ezilen-ezen kavramlarına dek, yani bugünkü aklımıza-algılarımıza yerleşen tüm kavramlara ciddi vuruşlar yapmalıyız. Düşünce dünyamızı sürekli beslemeliyiz. Ki üretenlerin yönetebileceği bir dünyaya samimi, dürüst, onurlu bir duruşla gerçek bir özlem duyabilelim.

Böylesi bir özlem bile, sadece dilimizdeki bir ezberden mi ibaret acaba? Dinleyelim yüreğimizi, o elimize verecektir belgemizi.

Dünyanın akıl ve algı tutulması yaratılan topraklarında yaşıyorsak ki öyle, bu yüzyıldan, yirmibirinci yüzyıldan firar etmeden ezberimizi bozmamız mümkün değil.

●●●●

Şimdi bu ezberleri bozarak gidelim yine 150 yıl öncesine, Paris'e. Louise Michel'in, hem de bir kadın olarak, Fransa'ya bağlı bir adacıktaki duvarcılar locası toplantısında yaptığı bir konuşmayı dinleyelim.

Kadınlara, erkekler gibi rekabet duygusuyla dö-

Louise Michel

vüşmemeleri gerektiğini anlatışını, politikada erkekleri taklidin ilk hâllerini dinleyelim. Bu taklit ve zorunluluğun sanatçıları dahi nasıl yok ettiğini dinleyelim. Ki, ta o günden bugüne dek kadın cinsiyetinin nasıl bir dövüşe sokulduğunu anlayabilelim. Ezberimizi ve bu ezber üzerinden yaptığımız tespitleri parçalayabilelim.

O'nun konuşmasını dinleyelim ki Orta Çağ'dan tam aydınlık bir döneme geçileceği sırada, din adamlarının karartılarının her yerde nasıl hüküm sürdüğünü görebilelim.

O'nun mahkeme jürisi önünde yaptığı konuşmayı dinleyelim. Ki, daha o günden bugüne dek 'adalet-hukuk' kavramlarının nasıl şekillendirildiğini yine-yeniden görebilelim.

Tarihi bugünkü güç ve iradeleriyle, bilinçli olarak tekerrür ettirenler var. Bu tekerrür ettiriş, muazzam bir teknolojik olanakla da gözardı etmememiz gereken bir boyutta kolaylaşıyor. Gericilik, tıpkı o asırlardaki gibi horlatılıp duruluyor. Ve bizim, yani hepimizin ezberleri de bu tekerrür ettirişlerin üzerinde dikiş atıyor.

Ne yapmalı? Ezilenlerden yana olmalı, onurlu başımız korunmalı.

Ancak bu yalın doğrunun dahi gerçekten yüreğimizde-bilincimizde atması için, önce firar edelim yirmibirinci yüzyıldan. Algı-akıl tutulması bu boyutlara gelmemiş olan asırlara dönelim ve bu heyecanla-coşkuyla ileriye sıçramaya çalışalım.

Yani önce sürekli, yılmadan-yorulmadan kendimizi bu ezber dünyasından kurtarmaya çalışalım ki yüreğimiz, yüreği tertemiz bir şekilde "başka bir dünya mümkün" diyenlerin gerisinde kalmasın. Bunu haykıranlar hep oldu. Bu haykırışlar hâlâ yüksek. Ve bunu haykıranlar her daim olacak. Hiçbir formül, bir önceki formülün sayıklanmasıyla doğmamıştır. Çağımızda sayıklamadan koşan, fethe çıkmaya cüret eden milyonlarca insan var. Bunları ve ivmelenen hareketlerini, bir sinema ya da edebiyat eleştirmenliği gibi ele alarak kalem sallayan sayısız yazar ve devrimci de var! Yani hepimiz bu cenderenin bir şekilde içerisindeyiz. Hiçbirimiz bundan muaf değiliz.

Artık bu yüzyıldan, pervasız, gaddar ezberleri ve silindirleriyle politika yapıp, bu politikalarıyla düşünce dünyamızı mahkûm edenlerin yankısındaki ezberlerimizden, fikren-aklen firar edebilmeyi, edebilmemizi umut edelim. Sonrası mı? Sonrası gelir zaten, ezilenlerden yana çark eden tarih, ancak ve ancak böyle ilerleyebilmiştir.

"Fikirlerin büyük bir barış içerisinde serpildiği, şimdiye dek, evet şimdiye dek, sonsuz bir şekilde, sonsuz bir değişim döngüsünde, herkes için ilerlemenin sonsuzluğunun ortaya çıktığı yere doğru; daima ileri!" –Eva Geber'in aktarımıyla, Louise Michel'in 'Yeni Çağ' adlı eserinden– ■

LOUİSE MİCHEL

Yeni Çağ

Louise Michel, 1887'de "Yeni Çağ" ile birlikte, herkes için iyi bir yaşam tasviri yapar. Bu yazının ilk iki bölümünde özgürlük, eşitlik ve adalet içerisinde yaşayan bir toplum ütopyasını taahhüt etmeden önce; ezilen, yoksul halkın katlanmak zorunda olduğu ve artık katlanmak istemediği sefaleti resmeder.

İnsan toplumu artık sadece düşmanlarına, yani patronlarına hizmet eden savaşlardan bıkmıştır: Hiçbir şey gecenin ardından gelecek olan güneşin doğuşunu engelleyemeyecektir.

Kesin olan şey, bu yüzyılın devrim yıldızı parlamadan sona ermeyeceğidir.

İşçiler grev yapmak, isyan etmek istediğinde, dünya insani karıncaların kapladığı bir çoklukta siyahi olacaktır. Bu insanlar, henüz kendi güçlerinin farkına varamamış olan bu kalabalık, muazzam bir çoğunluğun ta kendisidir. Çaresizliklerinin boyutu, bunu onlara gösterecektir.

İnsanlık, patika yollarda kendisini engelleyen prangalara karşı savunmaya geçerek güçlenmekte.

Bu fırtınalı aşamalar güç zirvelerini tökezletirken, güçsüzlük, parazitlik, aptallık ise birbirine kenetlendi ve henüz devrilmedi. Alıklıklar birbirine yapıştı ve güç zirveleri henüz düşürülemedi.

Ancak hangi harabe sonsuza dek yıkılmadan durabilir ki?

Ve hiç şüphe yok ki bu soysuz zalimlik –refah devletimiz!– yakın bir zamanda ortadan kalkmayacaktır. Ancak kesinlikle bu tefeci topluma bir son vermek gerekir.

Artık eski dünyanın var olmadığını nasıl göreceğiz biliyor musunuz? Ancak zindanda olanlar gün ışığına, güvenli bir yere çıktıklarında yalnızca bunu ifade edebilirler.

İşte, tehlikeden kurtulan ve böylece harabeler içerisinde hayatta kalan guruplar, şimdiye kadar sadece can düşmanlarımıza hizmet eden her şeyi ama her şeyi geri alacaklardır. Posta hizmetleri, demiryolu, telgraf, madenler, tarım; bütün bunlar, işçiler bu yoğun kitleler arasından ne kadar ortak bir çalışmayla çıkabilirse, bu kitlelerden ne kadarı kurtarılabilir ve sadece özgürlüğü soluyabilirse, işte o zaman posta hizmeti, demiryolu, telgraf, madenler ve tarımda da o kadar verimli bir üretime geçebileceklerdir.

Savaş yok artık, kan emici yok: Birinin diğeri üzerindeki gücü ne kadar yok edilebilirse, işte o

zaman insan gücü o denli büyür ve o denli yararlı hâle gelir.

Artık avcı hayvanlar arasındaki kavgalar gibi, varoluş için savaşmak yok: Tüm güçler üretimi artırmak için birleşmeye ve böylece tek tek her yaşam bol bol temizlenmeye başladı. Nihayet tüm yeni icatlar ve bilim kendi araştırmalarında özgür ve ilk kez tüm insanlığa hizmet eder hâle geldi: Ki bunlar kendi ışıltılı, verimli, cesur dehalarıyla daha önce onları ezen, boğan ve karartan herkesi devireceklerdir.

[...] Ancak, şöhret kazanmak için gereksiz şeylere tutunarak, muazzam bir çaba gösteren geri kalmışlar da var [...], ve onları sadece kelimelerle bu tür tutkulardan vazgeçiremeyeceğiz apaçık: Sadece felaketler onları bu tutkularından vazgeçirebilir.

Burjuvalarda ve hatta devrimci çevrelerde, açlıktan ölümlerin gerçekleştiği bir felaket dalgası had safhaya ulaşsa bile, hızlı bir şekilde yükselir ve hemen hemen her yere açılmış olan deliklerden dışarıya nüfuz eder: Decazeville'de, Belçika'da, İngiltere'de, Amerika'da, çürüyen dünyayı koruyan sığ kayalar silsilesi, günden güne daha da çok parçalanarak, gedikler yoluyla her yerde kükreyen bir isyan okyanusuna nüfuz eder. [...]

Ve bu doğan güneşin altındaki insani gelişim, insan hodpesentliğinden sıvışarak doğar. Ayrıcalıklı olanların, onurlandırılanların usandırıcı uğultuları işte o zaman kesilir. [...]

Bize açıklanamaz görünen her şey; elektrik, manyetik [...] eğer bunları kimya, tarım, mekanikteki keşiflerle birleştirirsek, böyle bir yirmi beş yıl içinde öyle sonuçlar doğacaktır ki, günümüz insanı, kitleleri yok eden ve sadece bir avuç ayrıcalıklı insanın refahına hizmet eden bu sefalete, bu sefaletin kaçınılmaz olduğuna nasıl inanabildiğine hayretler içerisinde kalacaktır.

Herkesin ayrıcalıklı olmasının zamanı gelmedi mi? Bu ablukayı dağıtmadan, herkesin kendi yüküne katlanma, kendi zincirini çekiştirip durma hâli çok ama çok uzun sürmedi mi? Dağıtmak! İşte hepsi bu.

"Kırmızı Paskalyalar", diye başlayan bir halk şarkısı, kırmızı Paskalya, daha sonra insanlar kozalaklaşma sahnesini bahar devrimi nefesiyle terk eder ve belki de parçalanan kanatlarla yeryüzüne düşerler. Ancak dert değil! Onlar ne olursa olsun, açık havayı solumayı başarırlar. Diğerleri ise ezici bir güç kazanır, uçmayı başarır ve sonunda herkes bunu yapabilir hâle gelir.

Bu hastalıklı rejim altında olanları, sürekli sağlıklı bir rejimde olabileceklerle karşılaştırmanın ne faydası var?

Pencereler, karlı kışın ardından yazın sıcak nefesine açılmazlar mı?

Her kuşak hep aynı ihtiyaçlara, aynı yeteneklere mi sahiptir?

Bırakalım artık bu kuş beyinlice tartışmaları.

Ormanlar, bir yıldırım düştükten sonra veya iki tahta çubuğun basit bir sürtünmesi sonucu alev alır. Zincirlendiği kayalıklarda, leş kargaları kendisini parçalarken, bir kişi bu alevlerden dışarı fırlar. Ve insanoğlu böylelikle ateşe tapmaya ve onu tanrılaştırmaya başlar.

Hiçbir şey bu efsaneden daha etkileyici değildir.

İlerlemeyle en çok ilgilenenler, aynı zamanda çılgınca savaşanlardır.

İlk kez ateş yakabilmeyi başaranlar, idam edilir. Yeryüzünün güneş etrafında döndüğünü söyleyen kırbaçlanır [...].

Tanrılara veya krallara karşı cephe alanlarla hep savaşılır. Bütün bunlara rağmen, tanrılar da, krallar da devrildi. Ve kısa bir süre sonra Blanqui'nin sloganı kendini kanıtladı: "Tanrı yok, Efendi yok!"

Prometheus'un leş kargalarının eline düşmesi, kabilenin ortak bir ateş etrafında toplanmasını engelleyen bir şey miydi? Buhar, mucizelerle uğraşma ya da elektrik, bize daha fazla şey vaat edilmesini engelliyor mu?

Aksine, kanla döllenen fikir, daha hızlı ve daha iyi çimlenir, daha yoğun bir şekilde filizlenir. Acının vicdanı güçlendirdiği, ateşli bir tutku ve sert bir darbeyle elektriklendiği zihinlerde, fikir verimli olacak ve yabani otlar gibi buğdaya dönüşecektir. İnsanları ne kadar çok devirmeye çalışırsanız, fikirler de o kadar derin ve hızlı yayılır.

İnsan, hapishane hücrelerinin pencerelerinden en uzak mesafeleri görebilir. Büyük sessizlikte olgunlaşır [...]. Geleceğe bakar, Bir yanında şimdiki zaman hareket ederken, geleceğe bakar: Yeni çağ boyunca sıkıştırılan zihin, geleceğe süzülür.

[...] İşçilerin açlıkla uluyan kurtlar gibi dövülmemesi veya vurulmaması için hakların zafer kazanması gerekiyor. Onlar, her şeyi üreten ve ekmeği, barınağı dahi olmayanlar, artık her şeyin ama her şeyin farkına varmaya başlıyorlar! Onların varlığının, mutlaka cömertçe döşenmiş masalarda yeri olmalıdır.

İnsan toplumunun bu büyümesi, yetişkin bir insanın beşiğe geri koyulabilirliğinden daha fazla engellenemez.

[...] Ne yazık ki! Kendilerine tüm dünyanın kanı hâlâ çok az gelen kan emiciler, yani finans dünyası, güç, aptallık, korkaklık, canavarlık içerisinde bizim toprağımızda sürünenler var. Ve onları yok etmeye yetecek bir çoklukta olan, ancak aramızda olmayanlar da var. Kimi fikirleri, kimi bilim için, ama hepsi büyük bir zafer için hayatlarını vererek fakir kalanlar var. İşte biz gerçekten yaşamak istediğimiz için, ancak bu mücadeleden sonra özgürleşebilen bir dünyaya böyle yayılacağız.

[...] Özgür, bilinçli, aydınlanmış çalışmalardır ki, şimdiye kadar çöl olan bir zemini verimli bir hasata taşıyacaktır.

Fırtınaların gücü aletlere çevrilerek kayaları öğütecek, dağlara tüneller açacak, her iki yarımkürenin insanları için olan tek bir cennet yaratılacaktır.

Denizaltılar okyanusun dibini ve kaybolan kıtaları

keşfedecek. Ve belki de batık Atlantis bize görünecek. Dalgaların örtüsü solgun yerleri parıldatıyor, onun siklop kalıntıları mercanların ve su bitkilerinin yemyeşil çelenklerini iç içe geçiriyor.

Üzerinden geçen altı aylık gecelere rağmen, elektiriğin gücü hava gemilerini kutuplardaki buzulların üzerinde taşıyor. Geleceğe baktığımızda ne bekleyebileceğimiz noktasındaki düşüncelerimiz bizi o kadar çok işgal ediyor ki, sefaletimizi düşünebilmek hâlâ mümkün görünmüyor. Bu çok ama çok ileride gerçekleşecek. Düşüncelerimiz, sadece yaşamlarımız için güçlerimizi sınırsızca çoğaltmakla meşgul olduğu zamandır ki, işte o zaman insanlığın tamamı kaygısız ve mutlu bir şekilde yaşayacaktır.

Karanlıkta filizlenen fikirler işte oradadır ve alevlerini harlandırır durur. Onları ancak şimdi parlak bir ışık altında, belirsiz ve aldatıcı bir karanlığın yanındayken açıkça görebilirsiniz.

Uzun bir zamandır birbirlerine kenetlenmiş olan özgürlük, eşitlik, adalet fikirleri işte şimdi dünyaya geldiler.

Ve biz, bilim adamlarının, sanatçıların, işçilerin eserlerine hayranız [...]

Fikirler birbirini tutuşturur, alevlerini yükseltir, sarsılır, mücadeleyle döllenir, yürek açılır, hayat zenginleşir.

Toplanan insanların üzerinde parıldayan bir rüzgâr esiyor; işte bu rüzgâr sizi ileriye itiyor, değiştiriyor ve devrim okyanusuna götüren girdabın içine fırlatıyor [...].

Bu felakette sadece bir insan hayatı tek başına hiçbir şey ifade etmez, hayatta kalacak olan tek şey, sadece eski engelleri acımasızca aşan bir ilerleme, haklı-adil bir ilerleme olacaktır.

Hangi toprak parçası kanla sulanmamıştır, hangi lanetli topluluğun bizi boğmaya hizmet etme hakkı olmamıştır?

Bunlardan geriye hiçbir şey kalmamalıdır.

[...] Gereken budur!

Keşiflerin, bilimlerin, makinelerin amacı, eğer iyi bir hayat sağlamak ve aynı zamanda iktidarların gücünü artırmak değilse, peki ya nedir?

Söndürüleceklerse ya da yüksek kârlarla sanatçıların kibirlerine hizmet edeceklerse, ne anlamı kalır sanatların?

[...] Bir halkın özgürlük ışığında gelişmesi için sadece bir çeyrek asır bekleyin. Bugün var olan önyargılarımızla, bugün ile gelecek arasındaki akıl-zihniyet farkı, henüz hayal edemeyeceğimiz kadar büyük olacaktır.

Ne bu fırtınada yüzerken gördüğümüz yurttaşların kanına banmış devletler, paçavralar ne de coğrafi sınırlara, milletlere, cinsiyet farklılıklarına bağlılık; bunların hiçbiri var olmayacaktır. Her arzunun, her aklın kendi yeri olacaktır.

Varoluş mücadeleleri sona erecek, bilimle güçlenen bir dünyada artık büyükbaş insan da, proletarya da kalmayacaktır.

Peki ya hayatı şimdiye dek cehennemden başka bir şey olmayan kadın?

İçi boş bir mistisizmle taşınan bu cehennem de dâhil olmak üzere, tüm bunlar ortadan kalkmalıdır. Her birey, insanlığın birliği içinde yaşar. Her birey diridir. Özellikle her birey kendi içinde diridir. Ve özellikle de ileriye doğru fırtınalar içerisinde diridir, hayattadır.

Fikirlerin büyük bir barış içerisinde serpildiği, şimdiye dek, evet şimdiye dek, sonsuz bir şekilde, sonsuz bir değişim döngüsünde, herkes için ilerlemenin sonsuzluğunun ortaya çıktığı yere doğru; daima ileri!

Kaynak: Eva Geber, Louise Michel- Texte und Reden, s. 46-52, bahoe books-politiks, 2019. Loise Michel'in 1887'de yazdığı "L'ère nouvelle" adlı bu eseri 8 bölümdür. Eva Geber'in böyle bir kitabı derlemekteki amacı; Louise Michel'in gerek biyografisinini aktarılmasında, gerekse yazınlarının-konuşmalarının aktarılmasında bazı tutarsızlıklar farketmesi, Michel'in anarşizm savunularında ve Enternasyonal'e bakışında, ihtimal vermediği düşüncelerin Michel'in dilindenmişçesine aktarılışına rastlaması ve orjinal kaynaklara ulaşarak bu tutarsızlıkları gün yüzüne çıkarmaktır. 1941'de Viyana'da doğan ve grafiker-yazar-sanat eleştirmeni olan, aynı zamanda 22 yıl kendine ait bir matbaada çalışan, 35 yıl boyunca da tarihteki kadın mücadelelerinin derlendiği bir kadın dergisinin yayınlanıp, kitaplar hâline dönüştürülmesinde emeği geçen Eva Geber, bu yazıyı, bu 8 bölümün her birinden alıntılarla derlemiş ve Fransızca'dan Almanca'ya çevirmiştir.

LOUİSE MİCHEL
Peygamber İdara (Sis)

Hindistan cevizi palmiyelerinin altında oturuyor, peygamber İdara.

Bu akşamın dansını yaratan genç kızlar, onun etrafında dönmekte.

O sessiz kalırsa, gençler ney çalmaya başlar. Ve o böylece dinlenerek, gençleri alkışlar.

Yanında yaşlılar ve savaşçılar oturmakta. Ayaklarının dibinde ise çocuklar ve kadınlar.

İdara bu kabilenin kızı, kabilenin yiğitleriyle beyaz benizli adamlara karşı savaştı.

İdara kahramanların anası; kendi kapanmamış yaralarını ay ışığında birleştirir, daha sonra ıslattığı ve iyice yoğurduğu liyan yapraklarıyla sarar. Odur, insanlara canlandırıcı birayı mayalayan. Ve odur, ninni gibi büyülü şarkılarıyla insanları uyutan.

Dinleyin, hey yaşlılar, şimdi İdara konuş-

Duvarcılar Locasında Kadın

Louise Michel, 13 Eylül 1904'te gerçekleştirilen Duvarcılar Locası "karışık" toplantısına, Fransa'daki ilk kadın psikiyatrist ve feminist Madeleine Pelletier tarafından davet edilir. Buluştukları yer, Neukaledonien Adalar grubundaki bir adada, yerli halkla dayanışma içinde olan arkadaşı Charles Malato da dâhil olmak üzere, bir dizi anarşistin kaldığı bir orman evidir. Ertesi gün "Diderot" locasında feminizmin işlendiği bir gündem maddesinde, Louise Michel'e söz hakkı verilir. Michel'in yaptığı konuşma şöyledir:

"Loca bileşiminin böyle olduğundan haberdar olsaydım, uzun bir zaman önce sizlerden biri olmak isterdim. Ancak duvarcılara katılmak için erkek olmak gerektiğini düşündüm.

Bana göre, özgürlük ve adalet ideallerine gelmeden önce, kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. Yaşam içerisinde, her iki cinsiyetin de yaptıkları geçerlidir.

Birlikte bir şeyler yaptığımızda, birleştiğimizde asıl önemli olan ayrıcalıkları-farkları fethetmek değildir. Bu ayrıcalıklara-farklara ihtiyacımız yok. Biz, bilimsel ilerleme ve çalışma ile birlikte, sınırsız özgürlük ufku ve zenginliğiyle dünyayı fethetmek üzere yola çıkanlarız.

Eski dünya tüm köşelerinden çatırdamakta: Roma ve Rusya'daki çöküşler-çürümeler ortada. Bu yüzden biz kadınlar ve erkekler yeni ışık ve mutluluk şehrini bulabilmek için, cehaleti ve kötülük yaratan sefaleti yenmeliyiz. Bilgi sahibi olan bizler, bilgimizi bencilce kendimize saklarsak suç işlemiş oluruz. Eksik olan şey ise heyecanımız-coşkumuz: Sadece bilmek yeterli değil. İrade ve harekete ihtiyacımız var.

Kadınlar bir kenara itildiler, ancak onlar büyük bir güce sahip olanlardır. Kadınlar kolay eğitilir ve onlar köle değil, yoldaştır.

Kadınlar sürekli erkek gibi olma çabasındalar. Zayıflık belirtisi sayılabilecek, çocuksuluk benzeri küçük bir listeden yakalarını kurtarmak üzere açıkgözlü bir erkek gibi davranıyorlar; ancak o zaman mutlu olacaklarını sanıyorlar.

Kadınlar, hem ruhsal hem de daha çok bedensel fuhuşu reddetmeli.

Kendi haklarının neler olacağını, kendileri belirlemeli.

Ancak böylece kadın, eski toplumun kendisine sonsuza kadar biçtiği ast pozisyonunu reddetmiş olacaktır.

Ve eski adaletsiz toplumu savunmak için, öteki adamlara karşı silahlanmış olan adamlar, katil olmayı, kendilerini katil yapmayı reddediyorlar! Militanlar vurmaktansa, vurulmayı tercih ediyorlar! İleri, erkekler ve kadınlar ileri. Artık iradenin gücü geçerli, artık süngü yok!

Dünya çapında, ışığın ışınlarını yaydığı bir evrim çağındayız: Yeter ki bunun nasıl kullanılacağını bilelim!

Uyanalım, uyuyan güçlere uyanmaları için yardım edelim. Bretagne'yı (Fransa'nın kuzeybatısında bir yarım ada –ÇN), uzun zaman önce ders verme turlarına çıktığım yeri hatırlıyorum. Burası, tüm din değiştiren bölgeler gibi muazzam derecede büyük enerji kaynaklarına sahip bir bölgedir. Bu bölgeyi kazanırsak, muhteşem şeyler olabilir.

Bu bölgenin bizzat kendisi dine karşı köpürecek ve

mak istiyor!

İdara ağzını açıyor, dişleri dahi kamaşarak zangırdıyor!

Beyazlar büyük gemileriyle geldiklerinde, bize ateş ettikleri için onları lanetledik. Ve bizim sadece oklarımız, mızraklarımız, taş baltalarımız vardı.

Toprağımıza kendi tohumlarını ektiler. Vadilerimizde, kendimiz için seçtiğimiz bu yerlerde, suyolu yakınında ve hindistan cevizi palmiyelerinin yanında, teknelerimizi koruyan kayalıklarda taş şehirlerini inşa ettiler.

Muz ağaçları ve reçel kökleriyle dolu ovaları, Kudüs enginarıyla kaplı dağları buldular. Kulübeleri gördüler. Ve bunların hepsine küçümseyerek baktılar.

Beyazlar büyük nehirlerde ilerlediler ve tarlalarımıza acıyarak baktılar. Ah beyazlar! Sizin elinizde toprağı yaracak araçlarınız var! Bizimse sadece sopa, ateş ve baltamız!

Siz bizim gibi doğanın bu kaynaklarına sahip olsaydınız, bizi hep böyle güder miydiniz?

Ve hangi zenginliğe sahip olursanız olun, kabilelerimizin topraklarına büyük gölün öteki tarafından geldiğiniz için, hâlâ bazılarımızı arzulamayı hak görmektesiniz.

Topraklarımıza el koyan sizinle savaştık, sizi lanetledik.

Sizinle savaşmaya ve sizi lanetlemeye devam edeceğiz. Ancak sizleri buraya sürükleyen neydi? Hangi rüzgâr buraya attı gemilerinizi?

Bir gün, ama bir gün mutlaka, tüm dünyanın yerli kabileleri bütün denizlerde birleşmeli!

Üfleyin gençler, üfleyin neylerinizi! İdara nihayet konuştu!

Hadi yaşlılar, konuşma sırası şimdi sizde. Kabile sizi dinlemekte.

Kaynak: Eva Geber, Louise Michel – Texte und Reden, s. 109-110, bahoe books-politiks, 2019.

kiliselerini yok edecektir. Oradaki rahipler diğer bölgelerden daha da geri kalmış durumdalar, bu yüzden özgürleşmiş Bretagne köylüleri biraz da olsa bilge olmak zorundalar.

Toplum ve bireylerin uyduğu evrimsel kurallar aynıdır: Dün kölelik, ahlaki ve ekonomik sefalet, bugün ilk uyanış, yarın ise mutluluk ve özgürlük.

Yapılan hiçbir iş, erkeğin yanında yer alan kadının, yoldaşının, proletaryanın doğa ve manevi bilim bilgisini edinebileceği özgür üniversitelerin kurulmasından daha iyi bir iş olamazdı.

Bu üniversitelerden daha fazlasını inşa etmemiz, canlandırmamız, öğretim yöntemlerini pekiştirmemiz gerekiyor. Bu üniversitelede sorunun ne olduğunu, insanları, toplumu ve insanın ne kadar önemli olduğunu, ne olacağını öğretmeniz gerekir. Hiçbir şey bizi yormamalı-usandırmamalı, hiçbir şey bizi yıkmamalı.

Orta Çağ da yeni, muazzam fikirlere yol vermek üzere olan, bir an için hazır bulunan bir çağdı. Ancak bu asır din adamlarının gölgesinin altında kaldı ve yüzyıllar boyunca yanılgılı algı hüküm sürmeye devam edebildi.

Bugünü fırsat bilmeli, darkafalı, rekabetçi gülünç kibirlerle uğraşmamalıyız: Bu noktalarda kadın, erkeğin hatalarını taklit etmemelidir.

Cinsiyetlerin düellosu saçma ve iğrençtir: Sorunlarımız kadın ve erkekle ilgili değil, insanlıkla ilgilidir.

Siyasi haklar olarak adlandırılan bu önemsiz şeyler için yalvarmak zorunda değiliz, ancak siyaset gerçekten kendini yenilediğinde ve insanlığın yeni bir hayat sürmesini sağladığında, zaten ortadan kalkacaktır.

Her dört yılda bir seçim yoluyla seçilmiş temsilcilere yetki verme hakkı, herkesin kültürel mirası hâline gelen zenginlikten yola çıkararak, öğretisiz düşünmek ve yaşamak ne anlama geliyor?

Cinsiyet ayrımı yapmadan insanlığın ortak malına ulaşmak için bedenin yanı sıra yaşamı, aklın hayatını oluşturanı da kendimize katarız. Bilim ve sanat kendini ele geçirebilmeli-kazanabilmeli.

Kendi olabilmek! Kadınların kendilerini özgür bırakabilmeleri için bir yankı, bir yansıma olmaması gerekir. Ancak böylece kibirsiz ve meyvesiz bir kendileri olabilirler. Roma tarafından kendilerinin aldatılmasına müsaade eden ressamlar, kopyaladılar ve yaratamadılar, işte bu yüzden hiçbir şey ifade etmez hâle geldiler. Kadınlar da böyledir.

Hızlı hareket edelim ve yürüyelim, çünkü yalnız değiliz ve başkalarını düşünmek zorundayız. Gericiler eskiye, kendileriyle birlikte parçalanacak olan, onları kendi deliklerinde fareler gibi kapana kısılmış durumda tutacak olan kurumlarına tutunsunlar. Onlar kendi yollarında yürümek istiyorlar. Dar yollarında yürümek istiyorlar. Bizse çocuklarımızın yer bulabileceği geniş sokaklar inşa ediyoruz. Elbette, bu yolları açarsak, biz de ölebiliriz. Ancak sadece bir kez ölürüz, bu da önemli bir şey olmasa gerek. Önde giden, tehlikelerin en büyüğüne maruz kalacaktır. Bu tehlikeler ne kadar büyük olursa olsun, her öncü zaten kendisini feda etmek için oradadır.

Bir keşif yaparken, izlenip izlenmediğimizi görmek için geriye bakmamalıyız, sadece keşif üzerinde çalışmaya devam etmeliyiz.

İrade yeterince güçlü olsaydı, ilerleme de çok daha uzun bir süre önce ustalaşacaktı. Ancak bir neslin diğerine aktardığı mirasın boyunduruğundan kurtulmaya cesaret edemiyoruz. Roma ve Kikeritzpatschen da aynı bedeli ödüyor.

İnsan, birinden olduğu kadar diğerinden de kurtulmak zorunda.

Toplumun bir sefaletinin diğer sefaletinden türediği anayasadan daha fazlasını yapmalıyız. Açlık, cehalet, nefret. Bu sefalette yatan insan hayatını adeta bir kefen gibi saran bu sefalete karşı değerli-iyi şeylerle karşı koymalıyız.

Dolandırıcıların da kendilerine has iyi özellikleri var: Asla ihanet etmezler.

İktidar-güç insanları aptallaştırmakta. Bu aptallaşmaya karşı kadın ve erkek arasındaki rekabetten uzaklaşmalı, loncaların ilke edindikleri gibi kardeşçe, eşitlik içerisinde büyük özgür bir aile hâline gelmek için, toplum içerisinde iktidarla aptallaşmayı yok etmeliyiz. Komün insanları, kişisel bakımdan güçlü ve değerliydiler. Ancak Komün'ün bir parçası olarak, sorumluluklarının zirvesinde değillerdi. Asıl büyük güç liderlik değil, iktidarı ileriye iten ve ona kaçınılmaz reformları gerçekleştirme gücü veren emekçi toplumun talep dalgalarıdır. Evet, eylemlerimiz iktidarı yönlendirmeli. Ancak bu hiçbir zaman mümkün olmayacak. Çünkü gericilik, daima kendi ayrıcalıklarını korumak isteyecek.

Geleceğe doğru ilerliyoruz, gericilik ise insanlığı hep geçmişe zincirlemek istiyor.

Belki de bu çatışmanın üstesinden ancak şiddet gelebilir. Londra'da nihilistler kongresine katıldım. Rusya İçişleri Bakanı Plehwe'nin ölümünden tam olarak mutlu olmasalar da, insanlığın ileriye doğru bir engelden daha kurtulduğuna memnun olan bu adamları görmek ilginçti.

İnsanlığı çirkinliklerden ve hatalardan arındırmalıyız. Şimdi yeni bir rüzgâr esiyor ki bu rüzgâr bazen hafif, bazen fırtınalı. Kendimizi grevlerde buluyoruz ve öfkenin arttığını, insanların öfkeden tepelerinin attığını görüyoruz. Her grup bir ideal için çabalamakta, bu bir arayış, insanlığın yön değiştirmesi.

İnsanlık eskiyi devirmek istiyor. Eski ölmeli. Tanrısız ve dogmasız yeni bir din bulmak ise siz locaların görevi."

Kaynak: Eva Geber, Louise Michel- Texte und Reden, s. 27-31, bahoe books-politiks, 2019.

Çeviriler: Ganime Gülmez

Louise Michel'in Mahkeme Jürisi Karşısındaki Savunması – 1883

22 Haziran 1883'te, büyük-değerli vatandaş Louise Michel, mahkeme jürisi önünde şu açıklamayı yaptı:

"Bu süreç birkaç parça ekmeğin çalınmasından çok daha önemli bir konuyla ilgilidir. Bir fikrin peşinde koşulması ve ne pahasına olursa olsun anarşist teoriyi mahkûm etmekle ilgilidir. Bir kişi, büyük bir broşürde ısrar ediyor. Cumhuriyet Savcılığı'nın beklenilen bir dikte yapmaya çalıştığı orduya, muazzam bir broşür dayatılmaya çalışılıyor. 1871'de bize de aynı şekilde sert davranılmıştı.

Silah delisi generaller gördüm. Gallifet Lordu'nun, Komün'e dâhil olmayan iki Montmartre tüccarını nasıl yargısızca infaz ettiğini gördüm. Şikâyet etmeye cüret ettiği için işkence gören mahkûmlar gördüm.

Kadınlar ve çocuklar öldürüldü. Federal askerlere vahşi hayvanlar gibi davranıldı. Sokaklarda insan cesetlerinin yığıldığı köşeler gördüm. İşte bu yüzden, suçlamalarınızın bizi fazla etkilememesine hiç şaşırmayın.

Elbette, Sayın savcı, bir kadının siyah bayrağın kabul edilmesini savunmasını garip buluyorsunuz.

Gösterilerimizi neden siyah bayrağın altında gerçekleştirdik?

Çünkü bu bayrak grevlerin bayrağıdır ve işçinin ekmeğinin olmadığını göstermektedir.

Tezahürümüz barışçıl bir şekilde planlanmasaydı, kırmızı bayrak altında yürürdük. Bu bayrak şu anda ölülerimizin mezarının üstündeki Père Lachaise'de asılıdır. Eğer o bayrakları çekmişsek, elbette onları nasıl savunacağımızı da bilirsiniz. (Sansasyon)

Parçalanmış olduğu için, yok olan Enternasyonal'e yönelmedik.

Son zamanlarda askerlerin onlara ateş ettiği iddia ediliyor: Sedan'daki askerler bunu yapmış olsaydı, bu bir suç olur muydu? Bunu orada yapmış olsalardı, en azından onurumuzu kurtarmış olurlardı. Bunun yerine, eski askeri disipline sarıldılar ve böylece Fransa'yı düşmana teslim etmek için yola çıkan Bay Bonapart'a izin verdiler.

Ancak ben Bonapart'ı, Orleans'ı değil, sadece bir fikri takip ediyorum. Gautier, Kropotkin ve Bernard'ı bakanlıkta değil, hapiste görmeyi tercih ederdim. Çünkü burada sosyalist fikre hizmet ederken, iktidar sarhoşluğuyla her şeyi unuttukları gerçekliği var.

Bana gelince, sizin üstünüzde, mahkemenin üstünde bir insanlığın özgürlük ve eşitliğinin doğuşunu görmek beni rahatlatıyor. (Sansasyon)

Bugün tam bir sefalet içindeyiz ve bir cumhuriyetimiz var. Ama burası bir cumhuriyet değil.

İstediğimiz cumhuriyet herkesin işinin olduğu, herkesin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir cumhuriyettir. İstediğimiz cumhuriyet geleceğin cumhuriyetidir.

Bize bir özgürlükten bahsediliyor: Buradaki mahkemenin bizi beş yıl hapis cezasına çarptıracağı bir özgürlüğe sahibiz. Bu aynı zamanda toplanma özgürlüğü için de geçerlidir. İngiltere'de böyle bir toplantı sorunsuz bir şekilde gerçekleşirdi. Fransa'da ise, yasalar adına, yani kalabalığı rencide etmeden geri çekilmesi talebinde bile bulunulmamıştır.

İnsanlar açlıktan ölüyor, açlıktan öldüklerini söylemeye bile hakları yok. Ben de siyah bayrağı aldım ve insanların işi ve ekmeği olmadığını söyledim. Bu benim suçum. Beni arzu ettiğiniz gibi cezalandırın.

Bir devrim yapmak istediğimizi söylüyorlar. Ama devrimleri yapan koşullardır: Sedan'ın felaketi İmparatorluğu devirdi, rejimimizin tüm suçları da devrimlere yol açıyor. Bu kesin. Ve belki de siz kendiniz, kendi açınızdan, çıkarlarınız söz konusu olduğunda öfkelilerin yanında yer alacaksınız.

Bunu bir düşünün. Bu kadar çok anarşist varsa, bunun nedeni, rejimin uzun yıllardır bize sunduğu acı komediden iğrenmeleridir.

Çabalarım, hırslarım insanlık içindir. Herkesin yeterince sanatçı, yeterince şair olmasını istiyorum. Bana gelince, yanılsamalar içerisinde değilim artık. Yeri gelmişken, savcı kibrimden bahsederken, bir şef olma isteğimden çok gurur duydum. Çünkü savcı bunu yaparken askerlerinin önünde kendini küçük düşürmesi gerekmekteydi ve dahası her liderin bir despot hâline gelmesi gerekmekte.

Suçlandığım yağmalama olayını tartışmak dahi istemiyorum, bu çok saçma. Ama beni cezalandırmak istiyorsanız, bunu basın suçlarım için, düşünce suçlarım için yapın. Beni bununla suçlayın!

Toparlamak gerekirse: İnsanların işi ve ekmeği yok. Bu durum, savaşı bir perspektif olarak dayatmakta. Ancak biz, biz, halkların birleşmesi yoluyla insanlık için barış istiyoruz.

İşlediğimiz suçlar bunlardır.

Herkes kendi yolunu aramakta. Biz de kendi arayışımızdayız. Ve insanlığın özgürlük ve eşitlik anına ulaştığında mutlu olacağını düşünüyoruz."

Louise Michel ve Pouger, karar açıklandığında çok sakindirler ve hiçbir duygu ifadesi göstermezler. Temyizi değerlendirmek için üç günü olduğunu söyleyen Mahkeme Başkanı'na şöyle cevap verir Louise Michel: *"Hayır, İmparatorluk'tan kazandığınız şey, benim kararlara itiraz etmemden çok daha fazlası."* Kısa bir sessizliğin ardından, oybirliğiyle gerçekleşmişçesine öfkeli bir protesto patlar: *"Çok yaşa Louise Michel! Yargıçlar aşağı! Alçaklık bu! Kepazelik! Yaşasın devrim!"*

Kaynak: Eva Geber, Louise Michel – Texte und Reden, s. 27-31, bahoe books-politiks, 2019. Eva Geber'in bu yazıyı aktardığı kaynak: Ccour d'assises de la Seine, Dèfense de Louise Michel, Imprimerie du Progrès 1883, s. 1
Yazarın notu: Èmile Gautier, Pjotr Kropotkin ve Joseph Bernard, 1883 Lyon Anarşistleri davasında hüküm giyerler.

Denizlerin Olmadığı Yer

■ **GÜLBİN SODAN**

VAHAP

— Saat onda bankanın önündesin! Pusuya yatacaksın, pusuya! Yaşlı birini gördün mü, bilesin emeklidir. En sarsak görüneni kestireceksin gözüne! Tüyden yumuşak, çekirgeden sıçraksın! Elin, kaydıraktan inen ruh gibi iniyor cebe! Çekiveriyorsun cüzdanı! Tereyağından kıl çekercesine! İkinci soluğunu almadan, toz oluyorsun ortadan! Ama kaçıyor gibi değil, dikkati çekmeden! Ulan göze çarpacak neyin var ki zaten? Kiraz çekirdeği senden alımlıdır be!

Şimdi önden yürüyorum. Cüzdan arka cebimde. Elini yakalatma bana, kırarım kolunu!

Devam edelim… Arkanda sesler duymadan koşma! Avını fark edip de bağırmaya başladı mı, çok sıkı kaçacaksın! Şaşırtmalı koşacaksın tamam mı? Kalabalığa karışıp, bir delik bulup gireceksin! Çöp bidonu, çukur, lağım, mezarlık. Orası senin bileceğin iş. Yakayı kaptırırsan da ötmek yok! Tek başına çalışıyorsun! Sakın boş elle dönme! Boynunu ip gibi dürer, kedi yavrusu gibi boğarım seni! Kimsenin ruhu duymaz piç kurusu!

Maskeni de takmayı unutma! Her mikrop bulaşır senden!

YUSUF

Bir yaşlıyı soyacağımı bilseydi, neler demezdi annem! Büyük babamı da, büyük annemi de çok severdim! Bombardımanda tüm ailemi kaybettim! Yıkıntıların altından bir tek bendim sağ çıkan! Delireceğimi sandım! Komşularla kaçtık Türkiye 'ye. Sonra hepsi dağıldı. Vahap'a rastladığımda, önceleri korumak ister gibiydi. Sonra dayak, baskı, küfür, işkence! Polise gitsem, çıkar ve öldürür beni! Kaç kez girmiş çıkmış! Haraç veriyormuş! Adam öldürse bile salarlarmış onu.

Okuyordum. Ailem çok iyi bakıyordu bana. Seviliyordum! Şimdiki Yusuf' u görseler, nefret ederler! Halep'i çok özlüyorum!

Bankanın önünde kuyruk uzun. Çok emekli var. Epey yaşlı bir adamı izliyorum. Yalnız gelmiş. Sürekli bir şeyler aranıp durdu ceplerinde. Sonunda kimliğini bulabildi!

Çıktığında eli sağ cebindeydi. Maskesini düzeltirken çıkardığında, çektim cüzdanını, indirdim donumun çift dikişli paçasına. On adım atmamıştım ki, bağırışlar başladı;

–Soyuldum! Üç aylığımı yürüttüler! Cüzdanım yok!

–Adam yere yığıldı! Ambulans çağıralım!

Utanıyorum anneciğim! Senden çok utanıyorum! Ben bu değilim!

Döndüm ve hızla bıraktım cüzdanı başucuna! Çılgıncasına kaçtım oradan! Yine arkamda sesler;

– Çocuk çalmış, çocuk! Yakalayın! Hırsız var!

Karşıdan bir kalabalık da bana doğru koşuyor! Yine bağırışlar;

– Öğrencileri vuruyorlar! Dikkat edin arkadaşlar! Koruyun kendinizi!

Bir abiyle çarpıştık!

DENİZ

Kucağımda buldum çocuğu! Az daha devriliyorduk! Bıraksam ezilecek! Bir taksiye atlayabildik! Onunla yurda dönemem! Hüseyin'in aile evine konuğuz bu gece!

On iki yaşında, Suriyeli bir sığınmacı Yusuf. Hüviyeti bile yok. Hırsızlığa zorlanmış işkenceyle! Söndürülmüş sigara izleriyle dolu bedeni!

Anlattım ona; her çocuğun eğitim hakkının olacağı, hiçbir çocuğun sömürülmeyeceği, çalışanların emeğinin karşılığını hakkıyla alacağı bir düzen istediğimizi. Çocuk işçiliğine de, her türlü ayrımcılığa da karşı olduğumuzu. Bu nedenle başımızın dertten kurtulmadığını.

Yusuf, doğru yolu seçmiş sonunda. Çaresiz kalmasaydı hiç yapmazdı.

Ali Usta'yla konuşacağım yarın. Merhametli adamdır. Nüfusuna geçirirse, aramızda para toplar, okul masraflarını karşılarız. Hem can yoldaşı olur ona.

YUSUF

Fırladım evden! Ağlayarak koşuyor, koşuyorum! Bombardımandan sonraki acıyı yaşıyorum! Öldürmüşler! Deniz Abi'yi de, Hüseyin Abi'yi de öldürmüşler! Neden?! İyi oldukları için mi?! Kötülüklerle savaştıkları için mi?! Bana yardım ettikleri için mi?! Neden?!

Bir kamyon! Hareket etmek üzere! Arkasından atlıyor, tentenin altından kayıyorum kasaya! Gidiyorum! Denizlerin olmadığı yerden uzaklara!

Ben de onlar gibi yapacak, kötülüklerle savaşacağım. Hiç korkmuyorum! ■

Sil Baştan

■ **OSMAN AKYOL**

Geçenlerde Facebook'un çalılıklarında öyle başıboş dolaşırken bir capse rastladım. AKP iktidarı dönemi milli eğitim bakanlarını alt alta sıralamışlar: Tuhaf bir şekilde hepsi de aynı şeyi söylüyor:

"Sistemi sil baştan değiştiriyoruz…"

Bakanların resimleri de özenle seçilmiş: Erkan Mumcu yaramaz bir çocuk edasıyla çekirdek çitlerken, "Sistemi sil baştan değiştiriyoruz" diyor yanındaki kankalarına. Hüseyin Çelik, "Öncelikle sistem problemli, tamamen değiştiriyoruz" derken bir taraftan da kendi çaldığı kavalı dinliyor gözleri yarı kapalı mest olmuş bir vaziyette. Nimet Çubukçu seksi bir yüz ifadesiyle lolipop ya da macun, ne olduğu tam anlaşılmıyor, yalarken, "Sistem eski, değiştiriyoruz" demiş hangi siteme atlayacaksa. Bu arada itiraf edeyim resmine bittim Nimet Abla'nın. Olgun kadınların böyle şeker kız Candy triplerine bayılırım. Ömer Dinçer, yüzünde bezgin bir ifade, "Böyle sistem olmaz, sistemi değiştiriyoruz" demiş karşısındaki basın ordusuna. Nabi Avcı gözlüklerini alnına kaydırmış koltuğunda mışıl mışıl uyurken, "Sistem çok sıkıntılı, değiştiriyoruz" diye sayıklıyor rüyasında. İsmet Yılmaz bir eliyle farkında olmadan "top" işareti yapmış, "Böyle sistem mi olur, sistemi değiştiriyoruz" demiş ağzına kadar giren kalın bir mikrofona.

Capsi hazırlayanların amacı AKP iktidarının eğitim politikalarını eleştirmek, bu belli. Zaten altta yazan yorumlardan da açıkça anlaşılıyor bu niyetleri.

"… eğitimde 50 yıl geriye gittik…"

"… sistem 16 yılda 15 kez değişti…"

Bu arada anlıyoruz ki bu capsi 2018'de hazırlamışlar. Çünkü en son Ziya Selçuk konuşmuş capsin en üstünde, yüzünde gülmeyle karışık şaşkın bir ifadeyle, "Sistemi sil baştan değiştiriyoruz…" demiş.

Yazılanlar doğru mu bilmiyorum. Büyük bir ihtimalle doğrudur. Ben karakter olarak, belki de öğretmen olmanın getirdiği bir özellik, Davutpaşa Anadolu Lisesi'nde matematik öğretmeniyim, biraz kuşkucuyumdur. Söylenenleri mutlaka çek ederim. Recep İvedik ustanın tabiriyle double check yaparım hatta. Ama şimdi oturup geriye dönük gazeteleri de tarayamam.

Söylenenler doğruysa da alttaki yorumlar biraz abartılı gibi geldi bana. Bir defa adamlar elli yıl geriye gitmemişler ki en kötü ihtimalle yerlerinde saymışlar. Ama yine de üzüldüm doğrusu. Keşke ileri gitselerdi. "Bir günü diğerine eşit olan ziyandadır" demiş Hazreti Muhammed. Mesela ortaokul talebelerine cinsel eğitim verselerdi. Din kültürü yerine demokrasi dersi zorunlu olsaydı örneğin. Çevre, LGBTİ hakları, temel özgürlükler… gibi konularda bizi şoka soksalardı mesela...

Tamam, zirvede durum buydu da, acaba sahada durum neydi, bir öğretmen olarak merak ettim?

Hemen kolları sıvadım. İflah olmaz bir arşivciyim, çuvalları indirip zor günler için sakladığım arşivimi açtım.

Her yıl sene başı öğretmenler kurulu toplantılarını kendi kafama göre not alırım sırf keyif için. Bir tür alternatif toplantı tutanakları diyelim biz buna. Neden sene sonu değil de sene başı? Çünkü uzun sene başı toplantılarında geçen yıl ne olmuş, o yıl ne planlanıyor en az iki yılın röntgenini çekebiliyorsunuz.

Madem onlar yerinde saymış ben de geriye doğru gitmeye karar verdim. Zaman dediğin ne ki zaten? İzafi bir şey...

Tarih: 24 Ağustos 2020 Saat 11.00, Yer: Konferans Salonu

Saat 10.45 civarı yaklaşık elli civarı öğretmen Konferans Salonu'nun küf ve rutubet kokusunu derin derin ciğerlerimize çekerekten salondaki kırmızı koltuklara dizildik. Yerden bir metre yüksek platformda önceden yerlerini almış olan müdür yardımcıları hummalı bir hazırlık içindeler bu arada. Dosyaların biri gidiyor öbürü geliyor. İki memur paso dosya taşıyorlar Konferans Salonu'na. Çiçeği burnunda müdür beyimiz henüz ortalarda gözükmüyor. İki erkek hizmetli büyükçe bir masayı dışarı çıkardılar. Onlar çıkarken bayan hizmetliler, mavi önlüklerini giymiş olarak salona girdiler, beyaz eldivenli elleriyle dışarıdan getirdikleri su, meyve suyu, pasta kek gibi şeyleri boşta duran kürsünün üstüne istiflediler, gittiler.

Müdür başyardımcısı mikrofona eğildi:

"Arkadaşlar müdür bey yoldaymış beş dakika içinde okulda olacakmış…"

Beş dakika dolmadan müdür bey, koltuğunun altında mavi kalın bir klasörle salona giriş yaptı ve yılın o ilk uzun toplantısı başladı.

Yedi öğretmen gelmiş, tanımıyorum gelenleri doğal olarak. İki öğretmen gitmiş, birinin ismini not alabilmişim sadece: Tarihçi İsmail abi.

Çok kasıntı bir adamdı İsmail abi. Okulda küçük dağları ben yarattım edasıyla dolanırdı; sağcı olmadığım için beni hiç sevmezdi. Kahramanları bizim okulun öğretmenleri olan bir öykümde bulunduğu yaş grubuna "moruk" dedim diye bana hep "moruk" diye hitap ederdi. Allah için öğrencilerle arası iyiydi. Ama bunu ne karşılığında sağlıyordu, tartışılır. Uzaktan gözlediğim kadarıyla yüksek notla sağlıyordu sanırım. Birkaç kez kapı arkalarında çocuklarla not pazarlığına denk geldim çünkü oradan biliyorum. Çocuklara belli ölçme değerlendirme kriterlerini baz alarak not vermezdi moruk, daha çok ahbap çavuş ilişkisi ölçütlerini kullanırdı.

Hatta kapsamı açayım: Çocuklarla arası iyi olup da adil olanına rastlamadım öğretmen milletinin. Zaten rastlasaydım başka bir coğrafyanın temsilcisi olurdum muhtemelen. Örneğin ben çocuklara insani anlamda çok iyi davranırım. Bırakın "çocuklar" demeyi "arkadaşlar" bile demem; "reis" derim, "başkan" derim, "kanka" derim, yerine ve duruma göre "hacı" derim. Sonra sınıfta oturup kalkma, yeme içme, kılık kıyafet noktasında hiç zorluk çıkarmam tam demokrasi uygularım. Ancak tek bir şartım vardır: Çalışmak… Sık sık tahtaya, Çehov babanın o ünlü lafını yazarım:

"Bizi çalışmak kurtarır…"

Hatta ilginç bir şey: Beni tanımayan öğrencilerle –ki dokuz ya da onuncu sınıftandır– ilk dönem aramız can ciğer kuzu sarması iken ikinci dönem yüz seksen derece bir dönüşle düşman hukuku başlar aramızda. Bazen yolda mezun öğrencilerle karşılaşırım hiç selam vermezler, kendimi bok gibi hissederim. Bu coğrafyada adil olmanın, üretimden yana olmanın bedeli öyle böyle değil

Çehvên Te

■ MED REŞİYAN

Dema çehvên te dikevin bîra min
Şev, ji nû ve dikeve xema hêvîyê,
Bi ser banê heşînên asoyên berbangê ve
Berf dihelin demsal dibe havîn
Awrên xembar berhewa dibin.

Çîçekên li qontarên çîya bo evînê difeqin
Ez di bêdengîya heftrengan de dirêsim evînê
Û di germahîya dostînî de dijîm biharê,

Sitranek dibêjim
Dengê te dibe rûbarek jibo tenahîya di nava min de,
Di berbanga payîzê,rojhilata hetavê de
Xeyaleke ku dilê min miz dide,
Wek ûmmanan kûr,mîna derya bêpayan
Tu ew xewa kelecan a di nefesamin a şil de,
Tava rojê ya di nav destê min,rûyê xembar a dilê min,
Wa bizane ku demjimêr rawestîyane,
Wa bizane ku ez bîyaniyeke bengîyê kena te me
Yan rêwengek di hisreta ronahîyê de
Û her tim tu heyî di hemu helbestên min de,

Kengê tarîtî dabigre
Di hizna baranê de
Di şevên birîndar û di hewarek bêdeng de,
Dîsa tu têyî bîra min hezkirî
Bigrim bi rohê te û di dilê te de helbifrim ber bi azadîyê ve.

Her wekî ku Êlûn vedikşin,boran radiwestin
Ger tu rojekî werî bajarê min,
Di dema berbanga sibê de,
Vaye ew roj wê hişyar bibin ev çîya û ev ax bi biharên keskeşîn
Û pêre wê,hezek helbifre ber bi asîmana ve ji nava min
Di bêhna welat de,li ber ronahîya findikê
Di himbêza şevên exsîrên te de
Wê bîranînînê min morkirî bimînin di çehvên te de

Gözlerin

Gözlerin düşünce aklıma
Yeniden umuda tutunur gece,
Mavi damlar şafağın ufkuna,
Karlar erir, yaz olur mevsim,
Savrulur hüzünlü bulutlar,

Sevdaya büyür dağ yamaçlarında çiçekler
Yakamoz sessizliğinde dokurum aşkı,
Bir dost sıcaklığında yaşarım baharı,

Bir şarkı söylerim
Sesin bir çağlayan olur içimdeki yalnızlığa
Güz sabahında, güneşin doğuşunda
Gönlümü okşayan bir hayal
Okyanuslar kadar derin, derya gibi sonsuz
Sen ıslak nefesimdeki soluksuz rüya,
Avuçlarımdaki gün ışığı, yüreğimin efkârlı yüzü,
Tut ki saatler durmuş,
Tut ki gülüşüne vurgun bir yabancıyım,
Aydınlığa hasret bir yolcu
Ve bütün şiirlerimde sen varsın

Ne zaman karanlık çökse
Yağmurun hüznünde
Vurulmuş, akşamlarda, ıssız bir çığlıkta
Yine sen gelirsin aklıma sevgili
Ruhuna dokunup yüreğinde özgürlüğe uçmak

Hani eylüller çekilince, fırtınalar dinince
Bir gün gelirsen şehrime
Tan yeri ağardığında
İşte o gün yemyeşil baharlara uyanır bu toprak, bu dağ
Ve içimde bir mutluluk havalanır gökyüzüne
Memleket kokusunda, mum alevi ışığında,
Sana tutsak gecelerin koynunda,
Gözlerinde mühürlü kalır anılarım.

Werger: Latif Epözdemir

kanka çok ağır.

Beş öğrenci devamsızlıktan kalmış. Pandemi döneminde nasıl başardılarsa, bravo. Yeni dönemde dersler yarım saat olacakmış. Hatırlatırım: Eskiden kırk dakika idi. Performans kriterlerini zümre toplantısında belirleyin demiş, müdür. Son zamanlarda bir de bu "performans" siki çıktı başımıza. Zümre toplantılarında üniversite sınavında başarıyı artırma yollarını gündeminize alın, demiş müdür bey. Gelsin kurslar, dershaneler, özel dersler…

Çocukların önüne hedef koyup onları böylelikle derse motive edelim, demiş biri ama kim not almamışım. Acaba kim bu hain, bak şimdi çok merak ettim. Tam bir acizlik örneği, bildiğin şantaj esasında ama neyse, şimdi felsefeye girmeyelim, çıkamayız maazallah. Pandemiden dolayı sorumlu geçme olmasaydı lise birde en az altmış kişi kalırdı, demiş biri. Bunu diyenin de adını yazmamışım ne hikmetse. Kurslar sadece on ikilere açılabiliyor, demiş idarecilerden biri. Bunun öncesinde mutlaka şöyle bir soru gelmiş olmalı:

"Dokuzların kurs başvuruları ne zaman hocam, sıcak sıcak…"

Önümüzdeki hafta yıllık planları tamamlayalım, demiş müdür yine araya girip. Hayret! Biri demiş ki: "Öğrenci niye derste uyur? Dersler ona hitap etmediği için." Acaba bu hain kim? Bir toplantıda iki hain…

"Bizim okul olarak en büyük eksikliğimiz proje üretememek" demiş müdür. Haklı ama kıyafet, kıl tüy gibi konularla uğraşmaktan sanata, edebiyata, bilime, felsefeye zaman kalıyor mu acaba sayın müdürüm?

Zümre toplantıları, öğretmen seminerleri, tamamlayıcı eğitim, zümre başkanlığı, BEP planları, okul güçlendirme ihalesi, mevzuat, tebliğler dergisi, giriş-çıkış saatleri, okul bütçesi konuşulan diğer konular arasında.

Disiplinsizliğin nedeni genellikle boşluklardan kaynaklanıyor demiş bilge bir öğretmen. Diyeceğim de bunu diyen muhtemelen disiplin işlerinden sorumlu müdür yardımcısı olsa gerek, artık kimse geçmiş gün. Disiplin demişken Abdürrahim hocayla ikimizi disiplin kuruluna seçmişler adiler… Disiplin kurulu üyeliği her yıl sene başı toplantısında şölen havasında gizli oyla iki enayiye kitlenir,

bu yıl kısmet bizeymiş. Bu arada itiraz şansınız da yok bildiğim kadarıyla ama… Yoksa var mıydı lan?

Temiz okul projesi var, demiş müdür bey son olarak. Belgeyi TSE veriyormuş. Okulun maske, mesafe, hijyen durumlarına bakıyorlarmış. Tipik öğrenci psikolojisi: Bunlar önemliyse belgeyi niye bekliyorsunuz?

Tarih: 2 Eylül 2019 Saat: 9.30, Yer: Konferans Salonu

Henüz pandemi keşfedilmemiş. Herşey olağan seyrinde akıyor. İdareciler, ortalarında müdür, platforma dizilmiş masalara yan yana dizilmişler toplantı için son hazırlıkları yapıyorlar.

"Dokuzlar her sınıf kırk beşerden on şube" demiş müdür bey. Okulda da, lise bir dâhil, toplam yirmi yedi şube varmış.

"Yarınki seminer Recep Tayyip Erdoğan, Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 11.30-13.30 arası" demiş muhtemelen müdür.

Henüz dersler başlamadığından öğretmenler seminerdeler bu arada, bilmeyenler için, bunun bilgisini de vermiş olalım. "Hasan Ali Yücel Öykü Yarışması devam ediyor" demiş komünist bir müdür yardımcısı. "Komünistler Moskova'ya!" Öğretmen odaları artık standart olacakmış. Tövbe tövbe nerde kaldı özel teşebbüs, hani kapitalizm! Gidişat kötü aga… Bu yıl yirmi beş tane kulüp açılacakmış ve her kulübe bir pano verilecekmiş ne alakaysa. "Nöbet tutarken birbirinizi dinlendirebilirsiniz" demiş müdür. Kesin kafasına bir yerden taş düştü ya da erken bunadı garibim. Eee her şeye zıplarsa olacağı buydu!

"Alt yapı kurulmadan hiçbir çalışmayı başlatmayacağız" demiş çiçeği burnundaki sayın bakanımız Ziya Selçuk. Toplantı arası bakan dinliyoruz EBA'dan veya YouTube'dan, şimdi bir de bu çıktı başımıza. Nerde o eski toplantılar…

Bu sene öğrenci çağırma kâğıdı uygulaması başlatıyormuşuz, kimse öyle kafasına göre öğrenci çağıramayacakmış sınıflardan. "Hiçbir zaman öğrenciyi serbest bırakmayın" demiş ceberut müdürümüz ki kendisi odasında rahat koltuğunda rahat rahat kestirebilsin.

Dokuzlardan dokuz öğrenci kalmış. Tesadüfe bak. Dokuza dokuz. "On ikilere af geldiğinden hepsi geçti" demiş idarecilerden biri ama kim not almamışım. Son sınıflardan mezun olan yüz seksen iki öğrenciden seksen ikisi üniversite kazanmış. Bu da mı tesadüf erenler? Aman Tanrım, yoksa bu bir işaret mi? Maşallah. Allahu Ekber! Oha çüş! Çoğu özel üniversite kazanmış ama güzel bölümler de yok değilmiş: inşaat, elektrik-elektronik, pdr…

Okul meclisi, TKY uygulaması kaldırılmış yürürlükten. Zaten kâğıt üstünde yürüyordu gariplerim. Likralı pantolon yasakmış, kanvas pantolonlar serbestmiş. Kızlar içindir muhtemelen. Tanrı'ya şükür, neyse ki kadın düşmanlığı tam gaz devam ediyor… 17-21 Eylül arası 15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma Etkinlikleri haftasıymış. Eee arada dört gün var, nasıl hafta oluyor şimdi bu? "Hafta" değil "gün" müydü yoksa? Neyse siktir edin. "Kütüphaneyi alt kata taşıdık" demiş müdür hazretleri. İyi de olmuş, önceden B Blok son kattaydı öğrenciler çıkana kadar zil çalıyordu. Bilmem belki de iyi fikirdi, okuyup da n'apacaklar? Destekleme ve yetiştirme kursları ekim ayının ilk haftası başlıyormuş. Oleyy! "Fotokopi için çocuklardan para toplayın" demiş muhtemelen bir müdür yardımcısı. Konuşan kişinin titrini yazmamışım yine hep yaptığım gibi. Eee amatörlük bir yere kadar hacı…

"Bir dönemde en az bir defa dersinize gireceğim…" demiş sayın müdürüm. Ama önce kendi derslerine girse daha iyi olur bence.

Tuhaf bir âdet: Liselerde daha çok müdürlerin girdiği bir saatlik "sosyal etkinlik" adında notsuz saçma sapan bir ders vardır ve sıkılıkla boş geçtiği için hangi okula giderseniz gidin öğrenciler arasındaki adı "boş ders"tir.

Müdür yardımcısı Ahmet Bey aramızdan ayrılmış. Dokuz yıldır bizlerleymiş. Severim Ahmet beyi, iyi çocuktur lakin geçen seneki seminerde Murat beye sorduğum 'Çocuk tacizlerinin artmasında, Hazreti Muhammed'in Hazreti Ayşe'yle altı yaşında evlenip dokuz yaşında ilişkiye girmesinin, ümmetine örnek olması hasebiyle, bir payı yok mu?' sorum dolayısıyla müdür beye engizisyon mahkemesi kurması için baskı yapanlardan biri de oydu. Tarih unutmaz.

Tarih: 3 Eylül 2018, Saat 13.00, Yer: Konferans Salonu

Bu sene dokuzlar, oryantasyon amacıyla, bir hafta önce 10 Eylül'de okula başlayacakmış. Beş günden fazla devamsızlığı olanlara takdir-teşekkür verilmeyecekmiş. Stratejik planlamanın, neyse artık, her yıl yeni bir sik çıkıyor, her yıl güncellenmesi gerekiyormuş. Geçen yıl topu topu iki öğrenci sınıfta kalmış. Maşallah. Doksan not ortalamasıyla öğrenci alıyormuşuz. Lise birler, her biri kırkardan, altı sınıfmış…

Ben şimdi cevap ve düzeltme metni okuyan spikerler gibi kaptırdım gidiyorum ya bazı okurlar şöyle diyebilirler:

"Yok, 90 not ortalamayla öğrenci alıyormuşuz, yok lise birler 240 kişiymiş… Yok, bilmem ne… Böyle öykü mü olur lan puşt, bizi mi yiyon!" diye öfkelenebilirler haklı olarak.

Bak sevgili okurum,

Burada; yasak kitaplar, çileğin tadı, ıhlamur ağacının kokusu, rüzgârda sallanan yaprakların hışırtısı ipeksi bir dokunuş bula-

mazsın. Çünkü burası bir okul, burası buzullar, evrenin bu katmanında hayat yok canım. Hele de betimleme, söz sanatları, edebiyat, sanat, estetik hiç ama hiç yok güzelim. Konsepte uygun gidiyoz yani… Okey?

Tekrar sevişmek dileğiyle…

Neyse nerde kalmıştık? "Ağzına vermiştin abi…" "Bitmiş lan hikâye, gerisi malum tabi…"

Neyse okul birincimiz gıda mühendisliğini kazanmış. Maşallah. İlk derse beş dakika geç kalanları derse alıp yoklama fişinde numarasının karşısına 'G' yazacakmışız. Sınıflarda "gay" esprileri patlar şimdi. Atatürkçülüğü yıllık planlara ve zümrelere tekrar alıyormuşuz. Ziya Selçuk farkı… Canım ya! Artık 23 Nisan, 19 Mayıs gibi törenler kitlesel ölçekte kutlanmayacak olup okullarda kutlanacakmış. Olmadı şimdi bu Ziya, otur sıfır! Yazın okulu boyatmışız, büyük sınıflardan birini bölüp mutfak yapmışız. Ayrıca sebile de arıtıcı bağlamışız ki damacana ile uğraşmayalım deyu. Boş geçen derslere nöbetçi öğretmen girip etüt yapacakmış. Sıçtık!.. Nöbetçi öğretmen kartımızı ihmal etmeyip takacakmışız. Ne bu ya kışla mı burası? Her öğretmen için haftada bir saat veli-öğretmen görüşme saati ayarlanacakmış bu yıl. Sıçtık ki ne sıçtık, ne kadar Abaza veli varsa dolar şimdi okula… Pardon da bana girip çıkan ne anlamadım şimdi… Kaza yapan öğrenci olursa artık kaza tespit tutanağı tutacakmışız, bir de ilçeye bildirecekmişiz. İş Sağlığı ve Güvenliği mevzuları... Cihangir hocam hep senin başının altından çıkıyor bunlar ya neyse… Fatih İlçe (Milli Eğitim Müdürlüğü) ek ders ücretlerini geç yatırıyormuş, yoksa işletiyorlar mı ibneler gecelik faizde? Promosyonlar hesaplarımıza yatmış. İyi yapmış. Okul tam gün ve 8.30-15.30 arasıymış. Yarın da öğretmenler olarak Murat hocanın rehberliğinde "buz kırma" etkinliği yapacakmışız, malum ya seminer dönemi. Sınıflarda ders kitabı olarak sadece bakanlığın gönderdiği kitaplar kullanılacakmış, öyle Sonuç Yayınları bilmem ne kaynak kitaplar zinhar yasakmış. Kim sikine takar, uydururlar yine bir kılıfına...

Tarih: 5 Eylül 2017 Saat 10.00, Yer: Konferans Salonu

Okula yeni müdür geliyormuş: Borsa İstanbul (Anadolu Lisesi'nin)'un müdür yardımcısı İbrahim Kocasarı. Ceyda Hanım, Şerafettin Bey, Özay Bey ayrılıyormuş. Her yıl beş şube alıyormuşuz. 170 öğrenci ediyormuş toplamda. Okulda toplam 699 öğrencimiz varmış. On birlerde üç fen, iki eşit ağırlık, bir de dil sınıfı açılmış. Maşallah. Seminerler yine onla yarım arasıymış. Sinema Kulübü'ne girmişim, ayrıca Disiplin Kurulu asil üyeliğine seçilmişim yine. Tık tık… Vay arkadaş buradan yürürüm ben artık. Ver elini Ankara… O da olmadı Yeşilçam… "Lise birler için bir rozet töreni yapalım, aidiyet duygusunu pekiştirir" demiş İsma-

Bir Uzun Irmak

■ **RAHİME HENDEN**

(Zeliha Henden'e Sevgilerle)

I

Dağlar içre çılgın rüzgârlar
eser ötelerden ötelerden.
Çocukluğum mahzun, kapı aralıklarında;
dağ güllerinin kokusu
yayılırken rüzgârla.

II

Gönül gözüydü uzaklara bakan;
terk eden ateş sözlü sohbetleri…
Üşüyor şimdi dağ kekikleri
bahara daha var…

III

Gözlerim çakmak çakmak
güneşli sabahlara uyanmak,
duyumsamak sevda selini
bir uzun ırmak.
Sevmek seni
sanki sonsuza uzanmak.
Özlemek kuş seslerini
sevmek seni
bir uzun ırmak.

15.02.2021, Çobançeşme

il abi dilek ve temenni kabilinden. Vefa Lisesi'nden yeni âdet getiriyor aklı sıra bizim köye… İsmail abinin henüz bozulmadığı yıllar…

Tarih: 19 Eylül 2016, Saat 15.30, Yer: Konferans Salonu

Antalya Side'de bir çalıştaya katılmış efsane müdürümüz Semih Tabbikha ve ayağının tozuyla katılıyormuş toplantıya. Önlüksüz ve yaka kartsız sınıfa girilemeyecekmiş bundan böyle. Lann darbe olmuş ya! Dikkaaayt!

"… Sol sol sol sağ sol kıt'a dur!.."

"… Kimsin sen? Esas sen kimsin lan?.."

"… Sorma olum ya her sabah banyo yap, makyaj yap, fön çektir öldüm valla…"

"… Bak şu çocuk sana bakıyor, git yazıl da biraz eğlenelim…"

"… Sana kim hayır diyebilir olum…"

"… Duygularını sözlü olarak ifade edemiyor, yazılara sayfalara döküyor kız…"

"… Bugün bir sinema bileti kaç para, senin haberin var mı?.."

"… Sakin ol Leyla, senin gibi aşkla beslenen bir kıza yakışmıyor bu tepkiler, bırak biri gider biri gelir…"

"… Bu gün birlik ve beraberliğe her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğumuz bir dönemden geçiyoruz…"

"… Kanka şekerim düştü, bir Antep fıstıklı Nutymax ısmarlasana bana…"

"… Hadi çalış güzel kızım…"

"… Erotizme niye bu kadar karşısın, cinsellik kötü bir şey değil ki Leyla…"

"… Ne var kızım ya genç bir kızsın, sevgilin olmasından daha doğal ne var…"

"… Çocuklar aşk meşk üzerine benim engin bilgi ve birikimlerimden yararlanmak istemeniz beni fevkalade teessür etti…"

"… Aaa canımsın ya!.."

"… Servet insanın hayattaki ince detayları görmesini engelliyor çocuklar, daha böyle sentetik bir hayata hapsediyor insanı…"

"… Lafa nasıl gireceğim ya, durup dururken söylenir mi? Dön dolaş lafı oraya getir…"

"… Sigarayı bir pakete indirdim, ondan hayvan gibi yemeklere saldırıyorum…"

"… İlerde bir karavan alıp bütün dünyayı dolaşacağım…"

"… İçimde bir şeyler koptu, ben artık eski ben değilim…"

"… Bu sizde nasıl duygular uyandırıyor?.."

"… Ferhat'ın bu davranışı karşısında arkadaşı olarak ne hissettin Mecnun?.."

"… Hocam çok af edesiniz ama bir şey soracağım: Sizce ben deli miyim? Yok canım estağfurullah, sadece travma sonrası yaşadığınız bir depresyon var, onu birlikte çabuk atlatmanıza çalışacağız, tamam mı Mecnunum?.."

"… Dört tane kahve içmeden ayılamıyorum abi sabahları…"

"… Yok, yok ben bozulmam öyle şeylere zaten herkes öyle diyor…"

"… Ne kadar gürültücü tiplersiniz ya ben n'apacağım sizle bir dönem…"

"… Genelleme en yanlış iletişim biçimi…"

"… Şirinciğim ben senin öyle bir şeye yapacağına hiç ihtimal vermedim zaten…"

"… Öykülerimi yazarken nereden mi besleniyorum, çok kişi soruyor bunu? Sokaktan…"

"… Şirin, Mecnun'la aranızda bir şey mi var? Leyla, ben bunu dağa taşa anlatsam anlar ama senin kıt beynin nedense anlamak istemiyor, kızım arkadaşız diyorum arkadaş, senle ben gibi…"

"… Her şey senin küçük dünyandaki gibi olmuyor gerçek hayatta Mecnun…"

"… Leylacığım neden bana bu kadar soğuksun, ne bu son günlerdeki mesafeli hâlin?.."

"… Aşk dediğin biraz acı içermeli…"

"… Üç beş gün gönül eğlendirip sonra da buruşuk mendil gibi attı kızı…"

"… Kanka uzun uzun düşündüm. Leyla çok güzel, zengin kültürlü bir kız… O başka dünyaların insanı… Ona belki vermeyi niyetlendiğim hayatta mutlu olmaz, başka şeyler ister. Hem belki ben de

"Aşk Bir Serhildandır"

■ **ÖMER (RAMAN) ÖZDURAK**

ey hawarıma yankı olan düşümün kadını
hançereme kırağı vuran nidam
aşk bir serhildandır yasaklı lügatimde
kaçaktır kendi diyarının saklısında
türküsünü söyler binlerce yıldır yitik toprağında
hem dağı
hem taşı
hem suyu
dengbêjidir her biri kendi yankısına

sana kelamı ezgisi bu aşkın
bana sırla örülü düşü kaldı

mutlu olamam…"

"… Kız bir aşk hüsranını daha kaldıramaz…"

"… Öykü yazarlığı bende hobiden öte gidemedi çocuklar, kendi okur kitlemi de yaratamadım üstelik…"

"… Ferhat lütfen zorlama hiç alışık değilim böyle şeylere…"

"… Bana ev kızıyım geyikleri yapma Leyla…"

"… Sorumsuz, müsrif, saygısız evlatlar yetiştirmişiz maalesef…"

"… Zamanla burnu sürter, hayatın ne demek olduğunu öğrenir…"

"… Kızım ilişkiler böyle böyle yürür, erkeğini elinde tutmasını bileceksin, kontrolü eline alacaksın…"

"… Efendim Allah'ın emri peygamberin kavliyle kızınız Şirin'i oğlumuz Mecnun'a istiyoruz. Valla bizim için önemli olan kızımızın mutluluğu, ona danışmak lazım… Ne dersin Şirin?.."

"… Artık ne yaşandıysa yaşandı, doğru yanlış… Bunlardan bahsetmeyelim ve bunların bizim arkadaşlığımıza zarar vermesine de izin vermeyelim Ferhat…"

"… Bakıyorum pek keyiflisin Şirin…"

"… Delikanlılığa sığar mı lan peşine adam takıp gelmek, geleceksen erkek gibi tek başına geleceksin!.."

"… Bence seksenlerin en iyi tarafı, çabuk geçmiş olması…"

"… Sen hiç gittin mi Didim'e? Yooo… Çok güzel bir denizi vardır, böyle senin gözlerin gibi masmavi…"

"… Pişmandı, bitmişti, tükenmişti. Ya öteki? O pişman değil miydi?.."

"… Yapma olum bir yerini kıracaksın çocuğun!.."

"… N'apıyorsun be geri zekâlı, dikkat etsene!.."

"… Vaaav müzikteki altyapıya bak kanka…"

"… Bir kâğıt kalem versenize…"

17 Ağustos 2021, İstanbul ■

Sera Etkisinde Yüreğim

■ **FATİH ÖZ**

Sabah başlayıp,
geceyi kucaklayana kadar,
senin için kurduğum,
fakat senin hiçbirini duymadığın cümleler,
bir tenhada üzerime yağıyor.

Dolup taştığım kâğıtlar bile,
şimdilerde küstüler bana.
Ne vakit kalemimi uzatsam,
yer bulamıyorum,
tek bir kırık mısrama.

Kalemim dersen,
o da ayrı.
Kullanılıp bir köşeye atılmaktan bıkmış,
med-cezirlerin tüketti beni diyor.
Yeni öğreniyorum,
aşkların da tükenmez zannedilen kalemler gibi,
bir gün tükenebileceğini.
ve bazılarının hasretle yontulabileceğini,
kurşun kalem misali.

Gelelim,
beni unuttun mu sorusuna.
Hayır unutmadım.
Hadi unutamadım diyerek itiraf edeyim,
bütün kıyılarının bildiği gerçeği.

Sokakları her sabah temizlenip,
her akşam kirlenen,
çöp tenekelerinin bile mavi olduğu bu şehirde,
nasıl bir çırpıda unutmamı bekliyorsun gözlerini?
Üstelik sen gittiğinden beri,
kırmızıda geçip yeşilde duruyor gözlerim.

Yokluğunun edebiyatında,
ismine çok yakışan bir iyelik olan,
ama benim bir türlü çözülüp de söyleyemediğim,
çaresiz m harfleri çiziyorum şimdi,
annemin,
yeşille ve denizle dolu resimlerine.
Uçan kuşlara dönüyor çizdiğim şekiller.
Karsız ve aşksız bu kasım akşamında,
ufukta kayboluşunu anımsatıyorlar bana.

Küresel olarak ısınmakta,
gözlerinin dokunaklı alfa betalarına
maruz kalan yüreğim.

G. Orwell... O. Atay... Vay Aman Vay!

■ **KADİR CAN AYDEMİR**

Bu yazıda sizlerle George Orwell'in "1984" adlı eseri ile Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" eseri üzerinden, yazarlarının bakış açılarını ve son dönemlerde neden bu kadar pompalandıklarını tartışacağım. Ve dolayısıyla içinde bulunduğumuz dönemin ideolojik hegemonyalarını, özelde de kimi sosyalist cenahın, bu karamsar/boğucu edebiyat karşısındaki tutumunu tartışacağım.

G. Orwell'in 1984 adlı kitabı, bilindiği gibi, uç noktalara kadar genişletilmiş baskıcı bir rejimin karşısında, insanlığın suskunluğunu ve tek tek insanların hiçliğini/bitmişliğini anlattığı, distopik (anti-ütopik) bir romandır. Orwell, bu eseriyle dönemin Sovyetlerini, Stalin'i, hedef almadığını; baskıcı rejimlerin tamamını hedef aldığını söylese de genel kanı bunun tam tersidir. Üstelik Orwell, bu "eleştirisini" tam da dönemin kapitalistlerinin/emperyalistlerinin bakış açısından işlemiştir. Zaten kendisinin, İngiliz devletinin ajanı olduğu yönlü görüşler, azımsanmayacak denli taraftar bulur!

O. Atay'ın Tutunamayanlar adlı kitabı ise bilindiği gibi, küçük burjuva yaşam tarzı içine sıkışmış, sorgulayan bireylerin, sisteme tutunamamaları ve bunun üzerinden bürokrasinin, ilerleyen bölümlerde de tüm toplumun eleştirildiği bir kitaptır. Oğuz Atay zengin bir ailenin çocuğudur, iyi bir eğitim alır, babası baskın bir kişilik sergileyerek, resimle uğraşmasındansa mühendisliğe yönelmesini sağlar. İlerleyen yaşlarında akademisyenlik yapan Atay, bir yandan da Marksizm'e yaklaşarak, edebiyat ortamına girer. Fakat hem siyaset ortamına hem de edebiyat ortamına küskünlüğü hızlı bir seyir izler. İşte bu ilk kitabında, kişisel küskünlüklerinin bir dökümünü izleriz âdeta!

Dikkat edileceği üzere bahse konu olan her iki yazarın (kitabın) ortak noktası da topluma, özelde de insana güvensizlik temelinde, karamsar bir bakış açısını rehber edinmektir. Tam da her dönemde egemenlerin isteyeceği bir bakış açısı! Kimse kimseye güvenmesin ki iktidarları sürüp gitsin. Ne güzel...

Kuşkusuz edebiyat metinleri kötülükleri, yanlışlıkları, zulümleri, insanın karanlık yönünü, toplumsal bunalımları, anlatabilirler. Bu anlatımlarında kötümser, hatta kötücül bir tablo da çizebilirler. Fakat buradan, çıkışı olmayan bir kötümser tablo çıkarmak nedendir? İnsanın özüne yönelik bu karanlık bakış açısı nedendir? Bunu hangi amaçla yaparlar? Toplumların ve tüm insanlığın kötü, kötücül olduğunu dile getirmekse amaçları, bu yanlış bir bakış açısıdır! Buna ispatımız ise dünya tarihidir! Çünkü dünya tarihi göstermiştir ki her dönemde, baskıcı rejimlere karşı insanlar ve halklar büyük karşı koyuşlar sergilemiş, büyük dayanışmalar göstermişlerdir. Günümüzde de herkesin çevresinde -az da olsa- böyle insanlar, böyle toplumsal oluşumlar vardır! Öyleyse bu tür yazarların derdi nedir? Toplumlarda ve insanlarda, gerçekte olmayan, tümden kötücül olma durumunu, neden gözümüze gözümüze sokarlar? Kanımca bunun iki nedeni olabilir: Birincisi, kendi umutsuzluklarından ve kendilerinin iyiliği/güzelliği yaratma mücadelesini büyütememelerinden. İkincisi de dönemlerinin kötücül iktidarlarının/ideolojilerinin bilinçli ya da bilinçsiz sözcülüğünü yapmalarındandır. Söz konusu yazarların bu durumlarını yazımızın ilerleyen bölümlerinde tartışacağız.

Kötücül, distopik sanatların yapılmasının tek mantıklı, sanatsal, insani açıklaması şu olabilir: Bu tür eserlerle insanları kendilerine getirmek! Kendilerine gelmezlerse başlarına gelecekleri hatırlatmak! Ancak bunu doğru dürüst yapmazsa bir sanat eseri, bu sefer yapılmak istenenin tam tersi bir anlayış ortaya çıkar. Yani kötümser olmanın doğallığı anlayışını, kötülüğün normal ve hak olduğu anlayışını sergilerler! Mesela bir film düşünelim: Bu filmde eski bir kabadayı/eski bir suçlu, elini eteğini kötü işlerden çekmiştir ve esnaflık yapmaktadır. Bu kişiye eski davalıları saldırır ve bir yakınını öldürür. Bunun üzerine bizim kahramanımız, esip gürleyerek onlarca, yüzlerce insanı hem de vahşi bir şekilde öldürür. Şimdi burada verilen mesaj, kişilerin canlarına kıymanın iyi olduğu mu yoksa kötü olduğu mudur? Bu film izleyiciyi vahşet duygusuna yaklaştırır mı, yoksa uzaklaştırır mı? Bence her ne amaçla yapılmış olursa olsun, bu eser kötücüldür, yanlıştır! Buradan çıkacak sonuç da şudur: Sanatçılar, insanlara kötülüğü gösterelim derken, kötü olmayı/bencil olmayı aşılamamalıdır! Şimdi bu bakış açısı ile söz konusu yazarları değerlendirelim.

G. Orwell, kitabında tam da yukarıda anlatmaya çalıştığım, "kötü/baskıcı iktidarları" anlatırken, kötünün reklamını yapma tuzağına düşmüştür. "Kimse güvenilir değildir, özellikle işkence anında en yakınını dahi satarsın. Kimse toplumu değiştirmeye çalışmasın, iktidarlar her istediğini, bir şekilde yaparlar." Kitabının özeti budur! Bu anlayışın, dediğim gibi, benim açımdan savunulacak hiçbir tarafı yoktur. Üstelik yine yukarıda kısmen anlatmaya çalıştığım gibi, yazar bu eserinde bu anlayışı bilinçsiz olarak yapmıyor, gayet bilinçli olarak yapıyor. İşte tam da burada, "ajan" kimliği sorgulanabilir oluyor! Son zamanlarda kendisine "sosyalistim" diyen kimi kesimlerin ise bu tür eserleri şişirmesi, bence, asıl dikkate değer olandır!

O. Atay ise kitabında tutunamamanın anlatımını üstlenirken, tutunulamayan sistemi okurun gözünde büyütüyor, okuru âdeta bir hapishane içine sürüklüyor. Âdeta sorgulayıcı, naif kişiliklerin tutunamamaları üzerine intihar olayı kutsanıyor. Benim açımdan tabii ki bu sisteme tutunamamak, tutunmaktan yeğdir. Zira bu siteme tutunmak demek, sistemin bütün pisliklerine bulaşmak demektir. Ama tutunamayarak, küçük burjuva hezeyanları içinde hiçleşmek ve intihara yeltenmek, kabul edilebilir bir şey değildir. Olması gereken tabii ki her alanda örgütlülük ve insani değerler üzerinden büyütülmesi gereken mücadeledir! Ama nerede bu bakış açısı kitapta? Yok! Tamam, yok da... O zaman neden kendisinin intiharlara karşı olduğunu söyleyen, örgütlülükten yana olduğunu belirten kesimler, bu kitabı yere göğe sığdıramaz, işte bunu anlamış değilim!

Her iki kitabın dili de tek tek cümlelere baktığımızda veya paragraf paragraf baktığımızda, tabii ki ortalamanın üzerinde bir dile sahiptir. Ve dil olarak övülmeyi hak etmektedirler. Ama her ikisinde de zaman zaman -vermek istedikleri karamsar, kötücül bakış açısını vermek için herhalde- sıkıcı olmak, anlatımı uzatmak, bir marifetmiş gibi sergileniyor. Hele O. Atay'da... Kitabında olayları o kadar çok uzatıyor, kimi bölümleri sayfalarca noktalama işaretsiz yazıyor ki insan bu durumda şunu düşünmeden edemiyor: Yahu kardeşim, sistem sana çektirmiş olabilir, ancak senin, ben okurla, ne alıp veremediğin var? Biraz daha okuru düşünüp sade ve öz yazsaydın ya! Bu da yok! Ama buna rağmen, edebiyatta açıklığı, sadeliği savunan kesimlerin, kitabı yere göğe sığdıramamalarını neye yormalı?

Ağustos 2021 ■

■ AYHAN KAVAK

"...

Hangi yıldız inkâr edebilir ki,
Sarp kayalıklarda
Şahikalarda
Selam durduğumuzu gecelere
Ateş halayıydı yıldızlar
O yıldızlar ki,
Ana bağrı
Barınak olurdu
Dağ olacak çocuklara.
Ciğerde biriken cigara dumanı
Misali
Acıyla karılmıştı yürek
Gül hatmi ve hançer arasındaydı
Yaşam.
Hançere de patlayan
Volkan gibi
Olanca avazınla haykır,
Haykırabildiğince
Namı onur,
Namı özgürlük yarınlara...

"...
Hangi birini anlatayım ki
Vaveyla olmuş tarihin
Mart, Mart!
İlle de Mart!
Bitmez yaşananlar
Saymakla
Kızıl gonca ayda.
Destan yürekli
Adı onur insanların
İsyanıdır yadigâr bize.
Parıldayan yıldızları
Donattık yüreğimizde.
Zulme ve zalime inat
Bir yanım 8 Mart
Öteki 21 Mart artık...
İmbiğe vurulmuş
Acıların damıtılmasında
Şavkıyan Güneş misali
Harlar umutları
Bir yanım kardelen
Öte yan kızıl gül artık..."

M Tipi Kap., Bingöl

Mısır Tarihinde İz Bırakan Kadınlar

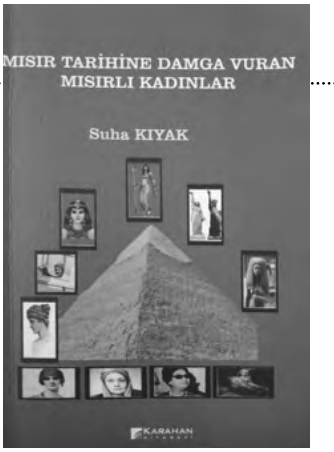

■ **ADİL OKAY**

"Bana vahşi ve tehlikeli bir kadın olduğumu söylüyorlar. Ben gerçekleri söylüyorum. Gerçekler de vahşi ve tehlikelidir..."
Neval El Saadavi.

Mısır değince aklımıza ne gelir? Nil nehri, firavunlar, mumyalar, piramitler, Nefertiti, Kleopatra ve Ummu Gülsüm belki!

Bu sembolleri dünya tarihinin ilk kadın doktoru (M.Ö. 4800) **Mert B'tah**'tan kısa bir süre önce kaybettiğimiz 20. yüzyıl Mısır'ının efsanevi hak savunucusu yazar, psikiyatr **Neval El Saadavi**'ye kadar çoğaltabiliriz. Sadece bu örnekler bile Mısır'ın köklü bir tarihi geçmişe, zengin bir siyasal, bilimsel ve kültürel mirasa sahip olduğunu gösterir. Öyle ya bazı devletler, sınırlar gibi yapaydır, bazı ülkelerin köklü tarihleri yoktur. Peki, Mısır öyle mi? Mısır binlerce yılın birikimine sahip bir ülke. Ama "bu gün Mısır'ın sözünü ettiğiniz birikimine paralel bir 'gelişmişlik' düzeyi yok" diyeceksiniz. Evet, sosyal sınıflar arasındaki uçuruma, iktisadi alandaki çarpık ve vahşi kapitalizme, Enver Sedat döneminde 11 Eylül 1971'deki referandumla kabul edilen yeni anayasa ile İslâm hukukunun anayasanın asıl kaynaklarından biri olarak kabul edilmesine bakarak bu sonuca varabiliriz.

Ama bu eksik bir değerlendirme olur.

Unutmayalım ki Mısır gibi sömürgeciliğin geri bıraktırdığı onlarca ülke var dünya genelinde. İmparatorlukların işgal edip sömürdüğü, hammadde kaynaklarını talan ettiği, tarihi eserleri gibi bilimsel buluşlarını ve kültürlerini de yağmaladığı, iç dinamikleri ile gelişmelerine engel olduğu, yüzyıllar sonra ancak bağımsızlıklarını kazanabilen devletlerden biri de Mısır Arap Cumhuriyeti'dir.

Mısır'ın kendi iç dinamikleri ile gelişmesinin önündeki en büyük engel, bu ülkeyi Yavuz Sultan Selim döneminde işgal eden ve yüzyıllar boyunca sömüren Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. İmparatorlukların "iyisi" olmaz. Olmamıştır da. O dönem Portekiz, Avusturya **–** Macaristan, Büyük Britanya, Fransa, Birleşik Almanya (II. Reich), İtalya, Rus, Japon, Hollanda, İspanyol, Osmanlı imparatorlukları (ve diğerleri) Mısır'dan Suriye'ye, Afrika'dan Amerika'ya, Balkanlardan Uzak Doğu'ya kadar at koşturuyor, bu bölgelerin halklarını kültürleriyle birlikte soykırıma uğratıyor, kendilerinin olmayan savaşlarda kırdırıyor ve tarihlerini masum insanların kanıyla yazıyorlardı. Yüzyıllar süren bu yağma/paylaşım savaşları elbette Mısır gibi ülkelerin gelişimine ket vurdu.

Ancak **şunun da altını çizmeliyim ki;** beş bin yıllık Antik Mısır uygarl**ığı yukarıda adlarını saydığım İ**mparatorluklar tarih sahnesinde yokken de vardı. "Tıp, anatomi başta olmak üzere şehir planlamacılığında, mimaride, güzel sanatlarda, tekstilde çok başarılı olan Mısır medeniyeti bugün hâlâ büyük bir takdir ve hayretle bilim insanları tarafından incelenmektedir." Bu günün teknolojisiyle bile yapılması zor olan kuleler, piramitler, tapınaklar, dikili taşlar, sarnıçlar, yollar ve özgün yazı sistemi binlerce yıl önce Mısır bilim insanlarının sayesinde inşa edilmiştir.

Bu zorunlu girişten sonra, Suriyeli arkadaşım, yazar ve çevirmen **Suha Kıyak**'ın hazırladığı, Karahan Kitapevi'nin yayınladığı **"Mısır Tarihine Damga Vuran Kadınlar"** adlı kitabından alıntılar yaparak tarihe bir yolculuk yapalım ve bu gelişmelerde Mısırlı kadınların yerine bakalım:

Suha Kıyak kitabında Antik Mısır'dan günümüze kadar, bilim, siyaset, sanat, hak mücadelesi alanlarında iz bırakan kadınları anlatmış. İlk kadın firavundan, dünyanın ilk kadın hekimine, linç edilerek öldürülen dünyanın ilk bilim kadınına, insan hakları alanında yaptığı çalışmalar nedeniyle idamla yargılanan kadınlara kadar geniş bir yelpaze sunmuş. Ben birkaç örnek verip bütününü kitaptan okuyun diyeceğim.

Hatşepsut. M.Ö. 1508 – 1458

Tarihin ilk kadın firavunu yani diğer bir değişle ilk devlet başkanıdır. Eski Mısır'da firavunlar ölümsüz olduklarını savunurlardı. "Mumya kompleksi"nin de kaynağı budur. Bu nedenle olacak Hatşepsut, ölmeden önce inşa ettirdiği Kermek Mabedinde bulunan dikili taşlardan birine şunları yazdırmıştır: "İnsanların arkamda bıraktığım eserlerden bahsettiklerini duydukça kalbim çarpmaya

devam edecek…"

Hyptaia. M.Ö. 350 – 415.

Yunan asıllı Mısırlı Hyptaia, dünyanın ilk bilim kadını olarak kabul edilir. Matematik ve astronomi alanlarında eserleri vardır. Çalışmaları bağnaz kesimleri rahatsız etmiş akabinde linç edilerek katledilmiştir.

Kleopatra. M. Ö. 69 – 30.

Mısır kraliçesi. Yunan asıllı Ptaleme sülalesinden olan Kleopatra asıl unvanı 7. Kleopatra olmasına rağmen diğerlerini unutturmuştur. Büyük İskender'in ölümünden sonra Yunan asıllı Mısır hükümdarların sonuncusudur.

Şeceretü'd-dürr. M. Ö. ? – 1257

Bazı tarihçilere göre Memlukluların ilk sultanıdır. Diğerlerinden farkı sadece kadın olması değil, bir zamanlar cariye olmasıdır.

Safiye Zağlul. 1878 – 1946.

"Mısırlıların anası" olarak anılan Safiye 1921 yılında yüzündeki peçeyi (türbanı) kaldırıp Mısır devrimcileriyle beraber mücadele saflarına katılmıştır. Bu nedenle devrimin simgesi olmuştur.

Hüda Şaravi. 1879 – 1947.

Kadın mücadelesini birleştiren isim olarak bilinir. En çok hatırlanan olay, 1923 yılında Avrupa'da katıldığı Kadın Konferansı'ndan dönüşünde gerçekleştirdiği bir eylemdir. Şaravi ve arkadaşları olan Nebeviye Musa ve Siyza Nebravi Mısır tren istasyonunda, trenden iner inmez başörtülerini çıkarıp attılar. Onları gören kadınlar da arka arkaya alkışlar eşliğinde türbanlarını atmışlardı. Hüda Şaravi 1935 yılında başkanı olduğu Arap Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasında da yer almıştı.

Roz El Yusuf. 1898 – 1958

Türk asıllı olan Roz'un asıl adı Fatma'dır. Annesini küçük yaşta kaybedince onu himayesine alan Hıristiyan bir aile ona Roz adını vermişlerdir. Oyuncu, yayıncı ve gazeteci olarak bilinir. İlk gençlik yıllarında İskender Tiyatro Ekibi'nde roller aldı. Daha sonra Aziz İyd, Ukaşa ve Remsis ekiplerinde çalıştı. Başrol oyuncu olarak ün kazandı. 1925 yılında oyunculuğu bırakıp yayınevi kurdu. Kısıtlı imkânlarla Roz El Yusuf adlı edebiyat dergisi çıkardı. Krala ve İngiliz işgaline karşı yazıları nedeniyle iktidarın hedefi hâline geldi, Bu nedenle tutuklandı.

Emine El Sait. 1914 – 1995.

Yazar ve yayın yönetmeni olan El Sait, ilk sayısı 1954 yılında yayınlanan "Havva" adlı kadın dergisinin yayın yönetmenliğini yapmıştır. Hüda Şaravi ve kadın arkadaşlarının eşitlik mücadelesini yükselttiği dönemde, 14 yaşında Kadınlar Birliği'ne katıldı. 1931 yılında Kahire Fuat El Evvel Üniversitesi'ne girebilen ilk kadın öğrencilerdendi.

Durriye Şefik. 1908 – 1972

Mısır anayasası onun önderliğinde verilen mücadele sonucu kadına seçme ve seçilme hakkı tanıdı. 19 Şubat 1950 yılında Durriye Şefik, 1500 kadından oluşan bir gösteriye önderlik yaptı. Parlamentonun içine zorla girdi. Kadınların erkeklerle eşit anayasal haklara sahip oluncaya değin açlık grevi yapacağını duyurdu. Bundan bir hafta sonra kadınların isteği gerçekleşti. 1952 devriminden sonra kurucusu olduğu "Nil Kızı Birliği" adlı "Kadın Hareketi"ni siyasi partiye dönüştürmek istedi. Ancak beklediği sonucu alamadı. 1957 yılında "Yeni kadın" adlı dergisi kapatıldı. Ev hapsine mahkûm edildi. Son yıllarında iyice yalnızlaşan Durriye Şefik 1975 yılında evinin penceresinden atlayıp hayatına son verdi.

Fatma Rüşdü (1908 – 1996) Sara El Bernard El şark adıyla ünlenen Fatma Rüşdü, oyuncu ve yönetmen olarak iz bıraktı.

Yaşayan kadın yazarlardan 1946 doğumlu **Radva Aşur**, "Gırnata üçlüsü" adlı romanıyla bilinir. Uluslararası birçok ödüle layık görülmüştür.

1949 doğumlu **Selva Bekr**, film ve oyun eleştirmenliği yanı sıra resmi tarihin karanlık sayfalarına göndermeler yapan, gerçek tarihin yazılımına katkı sunan romanlar yazmıştır. Bunların en ünlüleri "El Beşmuri ile Kuku Sudan Kabaşı"dır.

Ummu Gülsüm'ü de anmadan geçmek olmaz. (1895-1975) Nasıl Fransa'nın "Kaldırım Serçesi" Edith Piaf varsa, Lübnan'ın Feyruz'u varsa, bu sanatçıların da ustası sayılabilecek, sesi sınırları aşan Mısırlı Ummu Gülsüm var. O şarkı söylediği zaman kurtlar, kuşlar, serçeler bile susarmış. Haziran 1962'de "Life Dergisi"nde ABD'li bir gazeteci Gülsüm fenomeni hakkında şunları yazmıştı: "Her ayın ilk perşembe günü Ortadoğu'da garip şeyler oluyor. Kahire sokaklarında sesler kesiliyor. Batıya 2500 km. uzaklıkta Kazablanka'da kahvelerde oyunlar duruyor. Doğuya 800 km. uzaklıktaki Bağdat'ta aynı şey oluyor. Herkes Kahire radyosundaki bu haftada bir olan 5 saatlik özel Ummu Gülsüm programını bekliyor."

Mısır tarihine iz bırakan kadın yazar, sanatçı, siyasetçi ve bilim insanları elbette bu makaleye sığmayacak kadar çok. Hayranlıkla okunacak ve feyiz alınacak kadınların öz yaşam öyküleri Suha Kıyak'ın kitabında yer alıyor. Bu vesileyle Suha'yı kutluyorum. Suriye'den kalkıp gelip bize bu kitabı armağan ettiği için.

Yazıma, hayranı olduğum, Türkiye'de "Sıfır Noktasındaki Kadın" adlı kitabı ile tanınan, 22 Mart 2021'de kaybettiğimiz, Mısırlı kadın hakları savunucusu, feminist yazar, aktivist, Doktor Neval El Saadavi'den bir alıntıyla başlamıştım. Yine onunla bitireyim:

"Paraya da, aşka da köle olmayı reddediyorum…"

Haziran 2021 ■

okayadil@hotmail.com

Berfin Jêle Ra Zonê Xızır de Kıtavo de Newe, Vana

No kıtavê Berfin Jêle hirêyino, nêjdi de çapxanê VİR ra veciya.

VANA, emegê xeylê serruno, gurenaiso de hewlo. Mirê şiiru, helm, can u roê welati ra bıngê xo gureto, aynê insoniye u parçê weşiye. Şiiru de çekuyê ke sanê têverver ge benê laşêr bendu sanenê xover ge ki jê hewrunê sıpêyu ĝayıs, jê mijdana xêre insoni danê sa.

Saire, nustoĝ u çarnoĝe Berfin Jêle, dewa Dêsımi Turısmege de ame dina. Mektevo vırên, werte u Lisa Mamikiye de qedena. Waxtê cunta 12 Eylüle de dı rêy pêguret. Dıma Estemol de şiye mektevê Moda Tasarım (Stilist, dizayn). Serra 1991 ra nat weşiya xo Alamanya de ramena.

Saire, avêri Tırki de nustey u şiiri nusnênê, ĝeribiye de tewr jêde gıraniye dê zonê xo. Nêjdiyê hırıs serriyo ke zon u zagonê xo sero gurina. Taê perlodi olvozunê xo ra pia veti, jê Dengê Jinên, perloda zon u kultırı Tijia Sodırı, Ware de ki cematê ağmey (yayın kurulu) de biye.

Xeylê perlod u qazetu de şiir, hekati, nustê u ropötajê xo veciyay. Naine ra taê; Jiyana Nu, Dengê Jinên, Pazartesi, Ware, Tija Sodiri, Ma, BirGün, Miraz, Munzur, Zazana, Vir, Piltan. Jü ki xeylê qazeteunê interneti de ki makale u hekati, şiirê xo veciyay, tainê de ki nustoğa kosey biye.

Kıtavê xo:

— ÇIMÊ ESQÎ TO DERO, şiir, çapxanê Peri de veciya, 2013 Estemol. Zazaki de kıtavê xuyo vırêno. Dava, dave 12 serri, şiirê ke zonê xo de nusnê, no kıtavê xo de day are, veti.

— ANTOLOJİYÊ SAİRUNÊ DİNA çapxanê Belge de veciya, 2014 Estemol. Berfin Jêle, eve serru no Antolojiyê xo sero guriye, peyniye de edebiyatê Zazaki u edebiyatê dina ard resna jübini. Raştiye ke vacime, literaturê Zazaki de karo de hewl u sıfteyêno. Antoloji, namdarê sairunê dina ra 300 şiirê popüleri u 370 pelgiyo.

— VANA, şiir, Nêşırxaneyê Vir, 2021 Bingol de veciya. Xeylê serru ra tepia eve no kıtavê xo oncia ma ardime, resnayme şiirunê xuyê zerretenıku.

Hona xeylê dozkerdis u gurenaisê xo estê, gune bıveciyê. Cêniyu sero, Dêsım u zon u zagoni sero.

Antakya Şiirinin Ustalarına Armağan

"'İnsan yaşadığı yere benzer' demiş Cansever. Şüphesiz ki sanatçı gıdasını, yaşadığı coğrafyadan alır. Beslendiği mitlere, hikâyelere, anlatılara, içinde yaşadığı kültürel ortamla zamanla o kadar benzemeye başlar ki, iç içe olur ve giderek onlara dönüşür. Bu diyalektik süreçte kendini yeniden üreterek yaşadığı coğrafyanın dili, kültürü, sesi, nefesi, gözü kulağı olur. İbn-i Haldun'un 'coğrafya kaderdir' söylemini tersyüz ederek 'kader'ini değiştirmeye yönelir."

İşte Antakya'da dünyaya gelip, yerel dilin motiflerini - dokusunu bozmadan, evrensel dile varan dört şair, **Süleyman El-İsa, Ali YÜCE, Süleyman OKAY** ve **Sabahattin YALKIN**, tam da Edip Yeşil'in yukarıda betimlediği gibi yaşadıkları coğrafyanın makûs talihini iyiye – güzele doğru değiştirmeye adadılar hayatlarını. "Edebiyat kamunun vicdanıdır" deyip resmi tarihin yerine "gerçek tarihin" yazılımına katkı sundular. Biteviye öğrendiler ve öğrendiklerini öğrettiler. Bıkmadan, ellerinin yanması pahasına eğilip aldılar yol boyunca ayaklarına takılan "acı taşları"nı. Kimi zaman etraflarına örülen makro ve mikro iktidar duvarlarının onları yalnızlaştırmasına göğüs gerdiler ve tabulara dokundular. Kimi zaman kavga, kimi zaman da aşk dediler.

Yazdılar, konuştular, yazdılar…

Bu hayatlar tanınmayı, bu şiirler okunmayı ve yarına kalmayı hak ediyor.

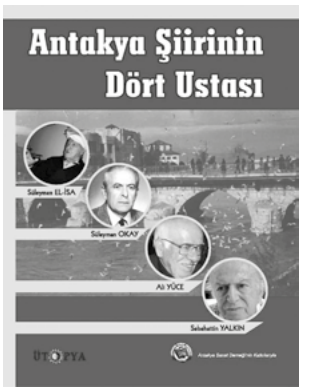

Künye:
Antakya Şiirinin Dört Ustası:
SÜLEYMAN EL-İSA, ALI YÜCE,
SÜLEYMAN OKAY, SABAHATTİN YALKIN,
Hazırlayan: Edip Yeşil,
Ütopya yayınevi,
Ankara, Ağustos 2021.

Kuştur Uçar

■ TORİ

İçeride yazmak bir nevi dağ tırmanmaktır, ancak çok az kişi zirvenin ardındaki yola ulaşmayı başarır, büyük çoğunluğu ise yarı yolda kalır. Çünkü kendi dilini, konu tarzını oluşturabilmek büyük meseledir. Eklektik ve suni bir dil, ham ve olgunlaşmamış zorlama cümleler, yerini bulmayan betimlemeler ve özenti... O yolla ulaşmayı başaranların nişanesi yazımlarındaki yalınlık, rahatlık ve sadeliktir, edebiyat okuru bu farkı görür.

"Kuştur Uçar"ı ve yazarını bu dağ tırmanışını başarmış olarak görmek çok da yanlış olmaz. Daha ilk öyküde "budur" dedirtiyor. Meramını en asgari kelimelerle dile getirebilmesi dili ekonomik kullanması, öykünün yazarının en önemli yanını oluşturuyor. Dilin kullanım rahatlığı olarak görülürse edebiyat, yazarın bu alandaki yetkinliği dikkat çekicidir. Bu nedenle "başarılı bir ilk eser" demek mümkün.

Cezaevi yazarlarının ciddi bir handikabı, biyografiye gelip çakılması, öznel yaşamın öncelikli hareket noktası olması böylelikle benzerliklerin tekrarına dönüşmesidir. Fiksiyon, yani hikâye oluşturmak, hayallerin kurguladığı yaşamlar ve tipler yaratma zayıftır. O, ağırlıklı olarak "anılar"dan muzdariptir, gerçeğin doğrudan yansımasıdır, bu nedenle eksiktir.

Orhan Çaçan'ın öyküleri bu çemberin dışına çıkmayı başarmış ender eserlerdendir. "Kuştur Uçar"ın Şebo dayısı; "general"in Generali; "çakmak"ın Muhtar ve Körü... üzerinde biraz daha çalışırsa Çehov'un veya Sait Faik'in tiplemelerini aklımıza düşürecektir.

"Kuştur Uçar"ın özgünlüğü devletin/iktidarın içerdeki 21. yüzyıl ceberutluğunu göstermesi, içerdekilerin yaşamından çarpıcı bir kesit sunmasıdır. Küçük bir hikâyenin böyle ustaca dokunması iktidarın mahpushanelerdeki evrimini yansıtması ve 20. yüzyıl mahpushane, yaşam ve ilişkilerinin geride kalmış olmasını yansıtması açısından da anlamlıdır. Bu öykünün adını kitaba vermesi de yerinde olmuş ayrıca. Ne yazık ki tüm kitapta olduğu gibi bu öyküde de yer yer redaksiyon hataları göze çarpıyor. Ayrıca yer yer Kürtçe düşünüp Türkçe yazmaktan ileri gelen küçük sorunlar da var, özellikle deyimlerde.

"General" yine özgün, sıra dışı ve dilsel anlatımında ilk öyküyle benzer pırıltılar saçan nitelikte bir öykü. Savaşın yansıtılması açısından da döneme ışık düşüren bir kayıt gibi olmuş. Anlatılan çatışmada ağaçlara asılan asker ölüleri acaba devrimcilerin yozlaşmasını mı getirir akla yoksa savaş, devrimci muhalifleri de rakiplerine mi benzeştirir? Her ne olursa olsun general şahsında bir savaşın anatomisi, kirli yüzü tüm yönleriyle ustalıkla dile getirilmiştir, bu öyküde de. Öyle ki okuyucuya öyküyü bir solukta okuyup bitirme güzelliğini bahşediyor. Bu öykünün tek eksiği bazı savaş sanatına tam hâkim olamamanın yarattığı handikaplardır. Fakat bu bize öykünün, dilini, kurgusunu ve benzersiz anlatımını öteleme hakkını vermez.

"Şafağın kızıllığına düşen gözler" sıradan bir öykü sıradanlaşan bir konu. Zülfü Livaneli'nin "Mutluluk"unu hatırlatıyor. İlk iki öykü gibi orijinalitesi yok, yürek burkan hikâyesi dışında.

"Tehté pozé giské," ilk iki öykü ile aynı kumaştan dokunmuş ve hele de sırıtmayan tarz da bölgenin Masal dokusuna uzanması onu çok daha çarpıcı kılmış. Yazarın seçkideki zirvesi demek yanlış olmaz bu öykü için.

"Çakmak" ise köy toplumunun zıtlaşmalığını sırlı dünyalarını az da olsa çözümlemesi açısından güzel bir gelişim seyretmiş. Sona doğru bu akış kısmen bozulmuş gibi. Aktarımda yetersiz kalınmış. Uğur'a adanması anlamlı. Yine de sonu ayrı tutulsa sanki daha farklı bir öykünün bir köy hikâyesi konusu olabilecek gibi duruyor.

"İki ölü terörist" iyi yazılmış bir diğer öykü. "Gerilla anıları", "Cezaevi öyküleri" edebi bir kalemden gelmemelerinden ötürü çoğunlukla zor okunan ve sıkıntıyla bitirilen yazılardır. Mesaj kaygısı daha fazla öne çıkıyor ve bu ustalıkla yapılamayınca edebi kaygı geri planda kalıyor. Konu bilindiktir, tekrarlar fazladır. Özgünlük arayışı eksiktir. "Çanlar kimin için çalıyor" da bir gerilla yaşamı romanıdır. "Ülke ve özgürlük" de keza gerilla yaşamı filmidir. Gerilla yazınında "Kasırga taburu" dışında henüz bu alanda eserler üretmemişiz demek yanlış olmaz. O ışığı bu kısa öyküde görmek bu nedenle önemlidir. Sade, doğal ve yalın oluşu öykü böyle de olur dedirtiyor âdeta.

Son öykü "oy verme işlemi başlamıştır" bir nevi anı gibi kalmış. Yine de köy yaşamını onun dışına yansıyan ilişkilerini kurgulaması ve bunu bir seçim hilesi ile dile getirmesi yaşadığımız coğrafya da var olan yaralarından birine parmak basması bakımından önemlidir.

Sonuç olarak bu nitelikli bir öykü kitabıyla yola çıkan Orhan Çaçan'ın daha nitelikli eserler üreteceğini düşünebiliriz. Kalemini ve merceğini büyük olanın içinde sıradan ve küçük olana odaklayabilmesi bu umudu uyandırıyor.

Son bir not, yazarın bir başka eser hakkındaki eleştiri yazısında dile getirdiği gibi anadilde eserler vermesini bekliyoruz; zamanıdır.

Devrimci selam ve saygılar.

Siirt E Tipi Cezaevi ■

Kapısız Kilitleri Kim Açar?

■ **MUSTAFA DEMİR**

Mediha Ünver'in öykü kitabı salgın koşullarında elime geç geçti. Bir solukta okudum. Kapısız Kilitler, Bilgi Yayınevi'nde Ağustos 2020'de yayınlanmış. Ağır Korona salgını koşullarına rağmen öyküler büyük ilgi ile karşılaşmışlar.

Kitap "Hep 20'sinde kalan ağabeyim ve kızlarıma" ithafla başlıyor. "Hep 20'sinde kalan" Arap Ali Ünver'dir. Bir Temmuz 1979 tarihinde faşistlerin kurduğu bir pusuda Bursa'da katledilen, acısı yüreklerde hiç dinmeyen yiğit bir devrimcidir Arap Ali Ünver. Yazar Mediha Ünver'in gururla sahiplendiği ağabeyidir.

Kapısız Kilitler'in daha ilk öyküsü Çerçici beni çocukluğuma ve ilk gençlik yıllarıma götürdü.

Dopi amca aynı zamanda köy kahvesi gibi işlettiği dükkânında hemen gözümün önüne geliverdi. Öykü köy yaşamını anlatmak için çok gerçekçi bir anlatım yakalamıştı. Çok isabetli gözlemlere dayanıyordu.

Dopi lakaplı Hasan amcanın bu kahve gibi işleyen dükkânını, sanıyorum 1970 yılı idi, dört ortak kiralayıp biz de işletmiştik. Abim Hakverdi Demir'in girişimi ile "köylüleri uyandırmak" amacıyla; tahtadan, camekânlı, zemini kırmızı bir bezle kaplı bir pano yaptırmıştık, Alaca'da bir marangoza. Bu köyümüzde çıkan ilk ve son duvar gazetesidir. Dükkâna girince sağ tarafta bulunan duvarda asılı idi. Birkaç öğrenci gençten başka, hiçbir köylünün okuduğuna rastlamadığım bir duvar gazetesi idi bu!..

Bu dükkânda köyün erkekleri ve gençleri buluşur, iskambil oyunları ve domino oynar, oynamayanlar sohbet ederlerdi. Gençler yazılmamış köy kuralları gereği, kapıdan

içeri girince sol köşede toplanıp her konuda tartışırlardı. Arap Ali bizden yaşça küçüktü, fakat yanımızdan ayrılmaz, konuşmaları pür dikkat dinlerdi. O zamanlar kışları okumak amacıyla şehirlere dağılan gençler, yaz tatillerinde köye gelir, özlemle köyde kalan arkadaşlarıyla kaynaşırlar, harman yerinde saatlerce futbol oynarlardı. Arap Ali yaşı ve cüssesi küçük olmasına rağmen mutlaka her gün yeniden seçilen takımlardan birinde yer bulurdu. Çünkü iyi bir oyuncu idi.

Yıllar yılları kovaladı. 1980 yılında çalıştığım iş yeri Halk İnisiyatifi Putte adlı kuruluş ve Almanya İzciler Birliği ile İznik Gölü kenarında bir çadır köy kurduk. Yüz civarında12-15 yaş arası, kız ve erkek öğrenci götürmüştük Berlin'den. Gölün kenarındaki ana yol, kasabanın dışında olmasına rağmen, meraklılar tarafından en kalabalık yürüyüş caddesi hâline getirilmişti. Öyle ki kasaba emniyet amiri bizi korumaya alma gereği duymuştu.

Çadır Köy'e bir polis memuru geldi. Sohbet esnasında hemşeri olduğumuz anlaşıldı. İsmini artık hatırlayamadığım polis memuru Alaca'nın Büyük Camili köyündendi. Pol-Der adlı ilerici polis kitle teşkilatının üyesi idi. Boş bulundu: "Sizin köylü Bursa'da öldürülen genç çok yiğitti!.. Örgütçüydü!.." dedi. Duymamıştım. Kim o dedim. "Arap Ali" demez mi! Başımdan kaynar sular döküldü.

Dönem her gün onlarca devrimcinin hunharca katledildiği bir dönemdi ama "ateş düştüğü yeri yakıyor." Arap Ali'nin katli yüreğimde sönmeyen bir ateş, dinmek bilmeyen bir acıdır!..

Öykü kitabına yeniden dönersek; Mediha Ünver ne güzel ifade etmiş: Köyümüze "yarım asırdır sevdalıyız, kırk yıldır hasret". Bu yaşta hâlâ rüyalarıma eski Koçhisar Köyü girer.

Kapısız Kilitler on beş öyküden oluşuyor. Öykülerde; köyümüzün kültürü, dili, şivesi, doğası, coğrafyası, dereleri, köprüleri ustaca yedirilmiş soyutlanarak. Baraj öncesi Koçhisar Köyü'nden derin izler taşıyor, öyküler.

Yanlış anlaşılmasın, yöresel öyküler değil okuduklarım. Sadece köy yaşamı da anlatılmıyor. Yazar etkilendiği tüm ortamları konu ediniyor kendine. İnsanlar anlatılıyor kısacası!.. Onların duygu dünyaları, çileleri, davranışları ustaca öyküleniyor. Yöresel olan da ulusal ve evrensel boyutlarda ifade buluyor. Birçok öyküde kadın duyarlılığı kendini hissettiriyor.

Çilekeş kadınlar, vurgun yemiş, salya sümük çocuklar, yoksullar, yoksullar arası rekabet, saklı aşklar, ebruli renkli acılar... Halkın yaşamından her durum çok başarılı bir kurguyla öykülere nakşedilmiş.

Hayallerin, düşlerin, soyutlanmış gerçeklerin harman yeri öyküler.

Mediha Ünver çok iyi kurguladığı öyküleriyle, zengin dili ve anlatımıyla gelecek vaat ediyor, bu ilk kitabı Kapısız Kilitler'le.

Edebiyat dünyasının, girmesi zor, görünmez kapılarını aralamış gibi görünüyor.

Berlin, 04 Eylül 2021 ■

Yorum'suz

■ **HALİL YENİ**

Bedeninde açlığın yorgun izleri,
Dudağında yaşamın son sözleriyle,
Bir fidan sesleniyor saksısında,
Beni ormana gömün diyor,
Beni ormana.

Dinmeyen fırtınalarda savruluyor düşleri,
Susmayan ezgileri ölüme meydan okuyor.
Nakaratına ağıt takmış türküler
Koynunda uyuturken matemi,
Çok sesli korodan bir nota kopuyor.

Coşkun ırmak gibi geçiyor önümüzden,
En güzel çağında ölüme yatırırken gençliğini,
Baltalanmış hayat ağacı inatla açıyor,
Sonbahar kurutsa da çiçeğini.

Sinemada İşçiler Ve Emek Temsili

■ OLCAY BAĞIR

Sinemanın başlangıcında da işçiler vardı! Lumière kardeşlerin sinematografı icat etmelerinin ardından çektikleri (süreleri bir dakikayı bile geçmeyen) filmlerinden biri de fabrikadan çıkan işçileri gösteriyordu.

Siyah-beyaz ve sessiz filmlere konu olmuşlukları çoktur işçilerin. Charlie Chaplin, 1917 tarihli Göçmen (The Immigrant) filminde Avrupa'dan Amerika'ya gelen göçmen işçileri konu ediniyordu. Film komedi türündeydi ancak işçileri konu alması ve işçi temsilinin varlığı yönleriyle sinema tarihinde ayrıca yer edinen bir yapımdı.

ETLER KURTLANINCA

Sovyet Devrimi'nin ardından ise Rus sinemasında genel olarak "propaganda filmleri" olarak sınıflandırılabilecek (ancak sanatsal yetkinliklerini de göz ardı edemeyeceğimiz) filmler yapıldı. Bunlar içinde en başarılı olanı da kuşkusuz sinema dâhisi Sergei Eisenstein'ın Potemkin Zırhlısı (Bronyenosyets Potyomkin, 1925) idi. Konusunu gerçek bir olaydan alan filmde etler kurtlanınca küçük bir itirazları bile kaba kuvvetle karşılanan ve ayaklanan işçiler ve denizciler Ekim Devrimi'nin temellerini atıyordu. Eisenstein'ın yine aynı yıl yaptığı Grev (Stachka) filmi de 1903 yılında Rus İmparatorluğu'nda bir fabrikadaki işçilerin grevini anlatıyordu.

Alman Dışavurumcu sinemasının en büyük ismi Fritz Lang'ın 1927 yapımı başyapıtı Metropolis'te de işçiler çok önemli bir yerdedir. Esasen bilimkurgu / distopik bir film olan Metropolis'te, kentin enerji merkezinde çalışan işçiler tıpkı piramitleri yapan köleler gibidir ve bir avuç üst sınıfın emri altında ezilmektedir. Filmde Maria'nın da etkisiyle isyan eden işçileri görürüz. Tüm sinema tarihçilerinin üzerinde hemfikir olduğu üzere, zamanının çok ötesinde bir filmdir Metropolis.

1930'larda yine Chaplin çıkıyor karşımıza; ancak bu kez sinema tarihinin en muhteşem filmlerinden biriyle: Modern Zamanlar (Modern Times, 1936). Filmde Chaplin, hızlı üretim bantlarında işine yabancılaşan, sürekli gözetim altında olan ve sistemin "çarklarında" ezilen işçileri, ironik bir şekilde mizahi bir dille anlatır.

Steinbeck'in aynı adlı romanından uyarlanan Gazap Üzümleri (The Grapes of Wrath, 1940) ise 1929 Ekonomik Buhranı dönemlerinde başta emekçi sınıflar olmak üzere tüm ezilenlerin hâlini en çarpıcı şekilde ele alan bir filmdi. John Ford'un yönettiği filmde Joad ailesi üzerinden bir dönemin ve bir sınıfın panoraması sunulur.

Sergei Eisenstein'ın Potemkin Zırhlısı filminin afişlerinden...

ROMA'DA BİSİKLET ARAMAK!

Sinema tarihinde önemli bir yeri olan bir başka film de, İtalyan Yani Gerçekçiliği akımının önemli isimlerinden Vittorio De Sica'nın yönettiği, 1948 yapımı Bisiklet Hırsızları (Ladri di biciclette)'dır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yoksul Roma atmosferi içinde bir süredir işsiz olan Antonio'nun yeni işi olan afiş yapıştırma işinde ona çok gerekli olan bisikletinin çalınması ve 10 yaşındaki oğluyla Roma'yı karış karış dolaşarak bisikleti araması

oldukça gerçekçi ve yalın bir şekilde perdeye yansır.

Dünyanın en büyük bağımsız filmcilerinden İngiliz Ken Loach'u anmadan da olmaz elbette. "İşçi sınıfının yönetmeni" olarak adlandırılmak her yönetmenin harcı olamaz. İlk filminden bu yana hep alt ekonomik sınıfa (genellikle işçi sınıfına) mensup bireylerin yaşamlarını yalın bir şekilde beyaz perdeye yansıtan usta yönetmen, kapitalist sisteme ağır eleştiriler getirir her filmiyle. Sosyalist idealleriyle tanınan Loach, daha ilk filmi Düşen Kadın'da (Poor Cow, 1967) emekçilerin hikâyesini anlatmaya başladı ve sinema yaşamı boyunca bundan vazgeçmedi. Loach, dünya sinemasına Kerkenez (Kes, 1969); Ayak Takımı (Riff-Raff, 1991); Ülke ve Özgürlük (Land and Freedom, 1995) ve Üzgünüz, Size Ulaşamadık (Sorry We Missed You, 2019) gibi başyapıtlar armağan etti.

Emile Zola'nın aynı adlı romanından Fransız yönetmen Claude Berri tarafından uyarlanan Germinal (1993) filmi de başrollerinde Miou-Miou ile Gérard Depardieu'nun devleştiği muhteşem bir işçi filmidir. 19. yüzyılda Kuzey Fransa'daki maden ocaklarında çalışan kömür madeni işçilerinin zor hayat koşullarını, açlığı,

sefaleti, işverenleri tarafından sömürülmelerini ve grev süreçlerini konu alan film, üzerinden çok uzun zaman geçmesine rağmen hâlâ değişen çok fazla şeyin olmadığını bize gösteriyordu.

2016 yapımı Bitmeyen Kavga (In Dubious Battle) ise Steinbeck'in aynı adlı romanından uyarlanan bir filmdi. 1930'lu yıllarda Kaliforniya'da geçen film, meyve bahçelerinde çalışan emekçilerin toprak sahiplerinin baskılarına karşı bir araya gelerek örgütlenmelerini ve verdikleri mücadeleyi anlatıyordu.

Elbette çok daha fazla sayıda filme konu olmuşlukları vardır işçilerin. Sadece başyapıt olarak gösterilen filmlerden bazılarını andık. Ancak bu filmlerin çoğunun Avrupa filmleri daha geniş anlamıyla da batılıların yaptığı filmler olduğunu görüyoruz. Sinemanın emekleme dönemlerinde bile emekçi sınıfları konu alan filmler üretilmesinin sebebi nedir peki? Türkiye sinemasının ilk yıllarında, hatta bırakın ilk yılları 1960'lara kadar neden işçiler konu edilmedi?

TÜRKİYE SİNEMASINDA İŞÇİLER

Sebebi çok basit aslında! Batı, Sanayi Devrimi'ni yaşadı ve yeni bir toplumsal sınıf doğdu: İşçiler. Elbette bu gelişmeye sanatçılar ve bilim insanları kayıtsız kalmadı. Modern sosyoloji biliminin doğması ve buna bağlı olarak birçok bilimsel disiplinin ortaya çıkması bir yana, edebiyatçılar da gözlerini işçilere dikti, kahramanlarını bu yeni sınıftan ve konularını da bu sınıfın yaşantısından aldı. Diğer sanatlar ve elbette yedinci sanat sinema da bundan azade olmadı elbette.

Ülkemizde böyle bir Sanayi Devrimi'nin yaşanmaması ve işçi sınıfının olmaması yukarıdaki sorunun yanıtıdır. Sanayi Devrimi'nden geçmediği için gerçek anlamda işçi sınıfı oluşmamış ve feodal kodlara göre sınıflandırılmış bir topluma uzak şeylerdir bunlar.

Bu yüzden işçilerin sorunlarını veya mücadelelerini konu alan filmlere çok nadir rastlıyoruz Türkiye sinemasında. İşçiler, filmlerimizde daha çok yan unsur olarak varlar ve bu şekilde temsil edilmeleri de "normal"dir. Ancak bu durum, 27 Mayıs İhtilali'nin görece özgürlük ikliminde ve emekçilere verilen sendikal haklarla birlikte değişmeye başladı.

Daha önce tek tük işçi tem-

sillerine rastlamıştık. Mesela Türkiye sinemasında ilk kez bir işçiyle karşılaştığımız film Muhsin Ertuğrul'un Halıcı Kız (1953) filmiydi. Halı dokuma işçisi olan Güllü'nün patronun oğlu tarafından tacize uğramasını ve geldiği İstanbul'da da yine erkekler tarafından sömürülmesini izlediğimiz film, her ne kadar öyle gibi dursa da kadın bir işçinin sorunlarını anlatmıyordu aslında. Bir işçi filmi ya da bir kadın filmi olmayan Halıcı Kız, aksine verdiği "kadınlar çalışma yaşamına katılırsa böyle sorunlar yaşar" mesajıyla oldukça olumsuz kodlar barındıran bir filmdi.

KARANLIKTA UYANANLAR İMECESİ

1964 yapımı Karanlıkta Uyananlar filmi, Türkiye sinemasında gerçek anlamda ilk işçi filmidir. Ertem Göreç'in yönettiği ve senaryosunu usta yazar Vedat Türkali'nin yazdığı film, o güne kadar rastlanmayan bir finans ve örgütlenme şekliyle çekilmişti. Film tam anlamıyla imece usulü çekilmiş bir filmdi. Örneğin filmdeki grevde yürüyüşe katılan işçiler Türk-İş Sendikası'ndan gelen gerçek işçilerdi. Marksist olan Türkali, filmin yönetmen koltuğunda Göreç'in oturmasını özellikle istemişti çünkü Göreç, işçi sınıfından geliyordu. Filmin başarısında kuşkusuz bunun da etkisi vardı.

Karanlıkta Uyananlar, yeni sanayileşmekte olan bir şehirdeki boya fabrikasında çalışan işçileri ve patronla çatışmalarını odağına alıyordu. Öte yandan, 1961 Anayasası'nın coşkusu ve o dönemin politik atmosferi göz ardı edilerek filmin izlenmesi mümkün değil.

BİTMEYEN YOL, UMUT, OTOBÜS

Emekçileri odağına alan bir başka film de Duygu Sağıroğlu'nun yazıp yönettiği Bitmeyen Yol (1965) filmiydi. Büyük kente göç ve işsizliği ele alan film, altı taşralı arkadaşın ekmek parası kazanma uğruna büyük bir direnişle sürüp giden yaşama tutunma kavgalarını anlatıyordu. Bitmeyen Yol'da gerçekçi insan manzaraları görüyorduk. Sağıroğlu'nun filminde işçilerin sefaletini gösteren toplu resimler, sahneler bir tablo gibiydi. Oğlunu okutabilmek için direnen Anadolulu kadın, bir göz odada üst üste yatan köylü aile ve kum deposundaki işçiler çarpıcı görüntülerle verildi.

Yılmaz Güney'in 1970'te Adana'da çektiği Umut filmini de anmadan olmaz elbette. Atı bir arabanın çarpmasıyla ölen Cabbar'ın hikâyesini anlatıyordu film. Cabbar ailesini geçindirmek için emeğiyle çalışarak para kazanamayacağını düşünerek kestirme bir yol aramaya başlar. Aldığı piyango biletine de ikramiye çıkmayınca, bu kez defineci olmaya karar verir. Bisiklet Hırsızları filmiyle yakın akrabadır Umut. Biri Roma'da diğeri Çukurova'da yaşam kavgası veren Antonio ile Cabbar'ın hikâyeleri aynı damardandır.

Yine Yılmaz Güney'in Endişe (1974) filmi, makineleşmenin başladığı dönemlerde kırsaldaki ağalar tarafından sömürülen köylülerin yaşadığı sıkıntıları konu alı-

yordu. Toprak işçilerinin feodal düzen tarafından nasıl ezildiğini gösteren film, Güney'in bir başka başyapıtı olarak görülüyor.

Tunç Okan'ın İsveç'e kaçak işçi olarak götürülen ve içinde bulundukları otobüsle şehrin meydanında bırakılan işçileri anlattığı 1974 yapımı Otobüs filmi, uzun yıllar Türkiye'de gösterimi yasak olan bir filmdi. Stockholm'e vardıktan sonra kaçak işçilerin yaşadığı çaresizliği ve şaşkınlığı tüm yalınlığıyla bize gösteriyordu film.

Sinemamızın büyük ustası Ömer Lütfi Akad'ın Gelin-Düğün-Diyet üçlemesi (1973-74-75) ise sinemamızın bir başka unu-

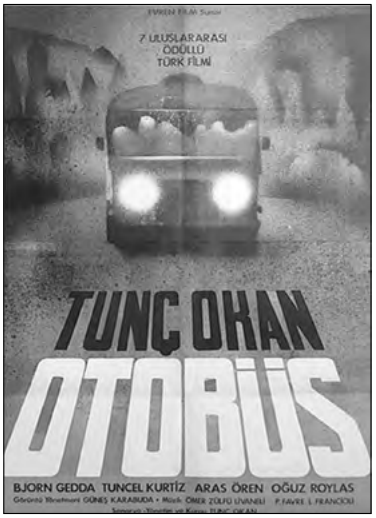

tulmaz filmlerinden oldu. O dönem ülkede artan köyden kente göç sorunu işleyen Akad'ın bu üçlemesi, işçi sınıfı betimlemeleri açısından çok önemli bir yerde duruyordu. Özellikle üçlemenin son halkası olan Diyet, işçi sorunlarının en yoğun işlendiği filmdi. Filmin tüm hikâyesi bir imalathanede çalışan emekçilerin etrafında geçiyordu. İşçi ve işveren arasındaki çatışma, sendikalaşma mücadelesi ve "bir ölüm makinesi" hâline gelen imalathanede sağlıksız ve güvensiz çalışma ortamı anlatılıyordu filmde.

YAVUZ ÖZKAN FİLMLERİ

Yavuz Özkan'ın senaryosunu yazıp yönettiği Maden (1978) filmi de Türkiye sinemasında işçileri ve mücadelelerini merkeze alan ender filmlerden biridir. Cüneyt Arkın ve Tarık Akan'ın başrolde olduğu Maden, devrimci bir maden işçisinin iş arkadaşlarına sömürü düzenini ve kötü çalışma koşullarını anlattığı, işçiden çok işverenin menfaatlerini kollayan sarı sendikaların gerçek yüzünü haykıran politik bir filmdi.

Finansmanında birçok sendikanın da katkı sunduğu filmin sansür kuruluna gönderilmeden önce bazı sendikalara kesilmemiş kopyasını gönderdiği ve maden işçilerinin yoğun olduğu köy ve kasabalarda sansüre uğramamış hâliyle gösterildiğini de not düşelim. Derse benzeyen anlatımlardan sıkılan ve dergi, broşür gibi materyalleri okumaya pek yanaşmayan işçiler, Maden filmiyle birlikte belli bir bilinç kazanmıştı.

Yine Yavuz Özkan'ın Maden'den bir yıl sonra çektiği Demiryol filmi de demiryolu inşaatında çalışan işçilerin grev hikâyesini anlatıyordu. Film sınıf temelli bir bakış açısıyla dikkat çekerken devrimci mesajlar vermeyi de ihmal etmiyordu.

Sosyal meselelere duyarlı bir başka sinemacı olan usta yönetmen Atıf Yılmaz'ın 1980 tarihli Talihli Amele filmi de, karısı ve iki çocuğunu köyünde bırakıp daha iyi bir yaşam için İstanbul'a para kazanmaya gelen Mehmet Ali'nin öyküsünü anlatıyordu.

Yine aynı yıl, Orhan Kemal'in müthiş romanından aynı isimle uyarlanan Bereketli Topraklar Üzerinde filmi ise Çukurova'ya gelip ağır şartlar altında çalışan üç arkadaşın başından geçenleri konu ediniyordu. Sömürüyü anlatan film, 12 Eylül döneminde sakıncalı bulunarak yasaklandı ve halkla buluşması engellendi. Ayrıca film festivallerine müdahale edilerek ödüller alması da engellenmeye çalışıldı.

SON YILLARDAKİ DURUM

12 Eylül darbesinin ardından işçi hareketi oldukça zayıflamış ve sendikal hareketler de yasaklanmıştı. Böyle bir ortamda işçi filmleri çekmek de imkânsıza yakındı. 2000'li yıllara kadar işçi sorununu temeline alan sadece iki film çekildiğini söyleyebiliriz: Muzaffer Hiçdurmaz imzalı 1987 tarihli Çark filmi ile Faik Ahmet Akıncı'nın 1996 tarihli Ekmek filmi.

2016 yapımı Kıvanç Sezer'in yazıp yönettiği Babamın Kanatları ise son yıllarda sinemamızda işçi sorunlarına en derinlemesine eğilen film oldu. Filmde, kanser hastalığına yakalandığını öğrenen inşaat işçisi İbrahim ve aynı inşaatta çalıştığı yükselme hırsıyla yanıp tutuşan yeğeni Yusuf'un hikâyesi anlatılıyordu.

Tüm bunlarla birlikte Türkiye sinemasında yeterince işçi filminin çekilmediğini (ya da "çekilemediğini" mi demeliyiz) görüyoruz. Popüler türler olan melodram ve komedilere sırtını yaslayan Yeşilçam dönemindeki büyük yapımcıların toplumsal sorunlara mesafeli olmaları ve sansür gibi ana sorunlar yüzünden çok sayıda emek temalı ve sorunlara işçilerin baktığı yerden bakan filmler yapılmadı. Yapılanlar da sansürün makasından paylarına düşeni aldı. ■

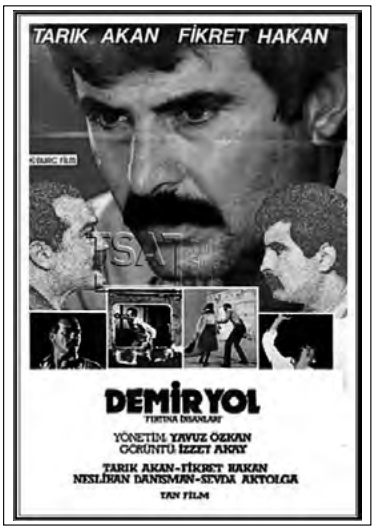

Hildesheim'den Oskar Schindler Geçti

■ AKMAN GEDİK

Oskar Schindler ismi daha çok Schindler'in Listesi filminden sonra bilinir oldu desek abartmış sayılmayız sanırım. Size sanayici/işveren Schindler'i anlatmayacağım bu yazıda. Ya da nerede doğduğunu, gençliğini, okul hayatını, iş hayatını da anlatmayacağım. O yönlü bilgi edinmek isteyenler, internet üzeri ya da kütüphanelere giderek pekâlâ öğrenebilirler. Sadece yaşamının bir kesitini, iki-üç yıllık Hildesheim'deki yaşamından bahsedeceğim bu yazıda. Beni böylesi bir yazıyı yazmaya iten sebebin başında, Bay Schindler'in de bir zamanlar Hildesheim'de yaşamış olmasıydı. Bu merakımdan ötürü birkaç kez Hildesheim'deki kütüphaneye uğradım. Hildesheim'deki yaşamıyla ilgili bir şeyler bulmanın umuduyla gittim birkaç kez. Sağ olsun görevli hanım bu konuda birkaç kitap getirip gösterdi. Uzun uzadıya olmasa da, Hildesheim'deki yaşamıyla ilgili kısacık da olsa kısmi bilgiler edindim ve siz dostlarla bunu paylaşmak istiyorum. Dediğim gibi Oskar Schindler hakkında bayağı bir kitap yazılmış, bu yazı bir biyografi yazısı değil. Öyle bir iddia da taşımıyor(um) zaten. Oskar Schindler hakkında yazılmış biyografik kitap Hildesheim kütüphanesinde mevcuttur. Tamamen, ölümünden sonra da olsa dünyaca popüler olmuş bir insanın bir zamanlar yaşadığımız bu şehirde yaşamış olmasıdır. Belki de ünlü bir hemşerimizi (her ne kadar misafir gibi yaşadıysa

da Hildesheim'de) anlamaya/anlatmaya çalışıyoruz.

Belki de filmin ana teması Schindler'in Listesi, yani kurtarılan Yahudilerin isim listesi üzerinden bir insanlık dramı ustaca anlatılıyordu. Bay Schindler'in hayatı filmden önce de bir romanın konusu olmuştu zaten. Soykırımdan kurtulan Poldek Pfeffeberg'in anlatımlarından, Schindler'in Gemisi romanı yazılmıştı. Romanın temeli elbette Bay Pfeffeberg'in anlatımlarıydı. Romanın yazarı Tom Kenealy'dir. Roman daha sonrasında Schindler'in Listesi olarak yeniden düzenlendi. Sonrasında ünlü yönetmen Steven Spielberg'in dikkatini çekti ve sinemaya uyarlandı. Film birçok dalda Oskar kazandı, çok ses getirdi. Hemen hemen her ülkede gösterildi. Televizyonlarda sayısız defa gösterildi. Filmin çok bilinir olması Schindler isminin tanınmasında etkili oldu. İnsanlar merak etti. Çokça yazılıp çizildi Schindler üzerine.

Film'de de bilindiği üzere savaşın bitiminde, fabrikasında bir konuşma yapar Oskar Schindler. Hatta orada Alman askerlere onurlu bir insan olarak evlerine dönmelerini salık verir. Kurtardığı Yahudi işçiler de, bir arkadaşlarının ağzından altın dişini sökerek bir yüzük yaparlar ve yüzüğü Schindler'e hediye ederler. Savaşın bitiminden birkaç yıl sonrası yani 1948'de Arjantin'e yerleşir. Ekonomik açıdan durumu pek de iyi değildir. Hatta denilir ki Arjantin'e göç ettiğinde zaten iflas etmiştir. Tüm servetini savaş koşullarında yitirmiştir. Gerek rüşvet vererek işçileri için yaptığı alımlar, ya da karaborsadan kaybederek servetinin sonunu getirmişti. Yardım alabilecek kadar kötüydü maddi açıdan. Yahudi organizasyonlarının yardımıyla yaşayabildi uzun bir zaman.

1958 yılında Almanya'ya yerleşti. Frankfurt'ta Am Hauptbahnhof caddesinde küçük bir apartmana taşındı. Birkaç iş kurma girişimi oldu. Çoğu başarısızlıkla sonuçlandı. Yine Yahudi organizasyonların yardımıyla bir çimento fabrikası kurdu. Ne yazık ki bu iş de başarısızlıkla sonuçlandı. Yıl 1961'di.

1967'de İsrail'de Yahudi soykırımı kurbanlarına adanmış, YÂD VASHEM anıtında ismi belirtildi.

Hildesheim'e gelişi Dr. Staehr çifti sayesinde oldu. 1970

yılının sıcak bir yazında, Tel Aviv yakınlarındaki bir kumsalda tanıştılar. Dr. Staehr çiftinin daveti üzerine Hildesheim'e geldi Oskar Schindler. Dr. Staehr çiftinin Götting sokağındaki evinde bir oda Oskar Schindler'e ayrıldı. Zamanla Dr. Annemarie Staehr ile aralarında sevgi oluştu. Birbirlerinden hoşlandılar, hatta sevgili oldular. Arkadaş çevrelerinde Annemarie'nin adı kısaca Ami idi. Heinrich Staehr durumu bilmesine karşın, yine de Schindleri arkadaş çevresine aldı ve arkadaşlarıyla tanıştırdı. Oskar Schindler Dr. Staehr çiftinin arkadaşı, hastası ve sonrasında Annemarie Staehr'in sevgilisi oldu. Bu duygu fırtınası içinde günler, aylar, yıllar geçti. Hildesheim'de hiç ikametgâhı olmadı Oskar Schindler'in. Hep bir misafir gibi yaşadı, gitti geldi. Frankfurt ile Hildesheim arasında mekik dokudu. Hildesheim'e gelişleri daha çok Annemarie içindi. Arkadaş çevresinin yardımlarıyla birkaç kez, çeşitli yerlerde panel ve seminerlere katıldı. Bu panel ve seminerle elbette Annemarie Staehr hep eşlik etti. Yaşadığı dönemin tanığı olan, ölümden çok insan kurtarmış olan Schindler çeşitli çevrelerin dikkatini zaten çekmişti. Çeşitli medya organların ilgisini çekti. Katıldığı ortamlarda çok içki ve sigara içiyordu. Bu da sağlığını ciddi oranda bozuyordu. Hata günde iki ya da dört konyak, bir paketten fazla sigara içtiği söyleniliyor. Hastalıklarla hep boğuştu. Kalp krizi, felç ve şeker... Ama Annemarie hep yanında oldu. Yardım etti bir arkadaş gibi, çoğunlukla bir sevgili gibi... Sevdi. Kocası Heinrich Staehr ile araları açıldı. Oskar Schindler'in ölümünden sonra tekrar yan yana geldikleri, 1988'de Annemarie'nin ölümüne kadar mutlu bir çift olarak yaşadıkları söyleniliyor.

1972'de Hildesheim'de Bernward Krankenhaus'a (hastanesi) tedavi edilmek için yattı. Hastane masrafı 3 bini geçkin mark tutarındaydı. Hastane, tedavi masraflarını Frankfurt'taki adresinden talep etti.

Tedavi ve ilaç masraflarının çoğu Dr. Staehr çifti tarafından karşılandı. Oskar Schindler 8 Aralık 1973'de ikinci kez bir felç geçirdi. Sağlığı giderek kötüleşti. Her ne kadar Dr. Staehr çifti Götting sokağındaki evlerinde bir oda ayırdılarsa da tam olarak yerleşemedi. Sağlığı çoğu zaman elvermedi buna. Ara ara Frankfurt'a gidip geldi. Çünkü ikametgâhı Frankfurt'taydı. 1974'ün ortalarında sağlığı giderek bozuldu. 1974 Ağustos ayında Dr. Staehr çiftinin Götting sokağındaki evine yerleşti. Bakımı ve tedavisi için Dr. Staehr çifti ilgilendi. 12 Eylül 1974'de Bernward hastanesine yatırıldı. Geçirdiği bir ameliyat sonucunda komaya girdi ve uyanamadı. Ekim'in 9'unda hayata gözlerini yumdu... Öldüğünde 66 yaşındaydı.

Hildesheim'de bir sokağa ismi verilmek istendiyse de; şehir idaresi tarafından yapılan oylama da takılıp kaldı, uygulamaya geçmedi. Ne yazık ki günümüz itibari ile Hildesheim'de böyle bir sokak ismi yok. Ama Götting sokağının Alfelder caddesiyle kesiştiği yerde Oskar Schindler adına bir heykel dikildi. Marienburger Höhe semtinde Oskar Schindler ismi ile bir karma okul açıldı.

Schindler'in Listesi filmine konu olan 1200 kişilik isim listesi, 1999'da Hildesheim'de Schindler'in arkadaşlarına (Dr. Staehr çiftinin evi) ait bir evin tavan arasında bir bavulda bulundu. 7.000 üzerinde doküman, fotoğraf ve orijinal belgeler vardı. Schindler'in ölümünden sonra Dr. Staehr çifti, Schindler'e ait bu tahta bavulu tavan arasına kaldırdı. Dr. Heinrich Staehr'in ölümünden sonra,Dr. Staehr'in oğlu ve amcası (Bay Staehrin kardeşi) babasına ait eşyaları ayırırlarken, tavan arasında böyle bir bavula denk geldiler. Dr. Henrich Staehr'in kardeşinin ilgisini çekmedi bavul, oralı da olmadı zaten. Ama oğlu içindekilere baktı ve bunların önemli doküman olduğu ayırdına vardı. Sonrasında da bunu medya ile paylaştı. Bu belgelerin orijinalleri YÂD VASHEM, İsrail'deki Holocaust müzesine verildi. Bu belgeler içinde, Oskar Schindler'in kurtardığı Yahudilerin isim listesi de vardı. Savaş sonrasında Schindler'e hep soruldu, "neden böylesi bir şeyi yaptın" sorusuna karşılık olarak; "Benim için çalışan insanları tanıdım... İnsanları tanıdığınızda, onlara karşı insan gibi davranırsınız" dediyse de, tam olarak neden böylesi bir şeyi yaptığını anlatmadı. Ama yaptıkları insanlığın ortak vicdanında yer edindi. Film hep konuşuldu, daha da çok konuşulacaktır. Vicdanına danışan insanların çoğalması insanlık için daha da büyük önem arz eder. Hildesheim'de kısa bir süre yaşamış olsa da, büyük bir iz bırakmıştır Oskar Schindler. İnsanlığın ortak mirası böylesi vicdanlı insanlar sayesindedir. O soykırımın artakalanlarının anlatımlarından dolayıdır ki; çok roman yazıldı, çok film yapıldı ve tiyatrolarda oyunlar sahnelendi. İnsanlık suçlarının bir daha olmaması için, tarihin bu canlı tanıklara ihtiyacı vardır hep. Duydunuz mu, Hildesheim'den Oskar Schindler geçti. ■

SİNEMA NOTLARI

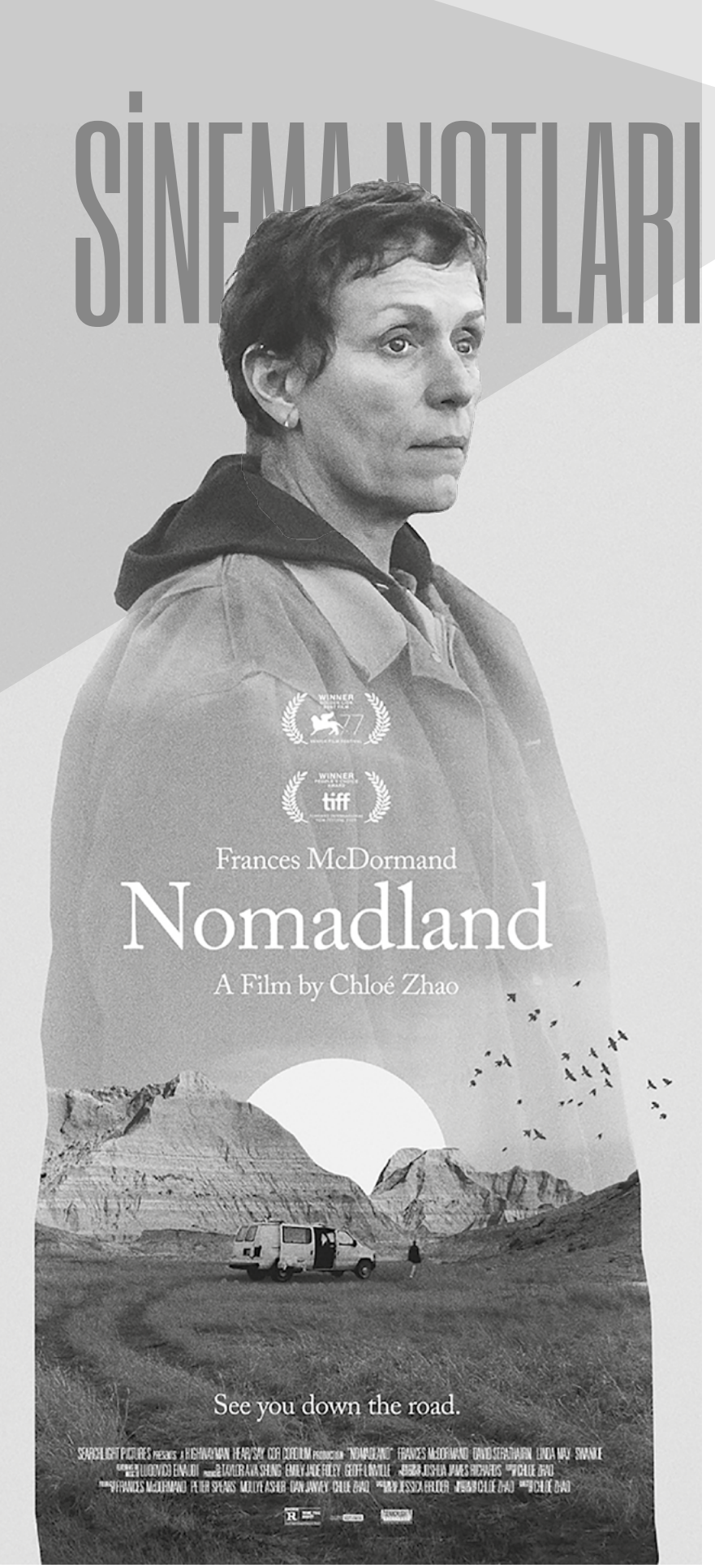

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Oscarlı Üç...

Nomadland

(ABD 2020, 108 dak.)
"Göçebeler Ülkesi"

Yönetmen&Senaryo: Chloé Zhao
Oyuncular ve rolleri: Frances McDormand (Fern), David Strathairn (David), Linda May (Linda), Charlene Swankie (Swankie), Bob Wells (Bob), Derek Endres (Derek), Peter Spears (Peter) vd.

Nomadland bu sezonun üzerine en çok konuşulan, yazılan, övülen filmi. 2020'de Venedik Film Festivali'nde gösterimi ertesinde ayakta alkışlanan, festivaldeki "en iyi film" için verilen Altın Aslan Ödülü'nü alan film. 2021 Oscar'ı için altı dalda (En iyi film, En iyi Yönetmen, En iyi Oyuncu, En iyi Uyarlama Senaryo, En İyi Kamera, En İyi Kurgu) aday olan film. 2021 Oscar'larında En İyi film, En İyi Yönetmen (Chloé Zhao), En İyi Oyuncu (Frances McDormand) ödüllerini alan film.

Venedik festivalindeki gösterimle aynı zamanda dijital platformda da gösterime giren filmi görmek için sinemaların açılmasını bekledim. Bu kadar övülen bir filmi, sinema filmlerinin esas gösteri mekânında görmek benim için önemli idi.

Filmin konusu üzerine çok yazılmış olduğu için kısaca: Film'de ABD'nin orta kuşağında bir zamanlar bir maden kenti olan Empire'de yaşayan 60 yaşlarında bir kadının öyküsü anlatılıyor. Empire onun yaşam kaynağı olan madenin kapatılması ile çöken bir kent. Öyle bir çöküş ki, insansız bir ölü kent hâline gelen Empire'nin posta kodu bile siliniyor posta idaresi tarafından. Nüfusunun büyük bölümü işsizliğe mahkûm olan, işi yanında kredi borçlarını ödeyemez duruma geldiği için evini kaybeden, ellerinde kalan tek mülkleri, emanetçiye teslim ettikleri ev eşyaları ve içinde yaşadıkları arabaları olan, göçebe hayatı yaşayan emekçiler.

Fern onlardan biri. Maden kapandıktan sonra eşi ölüyor. Empire'deki emekçilerin çoğu gibi o da işsiz kalıyor. Eşi ölen, evsiz kalan, işsiz kalan Fern de elinde kalan tek mülkü, yeni evi hâline getirdiği karavanı ile iş peşinde düşüyor yollara. Onu bu göçebe işçi hayatında yolda izliyoruz film boyunca. Onun üzerinden ABD'de kendine özgü bir yoksul emekçi kesimin hayatını izliyoruz. Filmde "oyuncu"ların büyük bir bölümü "kendini oynayan", aslında gerçek hayatları bir sinema filmi formatında belgelenen emekçiler. Fern bunlarla kendi seyahati sırasında düşük ücretle, sigortasız çalıştığı günlük işlerde, bir kentten diğer kente göçerken verdiği molalarda, göçebe işçilerin karavan kamplarında tanışıyor. Geceleri bazen yakılan bir ateş etrafında toplanıp, şarkılar söyleyen, birbirlerine dertlerini anlatan, hayat öykülerini kendi ağızlarından dinlediğimiz insanlar. Her biri kendi başına bir dünya. Ama her birinin ortak bir noktası var: Bunlar aslında kendilerini kusan toplumun kuralları ile o topluma yeniden dönmek diye bir niyetleri olmayan, kendilerini özgür hisseden ve yaşadıkları hayat tarzını benimsemiş insanlar. Günübirlik işlerde çalışmaları yalnızca karın doyurmak için zorunlu olarak yapılan bir iş. Kendilerinin "özgür" olarak tanımladıkları yaşamlarını sürdürmek bir araç yalnızca. Kaybedecekleri hiçbir şeyleri yok! Yeniden mal mülk edinme dertleri de yok. O yüzden de özgürler.

Filmde Fern'in de onlardan biri olma sürecini izliyoruz.

Bu süreç, egemen toplumla, ölmemek için günübirlik çalışma dışında, bütün bağların koparıldığı bir süreç.

Nomadland ABD'nin uçsuz bucaksız coğrafyasında ABD'nin 5 eyalet/devletinde Nevada, Kaliforniya, Güney Dakota, Nebraska ve Arizona'da çekilmiş bir yol filmi.

Kurgu, uyarlanmış senaryo, reji, kamera, gayet ustaca kullanılan film için özel bestelenmiş müzik, film dili olarak gerçekten usta işi bir film.

Fakat yoksulluk ve umarsızlığı özgürlük olarak idealize ettiği yerde –ki bence yapılan bu–, gerici bir film. Bu yanı ile tam bir hayal kırıklığı benim için. Tabii ama anlatılan öykü gerçek hayat. Bu da var. Bunun belgelenmesi neden gerici olsun denebilir. Hayır, anlatılan gerçek hayat bu değil. Her biri çerçevelenip, duvara sanat eseri olarak asılabilecek güzellikte resimler yaşanan yoksulluğu gri/mavi tonlar içinde görünmez kılıyor. Bütün film boyunca, eski normal hayata geri dönme dışında, bir alternatiften söz eden, gelecek konusunda umudu olan tek insan, tek görüş yok. He pardon var: Bol miktarda mistisizm ve doğa içinde herkesin kendini tanıması, kendini bulması propagandası var.

Yoksulluk ve umarsızlığın idealize edilmiş hâli Nomadland.

Bence biraz abartılmış bir film. Filmin suçu değil tabii bu.

Druk

(Danimarka/İsveç/Hollanda 2020, 116 dak.)
Sarhoş
Yönetmen: Thomas Vinterberg
Senaryo: Thomas Vinterberg, Tobias Lindholm
Oyuncular ve rolleri: Mads Mikkelsen (Martin), Thomas Bo Larsen (Tommy), Magnus Millang (Nikolaj), Lars Ranthe (Peter), Maria Bonnevie (Anika), Helene Reingaard Neumann (Amalie), Susse Wold (Okul Müdiresi), vd.

Kamera kendi önünde hızla koşan bir grup genç insanın peşinden koşuyor. Kadraja kenardan büyük neşe içinde tezahürat yapan başka ergen gençler giriyor. Koşan grupta olanlardan ikisi bir ucundan tuttukları bir bira kasasını taşıyorlar. Hem koşanların, hem kenardan tezahürat yapanların "keyfi" yerinde. Fakat bu arada yolda kusanları filan da görüyoruz. Onlara da tezahürat yapılıyor… Böyle gürültülü ve hareketli bir sahneyle başlıyor Vinterberg'in yeni filmi Druk.

Druk, Danimarka dilinde komaya girecek kadar sarhoş olma, alkol koması anlamına geliyormuş.

Filmi gördükten sonra, Almanya'da yaşayan üniversiteli genç bir dostuma bu sahneyi anlattığımda, gördüğümün Almanya'da da gençler arasında yaygın ve sevilen

bir koşu ve içki içme yarışı/oyunu olduğunu öğrendim. Gençler iki takıma ayrılıyor. Saate karşı yarışta amaç verili mesafeyi rakip takımdan önce bitirmek. Fakat koşarken aynı zamanda kasadaki bira da takım elemanları tarafından tüketilmiş olacak. Koşarken kasadaki biralar bütünüyle tüketilmiş olmazsa, oyun kaybedilmiş oluyor. Yarışı kaybeden takım bira masraflarını üzerleniyor! Komalık olmak için birebir bir yarış yani!

Filmin tanıtım yazıları, filmin âdeta önsüzü olan bu hızlı girişten sonra giriyor devreye.

Filmde orta yaş krizinde dört erkek öğretmenin öyküsü anlatılıyor. Martin, Tommy, Nikolaj ve Peter aynı okulda öğretmenlik yapıyorlar. İyi arkadaşlar. Martin tarih, Tommy spor, Nikolaj felsefe ve Peter müzik öğretmeni. Hayatlarından memnun değiller. Öğrencilerden, okul yönetiminden, velilerden hoşnut değiller. Tersi de geçerli tabii. Evde de durumları iyi değil. Martin hastanede gece vardiyasında çalışan eşi Anika'yla arada görüşen ev arkadaşı konumunda. Nikolaj'ın başı birbirinden zor üç küçük çocuğuyla dertte vs.

Nikolaj'ın 40. doğum gününde bu dört arkadaş lüks bir lokantada buluşuyorlar. Doğum günü şerefine en iyi şaraplar ısmarlanıyor. Arkadaş sohbeti başlıyor. Sohbetin belli bir yerinde Nikolaj Norveçli bir psikiyatristin insanların kanlarında binde 0,5'lik bir alkol eksikliğiyle dünyaya geldiği tezini savunduğunu anlatıyor. Buna göre, eğer insanlar başarılı, sağlıklı mutlu olmak istiyorlarsa, kanlarında sürekli binde 0,5 oranında alkol olacak biçimde alkol almalılar. Dört arkadaş alkolle koyulaşan sohbetlerinde bu tezin doğru olup olmadığını öz deneyimle gözlemlemek kararı alıyorlar.

Film boyunca bu "bilimsel" öz deneyimi izliyoruz.

Önce dört arkadaş da, sabahları kalktıklarında işe gitmeden kanda alkol oranını 5 promile yükseltiyor, iş yerinde de ölçülerde 5 promil altına düştüğünde aynı değeri yakalamak için –tabii gizlice– içiyorlar. Ve gerçekten de birdenbire işlerine, dünyaya bakışları değişiyor, Daha neşeli, iyimser, insanlarla ilişkide daha samimi oluyorlar. Öğrencilerin sevdiği öğretmenler hâline geliyorlar.

Fakat eğer 5 promil hayatı böyle değiştiriyorsa, neden daha fazlası olmasın. Film bu sorunun cevabını promillerin yükselmesine bağlı olarak ele alınan bölüm başlıkları altında arıyor.

Son bölüm "Kontrolün kaybe-

dildiği" "Druk" bölümü. "Bilimsel deney"den çoktan alkolizme geçilmiş olunan, sonu en azından dörtlüden biri için intiharla biten bölüm.

Diğerleri için henüz dönüş imkânı var. Ama acaba dönmek isteyecekler mi? Vinterberg bu soruya cevabı açık bırakan mükemmel bir Mad Mikkelsen dans şovu ile bitiriyor filmi.

Druk, bugün bütün dünyada, ama en başta da dünyanın en gelişmiş, "en uygar" ülkelerinde en yaygın halk hastalığı olan alkolizme dikkat çeken bir film. Drama biçiminde, yer yer güldüren, yer yer hüzünlendiren, fakat her şeyden önce sizi filmden sonra da tartışmaya, düşünmeye çağıran bir ders filmi aslında. Birçok bilmediğiniz şeyi öğreniyorsunuz. Örneğin kişi başına genç yaş grubu alkol tüketiminde Danimarka'nın dünya birincisi olduğunu biliyor muydunuz? Ya da kanda 0,5 promil eksik alkol teorisini? (Gerçekten de varmış böyle bir teori; en azından internete girip Nikolaj'ın adını andığı Finn Skårderud adını verdiğinizde böyle bir psikiyatristin var olduğunu, onun böyle bir tezi savunduğunu görüyorsunuz) Vinterberg benim ders filmi olarak adlandırdığım filminde aslında bir gözlemci olarak davranmaya, "taraf" tutmamaya çok dikkat ediyor. Var olanı resmediyor. Alkolsüz bir hayat ile aralarındaki geçiş çizgisi, özellikle derdi bol insanlar için çok ince olan kontrollü alkollü hayat, ya da alkolik hayat sonuçta herkesin kendi tercihi. Druk çok iyi oyuncuları, çok iyi senaryosu ve dört dörtlük kurgusu ile sinemasızlıktan sinemaya geçişte hasret gidermede ilaç gibi bir film.

2021 Oscarlarında "Yabancı dilde (İngilizce dışındaki diller şeklinde okuyun) En İyi Film" ödülünü aldı Druk.

Görün mutlaka…

The Father

(İngiltere 2020, 98 dak.)
"Baba"

Yönetmen: Florian Zeller
Senaryo: Christopher Hampton, Florian Zeller
Kurgu: Yorgos Lamprinos
Oyuncular ve rolleri: Anthony Hopkins (Anthony), Olivia Colmans (Anthony'nin kızı, Anne), Imogen Poots (Laura), Evie Wray (Lucy), Rufus Sewell (Paul), Olivia Williams (Catherine), Mark Gatiss (Annne'ın eşi), vd.

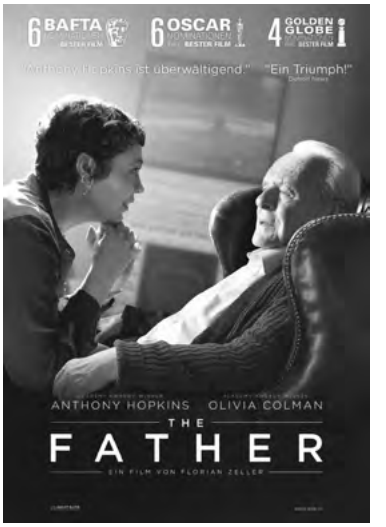

Florian Zeller Fransa'nın anda en çok okunan roman ve tiyatro oyunu yazarlarından biri. Father (Baba) 2012'den bu yana birçok tiyatroda sergilenen oyunlarından biri. Şimdi, Christopher Hampton'la birlikte sinemaya uyarladığı senaryonun çekiminde yönetmenliği de üzerlenmiş. Florian Zeller'in sinema yönetmeni olarak ilk filmi.

Baba, adım adım ilerleyen ve gerçek ile düşün, hatırlanan ile kurgulananın iç içe geçtiği demans (bunama) hastalığı üzerine bir film. Demans hastası bir babanın, şimdi onun sorumluluğunu taşıyan, aslında genç yaşta bir kazada ölen en sevdiği kızı yanında "ikinci" olan kızı ile ilişkisi üzerine bir film.

Film, Londra'da orta-üst sınıf içinde, orta yaşlı kızı dışında kimsesi olmayan, yalnız yaşayan, 80'li yaşlardaki Anthony'nin öyküsünü anlatıyor.

Kızı Anne, önce yalnız yaşayan ve hastalığını kabul etmeyen babasını her gün ziyaret ederek ona yardımcı olmaya çalışıyor. Sonra bir süre onu yanına, kendi evine alarak, babanın geçimsizliği, reddi sonucu sürekli değiştirmek zorunda kaldığı bakıcıların yardımıyla bakmaya çalışıyor. Sonunda, sevdiği bir insanla birlikte yaşamak için göçtüğünde çareyi bir huzurevinde yer bulup, babasını oraya yerleştirmekte buluyor.

Bütün bu süreçleri unutkanlığı adım adım ilerleyen, gerçekten yaşadıkları ve hatırladıkları ile düşledikleri her gün daha fazla iç

içe geçen Anthony'nin gözünden izliyoruz. Sürekli olarak saatinin çalındığı vehmi içinde yaşayan bir insan Anthony. Aslında hep birileri tarafından çalındığını veya çalınacağını düşündüğü saati, akıp giden, giderek tükenen zamanın simgesi.

Film öyküsü gerçekle, düşün iç içe geçtiği bir kişi üzerinden anlatıldığı için, gördüğünüz sahnelerin hangisinin gerçek, hangisinin düşlenen olduğunu son ana kadar anlayamıyorsunuz.

The Father, bence kurgu açısından, demans hastası bir insanın durumunu anlatma konusunda ilerde de anılacak, atıf yapılacak bir film. Oyunculara gelince, hem Anthony Hopkins hem Olivia Colmans rol yapmıyor, rollerini yaşıyorlar âdeta. Oyunculuk açısından da tam bir şölen The Father.

Konusu itibarıyla hele 60'lı yıllarını aşmış olanlar açısından biraz moral bozucu bir film. Ama saatinize sahip çıksanız bile zamanı durdurmak mümkün değil. Olacak olan oluyor.

The Father 2021'de altı dalda (En İyi Film, En Erkek Başrol Oyuncusu, En İyi Kadın Yardımcı Oyuncu, En İyi Uyarlanmış Senaryo, En İyi Kurgu, En İyi Sahne Tasarımı) Oscar adayı idi. En İyi Uyarlanmış Senaryo ve En İyi Erkek Başrol Oyuncusu'na verilen Oscarları aldı.

Görün mutlaka.

Ve diğer...

Ils sont partout

(Netflix Yapımı/Fransa, 2016, 111 dak.)
"Yahudiler / Her Yerdeler..."

Yönetmen: Yvan Attal
Senaryo: Yvan Attal, Emilie Frèche
Oyuncular ve rolleri: Benoît Poelvoorde (Boris), Valérie Bonneton (Eva), Dany Boon (Pascal), Charlotte Gainsbourg (Mathilde), Grégory Gadebois (Birinci Talmudcu), Denis Podalydès (İekinci Talmudcu), Gilles Lellouche (Norbert), François Damiens (Roger), Yvan Attal (Yvan), vd.

Yvan Attal, Safarad Yahudi kökenli, Tel Aviv doğumlu ve ailesi o çocuk yaşta iken Paris'e göçen bir Fransız sinemacı. Oyuncu, senaryo yazarı, yönetmen.

Son filmi "Her Yerdeler", Fransa'da Yahudi düşmanlığının değişik biçimleri somutunda her türlü ırkçılığı sorgulayan, bence herkesin görmesinde yarar olan bir film.

Film, Yahudi kökenli bir Fransız olan, kendini Yahudilik üzerinden tanımlamayan, buna rağmen çoğunluk toplumu tarafından hep Yahudi klişesi içinde ele alınmaktan rahatsız olan Boris'in psikiyatristi ile yaptığı konuşmalarda anlattığı öyküler üzerine kurulu.

Öykülerin her biri hemen her yerde Yahudilik ve Yahudiler hakkında çoğunluk toplumlarında var olan klişeleri sorguluyor.

Filmin ismi bütün klişelerin bir özeti: "Onlar her yerdeler". Tek Yahudinin bile yaşamadığı, Yahudi kökenli nüfusun hemen hiç olmadığı ülkelerde bile, Yahudi düşmanlığı şu veya bu biçimde, şu veya bu ölçüde yaygın olarak var.

Filmde, psikiyatri seanslarında anlatılan öyküler ara başlıklar altında toplanıyor.

*Siyaset Yahudiler tarafından belirlenir. (Bu bölümde Fransa'daki faşist partinin başkanının Yahudilik öyküsü anlatılıyor.)

*Yahudiler acayip becerikli tüccarlardır, zengindir ve cimridirler. (Bu bölümde yoksul olduğu için ayrılmış olduğu eşi tarafından kapı önüne konan (Sen ne biçim Yahudisin, yoksul Yahudi mi olur?) çocuğunu görmesi engellenen ve kendi Yahudiliğinden kuşku duyan ve istifa etmek isteyen bir genç Yahudi erkeğin öyküsü anlatılıyor. Ama sorun şu ki, Yahudi "olunmuyor", ya da sonradan Yahudiliğe geçmek çok zor. Yahudi doğuluyor. Bir kez Yahudi, hep Yahudi!)

*Dünyada olan her önemli olayda mutlaka Mossad'ın parmağı vardır. Mossad her şeye kadir bir örgüttür. (Bu bölümde Mossad bir zamanda seyahat makinesi ile en önemli ajanlarından birini İsa'nın doğumundan hemen sonra onu öldürmek göreviyle Bethlehem'e gönderiyor. Bu görev başarısız oluyor. Fakat bu başarısızlığın daha sonra Judas'ın ihanetiyle, Romalı işgal yönetimi tarafından ortadan kaldırıldığını biliyoruz. Sakın Judas Mossad ajanı olmasın!)

*Yahudiler Holokost'ta yaşadıkları acıyı kendileri için çıkar alanına dönüştürdüler / Holokost Sanayii. (Bu bölümde bir huzurevinde ailelere yönelik olan yapılan bir gösteriyi görüyoruz. Huzurevi sakinleri demans (bunama) hastaları. Doktor onların geçmişe yönelik hatırlamalarını tedavide nasıl kullandıklarını göstermek için onlarla birlikte içinde rakamlar geçen çok bilinen bir halk şarkısını çalıyor. Yaşlı huzurevi sakinleri şarkıyı birlikte söylüyorlar. Fakat huzurevi sakinlerinden biri iki rakamlı bir sayıda

takılıyor. O sayı yerine bir başka sayıyı söylüyor. Uyarılara rağmen vaz geçmiyor. Hep aynı sayıyı söylüyor. Sonra kamera bu yaşlı insanın kolundaki bir dövmeye odaklanıyor. (Söylediği sayı Nazi kamplarında Yahudilerin koluna kazınan mahkûm numarasının son iki rakamıdır.)

Boris, psikiyatristi ile konuşmalarında sorunun yalnızca Yahudilerle ilgili olmadığını, her toplumda "normu" belirleyen çoğunluk toplumu dışında kalan bütün kimliklerin klişeler üzerinden tanımlandığını gösteren öyküler de anlatıyor.

Yvan Attal'ın "Her Yerdeler" filmi bir kara mizah filmi. Klişeleri bir yana bırakın çağrısı. İnsan olmaya, insanlık kimliğinde buluşmaya çağrı.

2016'da çekilen bu filmin, sinemalara gelmemesi yazık.

La Boda de Rosa

(İspanya/Fransa, 2020, 100 dak.)
Rosa'nın Düğünü

Yönetmen: Icíar Bollaín
Senaryo: Iciar Bollain, Alicia Luna
Oyuncular ve rolleri: Candela Peña (Rosa), Sergi López (Armando), Nathalie Poza (Violeta), Ramon Barea (Antonio), Paula Usero (Lidia), Xavo Giménez (Rafa), Paloma Vidal (Marga), Lucía Poveda Lolín (Laura), María José Hipólito (Concejal), Eric Francés (Ana) vd.

Bir uzun mesafe yarışı. Koşucular arasında nefes nefese orta yaşlı bir kadın Rosa. Herhâlde yarışın son bölümü. Bütün yarışçılar kan ter içinde. Rosa da her an düşüp bayılacak gibi görünüyor, ama koşuyor. Cadde kenarında seyirciler. "Koş Rosa Koş!" tezahüratları. Yanında koşup koşmaya devam etmesi için cesaret verenler. Ellerinde pankartlarla Rosa'yı destekleyenler. Onları hayal kırıklığına uğratmak olmaz. Rosa koşuyor. Bitiş çizgisini geçtikten sonra da tek başına koşmaya devam ediyor. Issız bir yerde bayılıp, yüz üstü düşene kadar.

Düşüp bayılma anı, bu karabasandan uyanma anı. Rosa'yı yatağında ter içinde uyanırken görüyoruz. Böyle başlıyor Icíar Bollaín'ın yeni filmi "Rosa'nın Düğünü".

Sonra Rosa'yı "normal" hayatında görüyoruz. Bu hayat başkaları için yaşanan bir hayat. Rosa bir kostüm tasarımcısı. Çalışma hayatı sürekli stres. Rejisörler panikçi. Oyuncular kaprisli. İş arkadaşları ya beceriksiz, ya tembel. Hepsinin kişisel, ailevi dertleri ile de uğraşıyor Rosa. Hasta babasına her doktor ve hastane ziyaretinde eşlik eden Rosa. Ağabeyinin çocuklarının dadılığını yapıyor ona ihtiyaç olduğunda. Zaten ihtiyaçlar hiç bitmiyor. Rosa işte, evde,

yolda hep telefonda. Bütün tanıdıklarının en büyük yardımcısı. Hiç kimseye hayır demiyor. Diyemiyor. Oturduğu apartmanda bir komşusu tatile mi gidecek. Evdeki çiçekleri kim sular? Tabii Rosa. Bir erkek arkadaşı var. Evlenmek için peşinden koşturuyor. Ama ona ayıracak zamanı yok.

Ne kadar sürdürülebilir böyle bir hayat?

45. doğum gününden birkaç gün önce Rosa radikal bir karar alır. Hiç kimseye önceden haber vermeden, Valencia'dan ayrılır. Çocukluğun geçirdiği bir kıyı kasabasında ölen annesinden kalan bir ev ve altında küçük bir terzi dükkânı vardır. Aile Valencia'ya taşındıktan beri boş olan bu ev ve dükkânın ne olacağı konusunda mali zorlukları olan ağabey satılmasından yanadır. Ve babasını da bu konuda ikna etmeye çalışmaktadır. Rosa'nın ise planları ayrıdır.

45. doğum gününde bütün aileyi o kıyı kasabasına bir düğüne davet eder. Kendi düğününe. Evlenecektir Rosa. Herkes "evde kalmış" Rosa'nın kiminle evleneceğini bilmemektedir. Valencia'dan ağabey, ailesi, Rosa'nın arkadaşları, babası dışında, İspanya'nın değişik yerlerinden bir sürü akraba da uyarlar davete.

Nikâh belediyede kıyılacaktır. Bütün davetliler doluşurlar binaya. Fakat damat yoktur ortada. Rosa, nikâhın ve düğünün sahilde, plajda yapılacağını açıklar davetlilere. Düğün alayı büyük merak ve heyecanla plaja geçer. Plajda kurulu sahnede Rosa kiminle evleneceğini açıklar: Kendi kendisiyle evlenecektir.

Ve evlilik yeminini eder: "Rosa, seni kendime eş olarak alıyorum. Sana ölüm bizi ayırana kadar hep sadık kalacağıma, iyi günlerde olduğu gibi kötü günlerde hep yanında olacağıma, seni hep seveceğime söz veriyorum!"

Sonrası uzaklardan gelen Katolik takımının söylenerek plajdan ayrılması ertesinde başlayan neşeli bir partidir.

Rosa'nın düğünü hayat dolu, neşeli, eğlenceli ve düşündürücü, senaryo, oyunculuk, reji açısından başarılı bir film.

Uzun ara sinemasızlıktan sonra, sinemaya dönüş için hoş bir çağrı.

15 Eylül 2021 ■

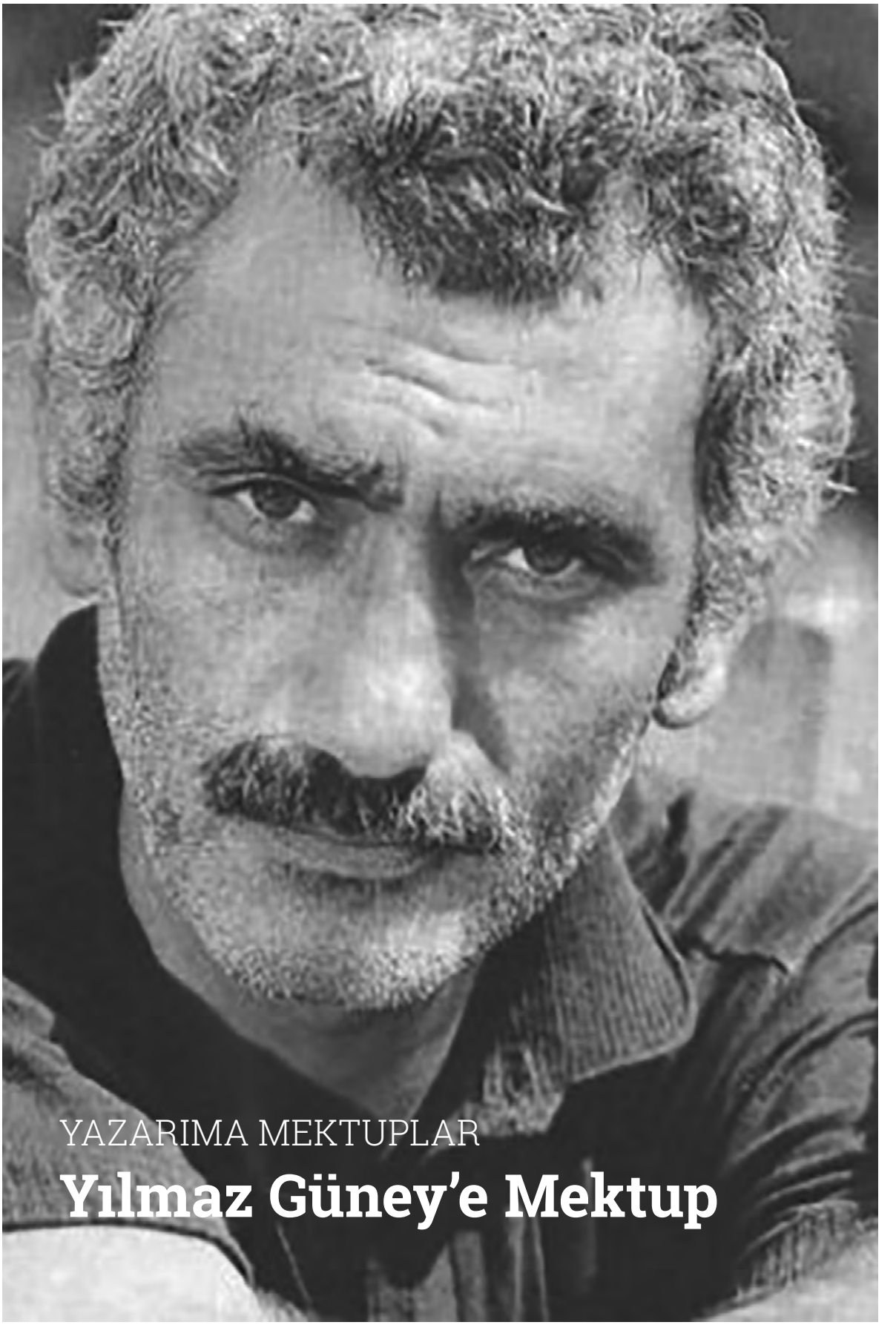

YAZARIMA MEKTUPLAR

Yılmaz Güney'e Mektup

■ FULYA ÇELİK

Yılmaz abiciğim, bu sana yazdığım kaçıncı mektup bilmiyorum.

Ama seni kaybettikten sonraki ilk mektubum. Seni, sana olan sevgimi, saygımı, bendeki emeğini anlatmak için, seni anlatabilmek, anlayabilmek için gene yazmalıyım.

Benim için çok özel ve değerlisin, hayata bakışımda, kişiliğin, duruşun, hayata kattığın, seni sen yapan her şeyle bizimsin, bizdensin hâlâ.

Senin gibi çalışkan ve çok yönlü insan azdır. Üstelik yaptığın her işte, edebiyatta, sinemada, hayatta; oyunculuk, yönetmenlik, yazarlık, senaristlik, eğitimcilik, hepsinden de önemlisi, insanlık, insancıllık ve toplumculuk hepsinde çok başarılı üretken bir insandın.

Sen bütün bu yeteneklerinle, çalışkanlığınla, hayatın her alanında, (sanatsal, toplumsal, siyasal) başarılı, hayran olduğum ve hâlâ örnek aldığım bir insansın. Bu sana yazdığım ilk mektup değil, ama bu sana ömür borcumdur. Sana yazmak, teşekkür etmek, seni anmak, anlatmak için yazıyorum. Eksik olacak ne yazsam seni tam anlatamayacak hiçbir cümle. Ama candan ve içten olacak yazdıklarım.

O zamanlar lise ikinci sınıfta öğrenciyim. Kayseri Lisesi'nde. Bir yanım çocuk YILMAZ GÜNEY Kayseri'deymiş dediler. TV'den mi duyduk, gazetelerden mi ya da biri mi söyledi? Kim dedi, nerden duydum? Duyardık o zamanlar iletişim araçları kısıtlı, sosyal ağ yok, tek kanallı TV var, o da sınırlı yayın yapıyor ve herkesin evinde yok. Gazeteler, haber ve magazin dergileri, siyasal yayınlar var, yazılı basının güçlü ve haberleşme açısından daha güvenilir olduğu zamanlar. O zamanlar yerin kulağı vardı, mahallenin, sokakların ağzı, dili... İlk kimden bunu hatırlamıyorum, ama çok sevindim senin Kayseri'ye gelişine. Neredeyse cezaevinde olduğunu bile unuttum sevincimden. Bencilce biliyorum, ama öyle sıradan bir insan değil; usta bir yazar, sinemacı, yönetmen, aktör, sanatsal ve toplumcu kuramlar geliştirmiş bir özel insandı yaşadığım şehre gelen. Cezaevine değil de Kayseri'ye bir saatliğine gelmiş olsan bütün halk seni görebilmek için; yolları, caddeleri meydanları doldurur, izdiham olurdu. Öyle ya çirkin kraldın sen. Fakat Yumurtalık hâkimi olayından sonra cezaevi günlerin başladığında sıradan seyircinin kafası karıştı. Çünkü sen artık suçsuz bir hâkimi öldüren bir katildin! Sağcı basın bunu köpürte köpürte mayaladı. Halkın kafası karıştı. Her şeye rağmen sağcısı, solcusu seni sevmekten vaz geçmedi, keşke o hâkimi öldürmeseydin diye hayıflanarak...

Bütün filmlerin gişe rekorları kırıyor. Bütün kitapların ses getiriyor... Yılmaz GÜNEY, sinemanın yeni kralı ama halkın içinden, halktan yana... ama o hâkim var ya o hâkim.

●●●●

Artık babama yalvarır oldum, ne olur Yılmaz Güney'i ziyarete gidelim. Babam mutlaka gidecek o belli de beni de götürsün diye çırpınıyorum. Neyse bir gün babamın yakın arkadaşı avukat Mustafa abi uğradı bize...

—Cabir Bey hazırlan öğleden sonra seni alacağım Yılmaz Güney'i ziyarete gideceğiz, ayarladım dedi. Ben bunu duydum ya durur muyum hemen hazırlıklara başladım. Elimde kaç tane kitabın varsa sana getireceğim, imzalatacağım ya, unutmayayım diye bütün kitapları masaya dizmişim zaten. Hemen bir şeyler geçirdim üstüme. "Ben hazırım" dedim babamlara. Dur bakalım, küçük hanım sen nereye gidiyorsun kızım dedi, seni almazlar babanla kendim için iznim var sadece." Yalvardım, yakardım nafile. Gelemedim yanına. "Kitaplarımı imzalatın benim için" dedim, o kocaman sesiyle "HAYIIIR" diye gürledi gene Mustafa abi. "Siyasi onlar, benim başımı belaya mı sokacaksın kızım" diye söylendi yüksek perdeden.

İçeri gittim, ağladım Yılmaz abi. Çok üzüldüm, seni asla göremeyecektim bu fırsatta göremezsem bir daha ne zaman görecektim ki?

●●●●

(Evler aranıyor, insanlar belirsiz yerlere götürülüyor, aylarca haber alınamıyor. Ortalık toz duman, yarına çıkıp çıkamayacağımız belli değil. Toplum parçalanıyor, değerler alt üst. Siyaset ve erk ülkenin soru ve sorunlarını çözmüyor, aksine sanki kışkırtıyor. Toplum her açıdan parça parça bölünmüş, cinayetler işleniyor, çatışmalar her yere sıçramış durumda. Üniversiteler karışık, gencecik insanlar öldürülüyor, kaçırılıyor, işkencelerde sadece bedenler değil, güven duygusu, sevgi, saygı, devlete inanç parçalanıyor. İnsanlar,

gencecik insanlar öldürülüyor sokaklar tekinsiz. Çoğu tanıdığımız, bildiğimiz, tanıdığımız insanlar. Babamın, abimin arkadaşları, öğretmen, öğrenci çoğu. Kan gövdeyi götürüyor ülkede. Olaylar tırmanıyor diye haber veriyor bültenler. Demirel M.C. (MİLLİYETÇİ CEPHE) hükümetlerinin bilmem kaçıncısını kurmuş, benim kooovlüm, benim milletim, benim vatanım diye bağırıyor, Türkeş her daim iktidarın açık gizli ortağı, "üç yüz bin silahlı ülküdaşım bir işaretimle sokaklara çıkacak", diye kükrerken yumuşacık, her zaman tatlı tatlı konuşan hocamız (!) Erbakan, "MİİİLİİİ SELAMEEĞT PARTİMİZİN" diye başladığı her cümleyi "AĞIR SANAYİ HAMLEMİZ din, iman, cami, elden gidiyor möhterem cemmaaaağt." diye bitirirdi. Feyzioğlu ve Bozbeyli'nin entel, bilimsel ve dantel, küçük ama kibar(!) partileri de M.C. hükümetlerinde önemli rol oynayacaktı.12 Eylül ve bugünün temellerini o gün o partiler atacak sonra da kendilerini bize böyyük demokrat diye yutturacaklardı. Ecevit şahane Türkçesi, dürüstlüğü, şairliği ve entelektüel birikimiyle ülkeye fazla gelecek, Demirel'le küsecek, memleket sorumsuz ve aymaz ve işbirlikçi siyasetçilerin elinde yangın yerine dönecekti.)

Neyse babamlar seni görmeye geldiklerinde, babam sana benden bahsetmiş.

"Benim bir kızım var Yılmaz Bey, adı Fulya. Buraya gelmeyi, sizinle görüşmeyi çok istedi. İzni olmadığı için getiremedik. Kitaplarınızı beğenerek, severek okur. Birkaç kitap yollamak istedi hiç olmazsa onları imzalatın dedi kitapları bile getiremedik, Av. Mustafa bey sıkıntı çıkarırlar deyince... kızıma bi şeyler yazsanız, kart olur, bir not olur."

(Ah Yılmaz abi ne güzel adamsın sen cezaevi koşullarını öyle bir hâle getirmişsin ki insanın cezaevine gireceği gelirdi neredeyse. Demişsin ki babama, endişelenmeyin, bir sıkıntı olmaz biz burada iyiyiz. Herkes bize iyi davranıyor. Koğuşta zaten mahkûmlar ve ben komün oluşturduk, herkes eşit bölüşümü eşit iş ne demek öğrendi... şimdi burada düzen böyle. Bundan cezaevi müdürü, görevlileri memnun, gardiyanlar memnun çünkü artık koğuşlarda olay çıkmıyor, idare de rahat biz de... bütün mahkûmlar sanatsal çalışmalar, maddi gelir getirecek işler yapmaya başladı. Mahkûmlar bir yandan boş zamanı değerli işlerle doldururken yetenek, becerilerini geliştiriyor, kendilerini tanıyor, hakça bölüşümün tadına varıyor. Geceleri kitap okuyoruz, müzik dinliyoruz, müzisyen arkadaşlarımızdan ama hepimiz sırayla bütün koğuş işlerini yapıyoruz. Burada ağalık, efelik yok burada eşitlik var. Onun için bir daha gelirseniz Fulya'yı da getirin. Biraz zorlarsak sanırım izin sorun olmaz.) demişsin demesine de, sonraki koşullar o kadar ağırlaştı ki ne babam bir daha ziyaretine gelebildi ne de beni söz verdiği gibi sana getirebildi.

O gün bana üç tane kitap göndermişsin, HÜCREM, SALPA ve BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER. Üçüne de yazmışsın, küçük notlar, güzel özdeyişler, incelikli dilekler. Ve imza. Yılmaz Güney.

HİÇ uyumadım o gece sevincimden. Çünkü sen beni önemsemiş ve özenerek o güzel inci gibi yazınla bana kitaplarını imzalayıp göndermiştin. Bugün, şu an bile bu beni sevindiriyor. Birincisi senin gerçekten alçak gönüllü ve ince bir insan olduğunu yaşayarak öğrendiğim için, ikincisi ben senin –o zaman bilmesek de– hayatına birkaç dakika olsa bile dâhil etmiş, beni tanımak istemiştin. Üçüncüsü ise senin hiç önemsemediğin ama benim için çok değerli, senin gibi bir dünya devinin Kayseri cezaevindeki hayatını yazdığın mektuplarda kısa kısa değinerek ve babama da oradaki yaşantını anlatarak benim o günlerin tanığı olmamı sağlamıştın.

Mektuplar, kartlar yazdım sana hepsini de yanıtladın. Böyle bir iç disiplin, böyle bir incelik, büyüklüğe dönüşüyor ister istemez. Yılmaz Güney bu yüzden büyük işte. Her insan değerli onun için. Her canlı hatta. Ve gerçekten de kibrin, şımarıklığın, böbürlenmenin izi yoktu sende... oysa dünya seni ayakta alkışlıyor, gidebilseydin eğer festivallerde ayaklarının altına kırmız halı döşemeye hazırdılar... filmleri, kitapları, senaryoları ile dünyaca tanınan, beğenilen bir adamdın ama seni tanıyan herkes o komünist Yılmaz Güney'i tanıdı. Düşündüğü gibi, inandığı gibi yaşayan o mert ve dürüst adamı.

Yıllar yıllar geçti. Yıl 2017. Bir gün eşim ve küçük oğlum bana unutulmaz bir güzellik, bir incelik yaptılar.

"Sana bir uçuş bileti alacağım, nereye gitmek istersin?'"

Sonrası o yıl ocak ayında üçümüz Paris'te ilk seni görmeye geldik. Pêre Lachaise'de yatıyordun. Ahmet Kaya da oradaydı. Eluard,

Aragon, Schopen... kimler yoktu ki. Dünya tarihine damgasını vurmuş herkes oradaydı. Ünlüler gömütlüğünde. İşte oradaydın. Kayseri'de ziyaret edememiştim ama burada kimse engel olmazdı bana. İçimde derin bir acı; ülkemi, bugünümüzü, yarınımızı düşündüm. Giderek daha kötüye giden bir ülkede, dünyada yaşıyorduk. Bu gömütlükte yatan bütün yazar, şair, ressam, müzisyen, sinemacı, aktör, aktrist kim varsa hepiniz yaşıyor olsaydınız sanki dünya daha güzel olacaktı.

Yılmaz abi sen gideli tadı yok hiçbir şeyin. Ve kaç insan vardır bu hayatta gidişinde boşluğu dolmayan, herkesçe bu kadar sevilen. Bunca sevenin varken, böyle vakitsiz gider mi insan?

Düşünüyorum da kitapların, yarı belgesel niteliğindeki filmlerin, Türkiye gerçeğini anlattığın her şeyi, tüm acıları film icabı değil, gerçekten yaşamışsın. O acı seni 47 yaşında, üstelik dünyanın en güzel kentinde, Paris'te bizden almış. Bir insan en verimli çağlarında hapishane hücrelerini, koğuşlarını tanımışsa ve üstelik hayatın en görünmez acılarını, saklanan gerçeklerini anlayacak ve eğmeden bükmeden dünyaya anlatacak denli cesur, çalışkan, üretken olabilmişse... 47 yaşında bütün dünyanın acı yükünü belleğinde götürmek istemedin belki ve ondan mıydı bütün acelen. Yoksa çektiğin tüm acıların acı zehri mi seni bizden vakitsiz alan. Ne olursa olsun Yılmaz abi, bu insanlar bu halk seni çok sevdi ve sen hiç ölmedin, ölmeyeceksin.

Bunu nerden mi anladım o kış günü bütün gömütler yalnızdı. Hepsini gördüm. Sadece senin ve Ahmet Kaya'nın gömütünde canlılık, sevgi ve sanki bahar vardı. Paris'in çiçekleri senin gömütüne toplanmıştı. Kumrular hemen başucunda eşeleniyor yavrularıyla sana şarkı söylüyorlardı. Sanki senin bahçende sohbet etmeye gelmiştik de, sen: birazdan çay hazır olur çocuklar, oturun! Diyordun. Öyle güzel, unutulmaz bir buluşma idi. Ben vedalaşacağımızı düşünmüştüm, ama öyle olmadı biz seni görmeye, söyleşmeye, muhabbet etmeye, çayını içmeye gelmişiz. Bana mı öyle geldi yoksa gerçekten muhabbet mi ettik senle. ■

Yılmaz Güney bizimdir!

9 Eylül Yılmaz Güney'in aramızdan ayrılışının 37. yıldönümüydü. Güney dergisi olarak halkın sanatçısı halkın savaşçısı Yılmaz Güney'i saygıyla andık; O'nun siyasi görüşlerini, siyasi görüşleri temelinde şekillenen sanatını çeşitli yol ve yöntemlerle kitlelere taşımaya gayret ettik.

Bizim dışımızda O'nu ölüm yıldönümünde hakim sınıfların hükümetinin Kültür ve Turizm Bakanlığı da andı. Twitter üzerinden yaptığı paylaşımda Kültür ve Turizm Bakanlığı; "Sinemamızın "Çirkin Kral" lakaplı oyuncusu, senarist, yönetmen ve yazar Yılmaz Güney'i ölüm yıl dönümünde saygıyla anıyoruz." ifadelerini kullandı.

Peki bakanlık (ve elbette hükümet) böyle bir adımı neden atmıştı?

"Halkın gönlünde yer etmiş devrimci, sosyalist, komünist bir sanatçıyı oradan söküp atamıyorsan onu sahiplenir görünüp kendi siyasi propagandasının bir parçası hâline getirme" burjuva siyasetin ucuz taktiklerinden birisidir. Nasıl Nâzım Hikmet'i, Ahmet Kaya'yı sahtekârca sahiplenmeye çalıştılarsa, Yılmaz Güney'i de aynı sahtekârlıkla sahiplenir görünüp kitlelerin Yılmaz Güney sempatisini kendilerine devşirme hesapları içindedirler. Bu yüzden onlar bugün Yılmaz Güney'i "anıyorlar"...

Atılan bu sahtekârca adım bile faşist cenahta gümbürtü çıkarmaya yetti. Kimi politikacı ve "yazar"lar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu "anma" mesajını protesto ettiler, Yılmaz Güney gibi bir "katilin, anarşistin" anılamayacağını, kendilerinin O'nu anmadıklarını vs. dile getirdiler...

Siyasi görüşleriyle, sanatıyla Yılmaz Güney'i gerçek anlamda sahiplenip savunan bizlerin bu durum karşısında söyleyeceğimiz şudur:

Ey faşistler!

Yılmaz Güney'i anma meselesi yüzünden ken-

AHMET HAKAN VE YILMAZ GÜNEY

Aynı günlerde Hürriyet gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ahmet Hakan da yazdığı bir yazıyı, "Yılmaz Güney, cinayet işlemiş, adam öldürmüş, maçoluğu hiç bırakmamış, büyük bir sanatçıydı." (Hürriyet, 12 Eylül 2021) cümlesiyle bağladı... Buna karşı Yılmaz Güney'in son iki yılında en yakın arkadaşlarından birisi olan ve bu iki yıllık dilimi kitaplaştıran ('Yılmaz Güney İle Paris'te İki Yıl', Güney Kitaplığı, 2020) Muzaffer Doyum sosyal medya hesabından şunları yazdı:

"AHMET HAKAN VE YILMAZ GÜNEY

Yılmaz Güney'in ölüm yıldönümü günü Ahmet Hakan, onu tanımlamakta bir girdap olduğunu ve bu girdaptan çıkış için bir formül bulduğunu yazmış:

"Yılmaz Güney, cinayet işlemiş, adam vurmuş, maçoluğu hiç bırakmamış, büyük bir sanatçıdır."

Ne kolay değil mi? Faşistlerin kara çalmalarını hiç araştırma gereği duymadan aynen alıyorsun, ve tüm dünyanın kabul ettiği bir gerçekle tek bir tanımlamada bu ikisini birleştiriyorsun. Oldu da bitti maşallah! Onun "maçoluğu"nun başlıca tanığı gibi sunulmak istenen Nebahat Çehre, onun için "dünyanın en zarif insanıydı, her akşam mutlaka bir buket çiçekle gelirdi" demiş, hayat yoldaşı Fatoş Güney, ona olan aşkını anlattığı kitapta döne döne onun eşsiz, ince ruhlu, son derece kibar biri olduğunu anlatmış, bütün bunlar Ahmet Hakan gibi faşizmin çanak yalayıcılarına vız gelir tırıs gider! Hâkimin terbiyesizce yaptığı saldırılar, küfürler, hakaretler, tahrikler, onu hiç ilgilendirmez!

"Yılmaz Güney adam vurmuştur, katildir, maçoluğu hiç bırakmamıştır", hüküm verilmiştir bir kez!

Yılmaz abiyle Paris'te, onun son iki yılında birlikte ve çok yakınında bulunmuş biri olarak anı kitabımda yazdım ve tekrarlıyorum: Yılmaz Güney, onu biraz yakından tanıyan herkesin belirttiği gibi, dünyanın en efendi, saygılı, zarif, ince, dost, arkadaş canlısı insanlarından biridir. A. Hakan gibi para uğruna fırıldak olanların dünyasında hiç rastlanmayan bir insanlığa, insan ve doğa sevgisine sahiptir. Paraya değil, insanlığa, dürüstlüğe, dostluğa değer verir. Dara düşen herkesin elinden geldiğince yardımına koşar, sırtınızı her zaman ona dayayabilirsiniz. Sermaye soytarılarının asla anlayamayacağı biçimde ezilen, horlanan, sömürülen kitlelerin kurtuluşu davasına kendisini adamıştır. Bütün varlığı, sanatı, her şeyi ezilenlerin kurtuluşu mücadelesinin kopmaz bir parçasıdır. Son derece zeki, çalışkan, enerji dolu ve yaratıcıdır. Onun, ölümsüz eserleriyle dünya çapında büyük bir sanatçı olarak kabul edilmesinin temelinde işte bu üstün özelliklerin bir araya gelmesi yatar. Tıpkı sizin gibilerin karakterinin, bu denli olumsuz niteliklerin bir arada toplanmasıyla şekillenmesi gibi..."

Ekleyecek bir şeyimiz yok...
Ahmet Hakan gibi birisine söylenmesi gerekeni söylemiş Muzaffer Doyum dostumuz...

di aranızda boğuşmanıza gerek yok!

Faşist devletinizin, faşist hükümetinizin, faşist bakanlığınızın... "Yılmaz Güney'i anması" sahtekârlıktan, şarlatanlıktan başka bir şey değildir. Ömrünü faşizme karşı mücadele içinde geçirmiş, her zaman işçilerin, emekçilerin safında olmuş Yılmaz Güney'i böylesi üçkâğıtlarla halkın gönlünden koparıp kendi burjuva politikanızın bir parçası hâline getiremezsiniz. Yılmaz Güney'in mücadelesi, yaşadıkları, bıraktığı eserleri öncelikle buna izin vermez!!! O'nu sahiplenen halk da buna izin vermez!!!

Bu yüzden boşuna çabalıyorsunuz!!!

Bırakın birbirinizle boğuşmayı, dalaşmayı...

Bırakın sahtekârca dolaplar çevirmeyi...

Bırakın Yılmaz'ın yakasını...

O halkının gönlündedir, bilincindedir, mücadelesindedir!

Söküp alamazsınız!!!

14 Eylül 2021 ■ **DG**

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

— ARAMIZDAN AYRILIŞININ 37. YILINDA DA YILMAZ GÜNEY'İ RAHAT BIRAKMADILAR!

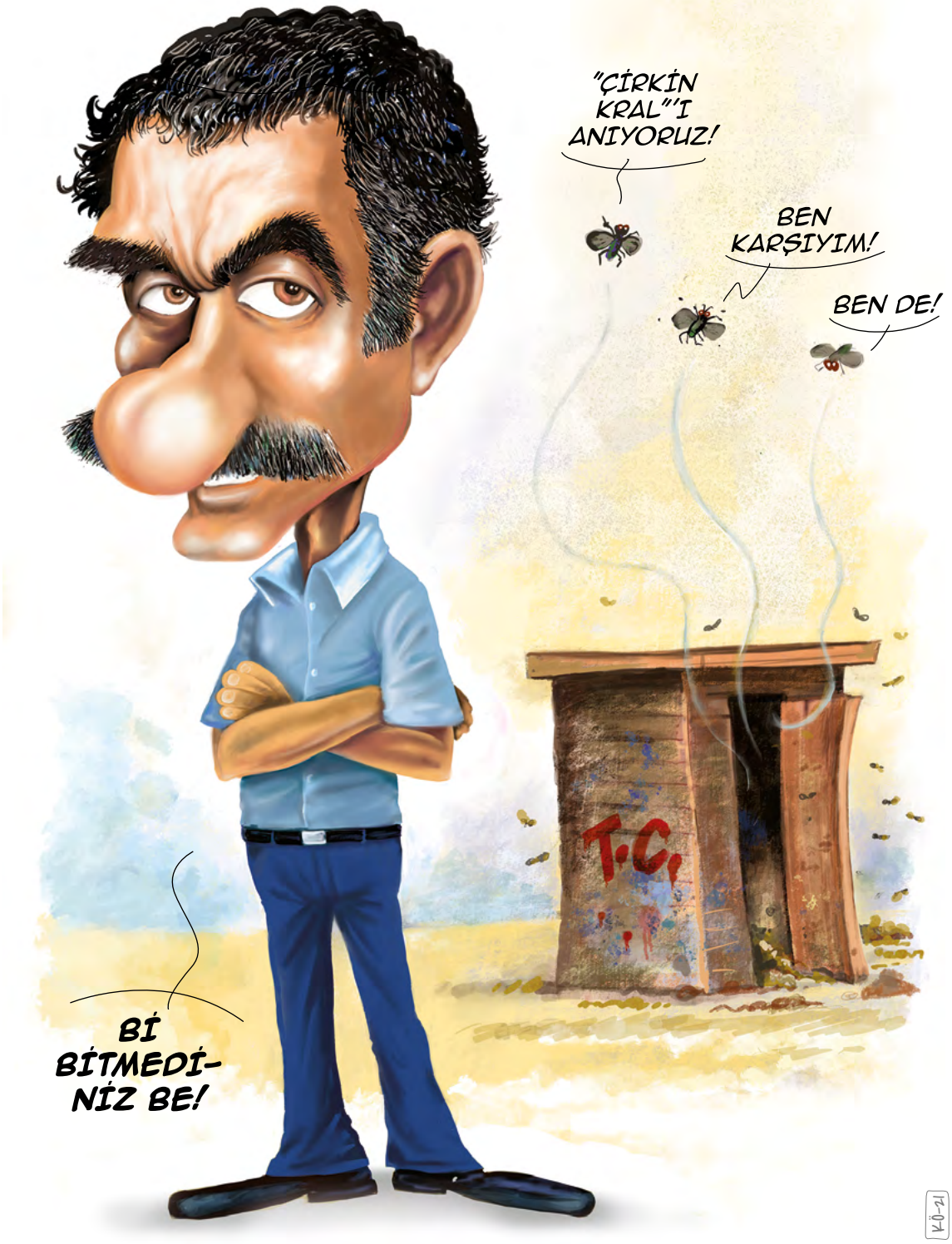

Fotoğraf: Arif Kılıç